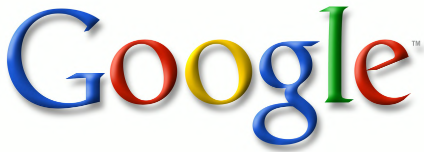

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

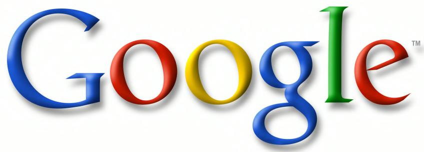
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

B 973,741

BORNEO

VAN

ZUID NAAR NOORD

ETHNOGRAFISCHE ROMAN

DOOR

M. T. H. PERELAER

Gepd Hoofdofficier van het Nederl. Ind. leger,
Gewezen Gezaghebber in de Dajaklanden.

EERSTE DEEL.

ROTTERDAM
Uitgevers-Maatschappij „Elzevier"
1881.

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
LIBRARIES
THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
ARTES SCIENTIA VERITAS
1817

2 Lell. Bonn

BORNEO

VAN ZUID NAAR NOORD.

BORNEO

VAN

ZUID NAAR NOORD

ETHNOGRAFISCHE ROMAN

DOOR

M. T. H. PERELAER
Gepd Hoofdofficier van het Nederl. Ind. leger.
Gewezen Gezaghebber in de Dajaklanden.

EERSTE DEEL

ROTTERDAM
UITGEVERS-MAATSCHAPPIJ „ELSEVIER"
1881

839.38
P44bn
v.1

SNELPERSDRUK VAN H. C. A. THIEME TE NIJMEGEN.

DEN HOOGGELEERDEN HEERE

DR. P. J. VETH

Ridder van den Nederlandschen Leeuw en Kommandeur van de Leopolds-Orde,
Hoogleeraar in de Indische taal-, land- en volkenkunde aan de Rijks Universiteit te Leiden,
Voorzitter van het Aardrijkskundig Genootschap te Amsterdam,
Officier d'Instruction publique van Frankrijk, enz. enz.

WORDT

DEZE ETHNOGRAFISCHE ROMAN

ALS EEN BEWIJS VAN

HOOGACHTING EN ERKENTELIJKHEID

VOOR HETGEEN DOOR HEM

IN HET BELANG VAN DE KENNIS ONZER ZOO SCHOONE OVERZEESCHE BEZITTINGEN

GEDAAN IS EN GEDAAN WORDT

OPGEDRAGEN

TER

GELEGENHEID VAN ZIJN 40-JARIG PROFESSORAAT

DOOR

Zijn dienstwilligen dienaar en vereerder

M. T. H. PERELAER.

DEN HAAG, 23 Juni 1881.

INHOUD

VAN HET

EERSTE DEEL.

I.

Een militair rapport. — Vier deserteurs. — Baba Poetjieng. — Een brief. — Een medelijdende dokter. — Zijne overpeinzingen. — Luchtkasteelen. — 66000 gulden ekonomiën. — Klara, du warst das Warten müde.

„Luitenant, er mankeeren vier man op 't avondappel."

„Zoo, wie zijn dat?"

„Schlickeisen, Wienersdorf, La Cueille en Johannes."

„Twee Zwitsers, een Belg en een Inlandsch kind (Sienjo)", mompelde de luitenant bij zich zelven; vervolgens hardop:

„En is men in den militairen kampong gaan zien, of zij zich daar soms verlaat hebben?"

„Dat kon niet luitenant, te zes uur wordt de poort gesloten en mag die zonder uw verlof niet geopend worden."

„Laat dan dadelijk een patrouille van een korporaal met drie man het noodige onderzoek doen. Middelerwijl bezet de wacht de poort, die na het vertrek der patrouille weer gesloten wordt, evenwel zóó, dat onmiddellijk ondersteuning naar buiten kan verleend worden."

„Best luitenant."

„Van den uitslag van het onderzoek in den kampong wacht ik rapport."

„Best luitenant. Nog iets van uw orders?"

Een ontkennend gebaar was het antwoord op die laatste vraag.

De sergeant bracht de bovenvlakte zijner rechterhand aan de klep zijner kwartiermuts, plaatste den rechtervoet achter den linker, maakte rechtsomkeert door onberispelijk op de beide hielen te draaien en verliet het vertrek.

Toen hij heen was, maar ook eerst toen, rees de luitenant uit zijn achtelooze houding op, waarin hij tot nu toe op zijn luiaardstoel uitgestrekt was gebleven. Eenige onrust was nu op zijn gelaat zichtbaar. Zoo straks was het, of dat gelaat uit steen was gehouwen of in brons was gegoten; geen spier had zich bewogen. Hij draaide de lamp wat op en trad op een archiefkast toe, nam daaruit een lijvigen bundel, legde dien op de tafel en begon daarin ijverig te bladeren. Het was een bundel extracten uit het algemeen stamboek, die beschrijving van het geheele Nederlandsch-Indische leger, welke bij het Departement van Oorlog te Batavia met loffelijke nauwkeurigheid wordt aangehouden.

„Hm! Schlickeisen, Zwitser, geboren te Steinbach in het kanton Glarus, oud 21 jaren, vader Pfarrer", mompelde de luitenant, en verder bladerende:

„Wienersdorf, ook Zwitser, geboren te Winterthür in het kanton Zürich, oud 23 jaren, vader professor in de natuurkunde."

„La Cueille, Belg, geboren te Cheratte, provincie Luik, oud 26 jaren, vader mijnwerker in het steenkolenbekken te Jupille."

„Johannes, geboren te Padang, eiland Sumatra, oud naar gissing 30 jaren, vader onbekend, moeder de Niassche vrouw Ma Troeni."

De luitenant sloeg den bundel dicht. Veel meer was er niet uit te putten.

„Een aardig consortium", mompelde hij, „dat nog al beweging in de brouwerij kan geven, als het ten minste geen dronkemansuitstapje is."

Een vrij dikken foliant uit de archiefkast nemende, bladerde hij daar een oogenblik in:

„Schlickeisen en Wienersdorf waren in het aanbevelingsregister opgenomen om tot officier opgeleid te worden. Tengevolge van den opstand der Zwitsers te Samarang zijn zij geroyeerd. De een was candidaat in de rechten; de andere heeft de reaalschule doorloopen en bezit het testimonium als docent in de natuur- en scheikunde. Beiden hebben te Zürich gestudeerd. Van La Cueille vind ik geene aanteekeningen; van hem schijnt geen curriculum vitae te bestaan; hij heeft mij echter verteld, dat hij als geweermaker bij het atelier te Meester Cornelis geplaatst is geweest, maar dat hij wegens dronkenschap daarvan is verwijderd geworden. En Johannes, ja, dit is een van die Indische producten van dierlijken hartstocht, voor wien het een ongeluk moet genoemd worden geboren te zijn."

Zoo mompelde de luitenant bij zich zelven, toen geklopt werd, en op zijn „binnen" de sergeant van straks verscheen. In echt militaire houding wachtte deze tot zijn superieur hem ondervroeg.

„Wel, zijn ze gevonden?"

„Neen luitenant, de militaire kampong is geheel en nauwkeurig doorzocht, hij is echter leeg. In de hut van Johannes werd op de tafel deze brief aan uw adres gevonden."

En dien brief te voorschijn halende, reikte hij hem aan zijn officier eerbiedig over. Deze nam hem met onverschillig gebaar aan, brak hem als zonder er op te letten open, wierp een enkelen blik op de onderteekening, liet hem als achteloos op tafel vallen, maar zette het gesprek voort:

„Hebt gij ook bemerkt sergeant, of de vier vermisten sterken drank hebben kunnen bekomen?"

„Neen luitenant."

„Is er ook iemand in opgewonden toestand bij het overige gedeelte der bezetting?"

„Daar heb ik niets van bemerkt."

„Wie is kommandant van de wacht?"

„Korporaal Grienwoud."

„Ook al een oude dronkaard. Informeer eens bij hem en bij de schildwachten, of Baba Poetjieng aan den batang is geweest."

De sergeant verwijderde zich. Baba (*) Poetjieng was een sluwe Chinees, die zich bij de bezetting onmisbaar had weten te maken, door den verkoop van allerlei koopwaren, als: tabak, garen, naalden, bier, groenten- en vleeschblikjes, trassie, uien, papier, pennen en inkt, enz. enz., alles zeer goede waar, puike waar, voor bitter weinig geld. Vergeleek men zijn prijzen met die der Europeesche handelaren te Bandjermasin, zelfs met die op Java, dan kon het niet anders, of de vriendelijke Kee (*) moest er geld bijleggen. En dat deed hij ook, dat verzekerde hij bij de doodkist van zijn vader en van zijn grootvader; maar dat deed hij met genoegen voor zijne goede vrienden de Hollanders. Eens evenwel had de luitenant buiten het fortje een leeg sardijntjesblik gevonden en dat wegens het hem onbekende merk opgeraapt. Terwijl hij het bekeek, werd hij een sterke araklucht gewaar. Een tweede blikje oprapende, rook dit zoo zoetachtig flauw, dat onze officier de gedachte niet van zich kon zetten, dat daarin opium geborgen was geweest. Een andere omstandigheid was onzen luitenant niet ontsnapt, namelijk dat telkenmale, wanneer Baba Poetjieng met zijn koopwaren aan de aanlegplaats was ver-

(*) Baba en Kee zijn benamingen in Nederl. Indië voor de Chineezen. Het eerste woord is meer deftig. Kee is meer vernederend, bijna een scheldnaam.

schenen, een zekere opgewondenheid, zoowel onder de Inlandsche als onder de Europeesche soldaten van het garnizoen heerschte. Alle pogingen evenwel, om den sluwen Chinees te betrappen, hoe listig ook aangelegd, waren steeds mislukt. De blikjes, bij zulk een gelegenheid gekocht, bevatten telkens de prachtigste sardijnen of wel de heerlijkste Californische vruchten op water; en met een grijns van tevredenheid op het gele scheelziende gelaat, vroeg onze Baba den officier bij de eerste de beste gelegenheid, dat hij hem ontmoette, of het gekochte hem gesmaakt had? hij had het met zorg voor den toean uitgezocht. De lezer begrijpt nu, waarom de luitenant zoo speciaal zocht te weten te komen, of Baba Poetjieng heden aan de aanlegplaats verschenen was.

Toen de sergeant na een korte afwezigheid terugkwam, luidde het rapport, dat niemand den Chinees dien dag ontwaard had.

Het bevel klonk nu, dat de sergeant met een patrouille van zes man naar den kampong zou gaan, om het districtshoofd uit te noodigen, dadelijk bij den kommandant te komen.

„Marcheer voorzichtig," luidde de aanbeveling van den jongen officier, „de wacht blijft de poort bezetten, tot gij terugkomt; de schildwachten moeten hunne waakzaamheid verdubbelen en scherp uitkijken; zelf kom ik straks mij van een en ander overtuigen."

Toen de sergeant vertrokken was, nam de luitenant den brief, dien hij zoo onverschillig voor zich op tafel had laten vallen, met eenige drift op, en las:

„Hochgeboren und geehrter Herrn Lieutenant!"

De brief was in het Hoogduitsch; wij zullen hem evenwel voor onze lezers in het Nederlandsch overbrengen.

„Hooggeboren en geëerde Heer luitenant."

„Wanneer gij dit schrijven in handen zult hebben, zijn

„wij reeds ver weg. Gij zult natuurlijk volgens plicht „en geweten alles in 't werk stellen, om ons in handen „te krijgen; het zal echter te vergeefs zijn. Onze maat- „regelen zijn goed genomen; levend althans zult gij geen „van ons beiden terugzien. Wij hebben genoeg van den „Nederlandschen dienst.

„Wij danken U, Heer luitenant voor de edele behan- „deling, die wij van U hebben mogen ondervinden. Wan- „neer iemand ons ooit met onzen toestand had kunnen „verzoenen en ons had kunnen weerhouden van de onder- „neming, die wij op touw gezet hebben en waarvan wij „ons het hachelijke niet ontveinzen, dan zoudt gij het „geweest zijn. Wie verzekert ons echter, dat wij U als „kommandant zullen behouden? De tijd, dien wij nog „te dienen hebben, is nog zoo lang, en het karakter „der menschen is zoo verschillend.

„Wij Zwitsers zijn door de wervers, die zendelingen „der Nederlandsche regeering, gruwelijk bedrogen. Aan „U behoeven wij niet te vertellen, waarin dat bedrog be- „staan heeft. Gij hebt de ellende in al hare uitgestrekt- „heid kunnen peilen. Met de meest afschuwelijke arglis- „tigheid zijn wij uit onze schoone dalen gelokt geworden; „men heeft ons beloften gedaan, de eene al schitterender „dan de andere; en geen enkele daarvan is ook maar in „de verte nagekomen geworden.

„Maar waarom U dat alles geschreven? Gij, gij zijt „onschuldig aan den toestand, waarin wij gebracht werden. „Het wijzen daarop, kan U niet als verwijt treffen. Gij „toch wendet alles aan, om dien toestand draaglijk te „maken. Maar wij stellen er prijs op, in uwe oogen niet „die schuldigen te zijn, die wij voor anderen zullen schij- „nen. Deserteurs zal men ons noemen en inderdaad „zullen wij dat zijn; of wij echter het gevoel van af- „schuw verdienen, waarmede onze namen door velen zul-

„len genoemd worden, waarachtig Heer luitenant, dat „ontkennen wij. Gij althans zult niet verkeerd over ons „denken. Als contractanten met het Nederlandsche be- „stuur zouden wij ons kunnen gebonden achten; maar „toen het ons bleek, dat wij de slachtoffers waren van „een afschuwelijk weefsel van logen en bedrog, toen kon „ons dat contract niet meer binden. Het zou toch al „te veel eenvoud aan den dag leggen zijn, te vermeenen, „dat bij dergelijke transactiën slechts eene partij ver- „plichtingen te vervullen had, terwijl de andere geheel „vrij spel zoude hebben en slechts een klein gedeelte „hare plichten zoude kunnen nakomen, naarmate dat in „haar kraam te pas kwam."

„Arme bliksems!" prevelde de luitenant meewarig.

„Maar," vervolgde hij den brief, „er is omtrent die „desertie wel eenige verschooning bij te brengen en „ons geweten is dienaangaande vrij gerust; dat geweten „verwijt ons toch wat anders. De onverbiddelijke nood- „zakelijkheid dringt ons evenwel te handelen, zooals wij „doen. Oordeel. Gij leendet ons uw tranchemontagne en „uw kijker, uw zaksextant en uw boussole, om ons „nuttig bezig te houden en om onze vaardigheid in het „terreinopnemen te onderhouden. Bij de reis, die wij „gaan ondernemen, zijn ons eenige dier instrumenten „onontbeerlijk, want zonder deze zouden wij al heel gauw „geen weg of steg meer weten. De tranchemontagne is ons „evenwel van te veel omvang en zou ons in onze vlucht „slechts hinderlijk zijn; van den zaksextant zal te midden „der eilanden, die Borneo omgeven, niet veel nut te trekken „zijn; die instrumenten laten wij dus in de hut van Jo- „hannes achter; maar de kijker en de boussole nemen „wij mede. Vergeef ons die oneerlijke daad. Mocht het „ons gegeven zijn te ontkomen en weer onder be- „schaafde menschen terug te keeren, dan, wees er ze-

„ker van, zullen wij alle pogingen aanwenden, om U „het verlies, dat wij U berokkenen, te vergoeden.

„En nu, Heer luitenant, God loone U voor de mensch-„lievende behandeling ons aangedaan. Wij gevoelen het, „de menschenjacht gaat beginnen. God zij ons genadig! „Vaarwel. (w. g.) SCHLICKEISEN.

WIENERSDORF.

„P. S. Mochten wij bij onze poging om de vrijheid te „herwinnen, omkomen, dan zal die afloop niet lang voor „U verborgen blijven. O! bij alles wat U dierbaar is, „bij de heilige gedachtenis uwer moeder, geef onze „ouders dan kennis van ons uiteinde. Ons militair zak-„boekje zal U omtrent hun adres voldoende inlichtingen „geven. — Nogmaals vaarwel!"

„Arme bliksems!" herhaalde de luitenant, terwijl hij schuchter een traan wegveegde, als schaamde hij zich die verteedering.

„Wat een leven gaan die mannen te gemoet!" riep hij uit, terwijl hij den brief met een zucht op tafel liet vallen.

Bijna terzelfder tijd werd hij in zijne overpeinzingen gestoord door den dokter van het garnizoen, die met een gramstorig gezicht en opgewonden gebaren het vertrek instormde. Het was een lange opgeschoten slungel, met borstelig rood haar en een paar goudkleurige knevels, die met behulp van veel cosmetiek opgestreken en opgekruld waren, alsof zij tot bestemming hadden eenmaal met de punten eene schuilplaats te vinden achter de ooren, welker boorden zij reeds raakten. Ook hij scheen een brief ontvangen te hebben, althans hij hield er een in handen.

„Himmelskreuz! der Bube ist durchgegangen!" schreeuwde hij bij zijn binnenstormen. De man was blijkbaar een Duitscher en nog wel een Zuid-Duitscher.

„Wat? Wie?" vroeg de luitenant.

„Der Wallon! das Vieh! en hai heeft maine instrumenten en revolvers mitgenommen!"

Ook La Cueille had een brief achtergelaten, om het meenemen te verontschuldigen van 's dokters trousse en pistolen, die hij als geweer- en instrumentmaker ter reiniging in ontvangst genomen had. Maar hij had den dokter ook nog de aanbeveling gedaan, den kommandant zijne (La Cueille's) verontschuldigingen aan te bieden, dat hij tevens de twee Remmington-geweren, die hij van den luitenant ter reparatie had, medegenomen had. „Men kan zich toch niet weerloos op zoo'n reis wagen", was de redeneering van den Waal, „de luitenant zou wel weten, welke gevaren daarbij te loopen waren."

De luitenant gaf den brief, dien hij ontvangen had, aan den dokter over.

„Dan zain zai zuzammen ausgeknepen", zei de dokter, nadat hij gelezen had, in zijne koeterwaalsche poging om Hollandsch te spreken.

„Waarschijnlijk."

„Arme Kerle! aber wat zult gai nu thoen?"

„Ik heb het districtshoofd laten roepen. Wellicht heeft die eenig bericht. Zijne mededeelingen zullen den aard mijner handelingen bepalen."

„Gai zijt toch van meening, ze hinternach te zetten."

„Ja zeker."

„Aber de Sicherheit van den post, die u zuvertraut ist?"

„O, mijn waardste mof, die zal ik niet in gevaar brengen."

„Wie so? De Besatzung is niet stark. Gai kunt er niets von abnemen ohne Gefahr."

„Ja maar, ik neem niets van de bezetting af. Ik zal ze door een bevolkingspatrouille laten nazetten."

„Das ware grausam! Aufgehetzt von Dajacken!"

„Teer zijn die luidjes niet, dat is zoo; maar wat blijft mij over te doen? Zoo als gij zegt, van de bezetting is niets af te nemen. En werkeloos kan ik onmogelijk blijven. Maar voor dat het districtshoofd hier is, valt niet te oordeelen, wat er gedaan moet worden. Wellicht loopt alles met een sisser af; wellicht ook zijn onze grappenmakers reeds door de kampongwacht ingerekend en zijn onze beslommeringen voorbarig. Kom, ik ga intusschen eens rondkijken, of de schildwachten hun plicht nakomen. Gaat gij mede?"

„Donnerwetter! het is wat schöns, so im Dunkel herum zu kriechen."

„Nu laat het dan. Maar blijft nog een poosje wachten; het districtshoofd zal aanstonds komen; gaarne zag ik, dat gij bij ons gesprek tegenwoordig waart. Ik ben dadelijk terug."

En onze luitenant trad naar buiten. Het was slechts een korte wandeling, die hij te maken had. Het fortje was niet groot, zelfs zeer klein, en had dus slechts een beperkte vuurlijn. De schildwachten stonden op de vier bastions en keken scherp in het nachtelijk grauw uit. De brug over de gracht was neergelaten, de poort stond op een kier. Maar buiten aan de overzijde der brug stond een piket van zes man het voorgelegen terrein gade te slaan en achter de poort stond de geheele wacht aangetreden met het geweer bij den voet. De luitenant was tevreden en reeds wilde hij, gedachtig aan zijn gast, naar zijn woning terugkeeren, toen hem een korporaal tegentrad, met de hand aan de klep van zijn kepi:

„Wat is er?"

„De geweren van Johannes, La Cueille, Schlickeisen en Wienersdorf ontbreken in de kazerne op het geweerrak en de meeste patroontasschen der overige manschappen zijn leeggeplunderd."

„Zoo, neem dadelijk op, hoeveel patronen ontbreken, en zeg aan den sergeant der artillerie de ontbrekende onmiddellijk uit het oorlogsmagazijn aan te vullen. Ik verwacht zoo spoedig mogelijk van die aanvulling rapport."

Nog voordat de officier evenwel uitgesproken had, trad de korporaal plantonkeuken te voorschijn en rapporteerde, dat in de dispens vier zakken rijst en een zak koffie ontbraken. Er moest op nieuw gefourageerd worden, al was het ook laat; anders zou de bezetting den volgenden morgen niets te eten hebben. De luitenant gaf de noodige bevelen. Hij kwam zoo langzamerhand tot bewustzijn, dat de aard der desertie zich vrij wel afbakende. De deserteurs hadden levensmiddelen wel niet in groote verscheidenheid, maar het waren stoute mannen en die zouden wel de kampongs, die zij voorbij kwamen, het woud, dat zij doortrokken, de rivieren, die zij zouden oversteken, weten schatplichtig te maken. Zij hadden wapens en munitie, zij zouden dus het gevaar onder de oogen kunnen zien; zij hadden instrumenten, waarmede zij de richting van hun tocht konden bepalen; van verdwalen in de maagdelijke bosschen van Borneo was dus geen sprake.

„Ja", sprak de luitenant bij zich zelven, „er daagt een karrewei op, die beenen en pennen in beweging zal brengen. Laatstgenoemde zullen bij de inktziekte, die in Indië heerscht, nog meer dienst doen dan de beenen. Maar die arme, arme kerels!"

Middelerwijl had de dokter zich in een luiaardstoel uitgestrekt. Weldra was hij in diep nadenken verzonken. Hij betreurde den wanhopigen stap van de arme duivels, maar kon hun geen ongelijk geven. Integendeel. Hij vreesde voor den afloop der onderneming; maar ware hij niet door een eed gebonden, dan zou hij zich bij hen

voegen, om hun raadsman, hun gids te zijn. Maar .... hij was in het Nederlandsch-Indische officierscorps opgenomen, hij had gezworen trouw aan Neerland's Koning, gehoorzaamheid aan de Nederlandsche wetten, onderwerping aan de krijgstucht van het Nederlandsche leger. De brave kerel achtte zich gebonden, met onverbreekbare banden gebonden. Maar, wat een wreed spel was ook met hem gedreven! Men had hem een goede plaatsing voorgespiegeld, alwaar hij door de uitoefening van de civiele praktijk al zeer spoedig 5 à 600 gulden 's maands boven zijn traktement zou verdienen. O! de stem des verleiders klonk hem nog zoo duidelijk in de ooren. Behoorde hij niet tot de ongelukkigen, sprak deze overtuigend, dan kon dat spoedig tot duizend gulden klimmen. Tot de ongelukkigen had hij zich toenmaals nimmer gerekend; en .... was zijne redeneering destijds zoo geweest: van mijn traktement zal ik kunnen leven, dat is klaar. Er zijn zoo vele officieren bij het Indische leger, die daarmede rondkomen. Ik leg dan ieder jaar 12000 gulden op zijde; dat maakt dan in vijf jaren tijd met een matigen interest, bijna 66000 gulden. Vijf jaren zijn gauw om. Ik keer dan naar Wurtemberg terug, huw „meine niedliche Klara" en vestig mij als arts te Gmünd.

Te Gmünd! in de „Rauhe Alp", als een roos in een ruiker gelegen, aan de spoorbaan van Stuttgard naar München.

„En nu?"... Hij zuchtte diep bij die beelden, die rondom hem opdoemden. „En nu?"

Het was reeds vier jaren geleden, dat hij te Batavia aangekomen was. Al spoedig na zijn aankomst in het prachtige Insulinde, in het land zijner hope, was hij naar Bandjermasin in de Zuid- en Ooster-Afdeeling van Borneo gezonden en in die buitenbezitting naar Pen-

garon geplaatst geworden. Daar, bij de Gouvernements-steenkolenmijnen Oranje Nassau, had hij vele zieken te behandelen gehad; maar zijne inkomsten, alles bij elkander gerekend, hadden nimmer meer dan 250 gulden 's maands bedragen. Om daarmede fatsoenlijk rond te komen, was al een vrij ingewikkeld financiëel vraagstuk geweest. Het overleggen van 66000 gulden, was geheel en al in het rijk der mythen overgegaan.

Later, toen hij zijne zieken, de arme mijnwerkers, had beginnen lief te krijgen en hij zich met zijn toestand verzoend had, was hij naar de hoofdplaats der afdeeling overgeplaatst, om zijn chef aldaar in zijne drukten bij te staan. Hij kon toen de ervaring opdoen, dat het geldverdienen voor geneeskundigen in Indië niet geheel en al een ijdele klank is. Zijn chef bekeek tongen van Chineezen, trok den rijken Arabieren werkelijk en ook in figuurlijken zin kiezen, voelde den pols aan Bandjareesche rijksgrooten en spekte zoo niet onaardig zijn eigen zak; maar hij liet geen brokstukje over voor den jeugdigen arts, die op de hoofdplaats nog meer moeite had, om rond te komen. Dezen was de militaire praktijk, ook die der behoeftige burgers overgelaten. Hij had het daarbij zeer druk gehad en, hoeveel liefde onze jonge esculaap voor zijne lijders ook gevoelde, toch had hij soms met een bangen zucht zijn schoenzolen bekeken en opgemerkt, dat dat onverpoosd heen en weer draven, zich verwoestend deed gelden.

Toen in 1859 de opstand tegen de Nederlanders was uitgebroken, was hij aan een mobiel kolonne toegevoegd, had heen en weer moeten marcheeren van het noorden naar het zuiden, van het oosten naar het westen, tot dat het lichaam, door al die inspanningen uitgeput, zijne eischen deed gelden. Toen werd hij

tot verhaal op een klein fortje in de binnenlanden geplaatst, met goedgunstige toezegging, dat, zoodra zijn gezondheidstoestand het wederom zoude toelaten, het nomadenleven door woud en dal weer voor hem zoude aanbreken.

„En nu?" . . .

Die vraag herhaalde hij zich bij al die overpeinzingen. Plotseling haalde hij een portefeuille te voorschijn, nam daaruit een portret en bekeek het lang, terwijl een traan in zijn oog parelde. Het was het portret zijner Klara.

„Du warst das Warten müde!" zuchtte hij, en met een wrevelig gebaar borg hij portret en portefeuille weg, toen hij buiten naderende voetstappen hoorde weerklinken. De luitenant trad binnen. Hij was vergezeld van het districtshoofd Tomonggong Nikodemus Djaja Nagara, een Dajakker van een goedig uiterlijk, waarover later meer te vertellen zal vallen.

II.

Eerste kennismaking met Tomonggong Nikodemus Djaja Nagara. — De beet eener slang. — Beraadslaging. — Een zondenbok. — De »titih." — Eene cholerauitvaart. — Een geweerschot, gevolgd door een kanonschot en een salvo. — De eerste maat van een begonnen liedje. —

„Neem plaats, Tomonggong," zei de kommandant met plichtpleging, terwijl hij een stoel naderbij schoof, „ik ga even sigaren krijgen."

De Tomonggong trad middelerwijl op den dokter toe, boog ongedwongen het hoofd, stak hem de hand toe en prevelde zijn groet:

„Tabeh toean, saja harap toean ada baik" (Goeden dag mijnheer, ik hoop dat mijnheer wel is).

De dokter was uit zijn gemakkelijke houding opgesprongen; hij deed een stap voorwaarts, greep de hem toegestoken hand en drukte haar met warmte. Van de kortstondige afwezigheid van den luitenant gebruik makende, fluisterde hij het districtshoofd toe, na eerst behoedzaam en angstig rondgekeken te hebben:

„Zij moeten gered worden, zij mogen niet in handen der Hollanders vallen!"

De Tomonggong sloeg een doordringenden blik op den dokter; zijn goedaardig gezicht teekende verbazing. Aan verraad en valschheid gewoon, te midden daarvan om zoo te zeggen levende, is het eerste gevoel van den

Oosterling, hoe rechtschapen hij zelf moge wezen, een gevoel van wantrouwen. Hij denkt steeds, dat hem een strik gespannen wordt. Zoo ook de Tomonggong, bij die voor hem zoo raadselachtige woorden.

„Dat zal moeielijk gaan", fluisterde hij, „de Heer kommandant zal zijn maatregelen wel goed nemen; en ik..... ik", vervolgde hij na een oogenblik van weifeling, „ik moet gehoorzamen."

„Bij Mahatara! Tomonggong, red hen, red hen. Zie, ik smeek het. Als gij meent, mij eenige dankbaarheid verschuldigd te zijn, sla dan mijne bede niet af. Het zijn mijne landslieden!"

Met saamgevouwen handen, in gebogen houding stond de dokter voor den Dajak. De omstandigheid, waarop hij hier scheen te duiden, trof het hoofd. Kambang, de oudste dochter, de lievelinge des ouden Tomonggongs, was eens door eene „handipèh boemboeng enjoh 1)," een zeer gevaarlijke slangensoort, gebeten geworden. De vader in zijn verbijstering liet „obat panawar pari 2)" halen. Middelerwijl had onze dokter, die bij het ongeval tegenwoordig was, maar geen hulpmiddelen op dat oogenblik ten zijnen dienste had, met groot levensgevaar de wond uitgezogen en ze daarna met een stuk hout uitgebrand. Zoodoende had hij de lieve maagd behouden. Bij die herinnering greep nu de vader, alle wantrouwen latende varen, aangedaan de hand van den

1) »Handipèh" beteekent slang; »boemboeng enjoh" is de naam van de fijne nog niet ontwikkelde bladeren van den klapperboom. De slang, aldus genoemd, is een boomslang, wordt zoo wat twee d.M. lang, is zeer dun van lijf, zoo wat ter dikte van een pijpensteel, heeft een fraaie lichtgroene kleur en is zeer vergiftig.

2) »Panawar" is een slingerplant, welker stam zoo wat een vinger dik wordt. Er zijn twee soorten: de »panawar gantong" heeft geelachtig hout; de »panawar pari" bruinachtig. Deze laatste is zeer bitter en wordt fijngewreven als tegengift tegen slangenbeten gebruikt.

redder zijns kinds en prevelde iets met bewogen stem, dat de dokter niet verstaan kon, daar de luitenant met een gevulden sigarenkoker uit het aangrenzende vertrek te voorschijn trad, ieder der aanwezigen een geurige manilla aanbood en zelf eene opstak; waarna hij zich op een stoel neervleide en, als vervolgde hij een reeds aangevangen gesprek, zich tot den Tomonggong richtte:

„En niemand in den kampong heeft van die vlucht iets bemerkt, niemand heeft die soldaten gezien?"

„Neen Heer."

„Dat is zonderling, hoogst zonderling. Maar hoe weet gij dat, Tomonggong? Zij hebben toch een vaartuig moeten meester worden, want een ontvluchting over land is onmogelijk."

„Indien iemand een djoekoeng 1) of prauw gemist had, zou daaromtrent zeker een klacht bij mij zijn ingekomen. De ontvluchting van blanken uit het fort daarenboven zal opzien genoeg baren; ik zou daarvan wel wat vernomen hebben, wanneer er reeds iets van bekend ware."

De luitenant bedacht zich een oogenblik. Hij scheen in tweestrijd. Eindelijk hernam hij:

„Tomonggong, ik moet die menschen in handen hebben. Eensdeels om het aanlokkelijke van het gegeven voorbeeld bij onze jonge soldaten tegen te gaan, maar ook om vechtpartijën en gruwelen te voorkomen. Want voorzeker zullen zij aangerand en misschien vermoord worden, wanneer zij te midden der stammen in de bovenlanden geraken."

„Ja zeker Heer, zullen zij dat. De „olo kajau" (koppensnellers) zullen hen niet ontzien. Maar zoudt gij

1) Djoekoeng is een boomstam uitgehold en zoo tot vaartuig gevormd.

denken, dat zij zich naar de binnenlanden zouden begeven?"

„Naar zee is een vlucht zoo goed als onmogelijk," was het antwoord van den luitenant. „Voor de monding der rivier liggen twee kruisbooten op brandwacht, terwijl de geheele zuidkust door stoomschepen geblokkeerd is. Maar gesteld zelfs, dat zij door dien gordel heen komen, wat dan? Zullen zij zich in een nietige prauw of djoekoeng — want over een zeewaardig vaartuig zullen zij wel niet te beschikken hebben — op de open zee wagen, vooral in dit seizoen, nu de westenwinden met kracht doorblazen? Dat zou met zelfmoord gelijk staan. En dan nog waarheen? Ja, waarheen? Naar Java? dat zou het eenige zijn; maar daar zouden zij ter nauwernood geland zijn, of zij zouden zich in handen der politie bevinden. Men is daar zeer op zijn hoede. Mijns bedunkens kunnen zij niet anders, dan zich in de binnenlanden werpen. Zij zullen de bewoonde oorden vermijden en trachten Sarawak op de noordkust des eilands te bereiken."

„Zouden zij dat niet kunnen over zee?" mengde zich de dokter in het gesprek.

„Dan moeten zij eerst de kruisbooten voorbij, dan moeten zij de blokkade verbreken en, is dat alles gelukt, zijn zij Tandjoeng Batoe Titi, de zuidwestelijkste punt van Borneo, omgezeild, dan komen zij in de koerslijn der vaartuigen van Oost-Java naar Borneo's westkust en naar Singapore; zij komen dan in de volle Chineesche zee, waar in dit seizoen honderd gevaren aangrijnzen en honderd kansen bestaan, om om te komen of opgepakt te worden, tegen niet een kans om te slagen. Ja, naar Sarawak zullen ze trachten te komen, maar dwars door het eiland heen!"

„Maar dat is zeer ver Heer," sprak de Tomonggong

ernstig, „en de gevaren zijn niet minder, dat weet gij.”

„Ja, dat weet ik, Tomonggong, maar dat zijn gevaren waar tegen te strijden valt en, geloof mij, het zijn kloeke onversaagde kerels. Zij zullen alles beproeven en ik verzeker u, zij zullen alles op het spel zetten. Komaan! er mag niet getalmd worden. Ieder oogenblik is kostbaar. Ga nu naar uw woning terug; roep onmiddellijk de hoofden van de meest nabij gelegen kampongs bijeen. Laat ze een vijftigtal mannen te zamen brengen, voorzie die van levensmiddelen voor een paar dagen. Zij moeten hunne wapenen medevoeren. Dat alles moet over twee uren gereed zijn om te vertrekken. Ik kom dan zelf zien en mijne bevelen mededeelen.”

„Maar zal de gevangenneming goedschiks geschieden, Heer?”

„Daaraan twijfel ik; maar daarom zei ik de wapenen mede te nemen. Ik stel er hoogen prijs op, de vluchtelingen levend en ongedeerd in handen te krijgen. Mochten zij zich echter te weer stellen en van hunne wapenen gebruik maken, dan .....”

Hier aarzelde de luitenant, hij wist hoe zwaar zijne woorden hier golden. De dokter stond doodsbleek met krampachtig gebalde vuisten. De kommandant vervolgde na een oogenblik peinzens met een stem, als bleef hem iets wrangs in de keel steken:

„Mochten zij van hunne wapenen gebruik maken, dan is tegenweer geoorloofd. Laat een uwer invloedrijkste hoofden, bij voorbeeld Damboeng Papoendeh, den tocht aanvoeren. Stuur dien man dadelijk bij mij, dan kan ik hem vertellen, wat hij te doen heeft.”

De luitenant sprak op afdoenden toon, als gewoon bevelen te geven, als gewoon schielijk maatregelen te beramen en beslissingen te nemen. Zijn geestkracht werkte aanstekelijk op den Tomonggong, die reeds opstond, om

heen te ijlen. Een blik op den dokter geworpen, stemde hem tot nadenken. Het gezicht van den medicus teekende angst en vertwijfeling. In een oogenblik, dat de luitenant hem niet opmerkte, namen zijne oogen zulk een smeekende uitdrukking aan, dat de Dajak hem begreep. Deze streek met de hand over zijn sarong, alsof de plooien hem hadden gehinderd en ging daarop weer zitten.

„Heer, met uw verlof," sprak hij zacht maar vast, „het zal niet gaan. Het is reeds laat. Welke opschudding zal een dergelijk bevel in de kampongs niet geven?"

„Wel, wat zou dat?" stoof de luitenant op.

„Vrouwen en kinderen zullen zeer beangst worden. Men zal in de zaak geheel iets anders zien, dan er in is, en gij weet Heer! dat, niettegenstaande uwe pogingen tot bevrediging der negorij, een groot gedeelte van de bevolking nog niet geheel te vertrouwen is. Daarenboven loopen geruchten — ik deelde ze u gisteren reeds mede — dat Doussoensche koppensnellers met hunne rangkan's 1) in de buurt verschenen zijn en, hoewel ik daar niet aan geloof, zou het niet onmogelijk te achten zijn, dat een aantal huisgezinnen nog dezen nacht hunne woningen verlieten, om in de wildernis een toevlucht te zoeken."

„Maar Tomonggong!" .... wilde de luitenant hem in de rede vallen.

„Geloof mij Heer," hernam het districtshoofd ernstig en met vaste stem, „geloof mij, gij kent mij, ik ben een trouw onderdaan van de Hollanders. Het doel van die nachtelijke oproeping zal niet, of zal verkeerd be-

1) Rangkan en djoekoeng zijn vaartuigen, van een uitgeholden boomstam gemaakt. De rangkan is echter veel grooter dan de djoekoeng In eerstgenoemd kunnen twintig tot veertig personen plaatsnemen, in laatstgenoemd hoogstens drie of vier.

grepen worden. Allen zullen beangst worden en niet het minst de familieleden van hen, die voor dien tocht zullen geprest worden. Daarenboven, werwaarts zullen de uittrekkenden zich wenden? Gij zegt wel, dat de vluchtelingen zich niet zeewaarts zullen begeven hebben. Dat Mijnheer het mij vergeve, mij duizendmaal vergeve; maar ik kan zijn gevoelen zoo maar niet deelen. Maar, al ware het uitgemaakt, onbetwistbaar duidelijk, dat de vluchtelingen landwaarts ingetogen zijn, dan nog herhaal ik mijne vraag, werwaarts zullen mijne Dajaks zich wenden? Het eiland Kalimantan 1) is zeer groot, en wie zal hen in de dikke duisternis op het goede spoor brengen?"

„Maar wat dan?" vroeg de luitenant ongeduldig.

„Wachten Heer, wachten," was het bedaarde antwoord. „Morgen al heel vroeg zal ik wel te weten komen, hoe uwe soldaten ontvlucht zijn en ik verzeker het u, ik zal hen dan gauw op het spoor zijn. Zij hebben het district niet ongemerkt kunnen verlaten; maar waar nu bij de duisternis van den nacht en bij de loopende geruchten aarzeling en vrees heerschen om mij te komen inlichten, zal ik morgen, als de dag helder schijnt, wel spoedig op de hoogte zijn. De bevolking zal dan ook ras weten, wat het doel van den tocht is; vergissing of opzettelijke misleiding is dan niet meer mogelijk, en ongetwijfeld zal het mij dan hoegenaamd geen moeite kosten het noodige getal vrijwilligers bij elkander te brengen. En mocht Mijnheer het niet afkeuren, dan wenschte ik zelf morgen den tocht aan te voeren; iets wat ik heden avond onmogelijk zou kunnen op mij nemen."

---

1) Kalimantan is de naam van het eiland Borneo bij de inlandsche bewoners.

De luitenant aarzelde een oogenblik en dacht na. Het was stil in de kamer. Alleen hoorde men de hijgende ademhaling van den dokter en buiten weerklonken de voetstappen der op en neer wandelende schildwachten op de bedding van het geschut, waarbij zij op post stonden. De officier scheen eindelijk een besluit genomen te hebben, althans hij hernam:

„Gij hebt gelijk Tomonggong, geheel en al gelijk, en ik dank u voor de goede raadgeving. En toch wenschte ik wel, dat de vervolging nog heden avond had kunnen beginnen; want hoe spoediger in mijne handen, hoe minder de arme drommels te lijden zullen hebben. Zij zullen hun uitstapje duur genoeg betalen," vervolgde hij bitter en met een zucht: „wie weet wellicht met hun leven!"

„Ja, dat weet Hatallah 1) alleen," zei de Tomonggong met vromen eerbied in zijn stem, „het gevaar dat zij te gemoet treden is groot."

„Welnu dan," hernam de luitenant, „tot morgen! al heel vroeg wacht ik eenig bericht. Maar wacht, ik weet nog beter. Om geen tijd te verliezen, kom ik nog vóór zonsopgang bij u, Tomonggong. Wij kunnen dan alles te zamen verder beschikken. Ik ga nu bevelen geven om u uit te laten."

En daarop verliet hij het vertrek.

Een oogenblik alleen met het districtshoofd, sprong de dokter op en drukte hem met warmte de hand.

„Zij hebben nu een voorsprong van ruim zes uur," zeide hij met verrukking.

„Dat is niet veel", meende onze Dajak.

---

1) Mahatara en Hatallah beteekenen beide »God". Het eerste woord zal de Dajak evenwel nimmer gebruiken, wanneer hij tot een Europeaan of een Maleier spreekt. Het andere woord wordt nimmer gebezigd, wanneer Dajaks onder elkander zijn.

„Toch genoeg voorshands; o! wat dank ik u!"

De luitenant kwam binnen; zij konden het gesprek niet voortzetten.

Nadat de Tomonggong afscheid genomen en het fort verlaten had, zaten de kommandant en de dokter nog een poos bij elkander, om de flesch te ledigen, die zoo even ter eere van het districtshoofd ontkurkt was.

„Een beroerde geschiedenis!" ontsnapte den luitenant met een stopwoord, dat zijn gemoedsaandoening moest te kennen geven.

„Ja zeker, een beroerde geschiedenis, maar vooral voor die arme drommels."

„Maar voor mij niet minder. Behalve de inspanningen en vermoeienissen, behalve de gevaren van allerlei aard, die mij te wachten staan, zullen ook wel de noodige standjes afgeschoven worden. Gij weet, bij ons legt men zoo gaarne de zaken ten nadeele uit en zoekt men daaraan een hatelijken zelfkant. Het zoeken van een zondebok, wanneer iets onaangenaams voorvalt, is eene inheemsche Nederlandsche ziekte."

„Maar de overste Afdeelings-Kommandant is toch daar de man niet toe!"

„O, die zal het ook niet doen. Het zal wel van hooger komen. O! zij zijn te Batavia zoo snugger! Als het er op aankomt naar het hoofdbestuur in den Haag te kunnen rapporteeren, dat door het geringe doorzicht en de weinig menschkundige handelingen van een luitenant, vier Europeesche soldaten in vollen oorlogstijd gedrost zijn; en als men er dan bijvoegen kan, dat de schuldige ernstig is te recht gewezen, dan is het genot zonder weerga. Men is dan tevreden in den Haag en vraagt naar meer niet. Zelf heeft men immers geen schuld?"

„Geen schuld!!" stoof de dokter woedend op. „Geen

schuld!! de geheele schuld ligt in den Haag; want...."

„Tu tu tu, mijn waarde mof, geen politiek, wat ik je bidden mag," stopte de luitenant bij tijds. „Al heb je gelijk, dan heb je toch ongelijk, zooveel ervaring heb je toch reeds in het leven opgedaan. Kom, het is al laat geworden, laten wij ons mandje gaan opzoeken, het is morgen vroeg dag, althans voor mij."

De beide mannen reikten elkander de hand; de dokter verliet het vertrek om naar zijn mandje te gaan, zooals de uitdrukking luidde. Alvorens evenwel in het zijne te kruipen, ging de luitenant nog eens de ronde doen om zich te overtuigen, dat de noodige waakzaamheid werd betracht.

Een oogenblik stond hij op het zuidelijk bastion te turen. Die geschutstelling beheerschte de geheele watervlakte, gevormd door de samenvloeiing van de Poeloe-Petak rivier met de Kapoeas-Moeroeng, aldaar ruim twaalf honderd ellen breed. De nacht was in zijne volle pracht; de sterren schitterden aan den donkerblauwen hemel en weerkaatsten met liefelijken glans in den vloed; de bosschen, die de oevers omzoomden, staken scherp en als een zwarte massa tegen den niet geheel donkeren gezichteinder af. Op den oostelijken oever van de Poeloe-Petak rivier ontwaarde men de omtrekken van de Dajaksche woningen tusschen het groen, en hier en daar flikkerde de vlam eener lamp tusschen de boomen en struiken.

Behalve eenige blaffende honden in de verte, was alles doodstil en liet zich het geruisch en gekabbel van den snelvlietenden stroom zacht, maar duidelijk waarnemen.

Terwijl de luitenant daar stond, tegen de borstwering geleund, dat schouwspel aan te staren, en hij in gedachten verzonken scheen, lieten zich plotseling de tonen der „titih" hooren.

De „titih" is bij de Dajaks de doodenklok. Zij bestaat uit vier „garantong's" (metalen bekkens van verschillende grootte) en weerklinkt de eerste maal, zoodra iemand gestorven is; de tweede maal, wanneer het lijk in de kist gelegd wordt; de derde maal, wanneer het lijk naar zijne laatste woning gevoerd wordt, en eindelijk de laatste maal, wanneer die woning gesloten wordt. Alleen bij de overvoering van het lijk klinkt de doodenklok aanhoudend, zoolang de vaart duurt; de andere keeren weerklinkt zij slechts telkenmale gedurende vijf minuten. Men luidt haar, door met regelmatige tusschenpoozen van ongeveer twee seconden een slag te doen hooren op de drie garantong's met lichten toon en die te doen volgen door een zwaren toon. Uiterst weemoedig weerklinkt dat ting, ting, ting, toong over Borneo's breede stroomen en stemt wel tot droefgeestigheid.

Bij de eerste tonen, die weerklonken, had de luitenant het oor gespitst en zich de vraag gedaan, wie er wel overleden kon zijn in den kampong. Maar weldra waren zijne gedachten weer op de desertie, die plaats gehad had, gevestigd. Toen evenwel de „titih" na een poos niet ophield en bleef weerklinken, begreep hij, dat een uitvaart plaats had en dat wekte wel ietwat zijne verwondering. Niet dat het zeldzaam zoude zijn, dat de Dajaks hunne dooden bij nacht bijzetten; hoewel nu niet algemeen, gebeurde dat wel meer, vooral wanneer de overledene aan een besmettelijke ziekte bezweken was; maar in den laatsten tijd had de luitenant verzocht geen uitvaarten meer te houden gedurende den nacht wegens den oorlogstijd, en dat alleen te doen bij volstrekte noodzakelijkheid. Sedert lang was op dat verzoek, eer een bevel, geen inbreuk gemaakt en nu, nu, dat was wel toevallig....

„Ha! ik ben er," zei de luitenant als gerustgesteld, „ik ben er, gisteren heeft mij de Tomonggong verteld, dat er twee gevallen van cholera in kampong Soengei Antassan Barimba waren. Een daarvan zal overleden zijn. De kerels hebben gelijk den doode maar weg te moffelen."

En werkelijk, heel in de verte, van den kant des genoemden kampongs, verschenen twee prauwen, overvloedig met vlaggen en fakkels versierd, welke laatsten haar rood licht over de watervlakte weerkaatsten. Akelig klonken de tonen der „titih" in de nachtelijke stilte. Toen de prauwen langzamerhand nader bij kwamen, weerklonken nog andere geluiden en kon men duidelijk de gezangen der „balians" (priesteressen), die zij met een dof getrommel op hare „katambong's" (kleine trommen) begeleidden, waarnemen. Toen de vaartuigen nog dichter bij kwamen, klonk het treurgezang:

„Dadari liau olo matäi, tandjoeng dari liau balongkang, tandjoeng-danoem..." enz. 1) over de watervlakte en bereikte des luitenants gehoor. Alles scheen dan ook in orde;. uit de voorste prauw klonken de gezangen en het getrommel der balians; achter dat vaartuig volgde onmiddellijk de prauw, waarin de „raoung" (doodkist met beeldhouwwerk versierd) geplaatst was, en waarin de „titih" geslagen werd. Om evenwel op alles voorbereid te zijn in een tijd van listen en lagen, teneinde onze posten te overrompelen, deed de luitenant de manschappen der wacht onder de wapens komen en postvatten op het bastion, waarop hij zich bevond. Ook gelastte hij een onderofficier, de naderende prauwen te verkennen en op alles nauwkeurig acht te geven. Toen een der

---

1) Vlucht, ziel des overledenen, stijg op den nevel, vlucht, ziel des gevallenen, des verlorenen, bewandel het water.

schildwachten zijn „werda" deed weerklinken, werd die roep naar behooren beantwoord en aan het bevel, om aan te leggen, onmiddellijk voldaan. De sergeant doorzocht de eerste prauw, wisselde een kwinkslag met de priesteressen, maar ontwaarde niets verdachts. In de tweede was ook niets te bespeuren. Een akelige stank, eigen aan de lijken van hen, die aan cholera bezweken zijn, steeg uit de raoung op en noodzaakte het onderzoek te verkorten. De vaartuigen staken van wal en onder den krachtigen roeislag van een twintigtal roeiers, geholpen door den zwaren stroom, schoten zij spoedig het fort voorbij. De luitenant tuurde hen nog na en scheen als in gedachten verzonken, toen plotseling een hoofd zich als een zwarte schim boven de dakbedekking van de tweede prauw vertoonde en een stem zich verhief, die uitriep:

„M....! pour les têtes de fromage! Enfoncés les Hollandais!"

Het met M.... aangeduide woord was het woord van Cambronne in den slag van Waterloo, en is bij onze zuidelijke broeders zeer in zwang; zoo ook het „tête de fromage" als scheldwoord tegen de Hollanders.

Onze luitenant was dan ook dadelijk op de hoogte en begreep, dat de vluchtelingen zich in de doodenprauw bevonden. Hij riep den roeiers toe:

„Gagoelong kantoh ikau, mambalik goelongoeloeng!" (Halt! hierkomen, dadelijk omkeeren.)

Tot antwoord klonk nogmaals het M....!, gevolgd door een geweerschot, dat een Javaansch soldaat, naast den luitenant staande, lichtelijk schrampte. Toen draaide de luitenant met behulp van een paar soldaten het kanon, dat op het bastion stond — een 7 Cm. op cirkelaffuit — en steeds geladen was, snel in de richting der prauwen, boog zich over het stuk, gaf het met

behulp der stelschroef de noodige inclinatie, greep den vuurstok, waarop de zunder, ontstak dezen aan de steeds brandende lont en.... boum! daar dreunde het schot. Het was echter nacht en het richten vrij onzeker geweest. Daarenboven dreef de snelle stroom de prauwen overhaast voort en repten ook de roeiers zich met inspanning om uit die gevaarlijke buurt te geraken. De kogel sloeg vlak achter de achterste prauw in het water, ricochetteerde, sprong over dat vaartuig en sloeg door de dakbedekking van het voorste en bracht zoo, door de wieling van het water en door den schok tegen het dak, de beide prauwen in groot gevaar van om te slaan en te zinken. Dadelijk daarop en nog vóór dat de algemeene ontsteltenis maar eenigszins bedaard was, weerklonk van het bastion een salvo geweerschoten, dat een hagelbui van kogels door de prauwen joeg, waardoor twee roeiers gedood en een gewond werden. Maar de stroom sleepte de vaartuigen met kracht mede; nog voor dat herladen kon zijn, waren zij aan het gezicht onttrokken en in het nachtelijk duister verdwenen.

„Dat salvo was raak,” zei de dokter, die zijn bed uitgevlogen was, en nu naast den kommandant op het bastion stond, „dat salvo was raak, wat een gegil ging er uit de prauwen op!”

„Ja het was raak,” antwoordde de luitenant ernstig, „maar.... dat is de eerste maat van het liedje, dat gezongen wordt. Ik had mij door den Tomonggong niet moeten laten overhalen, om den tocht tot morgen uit te stellen, wellicht ware dan het nu gebeurde voorkomen geworden. Hebt gij Troenosmito verbonden?”

„Niet noodig geweest, een onbeduidende schramp, die ik met jenever met water heb doen afwasschen.”

„Kom, laten wij dan gaan slapen; ik weet nu waar-

heen de deserteurs getogen zijn; morgen al heel vroeg kan de vervolging beginnen."

Beide mannen reikten elkaar nogmaals de hand en weldra verving een diepe stilte het rumoer van straks, een stilte, die slechts afgebroken werd door den rustigen stap der schildwachten.

III.

Een weinig geschiedenis. — De opstand in het Bandjermasinsche rijk. — Wanbestuur. — Pogingen tot herstel van grieven. — Verblindheid. — Vijfentwintig rietslagen. — De moordtooneelen te Kalangan. —

Alvorens met ons verhaal verder te gaan, moeten wij eenige geschiedkundige bijzonderheden in herinnering brengen, die zoowel omtrent plaats en tijd der handeling, als omtrent het verloop der gebeurtenissen de vereischte toelichting zullen geven. Dat zal veroorloven het verhaal voort te zetten, zonder telkens genoodzaakt te zijn, ter verduidelijking den draad af te breken.

Een ieder herinnert zich zeker nog de rilling, die door de natie ging, toen in Junij 1859 als een donderslag de tijding weerklonk, dat in het rijk van Bandjermasin op het eiland Borneo een uitgebreide opstand was uitgebroken tegen het Nederlandsche gezag en dat al de Europeanen op de mijnetablissementen, als ook de Christenzendelingen, op verschillende punten in de binnenlanden gevestigd, vermoord waren. De bijzonderheden, die later van die moordpartijen opvolgend bekend werden, klonken zoo schrikkelijk, dat met recht beweerd kan worden, dat de gruwelen te Hermina (Kalangan), te Goenoeng Djabok, te Boentooi en te Tangohan gepleegd, in wreedheid en afschuwelijkheid voor die, in Engelsch-Indië te Dehli, Lucknow en Cawnpore in 1857 gebeurd, niet onderdeden.

Maar, zoo als bijna immer, was voor die moordtooneelen een grond, een oorzaak. En hoewel gruwelen, zoo als toen gebeurd zijn, ten scherpste afkeuring verdienen en niet genoeg gebrandmerkt kunnen worden, zoo moet toch erkend worden, dat de bestuurshandelingen ter Zuid- en Oost-kust van Borneo haat en wrevel hadden doen geboren worden en dat door gebrek aan waarheidsliefde, toen het gevaarlijk oogenblik naderde, de uitbarsting niet voorkomen, maar eerder geprovoceerd werd. En wanneer bij een onontwikkeld volk lang verkropte woede in lichter laaie uitslaat, wanneer jaren lange miskenning en misleiding, onder het mom van philantropische grondbeginselen gepleegd, vergolden, en niet vergeten euveldaden uit vroegere tijden als: ontmanning, afsnijding van ooren en neuzen, verrekend moeten worden, dan ja . . . . laten wij dan den steen niet werpen op den Bandjarees, die zulke voorbeelden van ons ontving.

Slaan wij de geschiedrollen van die dagen op, dan vinden wij het Bandjareesche volk als sluw, oneerlijk en hoogst bedorven afgeschilderd. Zeker kon dat volk niet als toonbeeld van maatschappelijke deugden gesteld worden, maar te betwijfelen valt het, of de omgang met de blanken gediend heeft, om het uit zijne verdorvenheid op te heffen. Wat de onontwikkelden van deze zagen, was tot navolging niet opwekkend en, gingen zij tot navolging over, dan was de zedelijkheid daar niet mee gebaat.

Zij zagen toch het hoogste bestuur voor geld veil, de erfopvolging van hun vorstenhuis verkwanselen, om den bastaard, door een hunner Sultans bij eene Chineesche bijzit verwekt, op den troon te helpen.

Zij moesten hunne dierbaarste gevoelens ten opzichte van hun vorstenhuis op de meest vernederende wijze

gekrenkt zien, door de verdierlijking, waaraan de onwaardige, die door de blanke overheerschers, met voorbijgang van den rechthebbende, op den troon geplaatst was, door zijn omgang met die Christenhonden ter prooi was. Zij toch, de fijne Mahomedanen, die zoo'n afschuw van sterken drank hadden, zagen veelmalen hun vorst plaatsnemen aan de tafel der blanken, daar hunne uitspattingen deelen, ja die overtreffen, daartoe op arglistige wijze aangezet. Niet zeldzaam zagen zij den ongelukkigen Sultan smoordronken, met zwierende haren, bevlekt en bezoedeld door de gevolgen zijner overdaad, als een zwijn in de voorgalerij van het residentiehuis omvertuimelen; zij zagen hem onmachtig om overeind te krabbelen, door zijne volgelingen naar zijn prauw gedragen, om naar zijn kraton, aan de overzijde der rivier gelegen, geroeid te worden, begeleid van den eenen kant door de weeklachten diergenen zijner onderdanen, die het wel met hem meenden, van den anderen kant door het luidruchtig gejoel en gegrinnik van hen, die er een eer in stelden, hem in dien toestand gebracht te hebben.

„Allah redde hem en verdelge de Kafirs!" gromden de eersten.

„A plein verre! mes bons amis!" of „wij gaan nog niet naar huis, nog lang niet, nog lang niet", jubelden en huilden de anderen, terwijl zij met de brandyflesch in de hand „een patertje langs den kant" na het vertrek van den dronken Sultan, op den openbaren weg dansten.

Zij zagen den Christelijken godsdienst bevorderen, terwijl zij in de uitoefening hunner godsdienstplichten zoo veel mogelijk gedwarsboomd werden. En wanneer dan ingezien werd, dat niet altijd de gepaste middelen werden gebruikt, om onder de naburige Dajaks de leer van den Christus, die leer van liefde, van zelfverloochening, van

zelfopoffering, te verspreiden; wanneer daartegen over de moeielijkheden gesteld werden, die de vrome Muzelman, wanneer hij volgens de voorschriften zijner leer het graf des Profeets wenschte te bezoeken, vanwege de Christenen, met het woord „verdraagzaamheid" op de lippen, maar niet in het hart, ondervond, dan gloeide de haat en dan zocht de hand wel eens krampachtig het gevest van de kris, dat eigenaardig wapen der Oosterlingen met gevlamd lemmet, als zinnebeeld van Allah's toorn.

Voorwaar er was brandstof genoeg voorhanden; zij behoefde niet vermeerderd te worden door de listen en lagen, die gebezigd werden, om pandelingen, die slaven onder een modernen naam, voor de Gouvernements- en ook voor de partikuliere steenkolenmijnen te erlangen.

Maar de bevolking der Nederlandsch-Oost-Indische bezittingen is over het algemeen van zulk een zachte en lijdzame inborst, dat zij in den regel niet naar het zwaard grijpt, voor en aleer alle middelen, om tot een vergelijk te komen, aangewend te hebben.

Zoo ook hier.

Na eindelooze pogingen bij het gewestelijk bestuur, werd in 1853 een gezantschap naar Batavia afgezonden om van den Grooten Heer herstel van grieven te verkrijgen. Onder het armzalig voorwendsel, dat de leden van dit gezantschap van te lage geboorte waren, werden zij niet toegelaten het gelaat van hem, die in naam van Neerland's Koning gezag voert, te aanschouwen, hoewel allen van adellijke en een paar van vorstelijke afkomst waren.

Vijf jaren later, in 1858, toog de bejaarde weduwe van Sultan Adam naar Insulinde's hoofdplaats, om de rechten van haren kleinzoon, den rechtmatigen troonopvolger

te bepleiten en de overige grieven van het Bandjersche volk onder de aandacht van den Gouverneur-Generaal te brengen. De oude Sultane onderging den smaad van ook niet ontvangen te worden. Dat was de druppel, die den beker van ongerechtigheid deed overvloeien. De karaktervolle weduwe keerde naar Bandjermasin terug en van nu af was tot den heiligen oorlog besloten.

Al spoedig, in de eerste dagen van 1859, vertoonden zich in de landschappen Benoea-lima, Moening en Allei mirakeldoeners, die voorloopers van volksuitbarstingen bij dweepzieke rassen, en lokten tot volksoploopen uit. De klewang's werden gewet, de vuurwapenen gereed gemaakt. Maar men was met blindheid geslagen te Bandjermasin, met zoodanige blindheid, die door het doellooze rondspartelen aan waanzin deed denken. Men oordeele!

Van Batavia werd in Februari 1859 het oorlogsstoomschip Ardjoeno naar Bandjermasin gezonden, om te vernemen, wat toch ter Zuid- en Oostkust van Borneo gaande was, daar van Pontianak, dus van de Westkust van dat eiland, aan de Regeering gerapporteerd was, dat al de onderdanen van den Sultan van het Bandjermasinsche rijk opgeroepen waren om deel te nemen aan een uitgebreiden opstand tegen de blanken. De Ardjoeno kon terugkeeren zoo als hij gekomen was, daar men te Bandjermasin voorgaf, van niets te weten, en daarbij betuigde, dat in het gewest de meest gewenschte rust heerschte.

Een maand later kwam het stoomschip Montrado met dezelfde boodschap; de berichten omtrent het uitbreken van een opstand in het gebied van den Sultan van Bandjermasin, waren ter Westkust van Borneo zoo stellig, dat niet te twijfelen viel. Ditmaal kon niet ontkend worden; de zaken des opstands waren reeds zoo ver gevor-

derd, dat ze niet meer te bemantelen waren. Had men toen nog maar den moed gehad, rond voor de zaak uit te komen, dan waren vele gruwelen voorkomen. Maar.... ja, men stemde er in toe, dat er eenige ontevredenheid heerschte; dat waren echter slechts twisten van den Sultan met eenigen zijner rijksgrooten, hofkabalen, die niets te beteekenen en hoegenaamd geene staatkundige strekking hadden. Een geringe vermeerdering van het garnizoen zou indruk genoeg maken, om een gewenschte ontknooping van die twisten te mogen veronderstellen en om de algemeene veiligheid te verzekeren. En zoo vertrok in April 1859 de kolonel Andresen met ééne compagnie infanterie naar de Zuid- en Oostkust van Borneo. Had die krijgsoverste een geheel bataillon volgens formatie van zes compagnieën onder zijne bevelen gehad, dan ware dat niets te veel geweest en vele menschenlevens, misschien wel allen, die nu verloren gingen, hadden kunnen gered worden. Het onaanzienlijk troepje, dat nu aan wal stapte, was niet eens genoeg, om de hoofdplaats van het gewest voor alle aanranding te dekken, want daartoe moest een vrij talrijk corps mariniers en matrozen van de oorlogschepen medewerken. De mijnetablissementen, de zendelingsposten en de civiele ambtenaren in het binnenland moesten aan hun lot overgelaten worden.

De aankomst van zulk een kleine troepenmacht had eerder een nadeelige dan wel nuttige zijde; zij verhaastte de uitbarsting. Dat was het resultaat van de onopenhartigheid.

Twee dagen nadat kolonel Andresen voet aan wal gezet had, een tijdperk waarin hij onmogelijk zich geheel op de hoogte van den toestand had kunnen stellen, zoo zeer noodig, om met vaste hand de teugels van het bewind te kunnen grijpen, brak de opstand allerwege uit en

werden bijna overal de Europeanen op de meest afzichtelijke wijze vermoord.

Wil de lezer vernemen hoe ver in die dagen de verblindheid van hen ging, die toch op de hoogte van den stand van zaken moesten wezen? Weinige dagen voor de aankomst des kolonels, had de kapitein militaire kommandant ter hoofdplaats, tengevolge van de vrij stellige berichten, die bij hem ingekomen waren van voorgenomen aanvallen op het fort Tatas, de geweren der schildwachten en de kanonnen op de bastions doen laden en verder die voorzorgsmaatregelen doen nemen, die een overrompeling van het hem toevertrouwde punt moesten beletten. Dat geboden hem het gezond verstand en ook de eerste regelen der krijgskunst, omtrent welker toepassing hij alleen te oordeelen had. Doch hij ontving van den resident van het gewest een scherpe afkeuring — daar zijne voorzichtigheidsmaatregelen onrust onder de bevolking stichtten — met den last, om de kanonnen te ontladen en de patronen der manschappen in de magazijnen in te nemen.

En hoe die verblindheid zelfs tot bij hen, die door hunne isoleering het meest op hunne hoede moesten zijn, doorgedrongen was, kan uit het navolgende blijken:

Den 29n April 1859 kwam een rondventende Chinees op de steenkolenmijn Hermina te Kalangan en smeekte den directeur, om toch met alle Europeanen, vrouwen en kinderen naar Bandjermasin te vluchten. Hij had uit stellige bron vernomen, verzekerde hij, dat binnen kort alle blanken zouden vermoord worden. In het midden latende, of de gegeven raad opgevolgd of niet behoorde te worden, was men dankbaarheid schuldig aan den man, die ter goeder trouw dien raad gaf. En welke dankbaarheid viel hem ten deel? De directeur der mijn

gaf bevel dien man aan den paal te binden en met vijf en twintig rietslagen ten bloede te geeselen.

Vijf en twintig rietslagen voor een goeden raad, die, ware hij opgevolgd geworden, aller leven zou gered hebben!! Want toen was nog redding mogelijk. Een der voorlieden van de mijn, een Belg van geboorte, werd op den 30^{n} April — dus daags na den raad van den Chinees, om naar Bandjermasin te vluchten — naar de hoofdplaats gezonden, tot het verrichten van eenige boodschappen. Bij zijn doortocht te Goenoeng Lawak, een kampong op ongeveer een half uur afstands van de steenkolenmijn, had hij eenige moeite om zijn weg te vervolgen, daar het pad door het plotseling rijzen van een naburig riviertje overstroomd en nu onzichtbaar was, hetgeen nog al gevaar aanbood, daar dat pad zich tusschen diamantputten slingerde, die nu als kolken voor het oog verborgen waren. Verscheidene lieden hielpen onzen Waal en zijn paard tusschen die putten door en in den kampong aangekomen, vroeg en verkreeg de reiziger zeer bereidwillig een kopje koffie, wat hij met graagte opslurpte. Wel ontwaarde hij veel volk op de been en daaronder vele vreemde gezichten, maar op zijn navraag daaromtrent, kreeg hij tot antwoord, dat het passardag (marktdag) was. Hij verliet Goenoeng Lawak, trok vervolgens Martapoera door en kwam niet alleen ongedeerd te Bandjermasin aan, maar hij kon ook verzekeren, dat hem overal de meest heusche bejegening was ten deel gevallen.

Vijf en twintig rietslagen!!! o! het is ontzettend. En wat was de beweegreden tot die onmenschelijke bestraffing? De directeur beweerde, dat die man met zijne verhalen maar onrust kwam stoken onder het werkvolk der mijn.

Met wat wrok in het harte moet die Chinees het eta-

blissement verlaten hebben? O! hij zou spoedig gewroken worden. Hij zelf zou zich wreken.

Den 1n Mei — dus twee dagen na die gruwelijke strafoefening — zaten de heeren van het mijnpersoneel, de directeur, de ingenieur en een aspirantingenieur, des morgens na de godsdienstoefening — het was op een zondag — gezellig bij elkander te praten in de voorgalerij van de directeurswoning, die op eenigen afstand van het mijnetablissement zich bevallig op den top van een heuvel verhief. De dames hadden de heeren onder het genot van een glaasje morgendrank alleen gelaten en zich naar de ingenieurswoning begeven, alwaar zij, hoegenaamd geen gevaar duchtende, ook een gezellig kransje hielden.

Het kon zoo omstreeks elf uur zijn, toen een Europeesche mijnwerker buiten adem bij den directeur kwam aanloopen en het bericht bracht, dat een groote bende volk met lansen en klewangs gewapend, van den kant van Goenoeng Lawak kwam opzetten en dat zij kwaadwillige bedoelingen had, daar zij bij de tramwaybrug reeds een der Europeesche voorlieden had neergestooten. Nog had de mijnwerker zijn verhaal niet ten einde, toen men den huilenden en tierenden troep in de verte reeds in aantocht zag. In de woning van den directeur waren geene wapenen aanwezig. Men had die naar aanleiding der loopende geruchten naar het huis van den ingenieur overgebracht om in de nabijheid van het mijnetablissement, zoo als het heette, op alles voorbereid te zijn.

Onder den indruk van het verhaal des directeurs omtrent de berichten, door den rondventenden Chinees aangebracht, vlogen de aanwezigen op en trachtten zich door de vlucht langs den tramwaydijk naar het mijnetablissement te redden. Zij werden door den razenden

troep op de hielen gevolgd ; en weerloos als zij waren, hadden zij het noodlottig voordeel, de mijn nog te kunnen bereiken, slechts te danken aan den ingenieur, die met een zwaren ijzerhouten wandelstok gewapend, van tijd tot tijd zijn vlucht staakte en achterwaarts front maakte om de bende op een afstand te houden. Hij was een stevig Engelschman en bekwaam batonnist. Met talent en met kracht gelukte het hem een tijdlang de vele lansen af te weren. Wanneer het oogenblik hem daarbij gunstig voorkwam, sprong hij vooruit, liet zijn stok fluitend nederdalen, waarbij dan telkenmale een schedel verbrijzeld of een schouder ontwricht werd. Zoo had hij reeds een viertal zijner belagers neergeveld, toen hij op het onverwachtst achterover tuimelde. Front naar den vijand makende en, al schermende, langzaam achteruit tredende, zag hij niet, dat de dijk, waarop hij zich bevond, een vrij scherpe bocht maakte. Hij stortte langs de glooiing omlaag, en nog voor hij zich oprichten kon, waren hem vele lansspitsen in het lichaam gedrongen. Letterlijk was hij aan den bodem vastgestoken.

Dat was wel de grootste ramp, die den ongelukkigen Europeanen daar in dat verloren hoekje kon overkomen. Die ingenieur was een energiek man, die, ware hij nu niet gevallen, ongetwijfeld de verdediging met uitstekend gevolg zoude geleid hebben.

Na zijn val verhief zich een kannibalisch gejuich. Dat was de eerste blanke van eenig gezag, die omgebracht werd. Dat gaf moed. Aller armen daalden neer om deel te nemen aan de slachting. Zelfs de meest vreesachtigen drongen vooruit en wroetten met hunne lansspitsen of hunne klewang's in het lillende vleesch en smeerden hunne wapenen met het stroomend bloed in. De Hadji's hadden hun toch verzekerd, dat zulk een wapen, door het bloed

van een „kafir" (Christenhond) geheiligd, onverschrokken en onkwetsbaar maakt. In een oogenblik tijds was dan ook de rampzalige ingenieur met ontelbare wonden overdekt. Met ongeloofelijke verbittering werd op den ongelukkige ingehakt. Gelukkig nog, dat die verwoedheid der moordenaars zoo groot was, dat zij maar blind weg hun wapen handteerden en hem al heel spoedig doodelijk verwondden, zoodat zijn lijden kort was.

Die val en de daarop gevolgde moordpartij gaf den overigen ongelukkigen een voorsprong, waardoor zij het mijnetablissement konden bereiken.

Helaas! daar was alles in rep en roer, in de grootst mogelijke verwarring. Men had den vijandelijken troep zien naderen en het geheele treurspel op den tramwaydijk kunnen waarnemen. Het was als besefte men, dat daar de ware verdediger, de man, die de zwakken ondersteund, de angstvalligen opgebeurd zoude hebben, omgekomen was. In radeloozen angst dwarrelden de vrouwen en kinderen door elkander, handenwringende en wanhoopskreten slakende. Het ondergeschikte mannelijke personeel der mijn was, bij het verschijnen der opstandelingen, dadelijk in twee kampen verdeeld, waarvan het grootste gedeelte helaas! zich voor den naderenden muitenden troep verklaarde. Dat waren de Bandjersche prauwenvoerders en de Dajaksche pandelingen. Slechts enkele mandoor's (opzichters) en de Javaansche bedienden sloten zich bij hunne meesters aan en nog niet eens allen met goede bedoelingen, zooals straks blijken zal.

Bij aankomst van den directeur in dit benard oogenblik, werd op zijn last de alarmklok geluid en verzamelden zich de Europeesche voorlieden der mijn in het huis van den reeds vermoorden ingenieur, alwaar de vrouwen om diens wanhopige weduwe geschaard zaten.

Er bevonden zich toen een achttal mannen, vier gehuwde dames, drie huwbare meisjes en zes kinderen — allen Europeanen of van Europeesche afkomst — in dat huis bij elkander. Hierbij hadden zich een drietal inlandsche mandoor's, een zestal bedienden en eenige baboe's (kindermeiden) aangesloten.

Men sloot en grendelde in allerijl de vensters en deuren, voor welke laatsten in alle haast wat meubelstukken gesleept werden, om ze te barricadeeren. Men was nog niet geheel gereed, toen de moordzieke bende, schreeuwende en tierende, op het terrein der mijn verscheen. Sidin, de Javaansche bediende van den directeur, had van het wapenrak de geweren — een achttal — genomen en had ze geladen, voor welke zorglijke handeling hij door zijn heer mèt een goedkeurenden knik beloond werd. Toen deuren en vensters gesloten waren, nam ieder Europeaan een vuurwapen en plaatste zich achter de gesloten jalouzieramen. Er was geen tijd tot beraad of tot het nemen van verdere beschikkingen. Och, al had de tijd er ook toe bestaan, de karaktervolle man, die het geheel had kunnen leiden, was niet meer. Er heerschte nu slechts ongedurigheid en weifelachtigheid in die woning, waar in die oogenblikken slechts geest- en wilskracht zich hadden moeten vertoonen. Er heerschte ordeloosheid, waar ieders plaats en handeling scherp afgebakend had moeten wezen. In een woord, er was niemand die bevelen gaf, die ordende; ieder deed wat hem goed dacht.

De bloeddronken bende naderde niet heel spoedig; zij had nog de gelegenheid te baat genomen, om een ouden grijzen mijnwerker, die weigerde zich bij haar aan te sluiten, neer te houwen en haar bloeddorst op eene gruwzame wijze op hem te koelen.

Maar eindelijk aangekomen voor het huis, waarin de

blanken zich gebarrikadeerd hadden, hield de bende halt en heerschte er een oogenblik van diepe stilte. Ofschoon reeds twee withuiden dien morgen gevallen waren en hun bloed de klingen der wapens geverwd had, was de menigte nog niet over het prestige heen, dat de blanken gewoonlijk uitoefenen. Men begreep dat hier ernstig tegenstand zou kunnen geboden worden, dat veler leven hier gevaar liep; men dacht na en aarzelde. Had in dit oogenblik een flink salvo weerklonken, dat de voorste raddraaiers in het zand had doen bijten, dan zou die geheele troep dapperen, als een vlucht musschen, door een schot hagel geteisterd, uit elkaar gestoven zijn. Maar niets, niets! de Europeanen hielden zich stil; het was of het huis leeg was.

Daar verhief zich te midden dier stilte plotseling een stem. Het was Hadji Gana, een der meest dweepzieke priesters van het Bandjersche rijk.

„Lā ilāha illa-llāhoe wa-Moēhammadoen rasōeloe-l-lāhie,” (er is geen God dan Allah, en Mahomed is Gods profeet) gilde hij met krijschende stem, terwijl hij de handen, waarin hij een koran en een rozenkrans hield, boven zijn tulband verhief.

„Madjoe! madjoe! sabieloe-l-lāhi!” (Vooruit, vooruit, ten heiligen strijd.)

„Weg met de blankhuiden!”

„Dood aan de Kafirs!” schreeuwde de menigte hem na, joeg als met een sprong vooruit en beklom de trappen, die tot de voorgalerij van de woning toegang verleenden. Maar toen knalden vier schoten van tusschen de zonneblinden der ramen en deden den heldhaftigen troep uit elkander stuiven met een vaart, dat de meesten niet wisten, hoe zij beneden gekomen waren.

Doch.... rondziende, bespeurden de helden geen enkelen

gedoode, geen enkelen gekwetste. En wezenlijk wonder! hoewel die vier geweerschoten te midden van den dichten drom, om zoo te zeggen *à bout portant* gelost waren, niemand was gedeerd. Er was er een, wiens buisje door de buskruidvlam verzengd was, zonder gewond te zijn. Hoe was dat mogelijk? De Hadji's maakten er behendig gebruik van, en wezen op de onfeilbaarheid van de uitgedeelde „djimat's" (talisman) en verklaarden iederen strijder tegen de kafir's voor „tagab" onkwetsbaar. Hadji Isa haalde van onder zijn buisje een platgeslagen stuk lood te voorschijn en verklaarde dat dit een kogel der blanken was, die, zonder hem te deren op zijn huid afgestuit was. Dit bewijs van almacht voerde de dweepzucht ten top.

Zoo werd de bende weer moed ingesproken en tegen de trappen opgevoerd. Toen zij boven gekomen was, barstte andermaal een viertal schoten in den dichten drom los, met hetzelfde gevolg dat geheele gespuis weer met bliksemsnelheid naar beneden te doen tuimelen. Maar, ook andermaal was niemand gekwetst. De Hadji's hadden gelijk, de djimat's waren onfeilbaar en de zegen des Profeets rustte op het Gode welgevallig werk.

Nu ging er een woest geschreeuw op, en andermaal drongen de dapperen vooruit, om evenwel met al dien heldenmoed bij iedere losbarsting van schoten weer naar beneden te stormen.

Binnen in het huis was men niet op de hoogte van hetgeen buiten gebeurde. Bij iedere losbranding zagen de verdedigers tusschen de beperkte ruimte der zonneblindlatten de aanvallers vallen, wegduiken en vluchten, zoodat er niet aan getwijfeld werd, of de schoten waren raak. Helaas! het verraad speelde zijn treurig spel. De geweren werden slechts met los kruid geladen en met zorg werden de kogels weggemoffeld door de

bedienden, die in schijn, om de verdedigers te helpen, de afgeschoten wapens aannamen, om ze dadelijk weder te laden.

Bij zoo'n stand van zaken kon het niet anders, dan dat de aangeboren lafhartigheid der aanvallers tot overmoed oversloeg. Het gros der bende was uit de voorgalerij niet meer te verdrijven en op verschillende plaatsen waren reeds breekijzers tusschen de jalouzielatten der ramen en deuren gebracht, om ze met geweld te openen. Tusschen die latten door, kruisten zich hier en daar reeds klewang's met sabels en waren de djimat's krachtvol tegen de geweerschoten gebleken; tegen sabelhouwen schenen zij niet bestand. Althans al heel spoedig lagen eenige gekwetsten met afgehouwen vingers op den grond der voorgalerij, die de handen aan de ramen geslagen hadden om ze open te breken.

Bij dezen zoo noodlottigen stand van zaken liet zich plotseling een brandlucht waarnemen en konden de belegerden bevroeden, dat een gedeelte der bende het gebouw omgetrokken en, daar het van hout was, in brand gestoken had. In dien uitersten nood trad Sidin, de bediende van den directeur, op hem toe, beweerde dat er een misverstand bestond, dat het volk geen kwaad wilde, maar dat het bevreesd voor de geweren was. Wanneer mijnheer hem zijn geweer overgaf, zou hij zien, dat alles op vreedzame wijze opgelost zoude worden en dat niemand eenig leed zou geschieden. Wat moest de directeur doen? De voorgalerij stond stikvol aanvallers, die niet meer te verdrijven waren; in de achtergalerij dreigde brand; een deur en een raam waren reeds opengebroken en vertoonden zich daar woeste aangezichten. Met een zucht gaf hij zijn wapen over aan den bediende, aan wiens trouw hij nimmer getwijfeld had. Deze, met een afschuwelijken grijns op het gelaat, nam het ge-

weer met de linkerhand aan en met de rechter stak hij zijn kris in zijns meesters lijf en haalde hem den buik van onder tot boven open, onder het uiten der spotachtige woorden:

„Djangan mara toean!" (Niet kwaad worden, mijnheer!)

En als ware dat het sein, stormde de bloeddronken bende naar binnen en begon het bloedbad. Al zeer spoedig lagen de mannen vreeselijk verwond in hun bloed te baden. De directeur was met opengereten buik in een hoek van het vertrek gekropen, waar men hem voorloopig ongedeerd liet. Helaas! zijn lijden was nog niet ten einde; schrikkelijker martelingen stonden hem te wachten.

Toen het bloedige werk met de mannen afgehandeld was, kwam de beurt aan de vrouwen. Geen van haar was nog gedeerd. Als een troep schapen bij een onweder zaten zij bij elkander gedoken en deden de lucht weergalmen van haar angstgeschrei en haar gesteen. Langzamerhand verzamelde zich een menigte met woest zwierende haren, met bebloede handen en aangezichten, rondom haar, en daar werden gruwelijke woorden gehoord en van verlangen glinsterende blikken ontwaard. Maar niemand nog vermat zich een vinger naar de ongelukkigen uit te steken. Alles bepaalde zich nog tot onkiesche woorden en tot wulpsche blikken, tot schandelijke verlangens, die zich als het ware door de hijgende ademhalingen lucht gaven. Daar verscheen Radhen Ardjie Kesoema, 1) het vorstelijk hoofd, die de bende ten aanval geleid, maar zich gedurende het gevecht voorzichtiglijk achteraf gehouden had. Hij trad nu

1) Radhen Ardjie Kesoema was de oom van Pangerang Hidajat Oellah, welke laatste door de Nederlandsche regeering niet tot de troonopvolging van het Bandjersche rijk toegelaten werd, waarop hij ten volle aanspraak had.

in trotsche houding en met gebiedend gebaar voor en eischte de maagden voor zijn deel. Zonder een woord te spreken, met een enkele vingerwijzing duidde hij de drie jonge meisjes aan. Zijne volgelingen, zonder zich aan het gegil en het geweeklaag van de slachtoffers te storen, trokken de aangewezenen bij den arm voort en voerden ze naar Martapoera. Op de dringende bede der meisjes werd ook nog kort daarop hare moeder, eene forsche, flinke, nog goed uitziende vrouw, uit het noodlottige huis gehaald en ook naar de vorstelijke residentie overgebracht.

Nu bevonden zich nog slechts de getrouwde dames in het vertrek, en nog altijd, ofschoon reeds veel verminderd door het ontvoeren der meisjes, stond een hunkerende troep om haar heen, niet wetende wat te doen, tot dat Hadji Gana met zijn onafscheidelijken koran en rozenkrans in de uitgestrekte handen uitriep:

„God is groot! Luistert wat de Almachtige gebiedt: „Oog om oog, tand om tand"! De blanken hebben zoo velen onzer vrouwen en onzer dochteren tot ontucht verleid. Het goud, dat zij den bruinen mensch afstalen of afpersten, hebben zij veelal gebruikt om onze maagden te koopen. Soms zijn deze met geweld uit de armen hunner ouders weggehaald. „Oog om oog, tand om tand", herhaalde hij met schril krijschende stem. „Oog om oog, tand om tand!" de ure der wraak is gekomen! die vrouwen zijn uw deel!!"

Een vreeselijk gejuich beantwoordde die woeste toespraak. En in minder tijd dan het mogelijk is te vertellen, waren de arme ellendigen overeind gesleurd en haar de kleederen, die hunne tengere ledematen bedekten, van het lijf gescheurd zoodat zij weldra met hun loshangenden blonden haardos naakt voor hunne bruine beulen stonden. Geen gejammer, geen geween,

geen klaaggeschrei mochten baten. Zij hadden even goed kunnen pogen rotsgesteenten te vermurwen.

Nu begon een tooneel zoo walglijk, zoo ijselijk wreed, dat — hoe wenschelijk het ook ware, het in zijn algeheele afschuwelijkheid te boekstaven, om aan te toonen, welke vreeselijke gevolgen een slecht bestuur na zich sleepen kan — de pen hare diensten weigert en het brein zich onmachtig toont, die gruwelen te schetsen.

Te midden dier onmenschelijke mishandelingen, die niet dan met den dood der arme teedere wezens eindigden, sprong een klein zesjarig knaapje vooruit om zijne rampzalige moeder te verdedigen. Het was het oudste zoontje van den directeur. Met in den nek fladderende blonde lokken, met fonkelende oogen, hijgende borst en op elkander geknepen lipjes, beukte de brave jongen met zijne vuistjes op de beulen zijner moeder, totdat een slag met een „parang" (kapmes) hem het jeugdige hoofdje kloofde en hij, ruggelings achterover stortende, naast zijn zwaar gewonden vader kwam te vallen.

Waar de gedachten van dien vader in dat oogenblik verwijlden? Dat is den Alwetende alleen bekend. Hij was geheel bij kennis en geen der tafereelen, die zich voor zijne oogen ontrolden, waren hem ontglipt. Misschien omgaven zij met angstige zorg zijne andere kinderen, die in de handen der beulen achterbleven en gewis ook niet zouden gespaard worden. Maar zie, daar boog zich een gedaante over den stervende en fluisterde hem iets in het oor. Ontzet en half radeloos van angst zocht het gebroken oog den spreker te herkennen. God! het was de Chinees, die twee dagen vroeger zoo gruwelijk gekastijd was geworden en die nu, om zijn leven te redden, met afgesneden hoofdstaart, in maleische kleederdracht verscheen. Nogmaals prevelde hij tot den gewonde eenige woorden, richtte zich daarna op en begaf zich naar

een hoek des vertreks, waar eene oude baboe twee aanvallige Europeesche kinderen achter haren sarong en slindang trachtte te verbergen. De Chinees sprak haar aan, greep een der kinderen en gevolgd door de baboe met het andere, maakte hij behendig gebruik van de verwarring, die heerschte tengevolge der plaatshebbende vreeselijke tooneelen, en der daarop gevolgde plundering, om ongemerkt naar buiten te sluipen. Eenmaal buiten het gedrang, was het bosch weldra bereikt. Daar gaf de Chinees het kind, dat hij droeg, aan de baboe over, duidde haar de te volgen richting aan, om Bandjermasin te bereiken, ried haar aan om met die twee blanke kinderen alle bewoonde oorden te vermijden en toen hij haar met haar vracht binnen den beschermenden rand der wildernis verdwenen zag, spoedde hij zich terug naar het tooneel van zooveel ontzetting. Toen hij daar aankwam, was een klein gedeelte der bende bezig de lijken der vrouwen bij de haren naar buiten te sleepen, terwijl het gros zich onledig hield met koffers, kisten en kasten open te breken en den buit te verdeelen. Hij vond nog gelegenheid den directeur te kunnen naderen en hem als in het voorbijgaan toe te fluisteren: „in veiligheid." En, als wachtte de rampzalige op die tijding, om te kunnen sterven, toen hij die woorden vernam, opende hij wijd de oogen, vestigde een blik van onuitsprekelijke dankbaarheid op den Chinees, zuchtte nog eens diep, en... was aan ieder lijden onttogen.

Laat mij, om dit hoofdstuk te besluiten, gauw mededeelen, dat na een omzwerving van ruim vijf weken in de bosschen, die baboe met de twee kinderen gezond en wel te Martapoera te recht kwam, toen die plaats door de Nederlandsche troepen bezet was.

IV.

Nog wat geschiedenis. — Tactiek der inlanders. — Het Bandjermasinsche rijk met forten overdekt. — De oorsprong van het fort te Kwala Kapoeas. — Hoe Nederland zijne nieuwe onderdanen verwelkomt. — Een vernietigde handel. — Wrevel en wrok. — Een drama aan de boorden der Kapoeas-rivier. — Poeloe Petak en Kwala Kapoeas.

Dat was het lot, hetwelk de steenkolenmijn Hermina onderging. Gruwelijk, niet waar? Gruwelijk in den volsten zin des woords. Het mijnpersoneel te Goenoeng-Djabok, de zendelingen met hunne gezinnen te Boentooi aan de Kahajan-rivier, te Tangohan aan de Kapoeas-rivier, de civiele gezaghebber te Tabanio werden even onbarmhartig vermoord, en, hoewel op kleinere schaal, herhaalden zich de afgrijselijke tooneelen, waarvan in het vorige hoofdstuk een schets werd gegeven.

Onder zulke omstandigheden, na dergelijke tooneelen, kon niet langer geweifeld worden. Te Batavia zag men zich door de bestuurders van het in verzet gekomen gewest misleid, en was men voor een opstand geplaatst, welks onderdrukking veel inspanning zoude vorderen en veel bloed en geld kosten.

Eerst werd een bataillon infanterie naar Bandjermasin overgevoerd. Later begreep men, dat ook nu weer de zuinigheid de wijsheid bedrogen had en bij slot van rekening geen zuinigheid was. Achtervolgens werd de troepenmacht zoodanig uitgebreid, dat behalve de gar-

nizoenscompagnie, die de oorspronkelijke bezetting van het gewest uitmaakte, drie veldbataillons, ieder van zes compagnieën, gesteund door een talrijke artillerie en door een ontzagwekkende vloot van niet minder dan zeventien stoomschepen en vijf gewapende kruisbooten op het oorlogsterrein aanwezig waren.

Een hardnekkige oorlog had zich nu ontsponnen, waarbij van weerskanten met verbittering gestreden werl. Niettegenstaande de zoo geduchte macht, die de Nederlanders langzamerhand ontwikkeld hadden, kon maar niet zoo spoedig, als gehoopt werd, de demping des opstands en de bevrediging van het gewest, dat hun de gehoorzaamheid had opgezegd, verkregen worden. Streden de inlanders niet met die eenheid van inzichten ten opzichte van het te bereiken doel, zooals zij dat door hunne tegenstanders zagen betrachten; liet hunne onderwerping aan de beslissing der hoofden veel te wenschen over; was hunne bewapening slecht en de algemeene aanvoering nog slechter, zoo moest toch toegegeven worden, dat veel vergoed werd door den onbezweken moed, door de taaie volharding, die zij aan den dag legden, door hunne matigheid, die hen in staat stelde tot ontberingen, waarvan de westerlingen zich moeielijk eene voorstelling kunnen maken, door hunne beweeglijkheid, die toeliet zich in hunne wouden te verplaatsen met een vlugheid en gemakkelijkheid, die meermalen de best ontworpen plannen in duigen wierpen, waardoor zij nagenoeg het evenwicht herstelden, dat door de betere krijgstucht, aanvoering en bewapening der blanken dreigde noodlottig voor hen verbroken te worden. Zelfs slaagden zij er in, de schaal somtijds in hun voordeel te doen overslaan.

Uiterst moeielijk was het toch, zoo niet geheel onmogelijk, een vijand tot een treffen te dwingen, die besef had, dat dat treffen op zijn ondergang moest uitloopen;

die op het goede oogenblik meesterlijk wist te verdwijnen, zich als een nevel op te lossen, wanneer de blanken, na ongehoorde inspanningen, om hem te bereiken, hun slag meenden te kunnen slaan, maar in het ijle sloegen. Men wane niet, dat dat lafhartigheid was, waarachtig niet! De Banajarees toonde herhaaldelijk gedurende den oorlog, dat hij zijnen tegenstanders onder de oogen durfde zien, wanneer hij hunne overmacht geneutraliseerd dacht. Maar dat was zijn tactiek, dat was zijne tegenstanders afmatten, dat was zich aan diens overmachtige slagen onttrekken, niet uit vrees, maar om op andere punten, soms in den rug der vijandelijke krijgsmacht weer te voorschijn te treden, dat was, om den vijand voortdurend te verontrusten en hem slagen toe te brengen, waar en wanneer hij er het minst op verdacht was; in 't kort, het was de meest rationeele wijze van oorlogvoeren, de eenige mogelijke, met hoop op goeden uitslag tegen over Europeesche aanvoering en bewapening.

Die tactiek noodzaakte de Nederlanders, na vele vergeefsche pogingen om de vijandelijke massa's aan te tasten, voet voor voet voort te schrijden, telkenmale het veroverde gedeelte te bevestigen en te beveiligen door het oprichten van kleine veldwerken. Zoo werd het geheele Bandjermasinsche rijk met een aanzienlijk aantal posten overdekt en het grootste gedeelte van het expeditionaire legerkorps vastgebonden. De duur van den oorlog regelde zich naar die omstandigheid en uit den aard der zaak kon die niet kort wezen. Een geheel volk moest bedwongen worden en, om dat doel te bereiken, had men een zeer kleine legermacht met betrekking tot de uitgestrektheid van het terrein, waarop geageerd moest worden, die gedeeltelijk in kleine troepjes opgelost en vastgebonden en daarenboven niet altijd voltallig te houden was.

Onder al de fortjes, die verrezen, zal den lezer voornamelijk dat bezighouden, hetwelk aan de uitwatering van de Kapoeas Moeroeng 1) in de kleine Dajak-rivier gebouwd was, dewijl het een voorname schakel van dit verhaal uitmaakt, en zal het niet onbelangrijk wezen te vernemen, waaraan het zijn ontstaan te danken had.

Al sedert geruimen tijd waren de Dajak-landen, die vroeger aan de souvereiniteit van de Sultans van het Bandjersche rijk onderworpen waren, met het eiland Tatas, waarop de hoofdplaats Bandjermasin gelegen is, bij verdrag overgedaan aan de Nederl. Indische regeering. Die nieuwe meesteres vond in de Dajaks een goedhartige, gedweeë bevolking, die met den ruil van beheerscher zeer ingenomen scheen en dat ook in de eerste tijden was. Hadden de blanken die streken volgens gezonde beginselen bestuurd, waren er pogingen in 't werk gesteld, om die bevolking tot welvaart te brengen, dan zouden zij daarin ook een trouwe bevolking gevonden hebben, die tot steun zoude gestrekt hebben, toen de naburige Maleiers de oproervaan ontrolden en hunne leenplichten opzegden. Maar wel verre van dien; het eerste wat de Nederl. Indische regeering deed ter verwelkoming van hare nieuwe onderdanen, was, natuurlijk ter wille van een fiskaal belang, hunne rivieren voor den handel te sluiten en hen te noodzaken de voortbrengselen van hun grond naar Bandjermasin te voeren. Dat was een moeielijke, inspanningsvolle reis, die groote onkosten vereischte en daarenboven niet altijd

1) Er zijn op Borneo twee rivieren, die den naam van Kapoeas dragen. De Kapoeas Moeroeng ontspringt in het midden des eilands op het Kaminting-gebergte en stroomt van noord naar zuid en stort zich in de kleine Dajak-rivier, een tak van de Barito uit. De Kapoeas Bohang ontspringt op hetzelfde gebergte, stroomt van het oosten naar het westen en stort zich door vele mondingen in de Chineesche zee uit.

doenlijk was. Die fraaie regeling gaf den oorspronkelijken Dajak gekneveld en gebonden aan den Maleischen tusschenhandelaar over, die hem, wanneer hij na een maandenlange reis met zijne vlotten te Bandjermasin was aangekomen, met spotprijzen voor zijne producten afscheepte; hij moest zich daaraan dan wel onderwerpen, daar de terugreis met die gevaarten stroomopwaarts onmogelijk te volvoeren was. De artikelen, die hij noodig had, zooals lijnwaden, zout, tabak enz., moest hij schreeuwend duur betalen, zoodat hij zich van twee kanten gevild zag. Het gevolg van die regeling was, dat de Dajaksche stammen, die de mondingen der Lopak, der Kleine Dajak, der Kahajan, der Sebangouw en Mentawei-rivieren bevolkten, hunne zeewaardige vaartuigen, waarmede zij tot op dat noodlottige oogenblik met het beste gevolg handel gedreven hadden en naar Makassar, naar Java en zelfs naar Singapore gestevend waren, en waarvan zij nu geen nut meer trokken, van de hand gedaan en zich in de wildernis teruggetrokken hadden, waaruit een zekere handelsvrijgevigheid hunner vroegere meesters hen voor een wijl te voorschijn had gehaald. Een volledige teruggang in beschaving dus, door die opvatting van bestuur teweeggebracht. De lezer kan nu gissen, hoe de stemming jegens de blanken was en of zulk een bejegening geschikt was, om de verfoeielijke kunstgrepen te doen vergeten, die gedurende den Java-oorlog van 1825—1830 gebezigd waren, om Dajaksche soldaten in de Nederlandsche gelederen te verkrijgen, tot bekamping van den Javaan. In 1863 waren die kunstgrepen nog niet vergeten en openhartig als het Dajaksche volk is, werd den blanke, die het oor opende, om ook de stem der verdrukten te vernemen, menig ergerlijk feit in den hen kenmerkenden boertigen verhaaltrant medegedeeld.

Was het te verwonderen, dat, toen bij de heerschende ontevredenheid nog gevoegd werden de zedelooze handelingen, onder Neerland's wapenschild gepleegd, om pandelingen voor de Gouvernements- en partikuliere steenkolenmijnen te werven, de gemoederen rijp waren, om de zaden van verzet en opstand in zich op te nemen; dat de bevolking gewillig het oor leende aan hen, die verandering in de toestanden kwamen voorspiegelen, verandering, die echter niet zoude kunnen verkregen worden, dan na verdrijving der withuiden?

Met grooten tact hadden de hoofden, die in het Bandjermasinsche den opstand voorbereidden, van de omstandigheden partij getrokken en het vuur aangeblazen; zoodat, toen in April 1859 de Resident twee honderd gewapende Dajaks opriep, om de hoofdplaats tegen overrompeling te dekken, de bevolking in verzet kwam en liever dan die bevelen op te volgen, zich in de wildernissen terugtrok. Toen Pembekal Soelil en Goesti Assin, door de Martapoerasche rijksgrooten afgezonden, om zich aan het hoofd der beweging in de Dajak-landen te stellen, te Poeloe Telloe, een kampong nabij de Kapoeas-monding, verschenen, schaarde zich het grootste gedeelte der bevolking van de afdeeling om hen en was gereed het zwaard te trekken.

Eene bijzonderheid, die hier niet weerhouden mag worden, is dat de neophyten ,of Christen-Dajaks allen, op zeer enkele uitzonderingen na, tot de opstandspartij toetraden en bij den moord der zendelingen te Tangohan en te Boentooi de meeste verbittering en verreweg de grootste wreedheid aan den dag legden, terwijl het overtuigend gebleken is, dat de Dajaks, die zich tot het omhelzen van den Islam lieten overhalen, zich allen onzijdig gehouden, althans aan moordpartijen geen deel genomen hebben.

Bij aankomst te Bandjermasin begreep kolonel Andresen hulp te moeten verleenen, zoover de door hem meegebrachte militaire macht reikte. In allerijl zond hij vijf en twintig soldaten onder bevel van een luitenant met het stoomslepertje „Kapitein Van Os" naar Poeloe Petak aan de kleine Dajak-rivier gelegen, om den civielen gezaghebber en de predikers van het Rijnsch zendelinggenootschap met hunne huisgezinnen te beschermen; met opdracht tevens, al het mogelijke te beproeven, om de zendelingen te Tangohan, aan de Kapoeas-rivier gevestigd, te hulp te schieten en hen met die te Poeloe Petak te vereenigen. Toen de „Van Os" ter laatstgenoemde plaats aankwam, vond hij de zendelingen met vrouwen en kinderen in de grootste radeloosheid. Allen vielen den luitenant te voet en begroetten hem als hun redder. Toen deze er evenwel van sprak naar Tangohan door te stoomen, om de andere Europeanen daar op te nemen, barstten een geween en gejammer los, die een steen zouden vermurwd hebben. Wanneer de boot naar de Kapoeas vertrok, zou niemand terugkeeren, zoo beweerden de radeloozen; zoo'n klein vaartuig was niet tegen zulk een ontzettende overmacht bestand. Een dergelijke tocht was God verzoeken, dat was het gevaar opsporen en wee hem! die het gevaar zoekt, want hij zal er in vergaan! Nu was terugkeer naar Bandjermasin nog mogelijk, dat zou over een paar dagen, wellicht over een paar uren niet meer zijn. De officier, verbijsterd door die wanhoopskreten, geslaakt ook door op den grond wentelende vrouwen, wist niet wat te besluiten en vroeg inlichtingen aan den civielen gezaghebber, die met hem dat jammertooneel onthutst stond aan te staren. Deze verklaarde, dat al de ingekomen spionberichten van een macht spraken van 10000 strijders, die onder de bevelen van Soelil gereed

zoude staan om Poeloe Petak te bespringen. Hij meende evenwel, dat die macht overdreven kon genoemd worden en zij waarschijnlijk niet eens de helft van de opgegeven sterkte zoude bereiken, dewijl Goesti Assin met een deel der opstandelingen naar de Kahajan-rivier was vertrokken, om daar de zendelingen om te brengen. De vijanden waren overvloedig van vuurwapenen voorzien, hadden talrijke prauwen, waaronder een zestal ijzeren laadschouwen, die over zee van Kalangan naar de kleine Dajak-rivier gebracht waren, om er versterkingen op te bouwen, en waren dus geducht genoeg, om een stoomscheepje als de „Van Os" met hoop op goed gevolg te kunnen aantasten.

Die mededeeling was wel geschikt om tot nadenken te stemmen. Een tocht naar de Kapoeas stelde het leven van de thans geredde huisgezinnen in gevaar, zoowel door hen te Poeloe Petak achter te laten, als door hen mede te nemen, waaraan trouwens door de geringe binnenruimte van het vaartuig niet kon gedacht worden. Terwijl de luitenant nog in twijfel was, welk besluit te nemen, kwam de gezagvoerder van het bootje rapporteeren, dat hij bij het overhaast vertrek van Bandjermasin niet zijn volle lading steenkolen had kunnen innemen, en dat op dat oogenblik slechts zooveel brandstof aan boord was, om met overleg en zuinigheid de hoofdplaats te kunnen bereiken. Dat rapport gaf den doorslag. Van een tocht naar Tangohan werd afgezien en in beraad genomen, wat er verder te doen stond. De luitenant was van meening, dat het zoutverkooppakhuis, een planken gebouw, met stevig geraamte, zeer goed tot verdediging in te richten was en dat er ruimte in overvloed gevonden werd om, behalve de militairen, ook de zendelingen en hunne huisgezinnen te bergen, tot er veilige gelegenheid zoude zijn, om naar Bandjermasin te

verhuizen. Toen evenwel die meening geopperd werd, hieven de zendelingsfamiliën een nieuw misbaar aan; en in een vlaag van wanhoop werden al wederom de knieën van den luitenant omhelsd. „Er was geen verdediging mogelijk,' werd er uitgegalmd, „de vijand zou in grooten getale opdagen, of een nachtelijke overvalling beproeven, hij zou het houten gebouw in brand steken, enz. enz. Wezenlijk, men maakte den luitenant zijn taak zwaar. Golden ook al de aangevoerde argumenten van de angstvalligen bij hem niet veel, gedachten van een hoogere orde hielden hem bezig en deden hem den toestand zeer donker inzien. Vooreerst was het detachement van vijf en twintig man onder zijne orders klein, zeer klein te noemen. In Indië echter wordt in zulke gevallen door verhoogde dapperheid te gemoet gekomen; maar dan moet men ook valide mannen te bevelen hebben en dat was hier het geval niet. Vele ouden van dagen en gebrekkigen van ledematen werden er onder aangetroffen; inlandsche soldaten met sneeuwwit haar, Europeanen die een volle kwarteeuw ter Zuid- en Oostkust van Borneo hadden doorgebracht. Goede, brave dienaren, die in het vredesgarnizoen bij voldoende rust en niet te karig voedsel nog een zekere figuur sloegen, maar die totaal ongeschikt waren om de inspanningen, de ontberingen en vermoeienissen van het oorlogsleven te gemoet te treden. Daarbij kwam nog, dat de bewapening van het detachement geen naam mocht hebben. Ter wille van de schatkist waren destijds de troepen op de buitenbezittingen in Nederl. Indië gewapend met, bij de deskundigen bekend als getransformeerde silex-geweren, model 1815, oude uitgeschoten loopen, aan laden en kolven verbonden door uitgesleten banden en beslag, met waggelende hanen en rondgierende bajonetten, oude rommel in één woord, die als een oudroestwinkel rammelde,

wanneer men een geweer aanvatte en die voor eigen handen gevaarlijker was dan voor den vijand. Ja, dat waren de overwegingen, die het hoofd des luitenants bestormden en hem tot een spoedigen terugkeer naar Bandjermasin deden besluiten.

Helaas! toen die beslissing genomen werd, leefden de ongelukkigen te Tangohan nog; zelfs den volgenden dag was hun nog geen leed geschied en hadden de opstandelingen zich nog niet vertoond. Met een weinig geestkracht, met wat voortvarendheid waren zij voorzeker te redden geweest. Het gebrek aan steenkolen toch was niet van zoo overwegend bezwaar, dat men van een tocht, die de geheele reis slechts een zestal uren zoude verlengd hebben, maar waarbij verscheidene menschenlevens te redden waren geweest, had behoeven af te zien. Te Poeloe Petak stonden toch vele verlaten woningen, welker ijzerhouten draagpalen, dwarsbalken en stijlen een kostbare brandstof hadden kunnen opleveren voor een veel grootere reis. Van die brandstof is later, gedurende den oorlog, bij veel mindere noodzakelijkheid, veelvuldig en steeds met den meest gewenschten uitslag gebruik gemaakt.

Kolonel Andresen was zeer ontevreden over dien terugkeer. De handelingen van den luitenant werden aan een scherp onderzoek onderworpen en slechts noode liet die kommandeerende officier zich weerhouden den weifelachtige voor een krijgsraad te recht te stellen. Hij deed echter onmiddellijk het stoomschip Tjipannas, dat beter bewapend en geapprovisioneerd was, met een detachement infanterie onder een ander officier, naar de Dajak-landen terugkeeren; met last, om alles in het werk te stellen, de Europeanen daar te redden en vervolgens post te vatten te Poeloe Petak en zich in het zoutverkooppakhuis aldaar te versterken.

Zonder zich ergens op te houden stoomde de „Tjipannas" de Kapoeas in, den vijandelijken kampong Poeloe Teloe voorbij, de ettelijke geweerschoten, die haar daar begroetten, verachtende, met het doel de verblijfplaats der zendelingen zoo spoedig mogelijk te bereiken. Bij het rondstoomen van Tandjoeng Loenoek Pandjang had men reeds den kampong Tangohan in 't gezicht, toen eensklaps achter het stoomschip, uit eenige soengei's (riviertjes) en kreken een groot aantal prauwen en djoekoeng's te voorschijn schoten, welker talrijke opvarenden een heftig geweervuur op de „Tjipannas" openden en door hunne uittartende kreten en gebaren de Nederlanders tot het gevecht uitdaagden. De gelegenheid was te schoon; de luitenant besloot dan ook de overmoedigen een goede les toe te dienen. De „Tjipannas" wendde en, na met een paar goed gerichte kartetsschoten verwarring onder de aanrukkende vaartuigen te hebben doen ontstaan, stoomde zij met kracht op de saamgedrongen prauwen in, waarvan de meeste opvarenden in radeloozen angst ternauwernood meer wisten te sturen. Een paar djoekoengs sloegen om en hunne bemanningen, thans te water, deden de lucht van haar noodgeschrei weergalmen. Een wilde vlucht begon, en zij, die den aanval wilden doorzetten, werden nu door een levendig geweervuur geteisterd en genoodzaakt het hazenpad te kiezen. Aan boord van het stoomschip had men geen enkelen gekwetste; van de Dajaks evenwel dreven verscheidene lijken met den stroomdraad mede, terwijl eenige wrakke vaartuigen, die denzelfden weg volgden, aanduidden dat de ontmoeting met het stoomschip voor hen noodlottig geweest was. Ras naderde nu de boot den wal, waaronder de vluchtenden in de veelvuldige riviertjes een toevlucht gezocht hadden, deed eenige kartetsschoten door het dichte bosch gieren als afscheidsgroet, doorzocht daarop

eenige kreken, waarin prauwen, op 't strand gehaald, gevonden werden en vervolgde, na die verbrand te hebben, de reis naar Tangohan.

Daar was middelerwijl een roerend tooneel voorgevallen.

Van de zendelingen en hunne gezinnen, die daar gevestigd waren geweest, was slechts eene vrouw aan het bloedbad ontkomen. Waarom die gespaard werd, is nimmer bekend geworden. Zij was op meer dan middelbaren leeftijd en had daarbij nimmer op lichamelijke schoonheid kunnen bogen, waarom niet aangenomen kan worden, dat zij eenigen hartstocht zou hebben ingeboezemd. Hoe het ook zij, door tusschenkomst van een invloedrijken Dajak, Bapa Kotong geheeten, en diens ouderen broeder, den lateren Tomonggong Singa Nagara, werd haar het leven geschonken. Maar haar lot was daarom niet minder treurig en haar toestand uiterst onzeker. Nog voor dat al hare metgezellen en gezellinnen onder hare oogen op de meest wreedaardige wijze waren omhals gebracht, werd zij van al de kleederen, die zij aan 't lijf had, beroofd en lieten haar de onverlaten slechts een gescheurd vrouwenhemd behouden, om hare naaktheid te bedekken. Dat hemd werd daarenboven nog in het laatste oogenblik gedrenkt door het bloed van haren echtgenoot, op wiens vreeselijk mishandeld lichaam zij zich in haar wanhoop bij zijn doodstrijd geworpen had. Toen alles afgeloopen was, had men haar in een rijsthok opgesloten, van waar zij de feestvreugde kon waarnemen, die op de moordpartij volgde en volgens Dajaksche gewoonte vele dagen moest duren. Van tijd tot tijd werd haar een handjevol droog gekookte rijst met een klapperdop vol water verstrekt, om haar ellendig bestaan te rekken. Wat men met haar voorhad, is nimmer aan 't licht gekomen; veel goeds zeker niet; want, had men haar ge-

spaard, om haar het leven te redden en haar aan hare landgenooten terug te geven, dan ware zij liefderijker behandeld geworden. 1)

Zij zat daar al zoo verscheidene dagen dof en wezenloos, der wanhoop ter prooi, telkenmale opschrikkende en haar einde nabij achtende, wanneer het gegil en gejuich der feestvierenden klom en met meer kracht tot haar doordrong, toen zij eensklaps een vervaarlijk geschreeuw vernam, dat eer schrik dan vreugde aanduidde. En door de reten der bamboeomheining glurende, zag zij den woesten troep in overijling de woningen verlaten en volledig gewapend, maar met helsch geschreeuw, het nabijgelegen bosch intrekken. Zij wist niet wat daarvan te denken en meende tennaasten bij dat men een twist gewapenderhand ging beslechten. Zij ving echter een paar woorden op, die de aftrekkenden elkander toeriepen en haar het hart van hoop in den boezem deden kloppen.

„Banama apoei! banama asep hai!” (een vuurschip! een groot rookschip!) weerklonk het allerwege. De arme vrouw keek, keek, maar zag niets. Naar de rivierzijde was haar gezichtsveld zeer beperkt. Zij durfde geen poging te doen, om de deur te openen; het was haar op doodstraf verboden haar rijsthok te verlaten. Zij kon niet anders doen, dan voorloopig wachten. Het geschreeuw en gegil der Dajaks was langzamerhand afgenomen en eindelijk in het dichte woud geheel weggestorven, zoodat een doodelijke stilte de vroegere luidruchtigheid verving. De arme gevangene, besluiteloos wat te doen, spitste de ooren en luisterde aandachtig; maar in de

1) Niet onwaarschijnlijk werd zij voor een »Tiwah” (doodenfeest) bewaard. Bij zulk een feest worden niet zelden verscheidene menschen geslacht.

eerste oogenblikken werd niets, hoegenaamd niets door haar vernomen, dan in de verte een paar hanen, die elkander al klapwiekend en kraaiend uitdaagden. Zou zij de deur openbreken? Ja, maar als die onverlaten terugkeerden; hunne blikken verrieden zoo veel haat, ongetwijfeld zouden zij dan hunne bedreigingen volvoeren. Als evenwel een stoomschip in aantocht was? o! dan was daar redding! Maar als dat stoomschip, onwetend in welke droeve gevangenschap zij daar zat, voorbij voer? O, zij was radeloos en wrong zich in haar wanhoop de handen.

Maar stil!... wat hoorde zij daar?... Kukuluku!! Och, die verwenschte haan! wat een wreede bespotting! Zij luisterde; zij hield haar adem in, meenende dat het geluid daarvan haar belette te hooren. Zij had haar hart het stilzwijgen willen opleggen; dat gebons daar in die borstkas overvleugelde, volgens haar, ieder ander geluid. Zoo stond zij een oogenblik, met licht voorover gebogen bovenlijf en gestrekten hals, de eene hand als een schelp aan het oor, gereed om iederen toon op te vangen, de andere hand krampachtig op de borst gekneld, als wilde zij de bewegingen daarvan onderdrukken, met starenden blik en verwrongen doch strakke en wezenlooze gelaatstrekken, ademloos zonder eenige beweging of trilling, aan een standbeeld der wanhoop gelijk. Eindelijk voer een waas van verrukking haar over het gelaat; ja, thans had zij goed gehoord. Poeh poeh poeh, poeh poeh poeh! klonk of dreunde het in de verte, zeer zacht, als op de vleugelen van een briesje overgebracht. Zij luisterde. Haar geheele levenskracht scheen in de gehoorzenuwen te zijn overgegaan. Poeh poeh poeh, poeh poeh poeh! klonk het thans iets duidelijker, thans iets meer nabij. O! verrukking! nu viel niet meer te twijfelen, een stoomschip naderde; dat geluid was het geklepper der

schepraderen op de oppervlakte des waters. Poeh poeh poeh! poeh poeh poeh! klonk het al nader. Nu ontwaakte zij uit haar verrukking; zij vloog naar de deur, maar die was gesloten. Wat zou echter die vrouw kunnen weerstaan, plotseling door zulk een hoop bezield? Toch geen Dajaksche afsluiting, die in den regel slechts uit rottan-lussen, door een houten pen bevestigd, bestaat. Zij trok, zij wrong en met de kracht der wanhoop verbrak zij de sluiting en was buiten. Zij vloog het pad af, dat naar de rivier leidde en was in een oogwenk op den „batang" (vlot), dat aan den oever op den stroom lag en tot aanlegplaats diende. Zij keek, zij keek nogmaals, maar zag niets. Was haar gehoor straks ingespannen geweest, thans scheen haar geheele wezen in haren blik te zijn saamgevat. Nog altijd klonk het geklepper der raderen haar nu reeds veel duidelijker in de ooren; en eindelijk werd daar bij gindschen hoek een lichte rook, die zich voortbewoog, boven het geboomte zichtbaar en kwam een boot te voorschijn. O! nu was zij gered! daar waren blanken; daaraan was niet te twijfelen. Zij kon reeds den schoorsteen, den mast onderscheiden, iets later ook de Nederlandsche vlag, die vroolijk in de bries wapperde. Nog een half uur, dan was zij te midden der haren. Och! dat die boot toch ettelijke dagen vroeger ware gekomen, dan waren haar echtgenoot en de andere Europeanen ook gered geweest.

Terwijl zij daar zoo stond te mijmeren, half in verrukking, half weemoedig gestemd, wendde eensklaps de stoomboot den boeg, wendde nogmaals en stoomde met volle kracht terug. Door den stroom geholpen, was zij in weinige oogenblikken verdwenen achter den hoek, van waar zij straks te voorschijn was getreden. Dat gezicht was voor de ongelukkige vrouw, daar eenzaam

op dat vlot staande, verschrikkelijk. Zij schreeuwde, zij bad, zij wuifde met de hand, zij bewoog krampachtig het bloedige vod, dat hare naaktheid dekte, zij sprong aan den wal, scheurde met de kracht der wanhoop een grooten tak van een nabijstaanden boom en wuifde en wenkte, alsof haar arm uit het lid moest. Alles te vergeefs. De boot wendde, bleef wenden en verdween weldra achter dien hoek voor hare radelooze blikken. Nog een oogenblik bleef zij staren; toen evenwel niet meer te twijfelen viel, toen zij van dat schip, hetwelk zich een poos te voren als een bode der hoop vertoonde, niets meer zag en zij nog slechts flauw den raderslag en het gestamp der machine kon waarnemen, toen zonk zij op de knieën en zocht haar toevlucht bij Hem, die aller adem in Zijne machtige hand heeft.

Hoe lang zij daar op dat vlot geknield gelegen heeft? ach, zij heeft het zich nimmer kunnen herinneren. Zij lag daar wezenloos en vernietigd en had slechts eene gedachte, een klank, een grondtoon: God!

Maar wat was dat?... daar klonk een kanonschot... nog een... nog een. Geweervuur knetterde daartusschen, liet zich eerst krachtig hooren, verflauwde dan alsof het zou wegsterven om evenwel een seconde later met vernieuwde hevigheid los te barsten. Daarbij voegden zich kreten van woede, gillen van smart en angst, gejubel van overwinning. Gespannen luisterde de arme vrouw. Dat vuren hield een poos aan, nam af, nam weer in kracht toe, om eindelijk geheel op te houden. Wie zou overwinnaar zijn? O! de Nederlanders waren dapper, dat wist zij; maar de Dajaks waren talrijk en hun haat scheen onverzoenbaar. Zij wachtte, niet wetende wat te denken van dat plotselinge zwijgen van ieder krijgsgeluid. De minuten schenen haar jaren toe. Eensklaps weerklonk opnieuw een salvo kanonschoten en niet lang

daarna zag zij de boot weer te voorschijn komen en fullspeed koers zetten naar het vlot, waarop zij stond. In de nabijheid werd gestopt, het anker plompte in 't water, de ketting ratelde door de kluisgaten en weldra was een sloep te water gelaten, die behoorlijk bemand en bewapend, het vlot op zijde schoot, de rampzalige vrouw opnam en naar boord voerde.

Wie zal het wagen de gevoelens dier vrouw te schetsen, toen zij zich te midden harer stamgenooten bevond? Wie zal de gewaarwordingen kunnen wedergeven van die mannen, die daar in dat oogenblik geschaard stonden om de ongelukkige, die alles verloren had, wat haar dierbaar op aarde was, maar zich toch zoo hoogst gelukkig gevoelde dat bloedbad, wellicht erger, ontkomen te zijn?

Toen de kommandeerende officier vernam, dat niemand meer te redden viel, stak hij de wrekende fakkel in het verraderlijke Tangohan en keerde terug om te Poeloe Petak post te vatten.

Daar werd het zoutverkooppakhuis met grachten en palissaden omgeven, banketten en bastions werden opgeworpen, de bermen, de taluds en het glacis werden beplant met randjoe's, dat geduchte verdedigingsmiddel tegen den ongeschoeiden inlander; in een woord, die maatregelen werden getroffen, welke het verrezene veldwerk tegen een coup de main moesten verzekeren. Maar vóór nog dat het werk behoorlijk gesloten was, beproefden de Dajaks onder aanvoering van Djoeragan Kaout, een hunner dapperste hoofden, gedurende een stikdonkeren nacht, dat de geheele bezetting, afgemat door den arbeid overdag aan de verdedigingswerken, te rusten lag, en de schildwachten minder waakzaam waren, een aanval, die hun aanvankelijk goed gelukte. Als slangen over den grond kruipende en zich langs het riviertalud bewegende,

5

hadden zij zich achter de struiken, die bij het fort vrij dicht in elkander langs den oever groeiden, verzameld. De schildwacht, die daar de nog ongesloten zijde bewaakte, en op den weg, die tusschen de rivier en het fort doorliep, op en neer wandelde, had in opdracht, aan beide uiteinden van de ruim zestig meter lange face groote houtvuren te onderhouden, waardoor zijn aandacht te veel afgeleid werd. Nadat hij zich bij een dier vuren van zijne taak gekweten had, meende hij, half verblind door het turen in de vlammen, een gedaante over den weg te zien sluipen en het fort binnen ijlen. Hij loste zijn schot, maar het was reeds te laat. Een twintigtal Dajaks met de lans en den gevreesden „mandauw" (koppensneller) in de vuist, vlogen den weg over, het fort binnen en begon daar het bloedbad. In een oogwenk lag de geheele wacht in haar bloed te baden. Bij den eersten alarmkreet was de kommandant van zijn legerstede opgevlogen, had zijn pistolen en sabel gegrepen en stortte naar buiten. Maar in den stikdonkeren nacht was niets te ontwaren. Nog voor hij den drempel van zijn vertrek had overschreden, was hij door een lanssteek doodelijk in den buik gewond. Hij vloog zijn aanvaller niettemin achterna, loste twee schoten op hem en kloofde hem met een flinken sabelhouw den schedel. Daarop begaven hem de krachten en zonk hij met uithangende ingewanden ter aarde. Des anderen daags overleed hij aan de bekomen verwonding.

Intusschen was ook de bezetting te wapen gevlogen; weldra klonk een goed onderhouden geweervuur den aanvallers in de ooren en deed verwarring onder hen ontstaan. Nu traden de verdedigers naar buiten en een flinke bajonetaanval deed de Dajaks voor goed het hazenpad kiezen. Zij namen echter nog den tijd, om hunne gekwetsten en gesneuvelden mede te voeren.

Dat alles was in minder tijd voorgevallen, dan noodig is geweest, om het te verhalen. Men zou het voor een droomgezicht, een zinsbedrog hebben kunnen houden, wanneer men de dooden en gekwetsten niet voor oogen had gehad. Bijna alle Europeanen (een twaalftal) waren door mandauw-houwen of door vergiftigde pijlen gekwetst; een hunner, een kanonnier, was in de chambrée op de plaats doodgestoken. De kommandant was doodelijk getroffen en van de inlandsche soldaten waren velen gewond en stierven enkelen hunner reeds in de eerste dagen.

Hoeveel het verlies des vijands geweest is bij dien stoutmoedigen aanval, is men nimmer te weten gekomen.

Weldra kwam een nieuwe kommandant met eenige versterking van manschappen aan en werd nu met kracht de hand er aan geslagen, om het veldwerk tegen dergelijke overrompelingen te beveiligen.

Onder de eerste maatregelen daartoe, behoorde het afsluiten van de Kapoeas-monding. Want het was uit die rivier, dat de vijandig gezinden opdaagden om het Nederlandsche etablissement te bedreigen en de goedgezinde bevolking, die zich om dat etablissement gevestigd had, te verontrusten. Eerst werd daar in die breede monding een kruisboot op brandwacht gelegd; maar behalve dat haar bewaking bij donkere nachten onmogelijk veel kon geven, werd zij al heel spoedig door de Dajaks afgeloopen en werden haar kanon, hare geweren, hare blanke wapenen, haar kruid en lood en hare levensmiddelen buit gemaakt.

Daarna werd het stoomsleepertje „Kapitein Van Os,” den lezer reeds bekend, met een detachement infanterie aan boord, in die Kapoeas-monding gestationneerd. Maar dat bleek evenmin afdoende, want de vijand legde het er

bepaald aan ook dat scheepje te bemachtigen of te vernielen. Zoo gebeurde het eens, dat de Dajaks een groote hoeveelheid hout geveld hadden en dat bij een stikdonkeren nacht aan den stroomdraad hadden overgegeven. De list gelukte volkomen en zou het scheepje in het grootste gevaar brengen. Bij hare evolutiën om tusschen de beide oevers op en neer te stoomen, stootte de boot op die vlottende houtmassa, die krakend langs haren boeg afweek, maar nu tusschen de raderen geraakte. Weldra was dat hout zoodanig tusschen de staven en schoepen gewrongen, dat de machine geen slag meer vooruit of achterwaarts kon doen. Fluks sprongen de matrozen, met bijl en hakmes gewapend, in de raderkasten, om de boot uit dien hachelijken toestand te redden. Maar nog had men zich slechts van een klein gedeelte van dat hout ontdaan, daar kwam een tweede houtberg regelrecht op de boot aandrijven. Hij was nog slechts weinige ellen verwijderd; met angst staarden de opvarenden de onbestemde gedaante aan. Een Javaansch sergeant, op de verschansing gezeten, meende eenige beweging achter dat drijvende bosch te bespeuren. Hij greep zijn geweer; op zijn bevel openden zijne manschappen een goed onderhouden geweervuur. De matrozen verlieten in allerijl de raderkasten, sprongen aan boord, vlogen naar de kanonstukjes; kogels en kartetsen floten door dat drijvende eiland en weldra ontwaarde men een aantal djoekoeng's, die door vlugge roeispanen in beweging gebracht, van achter dat hakhout te voorschijn schoten en onder een akelig gehuil in de duisternis verdwenen.

Toen die vlucht plaatsgreep, was de vijand nog maar op weinige passen afstand van de boot. Ware hij weinige oogenblikken later ontdekt, dan zoude het pleit met het blanke wapen hebben moeten beslecht worden,

en zoude het kleine manmoedige troepje aan boord van den sleeper, door een overmachtigen vijand besprongen, die zoo vreeselijk behendig zijn mandauw weet te voeren, als in een dwarlwind verdwenen zijn.

Men kwam nu op de gedachte, om het fort van Poeloe Petak, alwaar het geene strategische waarde had en slechts diende om de trouw gebleven bevolking gerust te stellen, naar de Kapoeas-monding te verplaatsen. Dat was een beter denkbeeld en zoo verrees op de landtong, gevormd door de samenvloeiing van de Kleine Dajak-rivier met de Kapoeas Moeroeng een versterking, die met vier bastions geflankeerd en met de noodige kanonnen gewapend, en door een gewapende kruisboot gesteund, geheel aan hare bestemming voldeed, namelijk een steun voor de goedgezinden en eene volkomene afsluiting der Kapoeas-rivier; welke afsluiting er veel toe bijbracht, om eindelijk die streken tot bevrediging te brengen.

De geheele bevolking van Poeloe Petak en van het hoogerop gelegen Palingkey verhuisde nu naar de Kapoeas-monding en vestigde zich daar, van het eiland Mangboelau af in een onafzienbaren kampong, die wel twee uren lang was, langs de oevers van de Kleine Dajak-rivier.

V.

De bezetting van Kwala Kapoeas. — Een militaire kampong. — De werving van het Nederlandsch-Indische leger. — De zielenverkoopers. — »Die vader en moeder vermoord heeft is nog te goed voor de Oost." — De opstand der Zwitsers te Samarang. — De Zwitsers over den geheelen Archipel verspreid en Schilkeisen en Wienersdorf te Poeloe Petak geplaatst. — Plannen tot desertie. —

Al is een fort nog zoo hecht daargesteld en met nog zooveel kanonnen bewapend, zou het wanneer er geen verdedigers waren om de borstweringen te bezetten en de kanonnen te bedienen, niet veel gegeven hebben. En hoewel de Nederlanders in het eigen vaderland de actieve strijdkrachten schromelijk verwaarloozen en bij een oorlog alles van de doode strijdkrachten schijnen te verwachten, zoo moet toch geboekstaafd worden, dat diezelfde Nederlanders in Indië het goedkooper vinden, de beide stelsels te combineeren, door aan de verwaarloosde krijgsmacht ook nog de noodige gelden voor de verdedigingsmiddelen te onthouden. De lezer herinnere zich slechts, hetgeen in een vorig hoofdstuk verhaald werd over de bewapening van de troepen op de buitenbezittingen, dan kan hij er zich bij denken, hoe het er met forten en versterkingen heeft uitgezien.

Volgens formatie, zooals de vakmannen dat noemen, zou het fort te Kwala Kapoeas bemand worden met zestig infanteristen en een achttal kanonniers. Van die cijfers zoude het derde gedeelte uit Europeanen, het

overige uit inlandsche soldaten bestaan. Aanvankelijk, bij de oprichting was Europa vrij wel vertegenwoordigd bij dat detachement en leefden Franschen, Duitschers, Belgen, Nooren vrij eendrachtig bij elkander. Ook de inlanders vormden heterogene elementen, maar de Javaantjes hadden toch de meerderheid boven de Sundaneezen, Madureezen en Boegineezen, die bij het detachement aangetroffen werden.

Toen in 1861 een geest van oproer onder de Zwitsers, bij het Indische leger dienende, op Java waargenomen werd en die geest zich te Samarang reeds door daden van gewelddadig verzet vertolkt had, was het meerendeel dier Zwitsers heinde en ver over den Indischen Archipel verspreid en zoo werden ook de Europeanen te Kwala Kapoeas aanwezig, bijna allen afgelost en vervangen door manschappen, die in meerdere of mindere mate aan dien opstand hadden deelgenomen. Onder hen bevonden zich toen een tiental Zwitsers, een paar Belgen, een drietal Sienjo's, 1) ook nog een paar Duitschers, maar geen enkele Nederlander. Alleen bij het kader werden een paar sergeanten en drie korporaals aangetroffen, die tot de laatstgenoemde nationaliteit behoorden.

Het waren flinke borsten, al die mannen, die den moeielijken dienst met opgeruimdheid torschten. Zij hadden overigens een vrij woelig leven. Des nachts moest steeds de uiterste waakzaamheid betracht worden; des daags werd veelvuldig uitgerukt tot opsporing van kwaadwilligen, ook om de goedgezinde bevolking vertrouwen in te boezemen en de weifelachtigen te toonen,

1) Sienjo is een verbastering van Signor. Deze benaming wordt aan alle Europeesche kinderen in N. I. gegeven; voornamelijk aan kinderen door een Europeaan bij eene inlandsche vrouw verwekt. Op lateren leeftijd is het woord »Sienjo", ofschoon algemeen gebruikt, een scheldnaam, om dat bastaardschap aan te duiden.

dat op ieder uur van den dag een troep gereed was, iedere poging van verzet te onderdrukken en dat geen schuilhoek voor de Nederlanders onbereikbaar was. Ongelooflijk inspanningsvolle marschen door zwaar moerassig terrein, overdekt met een weelderigen plantengroei, werden daarbij volvoerd en slechts zeer zelden gelukte het daarbij met den vijand slaags te geraken. Met dat al heerschte er nog al tevredenheid onder die mannen en hadde het Nederlandsch-Indische bestuur in die dagen de gewone en ellendige tarieven niet door het hongerlijders-tarief vervangen, waarbij alweer een keer te meer op echte kruideniersachtige wijze: *„l'économie des bouts de chandelles"*, was betracht geworden, dan zouden zij hun toestand ongaarne tegen een anderen in Indië hebben willen verwisselen. Dat zwaar dienstdoen, dat uitrukken, waarbij in sluwheid moest gewedijverd worden met den listigen inlander, waren kolfjes naar de hand van die mannen, die aan een avontuurlijk leven gewoon, zich tot dienstnemen bij het Nederlandsch-Indische leger hadden laten verlokken, door het vooruitzicht, dat avontuurlijk leven bestendigd te zien. Zij hadden daarenboven permissie bekomen, een stukje grond buiten het glacis van het fort te bewerken, waarop de blanken met goed gevolg Europeesche groenten en de inlandsche soldaten katellapohon, kadjang en obie's 1) kweekten. Ook was het ieder dier miniatuur-landbouwers veroorloofd op een kleinen afstand van het buitengrachts-

---

1) Katellapohon is een gewas, dat een mergachtigen stam oplevert, die gekookt, eenige overeenkomst in smaak met onze aardappelen daarstelt. Kadjang is een peulvrucht, die onder den grond gewonnen wordt. De boontjes worden veel geroosterd gegeten, »Katjang goreng," en hebben dan veel van den smaak van amandelen. Obie's zijn aardvruchten, die in vorm en aard veel met onze aardappelen overeenkomen. Zij zijn over het algemeen iets meer zoetachtig van smaak.

boord zich een hutje op te richten, waarbij orde en regelmaat in acht was genomen. Zoo was een militaire kampong verrezen, die, vooral wat het inlandsche gedeelte daarvan betreft, in sierlijkheid kon wedijveren met de Dajaksche kampongs in den omtrek, wat trouwens niet veel zeggen wil. Het Europeesch gedeelte van dien militairen kampong was meer doelmatig dan wel sierlijk ingericht. Men vond daarin flinke luchtige huizen, waarin tafels, banken en stoelen aangetroffen werden, alles van wild hout, ruw uit de hand met het kapmes vervaardigd, waaraan de fijne meubelwerkers-kunst geheel vreemd was, die evenwel meer gemakken aanboden dan onze salonprullen.

In dien kampong had de man na verrichte dienstplichten een te huis, waar hij zich ontspannen kon, waar hij, onder het genot van een pijp tabak, zich met zijne lotgenooten onderhouden kon over het verre vaderland, waar hij zich een oogenblik van den knellenden band der krijgstucht ontslagen voelde.

Nogmaals, er heerschte nog al tevredenheid onder dat troepje en die was voornamelijk bij de onontwikkelden op te merken. Die hadden afleiding, geheel overeenkomstig hunne wenschen. Anders was het echter gesteld met enkelen, die zich van het leven in Nederlandsch-Indië geheel iets anders gedroomd hadden dan de werkelijkheid hun aanbood. De lezers leerden hen reeds in het eerste hoofdstuk kennen. Het waren Schlickeisen en Wienersdorf, twee Zwitsers, die betrekkelijk een vrij goede opvoeding hadden genoten en zich nu misplaatst gevoelden in het leven, waarin zij zich bevonden en wat zij zich zelven eenigermate bereid hadden.

Aanvankelijk stond daarbij hunne positie niet ongunstig. Als mannen van ontwikkeling hadden zij al aanstonds bij aankomst te Batavia een goeden indruk gemaakt en

de belangstelling hunner officieren verworven. In betrekkelijk korten tijd waren zij dån ook tot sergeant bevorderd en voorloopig in het aanbevelingsregister bij het Departement van Oorlog opgenomen, wat hun het vooruitzicht opende den officiersrang te kunnen verwerven, wanneer namelijk het onderzoek naar hunnen vroegeren levensloop, dat door bemiddeling van de Zwitsersche kanselarij ingesteld was, een gunstig resultaat zou opleveren. In afwachting daarvan, waren zij te Samarang bij een der veldbataillons geplaatst, om later bij de militaire school te Meester Cornelis over te gaan, alwaar alsdan hunne militaire opleiding voltooid zoude worden.

Die plaatsing te Samarang was evenwel een poets, hun gespeeld door het noodlot. In die plaats toch, alsook in de overige garnizoenen in de 2e Militaire Afdeeling op Java, waarvan Samarang het hoofdkwartier uitmaakt, waren vele Zwitsers aanwezig en onder die heerschte zeer veel misnoegen, waartoe trouwens nog al aanleiding bestond.

Het Nederlandsche volk weet niet, of.... wil niet weten op wat wijze de soldaten voor het koloniale leger worden aangeworven. In der tijd heeft men de tuchthuizen geledigd om de gelederen van dat leger te vullen; schurken van de ergste soort heeft men in den soldatenrok gestoken. Men was daarmee wel voor een kortstondig oogenblik geholpen; men heeft evenwel daardoor den Nederlanders zoo'n schrik voor hunne zoo schoone overzeesche bezittingen ingeboezemd, dat nu nog in zeer vele gedeelten van Nederland als machtspreuk geldt dat: „hij die vader en moeder vermoord heeft, nog te goed is voor de Oost." Nu is men verplicht zijn toevlucht tot de vreemdelingen te nemen en daarbij volstrekt niet kieskeurig te werk te gaan. Vergde men van die

vreemdelingen bewijzen van goed gedrag, zooals dat van de zonen des lands geëischt wordt, dan zou de opbrengst der werving al heel luttel zijn. Men gaat zelfs, wanneer de markt slap en de aanvoer van menschenvleesch schaarsch is, een stap verder. De Nederlandsche wervers voorzien dan hen, die door politie-antecedenten of door hunne aanraking met den rechter voor crimineele zaken soms met den scherprechter zulks noodig hebben, van valsche papieren. Ook hen, die die aanraking zorgvuldig om gewichtige redenen wenschen te vermijden en derhalve hun eigen naam niet kunnen voeren. Het getal Fransche petroleurs, Duitsche sociaal-democraten of Waalsche grevisten en andere nog veel ergere misdadigers, die thans onder een valschen naam bij het Nederlandsch-Indische leger dienen, is overgroot. Is de nood evenwel aan den man, dat wil zeggen, is er een oorlog in Indië uitgebroken, waardoor nog al menschenvleesch verslonden wordt en dus de gewone aanvoer onvoldoende is, dan worden de verfoeielijkste kunstgrepen te baat genomen, om in het te kort te voorzien. De wervers — zielenverkoopers noemt hen het volk — vliegen dan uit als een troep hongerige gieren en verspreiden zich over Europa met het doel vleesch te huis te brengen. Zij slaan dan hun hoofdkwartier op in de beruchtste kroegen, in de speelholen van de ergerlijkste soort, meestal echter in huizen aan de dierlijkste ontucht gewijd en zijn er dan op uit, om van de meest liederlijke hartstochten van de bezoekers misbruik te maken, om hun prooi te bemachtigen. Veelal gaan ook de wervers het land op en verspreiden zich over de dorpen. Daar nemen zij den schijn van gemoedelijkheid aan, weten wonderveel te verhalen van Nederland's fraaie koloniën, spiegelen den onervarenen wonderen van het soldatenleven in die gewesten voor oogen, vertellen hun, dat het eigenlijk

geen soldaat zijn is; dat hij daar meer gewapende landbouwer zal zijn, die van het Indische bestuur, eerst in bruikleen, later in eigendom, een flinken lap grond verkrijgt met een huisje, een paar koeien, een paar buffels, en wat varkens, en dat hij slechts eens in de week zijne wapenen heeft aan te gorden, om wat geoefend te worden of om inspectie te maken. Altemaal niets te beduiden. En zoo worden honderden en nog eens honderden bedrogen. Het hooge bloedgeld is al zeer spoedig in woestheid en ongebondenheid verteerd en wanneer de rampzaligen tusschen de keerkringen uit hunnen roes ontwaken, dan klinkt hun nog als een wreede spotternij de humbug van den Nederlandschen kolonel-kommandant van het koloniaal werf-depôt te Harderwijk in de ooren, toen hij hun de geneugten van „das schöne Java" opvijzelde; hoe zij daar „sambal naar genoegen" volgens de stereotiepe uitdrukking van het reglement op den inwendigen dienst zouden erlangen, en welk „schön Pension" hun te wachten stond, wanneer het hun gelukte hunne beenderen wederom huiswaarts te brengen. Die laatste zinsnede mompelde de geachte hoofdofficier voorzichtigheidshalve onhoorbaar; hij was te goed Nederlandsch ambtenaar, om zich zoo maar iets, wat naar waarheid zweemde, te laten ontvallen. Integendeel hij spiegelde zijnen toehoorders voor, dat zij allen in het genot van „das schöne Pension" zouden treden. Helaas! „das schöne Java" zou voor de meesten hunner een vloekoord worden, alwaar zij, slecht en karig gevoed, als galeiboeven gekleed, zullen leven te midden eener inlandsche bevolking, die zich niet met hen vermengt, en alwaar zij door de Europeanen, ambtenaren en kooplieden als paria's met de diepste verachting zullen worden bejegend. Slechts zeer weinigen hunner zullen het zoo opgevijzelde „schöne Pension" deelachtig worden; en zij

die dat geluk zullen hebben, zullen in hun vaderland terugkomen met een ziekelijk lichaam, uitgeput of verminkt, gewikkeld in een afzichtelijke grijze pij, die een kapotjas moet heeten, om ten toonbeeld te strekken, wat het „schöne Java" voor hen geweest is en wat het hun heeft opgeleverd.

Waarlijk de praktische Hollanders hebben wel gelijk, wanneer zij beweren: „dat hij, die vader en moeder vermoord heeft, nog te goed is voor de Oost!"

Zoo kwamen dan Wienersdorf en Schlickeisen te midden dier ontevreden slachtoffers terecht. Hoewel zij voor hun persoon niet te klagen hadden en hunne vooruitzichten gunstig stonden, konden zij toch het oor niet sluiten voor de klachten hunner landslieden, die — zij moesten het erkennen — vreeselijk bedrogen waren. Aanvankelijk hielden zij zich op een afstand en vergenoegden zich slechts raad te geven, die, ware hij gevolgd geworden, veel onheil zoude voorkomen hebben. Maar te midden dier Indische maatschappij, die hen uitstiet, geen ander toevluchtsoord hebbende dan de kantine en de kazerne, was hunne voortdurende aanraking met de ontevredenen onvermijdelijk. Van nabij zagen zij de ellende der ongelukkige bedrogenen; zij zagen de slachtoffers van slechte voeding en van slechte behandeling overslaan tot uitspattingen, om eindelijk ten gevolge van die uitspattingen te krommen onder de rietslagen, die met Nederlandsche vrijgevigheid toegeteld werden op dat lichaamsdeel, waar de rug een anderen naam erlangt, zonder dat de machthebbenden ook maar het minste verrichtten, om in den toestand der ongelukkigen verandering te brengen of de hoofdoorzaak der uitspattingen, zijnde de vrije verkoop van sagoeweer 1) aan alle hoeken der straten, weg te nemen.

---

1) Sagoeweer is palmwijn, een vocht getrokken uit den sagoepalm.

Bij zooveel rampzaligheid kromp hun het hart ineen en verontwaardiging maakte zich meester van hun gemoed. Rondom hen werden ontwerpen besproken, om uit dien radeloozen toestand te geraken, eerst van desertie, wegloopen, dat natuurlijke middel van den zwakke, om zich buiten het bereik van den sterkere te stellen. Toen evenwel die ontwerpen onuitvoerbaar bleken, werden plannen tot gewelddadig verzet ontworpen. Nog hielden Wienersdorf en Schlickeisen zich daar buiten; hoewel zij reeds aan hun plicht als onderofficieren te kort deden, door het stilzwijgen omtrent die plannen te bewaren, waartoe zij zich genoopt meenden te gevoelen door eene misplaatste meewarigheid ten opzichte hunner landslieden. Bij het bekend worden van het beraamde, zou toch de rotting geducht huishouden. Toen evenwel de aanleggers met groote woorden de bevrijding der Javanen van het juk der Hollanders in hun programma opnamen en daardoor het odium van een militairen opstand wegmoffelden, om daarvoor de bevrijding van een onderdrukt volk in de plaats te stellen, toen begonnen die plannen een aantrekkelijkheid te krijgen, die voor onze avonturiers onweerstaanbaar was. De hongersnood in de districten Demak en Poerwodadi, nog zoo kort geleden, als gevolg van het bouwen van de vesting Willem I in onbetaalde of onvoldoend betaalde heerendiensten, werd te pas gebracht; de bladzijden uit

---

Versch en ongegist is het een heerlijke, verfrisschende drank. Gegist maakt hij erger dan dronken, hij maakt stapel gek, en de veelvuldige gevolgen van delirium tremens bij het Indische leger zijn hem hoofdzakelijk te wijten. Op de hoofdplaatsen van Java, maar vooral te Soerabaya wordt die drank overal op de publieke wegen te koop aangeboden. Niets wordt daartegen gedaan. De civiele ambtenaren vermeenen door de breideling of door het verbod van den verkoop de handelsvrijheid te kort te doen. Dat argument is menigmaal aangehaald.

den „Juif errant" van Eugène Sue, waarin verhaald wordt, dat Javaansche moeders hare kinderen ombrengen, om hen aan den hongerdood, aan de slavernij of aan de onteering te ontrukken, werden met geestdrift voorgelezen; Multatuli's Max Havelaar, pas verschenen in die dagen, waarbij de afpersingen op den Javaan, onder het schild der Nederlandsche regeering gepleegd, zoo helder in het licht werden gesteld, werd gretig verslonden; andere geschriften, waaronder van Hoevell's tijdschrift voor Nederlandsch Indië, brachten het hunne bij, om die verdwaalden eene bevrijding van den verdrukten Javaan met geestdrift te doen begroeten. Hoogdravende woorden weerklonken, ver reikende plannen werden gesmeed, zelfs een verschijnen van den vrijheidminnenden Garribaldi werd aangekondigd, wanneer slechts eenmaal de beweging in vollen gang zoude zijn.

De raddraaiers lachten in hun vuistje, dat dat alles zoo voor goede munt werd opgenomen. Zij waren te ontwikkeld, om niet in te zien, dat de Javaan, te wantrouwend in zulke omstandigheden tegenover de vreemdelingen, zich stil zoude houden, zoo hij zich niet vijandig tegenover de blanke oproermakers zoude openbaren. In het gunstigste geval was alleen van hem te verwachten, dat hij zich de omstandigheden ten nutte zoude maken, om al de blanken, Nederlanders en oproerlingen naar zee te jagen. Het plan van de belhamels was uiterst eenvoudig. Zij wilden hun slag slaan in de eerste verwarring, onvermijdelijk bij een militair oproer, eenige staatskassen plunderen, zich van ettelijke schepen op de reede meester maken, om God's wijde zee in te steken; ten einde, zij wisten niet waar, de vruchten van hun roof te gaan genieten. De arme onnoozelen, die bij het opstootje geholpen zouden hebben, zouden het eenvoudig misgolden en voor de akelige grap geboet hebben.

Wat onder zulke omstandigheden met zoo'n slag van volk gebeuren moest, gebeurde ook. De Nederlandsche autoriteiten werden door verraders bij tijds gewaarschuwd, en toen de belhamels bij het bewustzijn van dat verraad, het tot een overijld en onvoorbereid handelen lieten komen, waren alle maatregelen tot beteugeling genomen.

Te Samarang had een kortstondig gevecht plaats, waarbij het de schutterij gelukte de oproerlingen binnen hun kwartier te houden. Eenmaal daarin opgesloten, werden zij door een paar compagnieën Amboineezen spoedig gedwongen de wapens neer te leggen. In de vesting Willem I werd een medeplichtig bataillon op behendige wijze ontwapend; op andere plaatsen hadden ettelijke arrestatiën plaats en daarmee was het uit. De beweging was, gelukkig voor alle partijen, in hare geboorte gesmoord.

Nu vergaderden de krijgsraden, die „ultima ratio" naast het kanon van hen, die niet volkomen gelijk hebben. Ettelijke belhamels werden tot den strop verwezen, andere werden tot levenslange gevangenisstraf veroordeeld, alle die eenigen graad bekleedden en in mindere of meerdere mate in het komplot betrokken waren geweest, werden tot soldaat gedegradeerd en het geheele Europeesche gedeelte van het leger, dat in de 2e Militaire Afdeeling van Java gehuisvest was geweest, werd over den geheelen Archipel verspreid. Dezen naar de Westkust van Sumatra, genen naar de Lampongs, anderen naar Borneo's Westkust, naar Banka, naar Palembang, naar Riouw, naar Siak, naar Borneo's Zuid- en Oostkust, naar Makassar, naar de Menahassa, naar de Molukken enz. enz.

Toen het gevaar daar was, werd er flink en doortastend gehandeld. Daaraan is te wijten, dat er geen grootere onheilen gebeurd zijn. Wat minder te prijzen valt, is de geheimzinnige sluier, die over het gebeurde werd

geworpen. Naast den officieelen leugen, of beter om dien officieelen leugen te bevorderen en te kunnen kweeken, moet de geheimzinnigheid, waarmede wij Nederlanders onze handelingen bij het besturen onzer overzeesche bezittingen omsluieren, de vloek onzer staatkunde genoemd worden.

Waren de verhooren, door die krijgsraden afgenomen, publiek gemaakt; ware openbaar gemaakt, wat in die verhooren op den voorgrond getreden is, de afzichtelijke wijze, waarop het Indische leger aangevuld wordt, dan, o! — er valt niet aan te twijfelen — zou het Nederlandsche volk, met al de gebreken, waarvan het beticht wordt, het tot een onmogelijkheid gemaakt hebben, dat nog niet lang geleden de Duitsche rijkskanselier zich met de Nederlandsche wervingen moest bemoeien; ook dat, om dien staatsman genoegdoening te geven, een hooggeplaatst Nederlandsch ambtenaar, van zijn ambt moest ontzet worden, om daarna tot spot van wat door een rechtschapen mensch recht en billijk genoemd wordt, op Java weer tot eer en aanzien verheven te worden.

Waren ook destijds de stukken, tusschen de Nederlandsche regeering en den Heer von Bismarck gewisseld, waarop het ontslag van dien staatsbeambte en de gerechtelijke vervolging van een Nederlandsch hoofdofficier door de Duitsche autoriteiten volgde, openbaar gemaakt, dan ware de kitteloorige waarschuwing van den drieharigen staatsman in het jaar 1880 niet noodig geweest. Het Nederlandsche volk zou dan van zijne bestuurders geëischt hebben, dat aan alle verfoeielijke kunstgrepen bij de werving een einde gemaakt werd.

Had men het Nederlandsche volk de waarheid over de aanleiding van zoovele oorlogen in Nederlandsch Indië niet onthouden, de Atjeh-oorlog ware onmogelijk geweest. En nu nog, nu die oorlog nog voortduurt en goed en

bloed blijft verslinden, wanneer daaromtrent de geheele onvervalschte waarheid verkondigd werd, dan zou niet alleen een andere annexatie-oorlog in de toekomst onmogelijk worden, maar dan zou het geheele Nederlandsche volk opstaan, om zich tot zijn Koning te wenden met den nadrukkelijken eisch, een einde te maken aan dien onrechtvaardigen oorlog, die met ongeëvenaarde hondschheid begonnen en met Fransche luchthartigheid voortgezet is; maar waarbij behalve de Nederlandsche financiën ook het laatste sprankje van Nederlandsche eerlijkheid en waarheidsliefde dreigen te gronde te gaan onder een aanhoudend weefsel van logen en bedrog, met het doel om den toestand te verbloemen en met het resultaat, dat het volk aan zedeloosheid en leugentaal gewoon gemaakt wordt.

Geheimhouding is de draaispil van de diplomatische bedrevenheid in Indische zaken der Nederlandsche staatslieden; is die niet houdbaar, dan wordt waarheidsverminking aangewend en, is die soms niet genoeg om den toestand te redden, dan wordt niet teruggedeinsd voor het verspreiden van de meest ergerlijke leugen. Bewijs bij voorbeeld voor dit laatste beweren, de zoo hoog opgevijzelde vreemde interventie in de Atjehzaken, waarvan nimmer een jota waar is geweest.

Maar, om tot ons verhaal terug te keeren. De Zwitsers waren dus over den geheelen Archipel verspreid en zoo waren Schlickeisen en Wienersdorf te Kwala Kapoeas verzeild geraakt, alwaar zij zich bij hunne teleurgestelde verwachtingen uitermate verveelden.

Al zeer spoedig waren zij met denkbeelden vervuld, om zich aan dien toestand te onttrekken. Zij ontveinsden zich er de moeielijkheid niet van.

Wel was hun geen slecht lot beschoren; zij hadden het veel erger kunnen treffen. Hun kommandant was

een humaan mensch, die aan een gepaste strengheid veel menschlievendheid paarde en innig medelijden had met de arme verdwaalden. Alles deed hij, om hun toestand te verzachten; nu eens kortte hij de verveling op den een of anderen tocht door een gesprek met hen te houden, waarbij zij hunne gaven als ontwikkelde mannen konden ten toon spreiden; zijn bibliotheek stond te hunnen dienste en daar de luitenant lid van een der vele leesgezelschappen was, die destijds ter Zuid- en Oostkust van Borneo bestonden, was dit te meer onwaardeerbaar, wijl zij daardoor de meeste en de beste der nieuwere tijdschriften in handen kregen en zoo op de hoogte van den tijd bleven.

Een andere bezigheid, waarmede de luitenant hun leegen tijd in beslag nam, was het opnemen van het terrein rondom en in niet al te onmiddellijke nabijheid van het fort. Wanneer de officier tijd had, dan leidde hij de werkzaamheden: maar veelal waren onze twee Zwitsers aan zich zelven overgelaten. Toch kweten zij zich uitmuntend van de hun opgedragen taak. Met vaardigheid hanteerden zij de boussole, het planchet en de tranche-montagne, allen instrumenten den luitenant toebehoorende, en waren de schetsen, die zij ontwierpen, zeer verdienstelijk te noemen. Vooral was de tranchemontagne hun lievelingsinstrument; daarmede werden de horizontale hoeken zoo gemakkelijk en toch zoo nauwkeurig gemeten, de terreingolvingen gaf het met een oogopslag aan; terwijl het bij opstelling en vervoer tot zoo weinig omslag mogelijk aanleiding gaf. Een zwerven door de maagdelijke bosschen van Borneo was daarenboven onzen avonturiers niet onwelkom, en zij rekenden tot de heerlijkste oogenblikken huns levens de uren, die zij daar te midden van den meest prachtvollen plantengroei doorgebracht hadden.

Maar dat alles gold slechts het heden, dat zij beleefden en, hoe draaglijk dat heden zich ook voordeed, en hoe verrukkelijk sommige oogenblikken te genieten waren, zoo waren zij toch verplicht een blik in de toekomst te werpen. Wanneer zij hun toestand bespraken, dan was steeds de slotsom hunner redeneering, dat ieder uur, iedere minuut, iedere seconde, die zij nog in Nederlandsch Indischen dienst doorbrachten, voor hunne verdere vorming geheel nul en dus voor een nog mogelijke toekomst verloren was.

Tot die slotsom gekomen, stond het weldra vast, dat zij deserteeren moesten. Dat besluit was echter gemakkelijker genomen dan uitgevoerd. Zij zaten nog al ver in het binnenland van Borneo, dat grootste aller eilanden, omringd door woeste wilde stammen, die een menschenleven net zooveel tellen, als dat van een der duizenden muskieten, die in hunne moerassige wouden gonzen, die allen koppensnellers in hun hart zijn en aan het bezit van een Europeeschen schedel zeer groote waarde hechten en waarvan velen nog van meening zijn, dat menschenhersens als hoofdschotel op iedere feesttafel tegenwoordig moeten zijn. Zij zaten op dat Borneo, waarvan het grootste gedeelte der kustlijnen in de macht was der Nederlanders, die ongetwijfeld wel alle krachten zouden inspannen om de vluchtelingen te achterhalen, al ware het maar om het verleidelijke van het voorbeeld te fnuiken. De naastbijzijnde kust, zijnde de zuidkust, grensde aan de Java-zee. Bij den bestaanden oorlogstoestand was die geblokkeerd en zwierven daar stoomschepen, kruisbooten en gewapende barkassen overal rond. Hetzelfde kon gezegd worden van de oostkust, die aan straat Makasser, en van de westkust, die aan de Chineesche zee paalt. Overal ontwikkelden de Hollanders de grootste waakzaamheid om den invoer van

oorlogscontrabande tegen te gaan. Alleen de noordkust stond open, om de goede reden dat langs die kust, die zich nagenoeg 200 geographische mijlen ver van kaap Datoe in noordwestelijke richting uitstrekt, de Nederlanders niets te zeggen hebben. Langs die kust wonen altemaal onafhankelijke stammen, waarvan een zich een Engelschman tot radja gekozen heeft en alzoo onder Britsch protektoraat staat. Maar om die noordkust te bereiken, moest geheel Borneo van het zuiden naar het noorden doorgetrokken worden; de weg zou onvermijdelijk door streken leiden, nimmer door een Europeeschen voet betreden, waarbij de vluchtelingen noodwendig in aanraking zouden komen met volkstammen, die alleen door een vrij onvolmaakte gelijkenis met den mensch van het dier verschillen, in leelijkheid bij den Waw-waw en den Orang-oetan 1) ten achteren staan en door dat alles zooveel levende bewijzen voor de stelling van Darwin opleveren. Daarbij zou het er op aankomen die noordkust in de onmiddellijke nabijheid van Sarawak, het gebied van James Brooke, den bovenbedoelden Engelschman, te bereiken; daar zij, op ieder ander punt aankomende, het vreeselijkste lot zouden te gemoet gaan, dewijl de daar wonende stammen niet in gebreke zouden blijven, hen gevangen te nemen en hen aan de Solorsche zeeroovers te verkoopen. Harde slavernij zou dan hun lot zijn.

Waarlijk de uitvoering der voorgenomen desertie was moeielijk.

1) Waw-waw's en Orang-oetangs zijn apensoorten. De laatste van te algemeene bekendheid om daarbij stil te staan. Van de Waw-waw bestaan op Borneo twee soorten. De lichtgrijze en de gitzwarte. Het is een fraai apenspecies, welgevormd maar met zeer lange armen en totale absentie van staart. Het gelaat is fraai gevormd en omgeven door een niet te langen maar goed gevulden ringbaard. Haar naam bij de geleerden is: Hylobates concolor.

Het was al dadelijk niet gemakkelijk tot een beslissing te geraken, welken weg de deserteurs in spe in te slaan hadden. Maar dienaangaande zou een toeval hen helpen en hunne voornemens tot rijpheid brengen, ja, hen eenigszins overijld doen handelen.

VI.

Een nachtelijk gefluister. — Lucullus voor een dier aangezien. — Het komplot. — Plannen van Johannes. — Een dankbare opiumsmokkelaar. — Johannes geeft bewijzen van zijn aardrijkskundige kennis. — Een mirakuleuse vischvangst. — La Cueille's belofte. — Drinkwater. — Verdere maatregelen. — Het vertrek.

„Stilte in dien hoek! de tamboer heeft licht-uit geslagen. Wat hebt jullie toch nog zoo laat te mompelen? Is de dag niet lang genoeg om te kletsen? Thans is het tijd om te slapen."

Zoo klonk op een avond de bevelende stem van een korporaal in de kazerne te Kwala Kapoeas. De man had gelijk en deed zijn plicht. Het grootste gedeelte van het detachement had dien dag een vermoeienden marsch gemaakt en had nu rust noodig. De laatste roffel op de trom had weerklonken; op een klein oliepitje na, waren alle lichten uitgedoofd. De reglementen schreven voor, dat de landsverdedigers moesten slapen en zij zouden slapen. Waartoe dienden anders de korporaals?

Oogenblikkelijk was het stil in de kazerne, zeer stil zelfs. Niets liet zich hooren dan de regelmatige ademhalingen of het gesnurk van hen, die reeds onder zeil waren. Buiten trippelden de schildwachten op en neer; van tijd tot tijd liet zich de doffe weemoedige stem van den Gekko 1) hooren.

1) De Gekko is een groote hagedis, die gaarne in oude boomen en

De stilte hield lang aan, zoo lang zelfs, dat het bevel van den meerdere opgevolgd scheen en men meenen kon, dat allen in slaap gedompeld waren. Toch was dat het geval niet; want in den hoek, waarheen de korporaal straks zijne stem gericht had, begon eindelijk weer een zacht gefluister.

Het waren Wienersdorf en Schlickeisen, die het gestoorde gesprek met gedempte stem vervolgden:

„Ik herhaal het," sprak de eerste, „ik houd het niet meer uit. Er moet uitkomst komen."

„St! wind je zoo niet op," fluisterde de andere, „geduld nog wat, we mogen ons niet overijlen."

„Geduld! geduld! dat woord ligt in je mond bestorven. We zijn al twee maanden hier en zijn nog even ver als den eersten dag."

„Wat er aan te doen? zeg. We kunnen geen ijzer met handen breken. Het geldt een onderneming, waarbij ons leven op 't spel staat."

„Juist! zeer juist; want als het talmen nog lang duurt, spring ik in de rivier."

„Een lekker hapje voor den kaaiman, maar een vreemd middel om zijn vrijheid te herwinnen. Tenzij je den dood als oppersten bevrijder huldigt. Ga dan je gang."

„Ja, liever dood dan nog langer in die ballingschap te zitten."

„Och, dood is dood. Ik beken ronduit, dat ik liever nog wat „sambal naar genoegen" slik, dan dat ik..."

Schlickeisen kon niet voleindigen. Eene gedaante was

---

bouwvallen woont, maar ook niet schuwt de bewoonde huizen der menschen te deelen. Het dier ontleent zijn naam aan zijn roep: »gèk-ko," dat hij herhaalde malen uitstoot, de eerste malen met helderen klank, maar langzamerhand verzwakkende, alsof hem de stem begeeft, zoodanig dat het geroep in een dof gekreun eindigt. Bij de inlanders duidt zijne tegenwoordigheid een gelukkig voorteeken aan.

onmerkbaar tusschen hunne beide bedsteden gekropen en richtte zich nu op; terwijl zij op de schouders van de beide fluisteraars een hand legde, die hen met eenige kracht dwong in horizontale houding te blijven. Beide Zwitsers waren nog al verschrikt.

„St!...." fluisterde of beter siste de gedaante, „jullie praat als een paar „beo's" 1) en snatert maar door, zonder op te merken, dat korporaal Dungelhof al meer dan een kwartier op zijn stroozak overeind zit en zich den hals ontwricht, om jullie woorden op te kunnen vangen. Heeft die de geheele hannisserij verstaan, maakt je dan maar gereed, om morgen op 't rapport bij den kommandant te verschijnen."

„Voor mijn part, mag hij ons gesprek gehoord hebben," pruttelde Wienersdorf.

„Maak dat je zuster wijs, maar mij niet," hernam de gedaante zoo zacht mogelijk. „Als de luitenant maar het tiende gedeelte verneemt van 't geen hier afgekletst is, dan is zeker een van de twee morgen, voor dat de zon nog heel hoog aan den hemel staat, op weg naar Kahajan. De kommandant speelt er niet mee."

„Och kom, dat zou zoo'n vaart niet loopen. Maar wie ben jij? misschien nog een haartje erger dan korporaal Dungelhof. Een luistervink is nimmer te vertrouwen," sprak Schlickeisen hoewel zacht op dreigenden toon.

„Maak je maar niet dik; ik zal jullie niet verraden.

---

1) De beo is een fraaie vogel van de grootte eener kraai, waarmee hij in kleur en gedaante veel overeenkomst heeft. Hij heeft echter een paar roode soms gele lelletjes aan het hoofd ter plaatse waar de ooren zijn. Ook heeft hij een gelen bek. Die vogel, na een kleine kunstbewerking aan de tong, bootst gemakkelijk de stem van den mensch na. Is hij eenmaal volleerd, dan praat hij bijna den geheelen dag en kan men van hem zoowel figuurlijk als letterlijk zeggen, dat hij den bek niet houdt.

Mijn naam doet er van avond niets toe. Maar kijk, kijk, die korporaal den hals eens rekken."

En werkelijk klonk het andermaal barsch:

„Stilte in dien hoek! 'k herhaal het niet weer. Die niet wil hooren, zal maar moeten voelen."

Wienersdorf en Schlickeisen hielden hun adem in. Allen hielden zich een wijl doodstil. Plotseling boog zich de geheimzinnige gedaante, die tusschen de kribben gedoken was, over hen heen en fluisterde zoo zacht, dat het slechts een ademtocht geleek:

„Komt morgen na het soepeten in de hut van Johannes, dan zullen we samen praten."

En weg was de gedaante. Als een slang was zij onhoorbaar onder de slaapkribben doorgeschoven en in het donker verdwenen.

Een tijdlang lagen de twee Zwitsers stil en roerloos. Toen zij vermeenden dat de korporaal ingeslapen was, richtte een hunner zich op:

„Wie was dat?" mompelde hij.

„Zeker Johannes zelf."

„Ja, 't was een bruine huid met naakt bovenlijf. 'k Geloof zelfs dat de huid met klapperolie was ingesmeerd, zooals de Javanen doen als voorbehoedmiddel tegen de muskieten."

„Is die vent te vertrouwen?"

„Wie zal dat kunnen bevestigen? Het beste zal zijn, morgen eens in zijn hut te gaan kijken, we zullen dan wel hooren, wat hij te vertellen heeft. Maar voorzichtig, denk er om, we spelen grof spel. Laat ons nu ook zwijgen, die korporaal Dungelhof is een ware luistervink."

Beide mannen wikkelden zich in hunne sprei en waren weldra in diepen slaap gedompeld.

Toen zij des anderen daags hunne soep uit de keuken haalden, moesten zij de hut van Johannes voorbij en

stond deze in de post van de deur. Bij hunne nadering maakte hij, evenwel zonder een woord te spreken, plaats, maar met een gebaar, alsof hij hen wilde uitnoodigen binnen te treden. Zij schoven naar binnen, zetten hunne gamellen op den grond en namen plaats op een bank aan de tafel. Die tafel was vrij goed voorzien. Behalve de soep, die Johannes ook uit de keuken gehaald en in een zindelijk bord overgegoten had, prijkten daar nog op een schotel met dampende tafelrijst, helder wit en droog van korrel gekookt, een kom „pindang ikan" en een kom „sajoran lodèh," 1) het alles omgeven door ettelijke schoteltjes met „sambal oelik", „sambal goreng" en „sambal oedang" 2). Ook ontbraken er de vleeschspijzen niet. Eenige borden met „dengdeng", met „troeboek", „telor-assin" met „sateh" oesi-oesi, 3) waartusschen een gebraden eend in een smakelijke saus te zwemmen lag, die onze Zwitsers watertanden deed, vulden het geheel aan.

„Je bent een Lucullus," begon Schlickeisen.

„Wat 's dat voor een dier?" was de wedervraag van Johannes.

---

1) Piendang ikan en sajoran lodèh zijn een soort bouillon om bij de rijst te gebruiken. De eerstgenoemde wordt van visch gekookt; de andere van vleesch en groenten. In beiden ontbreekt de lombok (spaansche peper) niet.

2) Sambal oelik is spaansche peper fijn gewreven met wat zout. Sambal goreng is gebraden spaansche peper in wat klapperolie. Sambal oedang is spaansche peper toebereid met garnalen. Al die sambals zijn toespijs bij de rijsttafel.

3) Dengdeng is in de zon gedroogd vleesch, gewoonlijk hertenvleesch. Troeboek is gezouten vischkuit. Telor-assin, zijn gezouten eieren. Sateh zijn stukjes vleesch aan een stokje, van de lengte en de dikte van een breinaald, geregen en boven het vuur gepofd. Oesi-oesi zijn kippen- of kalfsdarmen gebraden. Al die opgenoemde lekkernijen komen bij de rijsttafel voor.

„Dat was geen dier, dat was een Romeinsche lekkerbek, die in jou schaduw niet kon staan."

„Spot, maar ga zitten," parodiëerde onwetend Johannes het gezegde van een groot man.

„Gaat zitten en tast toe," vervolgde hij, „ge ziet, ik verwachtte jullie. Als het op is, kunnen we praten; men redeneert nooit zuiverder, dan wanneer de maag zich in een behaaglijke stemming bevindt."

Dat was het woord van een wijsgeer. De Zwitsers lieten het zich geen tweemalen zeggen. De kompagnie's menage was schraal en vooral zeer eentonig en daardoor zeer onsmakelijk. In gedachten merkten zij op, dat zoo'n inlandsch kind zich er toch beter op verstond om zijn keuken smakelijk te maken dan een Europeaan. Weldra zat ons drietal te smullen en te kluiven, dat het een aard had. Zij spraken geen woord, daartoe was geen tijd. Men vernam niets anders dan het gesmak der lippen, het gemaal der tanden en het geklingel van lepels, messen en vorken, ook van glazen; want Johannes had zich goed gehouden en ook een paar flesschen wijn en bier op de tafel gezet.

Toen de vleeschdeelen van het laatste eendenkluifje verdwenen waren en de smullenden zich de vette vingers met wellust afgelikt hadden, zette Johannes zijne gasten een kistje met tabak gevuld voor en, toen het drietal de pijpen gestopt en aangestoken hadden, begon hij het vuur:

„En nu vooruit met jullie „perkara" (zaak). Je wilt dus wegloopen?"

Schlickeisen en Wienersdorf keken elkander aan en eenigszins schuw in de rondte.

„We zijn hier alleen; niemand kan ons hooren, de bewoners der hutten rechts en links zijn op wacht. Kom,

vooruit met de zaak! Jullie wilt weg, maar waarheen? Misschien kan ik helpen."

„Maar we willen niet weg. Wie zegt dat?"

„Vertel dat nu maar aan mijn modelschoenen. We zullen kort zijn en open kaart spelen. Gisteren avond heb ik onder jullie kribben gelegen en, heeft Dungelhof zoo 't schijnt niets gehoord, mij is geen woord ontsnapt. Maar je behoeft je niet ongerust te maken, ik ben geen verrader. Vertrouwt mij, ik herhaal het, misschien kan ik helpen."

De beide Zwitsers wisselden een langen blik van verstandhouding. Zij begrepen, dat zij in de hand van dien man waren; zij meenden hem te kennen als een loszinnigen snaak, wanneer het vrouwen gold, maar die tot een verklikkerij niet in staat was. Toch aarzelden zij, om hun geheim te openbaren. Eindelijk vatte Wienersdorf het woord:

„Nu ja, we bespraken gisteren een plan van desertie; maar tusschen bespreken en handelen is het verschil groot."

„Dat zou ik meenen. Maar laat hooren je plan."

„Och, 't waren nog slechts woorden. Van een plan kan eigenlijk nog geen sprake zijn. We zijn nog te kort hier, om met de toestanden van het land eenigszins bekend te zijn. Zonder die kennis is volgens mij iedere poging onmogelijk."

„Je spreekt als een geleerde, en die ben je ook, geloof ik. Als je evenwel wilt wachten tot je de noodige kennis omtrent dit land zult opgedaan hebben, dan heb je tijd om oud te worden. Maar, voor dat de eerste maal door den korporaal stilte gelast werd, hoorde ik zoowat van een wankang 1) mompelen."

1) Wankang is een chineesch vaartuig, geheel verschillend van vorm en van tuigage van onze koopvaardijschepen.

„Daarover hebben we een oogenblik gesproken. Men heeft ons verteld, dat jaarlijks zoo'n vaartuig hier aankomt. We spraken er over den Chineeschen kapitein over te halen ons aan boord te verbergen en ons naar China over te brengen?"

„Mooi! hebt jullie geld?"

„We zullen zoowat een vierhonderd gulden bij elkaar hebben."

De oogen van Johannes glinsterden. Na een oogenblik van zichtbare ontroering hernam hij:

„Nou, spaart de moeite dan maar. Weet je wat gebeuren zou? Zoo'n Chinees zou bedaard die vierhonderd gulden opstrijken; hij zou jullie ook aan boord ontvangen en zorgvuldig verbergen. Maar bij het verlaten van Kwala Kapoeas, zou hij den kommandant een briefje in handen bezorgen, en nog vóór dat de wankang in zee zou zijn, zou haar een kruisboot achterop komen, die haar met een kanonschot bevel zou geven bij te draaien, waaraan zij stipt voldoen zou. Jullie zoudt dan van boord gehaald worden, maar dan waren ook de poppen aan 't dansen."

„Maar waarom zou zoo'n fielt dat doen?"

„Eenvoudig om zonder veel omhaal uw vierhonderd pop op te kunnen steken. Ook om bij de Nederlandsche autoriteiten in een goed blaadje te staan en bij een volgende gelegenheid eenige fleschjes „minjakh poko" of een paar potten „boeang assin" 1) meer van de hand te kunnen zetten. Neen, aan zoo'n ontvluchting valt niet

1) Minjakh poko is een chineesch middel tegen de hoofdpijn. Het komt voor in den handel als fijne kristallen of als een olieachtige zelfstandigheid. Men wrijft er zich de slapen en het voorhoofd mede en ontwaart eerst een branderig gevoel, dat in een heerlijke verkoeling overgaat. Boeang assin is knoflook in pekel ingelegd. Is zeer smakelijk bij de rijsttafel.

te denken. Maar luistert. Vertrouwen voor vertrouwen. Ook ik heb het plan gevormd het hazenpad te kiezen en heb daarover lang nagedacht. Ik kan er bijvoegen, dat mijn plan nagenoeg tot rijpheid gekomen is. Slechts zie ik er tegen op, de onderneming alleen op touw te zetten. Wel zal La Cueille mij vergezellen; maar dat is niet genoeg. Eenige paren stevige armen meer, zijn op den tocht, dien ik voor heb, niet overbodig. Wel, wat denkt gij?"

„Maar La Cueille is een dronkaard. Is dat de man wel, om in zoo'n onderneming te halen?"

„Op een klein beetje moet je niet kijken; hij is een flinke kerel, die voor geen klein gerucht vervaard is. Daarbij zullen we slechts weinig sterken drank medenemen en dien zal ik nog onder bewaring nemen. Wanneer hij nu niets krijgen kan, is hij de goedigste kerel van de wereld."

„We dienen toch met je plannen bekend te worden. Maar hoe kom je er aan, je tot ons te wenden?"

„Dat's eenvoudig. Al lang had ik jullie afzondering in de gaten. Steeds zit je in alle hoekjes te fluisteren, en zelfs des nachts kunt ge den snater niet houden. Ik trachtte jullie te bespieden en dat is mij uitstekend gelukt. Daarbij komt nog, dat ge geenerlei vertering maakt, ter nauwernood een pijp rookt en dus een spaarpotje moet hebben. Nu is geld de zenuw aller ondernemingen. Ik had dus gevonden wat ik zocht: een paar stevige kerels, die even als ik weg willen en daarenboven van splint voorzien zijn. Ik zal ook een groote honderd gulden in de mas bijbrengen. Toen ik ulieden van deserteeren hoorde spreken, sprong mij het hart van vreugde, want ik begreep, dat de dag van uitvoering aanstaande was. Zijt gij met dien uitleg tevreden?"

„Jawel, maar het plan nu?"

Onze drie komplotmakers stopten nog een versche pijp en met bij elkander gestoken hoofden luisterden de Zwitsers aandachtig, wat hun gastheer hun voorhield en wat op het volgende neerkwam.

Eens op een' donkeren avond, dat Johannes bij de aanlegplaats buiten het fort als schildwacht stond, was de Chinees Baba Poetjieng hem ter zijde geslopen. Deze was begonnen een praatje met hem te maken, had hem een pakje manillasigaren aangeboden en was geëindigd met hem te vertellen, dat hij in een kreek in de benedenrivier een prauw had liggen, waarin voor een aardige waarde aan opium was geborgen, dat hij wenschte binnen te smokkelen. Hij was reeds geslaagd het vaartuig, trots kruisbooten en kustwachters de rivier binnen te brengen. Maar het moeielijkste kwam nu eerst aan. Hij moest het fort voorbij, doch hoopte dat sobat (vriend) Johannes hem zou helpen. De sluwe Chinees verzweeg voorzichtig, dat de eigenlijke lading der prauw, uit buskruit en zout, de beide voornaamste benoodigdheden der Bandjermasinsche opstandelingen, bestond. Hij stopte Johannes een paar rijksdaalders in de hand en deze sprak af, dat hij te middernacht weer op dezelfde plaats als schildwacht zou staan en dat hij het vaartuig dan zou laten voorbij varen. Maar de grootste stilte zoude moeten betracht worden, er mocht niet geroeid worden, het vaartuig moest slechts door den opkomenden vloed voortgestuwd worden. Roeien toch zou de aandacht van andere schildwachten kunnen wekken. Ook liet Johannes zich door den Chinees eenig opium geven; niet dat hij dat tuig gebruikte, maar het kon te pas komen.

Het trof bijzonder goed. De wacht werd gekommandeerd door een Javaansch sergeant en bestond hoofdzakelijk uit soldaten van dien landaard. De eenige Europeanen, die dien nacht waakzaam moesten zijn, waren

La Cueille en Johannes; maar dat waren boezemvrienden. Nu ging deze laatste met den sergeant een praatje maken, liet hem het verleidelijke opium zien en het slot der vertooning was, dat al ras een paar palita's 1) waren ontstoken en al de Javaantjes der wacht er omheen lagen met de pijp in den mond, bezig den heerlijken rook in te zwelgen, door te slikken en door de neusgaten uit te blazen. Toen Johannes tegen middernacht op post trok, sliep de Javaansche sergeant den slaap des rechtvaardigen en droomde van al de hoeri's van den hemel des Profeets, en waren de overige schildwachten zoo dommelig, dat een stoomschip had kunnen voorbijvaren, zonder dat zij het ontwaarden. Baba Poetjieng kon dan ook zijne prauw in veilige haven brengen.

Die smokkelpartij was zoo goed gelukt, dat onze Chinees verlekkerd, haar nog menigmaal op touw zette en het was om het garnizoen van Kwala Kapoeas gunstig te zijnen opzichte gestemd te houden, dat hij zoo goedkoop was bij het venten zijner koopwaren. Waarlijk, de man verloor bij dien handel, daarvan was de kommandant overtuigd; maar deze bevroedde niet, dat de sluwe zoon des Hemelschen Rijks hem in de luren legde en zijne zaakjes wonderwel bestuurde. Opmerkelijk was het, dat Johannes nimmer een aanzienlijke belooning wilde aannemen, hoezeer Baba Poetjieng daartoe bij hem aandrong. Nu en dan een paar rijksdaalders, was al wat de ontrouwe schildwacht aannam, maar dat was geen betaling in vergelijk van de enorme winsten, die de Chinees opstreek. Maar onze vriend had zijn plan, dat hij gewis ten uitvoer zou weten te brengen. De tijd daartoe was nu gekomen. Hij had den Chinees zijn voor-

1) Palita is een klein olielampje, waaraan de opiumschuiver het opium in de pijp ontbrandt, den rook inzwelgt, om na eenige oogenblikken hetzelfde te herhalen.

nemens bekend gemaakt en deze zou hem op een gegeven oogenblik een prauw bezorgen, van alles voorzien en bemand met drie Dajaks, booswichten van de ergste soort, van wie bekend was, dat zij medeplichtig waren aan de gruwelen op de steenkolenmijn te Kalangan gepleegd en die er dus alle belang bij hadden zich buiten bereik van den Nederlandschen arm te begeven. Al langzamerhand had Johannes zijne kleederen, die van La Cueille, tabak enz. in kleine pakjes verdeeld, die de Chinees bij elk bezoek dat hij met zijn koopmansprauw aan het fort bracht, zoo geheim mogelijk naar zijn huis overvoerde. Het gunstige oogenblik behoefde slechts afgewacht te worden en dat zou, nu de twee nieuwe bondgenooten aangeworven waren, omstreeks nieuwe maan zijn; men had de duisternis noodig om te slagen. Toen men die afspraak maakte, was het eenige dagen voor volle maan, de komplotmakers hadden dus nog ruim veertien dagen tijd om hunne laatste maatregelen te nemen.

„Wat denken de vrienden er van?" zoo besloot Johannes zijne mededeelingen.

Een oogenblik aarzelden de Zwitsers, toen sprak een hunner:

„Wat we er van denken? Het plan tot ontkomen is uitmuntend, daar heb je eer van. Maar me dunkt daarin ligt de grootste moeielijkheid niet. Weg zullen we wel komen, dat fort is geen betooverd kasteel; maar eenmaal op weg, waarheen? dat moet de hoofdvraag zijn."

„Waarheen! waarheen! wel je doet me lachen. Daar kan geen twijfel over zijn. Stroomaf naar zee; daar ligt de weg. Eenmaal daar, zetten we koers westwaarts; we houden vooreerst het walletje en verbergen wegens de kruisers over dag de prauw in een der kreken die op de zuidkust zoo menigvuldig zijn. 's Nachts roeien

we er lustig op los. Hebben we eenmaal Tandjoeng Batoe Titi, Borneo's zuid-westelijke punt bereikt, dan zal het veel van het weer afhangen, welken koers we zullen vervolgen. Hebben we goed weer en gestadigen wind, wat in dezen mousson wel te verwachten is, dan blijven we westwaarts sturen en loopen dan vrij spoedig het eiland Biliton in 't gezicht. Dat varen we om, steken de Gaspar-straten over, loopen langs den noord-oost- en noordwal van het eiland Banka en zoeken weer onze toevlucht onder den Sumatra-wal. Eenmaal daar, is het zwaarste werk verricht. We blijven onder het dichte bosch tot dat we Tandjong Basso bereikt hebben; dan kunnen we ons tusschen de eilanden van den Riouw-archipel wagen en met een beetje voorspoed, komen we spoedig te Singapore aan."

„Je bent goed op de hoogte, dat moet ik je zeggen. Waar heb je die bijzonderheden van daan gehaald? Toch niet van Baba Poetjieng?"

„Neen..... die vent is toch slimmer dan jullie wel denkt. Maar het geographisch en topographisch onderwijs aan de pupilleninrichting te Kedong-Kebo, alwaar ik gedrild ben, is niet slecht. Ik heb daarenboven een paar vrij goede zeekaarten, die dienst kunnen doen."

„Maar hoe lang zal die reis duren, voor wij Singapore bereiken?"

„Op zijn minst drie of vier weken; komt er echter tegenspoed bij in het spel, dan is er geen rekening te maken."

Den Zwitsers voer eene huivering langs de ruggegraat.

„Vier weken in een notendop op den Oceaan!" barstten zij beiden uit.

„Met je permissie! op de Javazee en een stukje op de Chineesche zee, heeft in dit seizoen niets te beteeke-

nen. Maar als jullie bang zijt, heb ik me in je vergist. 't Is voor het laten of voor het nemen," was het flegmatieke antwoord.

„Neen, neen!" meenden de beide Zwitsers en staken hem de hand toe.

„Neen! we gaan mee, al voerde de weg naar de hel."

De saamgezworenen staakten nu het gesprek en begaven zich naar het fort, om door een langer samenzijn geen achterdocht op te wekken. Zij spraken evenwel alvorens af, niet dan uiterst zeldzaam bij elkander te zijn, op alles acht te geven, wat voor hun plan belangrijk zou kunnen zijn en langzamerhand, zonder opzien te baren, alles in de hut van Johannes bij elkander te brengen, wat zij voor den tocht dienstig oordeelden. Zoo verzamelden zij zooveel mogelijk levensmiddelen, ook buskruit, ofschoon Baba Poetjieng hen daaraan wel helpen kon, maar vooral kogels door bij het schijfschieten het projectiel behendig weg te moffelen en hun schot met los buskruit af te geven. Wanneer dan een misschot aangewezen werd door den schijfwachter, lachten hen de kameraden dapper uit en zetten de onhandigen een onnoozel gezicht.

Met dat al moesten zij nog volle veertien dagen wachten, alvorens hun voornemen ten uitvoer te brengen. Binnen weinige dagen zou het volle maan zijn en het trof juist toevallig, dat twee dagen later de vloed omstreeks middernacht zijn hoogste punt zou bereiken. 1) Wanneer dat zoo samenviel, dat de waterstand gedurende die

1) Op de Zuidkust van Borneo bereikt de vloed twee dagen na volle maan zijn hoogste punt. Dan loopen de beide getijen in elkander en heeft men maar eens vloed in de 24 uren. Dit verschijnsel keert zoo regelmatig weer, dat de zeevarenden er gebruik van maken, ten einde het juiste oogenblik te kiezen om over de banken, die voor de riviermondingen liggen met zwaar beladen schepen te komen.

heldere nachten zijn hoogste punt verkreeg, dan waren het steeds dagen van pret voor het garnizoen van Kwala Kapoeas. De soldaten toch hadden al gauw van de Dajaks afgekeken, dat dezen tegen dien tijd bij eb, die dan ook haar laagsten stand bereikt, alle bochten en kreken zoowel langs de rivier als langs de zee met „kabiendai hempang" een vlechtwerk van bamboelatjes, zoodanig afsluiten, dat bij vloed het water zoo omstreeks een voet over dat staketsel heenstroomt, maar bij eb eene strook van den oever daarachter droog valt. De visschen schijnen nu bij maanlicht in groote scharen te trekken en op en langs de overstroomde oevers hun voedsel te zoeken, waardoor er een groote menigte achter die bamboelatjes gevangen worden. De grachten rondom het fort, waarin eenige spruitjes uitwaterden, en die zoowel in de Kleine Dajak rivier als in de Kapoeas Moeroeng uitmonden, boden voor zulk een vischvangst een uitmuntende gelegenheid aan. Bij vloed stond gewoonlijk zes à zeven voet water in de grachten; maar bij eb vielen zij gedeeltelijk droog of bleef er maar een halve voet water op den zachten modder staan. De beide mondingen werden dan met kabiendai hempang naar eisch afgesloten en bij het aanbreken van den dag sprongen de soldaten, ook hunne vrouwen, zelfs hunne kinderen, met platte manden gewapend, in die grachten en hadden het maar voor het opscheppen. Verbazend groot was dan het getal visschen en groote garnalen 1) en krabben die daar gevangen werden. Het was een koddig gezicht, die mannen, vrouwen en kinderen, slechts half gekleed, in dien zachten modder te zien

1) In Oost-Indië heeft men zoetwatergarnalen die in grootte onze rivierkreeften verre overtreffen. Ook de krabben zijn zeer groot en hebben soms een middellijn van $1\frac{1}{2}$ d.m.

door elkander loopen, springen, zich bukken, om den buit te bemachtigen, soms vallen en in 't slijk wentelen. Gegil, geschreeuw en gekibbel was daarbij aan de orde en vreugdekreten verhieven zich, wanneer een groote „baoeng" 1) te voorschijn werd gehaald. Soms gebeurde het wel, dat een groote schildpad of een jonge kaaiman in de dikke brij verrast werden, waarbij vooral de laatste zich door ontzagwekkende sprongen ruim baan trachtte te maken. Dan stoof de menschendrom met een gegil van angst uit elkander voor een oogenblik; maar spoedig waren eenige lansen gegrepen en dan begon een andere soort van jacht, die, niet altijd zonder gevaar, met den dood van het monster eindigde. De vischvangst werd vervolgens hervat, waarbij zelfs de kleinste „ikan soloang" niet werd versmaad. 2) De buit werd eindelijk verdeeld, waarna de vrouwen zich aan het sissen, poffen en braden zetten, en den belusten ontijdig het water in den mond brachten.

Zoo was ook op den bewusten dag de vangst belangrijk geweest, men had korven vol visch opgeschept. Maar in plaats dat er gepoft en gebraden werd, had er een andere vertooning plaats. Johannes namelijk kocht zooveel mogelijk al de gevangen visschen op, zelfs tegen zoo hooge prijzen, dat het de opmerkzaamheid van den kommandant trok. Op diens vraag, wat dat te beduiden had, antwoordde de opkooper beleefd, dat hij die visschen in de zon drogen wilde en hij er reeds een goeden prijs bij Baba Poetjieng voor bedongen had. De zoo gedroogde visch maakt ter zuidkust van Borneo een belangrijken

1) Baoeng is een zeer vette visch, die ongeveer vijf d.m. lang wordt en de dikte bereikt van een menschenbeen, aan het boveneind gemeten.

2) Soloang is een vischje, dat in grootte en vorm veel met onzen grondeling overeenkomt. Het is echter niet blank van kleur, maar meer bruinachtig. Is zeer lekker.

tak van uitvoer uit en is in den handel zoo gewild, dat niet altijd ten volle aan de navraag kan worden voldaan. Het gegeven antwoord kon dus geen argwaan wekken. De slimmert had echter andere oogmerken. De gedroogde visch moest den voorraad levensmiddelen der vluchtelingen aanvullen. Een ander nut der voorgegeven speculatie was, dat onder het voorwendsel van de gedroogde visch voor en na, zooals zij gereed kwam, te komen afhalen, Baba Poetjieng, zoo dikwijls hij verkoos, in de hut van Johannes kon verschijnen en van daar met zakken beladen kon vertrekken, zonder iemands achterdocht gaande te maken.

Johannes en La Cueille waren dan ook spoedig druk in de weer, die visschen van hunne ingewanden te ontdoen, ze te spouwen en tusschen gespleten bamboelatjes te bevestigen, om ze gemakkelijker aan droogrekken in de zon te kunnen ophangen. Schlickeisen en Wienersdorf deden aan dat werkje niet mede; zij bleven voortgaan met hunne opmetingen in den omtrek. Alleen wanneer zij des avonds thuis kwamen, gingen zij wel eens ongezocht naar den arbeid kijken. Was dan eenig ander militair in de buurt, dan bespotten zij de vischhandelaars dapper, die hun het antwoord niet schuldig bleven. Was het terrein vrij, dan had er al spoedig een ander gesprek plaats. De kennis met La Cueille, als bondgenoot in het desertiekomplot, was spoedig gemaakt. Zijne lotgenooten waarschuwden hem tegen het gebruik van sterken drank en noopten hem een belofte af te leggen, geen jenever te proeven, zoolang de reis niet aanvaard was.

„Dat wil ik wel beloven," verzekerde de Waal, „ik zal geen droppel sterken drank over de lippen nemen, anders straffe mij God en de heilige Moeder Gods!"

„Amen," zei Johannes met een glimlach.

„Je zult je belofte, om voor ons vertrek geen sterken drank meer te gebruiken, nakomen, niet waar?" vroeg Wienersdorf nog met nadruk, terwijl hij La Cueille de hand toestak.

„Dat zal ik, zoo waarlijk helpe mij Onze Lieve Vrouw van Scherpenheuvel!" sprak de Waal met ontroerde stem.

„Welkom dan in ons midden! De taak van ieder onzer moet nu zijn, alles bij te brengen om de onderneming te doen slagen. Ieder voor allen, moet onze leus voortaan zijn. Zeg Johannes, hoe staan we nu met onze toebereidselen?"

Deze antwoordde, dat hij reeds een vijftal zakken rijst bij Baba Poetjieng had, elk van een pikol of 62½ kilogram. Er was dus van dat hoofdvoedingsmiddel nagenoeg voor drie maanden aanwezig.

„Hoe maakt ge die rekening?" vroeg Schlickeisen, die Jantje sekuur van den troep was, „we mogen ons niet misrekenen."

„Zes pikols maken 600 katie's. 1) Een gezond mensch heeft minstens daags ⅞ katie noodig, dat een dagelijksch verbruik van 6⅛ katie maakt. We zouden dus een voorraad voor 98 dagen hebben, maar zoolang zullen we wel niet onder weg blijven. We dienen echter met spillage en bederf rekening te houden, zoodat we aan die vijf zakken niet te veel zullen hebben."

„Maar we zullen toch wel wat anders te eten krijgen dan droge rijst?" vroeg Schlickeisen verder.

„Stel je gerust" glimlachte Johannes, „je ziet, ik zorg al voor gedroogde visch. De Chinees zal ook voor dengdeng, voor zout, peper, gedroogde lombokh en kerriekruiden

---

1) Een katie is 1¼ pond. Een pikol is 100 katie's of 125 ponden. Dertig pikols is een Kojang.

zorgen. We zullen ook wel een vaatje gezouten vleesch in de prauw vinden. Je moet er je echter op voorbereiden, dat je 't niet altijd zult hebben, als bij je moeder thuis; maar bepaald gebrek zullen we niet lijden. Wat me 't meeste hoofdbrekens kost, is het drinkwater. Rekenen wij, dat met alles voor ieder man slechts twee liter per dag noodig is, dan geeft dat voor een maand reis ruim 400 liter of acht vaatjes van 50 kan. Die zullen ontzaglijk veel ruimte wegnemen en onze gemakken veel verminderen."

„Maar we zullen toch geen water voor de geheele reis moeten innemen?"

„Voorzichtigheidshalve ware dat het beste; we zouden dan steeds voorzien zijn en geen moeite en tijd te verliezen hebben. Maar waarlijk, 't zal onmogelijk zijn; we zouden ons in de prauw niet kunnen roeren. Daarin zal toch al zooveel gestopt moeten worden. We zullen dus maar twee vaatjes of honderd liter meenemen. Met overleg zal dat wel voldoende zijn om ons voor ergen dorst te bewaren."

„Maar is dat nu weer niet veel te min? nog niet eens het kwart van wat we noodig hebben," vroeg de voorzichtige Schlickeisen, „dat brengt ons rantsoen op een halven liter."

„Luister. Zoolang we in de kleine Dajakrivier zullen zijn, hebben we onzen voorraad niet aan te spreken. Ook zullen we geen gebrek hebben, zoolang we ons op de kusten van Borneo zullen bevinden. Over dag moeten we ons schuil houden van wege de kruisers in den een of anderen inham of kreek. Er is misschien geen land ter wereld, dat op gelijke uitgestrektheid zooveel rivieren en beekjes naar zee zendt, als op de zuidkust van Borneo geschiedt. Daar heb je, de Kleine Dajak uitkomende en rechts omslaande, eerstens de Kahajan,

een prachtige stroom, die bij volle eb op twee mijlen van zijn monding nog drinkbaar water aanbiedt, dan de Sebangouw, die wel zoo groot niet is, toch een aanzienlijke rivier genoemd mag worden. Verder de Mentawei, de Sampit, de Kotta Waringin en de Djelei, voorname waterstroomen, die benevens een menigte kleinere riviertjes en beekjes zich tusschen 114° 5′, waarop de monding der Kleine Dajak en 110° 15′ O. L. van Greenwich, waarop de zuidwestelijkste punt Tandjoeng Batoe Titi liggen, in de Javazee storten en ons rijkelijk gelegenheid zullen aanbieden, onze provisie zoet water aan te vullen. Maar van den Borneowal overstekende naar Biliton, zullen we zuinig moeten zijn; want dan zijn we nagenoeg in volle zee. Daarbij komt nog dat we op Biliton's noordkust niet veel te verwachten hebben; de weinige riviertjes, die daar aangetroffen worden, bevatten allen brak water. Op de noordoost- en noordkust van Banka is het weer eenigszins beter; maar daar moeten we door de aanwezigheid van talrijke Nederlandsche nederzettingen zeer op onze hoede zijn en mogen op geen aanvulling rekenen. Maar op de oostkust van Sumatra zullen we weer overvloed hebben. Daar zijn stroomen als de Reteh en de Indragiri met hunne tallooze armen en vele andere kleinere rivieren, die zich in de Chineesche zee werpen, meer dan voldoende om onzen dorst te lesschen."

„Je bent voor aardrijkskundige in de wieg gelegd, en ik neem mijn hoed af voor het onderwijs te Kedong Kebo," complimenteerde Wienersdorf.

„Laat kijken je hoed," lachte Johannes, „'k zie niets anders dan een smerige politiemuts. Laat kijken den hoed dien je wilt afnemen; 'k heb in geen jaren een vijfkop gezien."

„Nou, dan nemen we onze ouwe politiemutsen af voor

je prachtige uiteenzetting; maar...." ging de weetgierige Schlickeisen voort, „'k wou die verhandeling nog wel wat aangevuld zien."

„Ja, 'k weet het wel, je bent zoo nieuwsgierig als een neusaap. 1) Maar ga je gang, wat wou je weten?"

„Hoe lang zal de overtocht van Borneo naar Sumatra duren?"

„Tandjoeng Batoe Titi ligt op 2° 55′ zuiderbreedte en op 110° 15′ oosterlengte, Tandjoeng Basso de oostelijkste kaap van het eiland Basso, een aanslibbing van de Indragiri-rivier, ligt op 0° 20′ Z. B. en 103° 44′ O. L. van Greenwich. Die afstand zal dus zoo wat in rechte lijn 105 geographische mijlen bedragen. Houden we tot in het gezicht van Banka den zuid-oost mousson, dan kunnen we op een vaart van twintig mijlen per etmaal rekenen. Maar dat zou te veel geluk zijn. Tot bij Biliton zal die mousson ons vrij constant bijblijven; maar dan zullen we waarschijnlijk stilte of wel noorden- of noordoostenwind krijgen. Die winden zijn ook verre vàn ongunstig; maar zij zijn in dit seizoen gewoonlijk uiterst zwak. We moeten rekenen, dat we gemiddeld niet meer dan vijftien mijlen zullen maken en zal dus die overtocht zonder wederwaardigheden zeven dagen duren."

„Dus 7 × 7 × 2 of 98 liter water, die op dat traject noodig zijn."

---

1) Op Borneo is een soort roodharige apen van de grootte van een knaap van een jaar oud, die een vrij welgevormden neus hebben van ongeveer zes c.m. lang, waarin evenwel geen neusbeen aanwezig is, maar die slechts uit een klompje vleesch bestaat, met twee gaten ter gewoner plaatse doorboord. Die neus geeft die apen een buitengewoon koddig, voornaam uitzicht; zij zijn evenwel uiterst teer en sterven spoedig, nadat zij gevangen zijn. Die apensoort leeft nooit in groote troepen, steeds paarsgewijze, en behoort tot de species der symnopethici en wordt derhalve symnopethicus nasicus genoemd.

„Dat is volgens Bartjens, juist 98 liter.”

„Jongens, dat ’s krabjes, dan is er niets over voor de wederwaardigheden.”

„En ook niet voor het morsen, dat is waar. Maar in Gods naam! we zullen ook misschien wel eens ergens kunnen aanleggen; is het niet op Banka, dan op het eiland Singkep, daar is water in overvloed. In de eerste plaats evenwel moeten we zuinig zijn. Twee kan per man zijn ook voor de omstandigheden ruim berekend en het zal voor een korten tijd ook wel met minder kunnen.”

Zoodanig waren de gesprekken, die ons viertal hield, wanneer zij de ongezochte gelegenheid hadden bij elkander te zijn. Een andermaal deelde Johannes mede, dat Baba Poetjieng een vaatje buskruit van vijftig pond toegezegd had. Dit bracht het gesprek op de bewapening en de munitie, en werd er afgesproken dat, wanneer de dag der ontvluchting aangebroken zou zijn, de saamgezworenen hunne geweren in de hut van Johannes zouden brengen, onder voorwendsel die met zorg te willen poetsen. Men zou ook trachten zooveel patronen mogelijk machtig te worden; maar vooral moest men kogels zien te verkrijgen. Door bij het schijfschieten te smokkelen, hadden zij al een kleine honderd bij elkander en onder voorwendsel van een „djala” 1) te willen maken, had Johannes van den knecht bij het oorlogsmagazijn

---

1) De Dajaks gebruiken een rond eenigszins zakvormig net, dat wijd uitgespreid uitgeworpen wordt en veel overeenkomst heeft met het werpnet dat in België en Frankrijk »épervier” genoemd wordt. Aan den rand zijn op korten afstand van elkander looden kogels of ringen aangebracht. Wanneer nu het net wijd uitgespreid op de oppervlakte des waters geworpen wordt, naderen de kogels bij het zinken elkander, tot zij den bodem raken. Al de visch daaronder is dan gevangen; met een touw wordt het opgehaald en de kogels houden de vangst omsloten. Dit net heet djala.

nog een twee honderd kogels gekregen. La Cueille deelde mede, dat hij van den kommandant twee Remmington-geweren ontvangen had om te poetsen en van den dokter twee revolverpistolen. De bij die vuurwapens behoorende patronen, verzekerde hij, zou hij ook wel machtig worden. Verder werd besloten, dat de Zwitsers de boussole en den veldkijker van den kommandant zouden medenemen.

Zoo verliep de tijd, dien zij nog wachten moesten, om hun plan te volvoeren. Den tweeden dag na nieuwe maan kwam Baba Poetjieng als gewoonlijk zijne waren aan de aanlegplaats bij het fort te koop aanbieden. Hij verkocht dien dag aan den dokter een schaakspel, in ivoor prachtig à jour gewerkt, voor een spotprijs en scheen overigens goede zaken te doen. Hij had onder anderen een factuur doelmatige Duitsche pijpen, die door de soldaten zeer gewild waren. Hij maakte van zijn aanwezen bij het fort gebruik, om nog een paar zakken gedroogde visch af te halen, waarmede die vischhandel afgesloten was, en waarvoor hij Johannes in tegenwoordigheid van verscheidene andere militairen een tiental rijksdaalders afbetaalde. In werkelijkheid gold het geheele bezoek van den Chinees slechts de laatste afspraken, die nog te maken en de laatste goederen, die nog over te brengen waren. Het oogenblik was gunstig. Er was een choleralijder in den kampong gestorven en niemand had zich opgedaan om het lijk te begraven, dan de drie Dajaks, die van de ontvluchtingspartij zouden zijn. Tot 10½ uur zou de vloed loopen, dan zou omstreeks een half uur stilstaand water zijn, waarna de eb met kracht zou intreden. Alle kansen waren dus gunstig. Bij het vallen van den avond slopen de vier verbondenen in de hut van Johannes, en hielden zich daar verborgen totdat de duisternis volkomen was. Toen slopen zij een voor

een met hunne geweren gewapend, achter de struiken bukkende langs den rivieroever en bereikten ongezien den kampong, waar zij plaats namen in de prauw, die den overledene naar zijn laatste rustplaats moest overvoeren. Dat alles ging zonder eenige stoornis; de vrees voor de ziekte hield ieder nieuwsgierige op een afstand. Tegen 10 uur omstreeks werd de „Raoeng," die den overledene bevatte in de prauw gebracht; omstreeks 11 uur kwam de prauw met de priesteressen, die achter het lijk hare gezangen moesten uitgillen. Bij die aankomst was de eb reeds ingetreden; beide prauwen staken dus van wal en weldra waren zij het fort gepasseerd, de lezer weet met welk gevolg.

VII.

Dronkenmans-foefje en dronkenmans-redeneering. — In zee. — Een begrafenis. — Johannes in een Tjemara-boom. — Een jacht. — Een uitmuntende raad. — De Kahajan op. — Een Aeolus-harp. — De soengei Troessan. — In de soengei Dahasan. — Een boschspook. — Een muskieten-vestje. — Verdere plannen. — »Pas op je kop". — Een zwart pak.

De twee Zwitsers waren woedend op La Cueille over zijn ontijdig geschreeuw. Ook Johannes toonde zich ontstemd. Een blik evenwel op den Waal loste het raadsel op. Gedurende den tijd, dien de ontvluchting voorafging, had deze stipt zijn woord gehouden en geen droppel jenever geproefd. Zelfs had hij de oorlammen niet gedronken, die den soldaat op voet van oorlog van Gouvernementswege uitgereikt worden. Maar hij had het toch jammer gevonden dien jenever ongebruikt te laten en daarom had hij den kommandant verlof gevraagd, zijn ration sterken drank in een kommetje te mogen ontvangen om er zijne voeten en beenen mee te wasschen, die hij voorgaf dat opgezwollen waren. De algemeene regel is, dat de soldaat zijn oorlam bij den foerier, die het hem aanreikt, terstond uitdrinkt. Toen de officier, achterdochtig tegenover zoo'n dranklustige, en een foefje vermoedende, om genoegzaam drank te kunnen besparen, ten einde eens ter dege dronkenmannetje te spelen, La Cueille de voeten deed ontblooten, vertoonde deze een paar, die zoo opgezet en zoo rood ontstoken schenen,

dat de gevraagde permissie zonder aarzeling verleend werd. Aan die voeten mankeerde evenwel niets; de oolijkerd, de achterdocht van den luitenant voorziende, had zich met een paar touwtjes de beide beenen boven het kniegewricht zoodanig afgebonden, dat de bloedsomloop gestremd was en van daar de opgezwollen en branderige voeten. Zorgvuldig bewaarde de Waal nu dien jenever en zoo had hij ruim anderhalven liter verzameld, die in de veldflesch van Johannes en de zijne door Baba Poetjieng aan boord was gebracht. Toen hij nu des avonds, na zijn ontsnapping uit het fort, in de prauw gedoken lag, in afwachting dat het uur van vertrek zoude komen, streelde zijn hand met innig welgevallen de beide veldflesschen en watertandde hij bij de gedachte, dat het oogenblik nabij was, waarop hem vergund zoude wezen, eens een hartigen teug te nemen. Wat kropen die uren langzaam om! Wat was het mistig en kil op het water! Zou dat wel gezond wezen? Langzamerhand begon de overtuiging zich bij hem op te dringen, dat hij toch reeds geheel en al zijn woord gestand had gedaan. Van het oogenblik af, dat hij dat woord verpand had, om vóór het vertrek geen jenever te drinken, was geen droppel drank hem over de lippen gekomen. Maar nu was het vertrek daar; hij was reeds in de prauw, van den wal af. Een ellendig stuk rottan verbond nog maar het vaartuig met het vlot, waaraan het vastgemeerd lag. Zou nu in waarheid kunnen beweerd worden, dat de ontvluchting niet feitelijk begonnen was? Jawel, dat was zij zeker! dat zou de kommandant hun wel aan het verstand brengen, wanneer hij hen nu ontdekte. Kom! een enkele teug zal nu toch geen kwaad meer kunnen stichten. Hij greep een der veldflesschen in het donker, ontkurkte haar voorzichtig en onhoorbaar en nam een flinken teug. Hé! dat smaakte en verwarmde hem; de nachtlucht was

toch zoo onaangenaam vochtig. Een tweede teug volgde en was in volumen niets minder dan de eerste.

„Train de plaisir de ma bouche à mon estomac," prevelde de Waal, die zich nu in een uiterst aangename gemoedsstemming begon te gevoelen. Wat duurde het lang, eer dat dat verwenschte lijk gebracht werd. Om den tijd te korten, liet hij den pleiziertrein nog eens rijden. De eerste veldflesch was bijna ledig.

Eindelijk! daar kwam men met den doode aandragen. Poeah!! wat een stank; dat was om de cholera op het lijf te krijgen! De rijken drinken champagne en cognac als verweermiddel tegen de ziekte; jenever zal toch wel hetzelfde uitwerksel hebben. En zoo ging het teug op teug en zoo was de inhoud van de tweede veldflesch op weg de eerste te volgen.

Toen de Balians met hare prauw aangekomen waren, en de lijkstaatsie zich in beweging stelde, zat La Cueille wezenloos uit te turen, maar hield zich doodstil. De boomen en struiken op de oevers stoven in het nachtelijk duister voorbij, als waren het spookgestalten. Somber en klagend weerklonk de titih over de watervlakte, terwijl de roeiers den vloed met hunne „beseai's" (pagaaien) kliefden. Achter de doodenprauw gilden de Balians hunne doodengezangen. De vluchtelingen roeiden mede en tuurden overigens stilzwijgend naar de voorbijzwevende oevers. Daar doemden de sombere omtrekken van het fort op. De stem van een schildwacht liet zijn „werda" hooren en kort daarop het bevel om aan te leggen. Daaraan moest voldaan worden. Het hoofd van een sergeant boog over de lijkprauw, maar toen die onderofficier den stank in den neus kreeg, dien de doode verspreidde en hij vernam dat het de begrafenis van een choleralijder betrof, trok hij zich eenigszins verschrikt terug en liet de beide prauwen de reis voort-

zetten. Nog een paar roeislagen en de vaartuigen waren de landtong voorbijgeschoten. Maar toen kon de dronkaard zijn overmoed niet meer bedwingen:

„M.... ! pour les têtes de fromage! Enfoncés les Hollandais!" klonk over het water. Wel sprong Johannes op en wilde den Waal den mond dicht houden; maar het was reeds te laat.

„Beseai goeloeng goeloeng !" (roeit snel) vermaande hij.

Toen het bevel van het fort weerklonk om terug te keeren, brulde La Cueille in volle dronkenmanswoede nogmaals zijn M.... ! en voordat iemand het hem beletten kon, greep hij zijn geweer en vuurde het in de richting van het fort af. Al heel spoedig daarop, zagen de opvarenden een groote vlam flikkeren en bijna onmiddellijk daarop dreunde een kanonschot als een vervaarlijke donderslag door de lucht. Tegelijkertijd deinden de prauwen alsof zij beschonken waren en knetterde een levendig geweervuur van den wal. Wat er eigenlijk voorviel, wist niemand der opvarenden bij de algemeene ontsteltenis. Toen het geweervuur ophield, dreven de vaartuigen door den sterken ebstroom voortgezweept, in het midden der zeer breede rivier.

In de prauw der Balians waren van de veertien roeiers twee gedood en een gewond. In die der deserteurs was niemand gedeerd en waren allen met den schrik vrij gekomen. Ieder greep zijn „beseai" en roeide met alle kracht, want iedereen begreep, dat een nachtelijke vervolging niet onmogelijk was. Zoo, door zes paren krachtige armen voortgestuwd, terwijl de zevende stuurde, vloog de prauw vooruit en deed het witte schuim onder haren voorsteven opstuiven. Die vaart werd volgehouden totdat de dag aan den hemel gloorde. Voor zich bemerkten toen de vluchtelingen de open zee, waarvan de blauwe golfjes onder den invloed van den zuidoosten

wind zich met zilverwit schuim kroonden. Van de Balians-prauw was sedert lang niets meer te bespeuren geweest; die was voorzeker onder de oevers geloopen en zou bij het aanbreken van den dag wel naar Kwala Kapoeas teruggekeerd zijn. Maar dat deerde de deserteurs niets, want noch de priesteressen, noch de roeiers wisten iets van het komplot af.

Toen de oostelijke hemel zich in purper hulde, nam Wienersdorf den kijker en liet den blik langs den gezichteinder glijden. Heel in de verte waren twee kruisprauwen zichtbaar, die scherp bij den wind omstreeks noord-oost koersten, alsof zij de Barito-monding wilden halen. Nog verder werd de rook van een stoomschip ontwaard; welke richting dat volgde, kon wegens den afstand niet bepaald worden. Iets om de zuid-west, zoo wat een paar mijlen uit den wal, stevende een prauw, die in haar uiterlijk veel op het vaartuig onzer avonturiers geleek en die den steven naar de kleine Dajak-monding gewend had. Zoodra men de monding uit was, werd om de west gestuurd, waarna een der Dajaksche opvarenden den raad gaf, den wal aan te doen, vooreerst om zich van het lijk te ontdoen, maar voornamelijk om nipah-bladeren 1) te snijden, ten einde het dak der prauw met versch groen te bedekken en haar zoo aan het waakzaam oog der kruisprauwen te onttrekken. De Europeanen waren van meening dat

---

1) Nipa fructificans is een palmsoort en een der nuttigste gewassen, die de keerkringslanden opleveren. Van de bladeren maakt men matten, die tot velerlei doeleinden maar vooral tot omwandingen van huizen gebruikt worden. De geelachtige mannelijke bloem treedt uit de langwerpige scheede bevallig te voorschijn. Zij is zeer welriekend en lokt door haar rijkdom aan was en honing de bijën aan. De vrucht, die trosgewijze groeit, heeft een zoetachtigen smaak niet ongelijk aan een jonge kokosnoot.

het eenvoudiger was, het lijk over boord te zetten en, hoewel dat wel weerzin bij de Dajaks verwekte, hadden zij de meerderheid en ploften de kist in zee. Overigens werd de gegeven raad gevolgd, en weldra waren in overvloed bladeren gesneden, waarmede de prauw zoodanig overdekt werd, dat van de lichtgele dakbedekking niets meer te zien en het vaartuig tegen het groen van de dicht begroeide kusten niet te ontwaren was. Men vervolgde nu de reis en hoopte, zoo langs den wal varende, geheel onopgemerkt te blijven. De beseai's werden met de uiterste voorzichtigheid gehanteerd om in de zonnestralen geene glinsteringen in de wateroppervlakte te veroorzaken. Er werd besloten de Kahajan-monding in te loopen, zich daar in de eerste de beste kreek te verbergen en te wachten tot dat de avond zou zijn gevallen, om de reis westwaarts te vervolgen. Dat alles slaagde naar wensch, hoewel de kruisbooten, na een langen slag bij den wind afgelegd te hebben, gewend hadden en westwaarts waren gestevend, nagenoeg evenwijdig aan de kust, evenwel op zoo'n grooten afstand, dat zij de prauw niet opmerkten. Eindelijk kwamen zij voor de kleine Dajak-monding ten anker. De prauw, die men in het zuid-westen ontwaard had, scheen een handelsvaartuig te zijn, dat zwak bemand was, en in den wind en de vrij holle zee niet veel gang maakte en zwaar werkte. Zacht roeiende bereikten onze vluchtelingen zoo omstreeks het middaguur de Kahajan-monding. Zij voeren die in, vonden spoedig een geschikten inham, waarin zij de prauw onder eenige dicht voorover hangende struiken verdekt opstelden, waarna zij eenige rust trachtten te genieten, want zij waren zeer vermoeid en de aanstaande nacht zou hun weer inspanning genoeg opleveren. Een hunner zou de wacht houden.

Zij konden daar zoo omstreeks een paar uren gelegen hebben, toen eensklaps een paar geweerschoten weerklonken, die al vrij spoedig door een kanonschot gevolgd werden. Allen sprongen op en vlug als een kat klom Johannes in een nabijstaanden Tjemara-boom, 1) die een ruim uitzicht naar de zeezijde opleverde. Wat hij zag, was weinig geruststellend.

Een aantal prauwen kwamen de kleine Dajak-rivier uitschieten en deden signalen aan de kruisbooten. Deze laatsten wonden hunne ankers op, heschen de zeilen en maakten zich gereed de prauwen te gemoet te stevenen. Het handelsvaartuig had den boeg gewend, zeil bijgezet en voor den wind afhoudende en door forsche roeislagen geholpen, trachtte het uit de voeten te komen. Toen de prauwenflotille de kruisbooten bereikt had, scheen er raad gehouden te worden, die evenwel niet lang duurde; want al spoedig weerklonken drie losse kanonschoten als bevel aan het handelsvaartuig om bij te leggen. Dat stoorde er zich evenwel niet aan; integendeel, met nog meer kracht dan mogelijk scheen, doorkliefden de roeiers, die nu eensklaps talrijk bleken, het water. Het scheen een flink vaartuig, dat vlug vooruitschoot en zich met gemak op de achteraan rollende deining verhief. Nu begon eene wilde jacht. De kruisbooten zetten zoo veel zeil bij als zij maar konden; de lange roeiriemen geeselden het water. Ook bij de prauwenflotille werd veel inspanning aan den dag gelegd, om te kunnen volgen. Maar het gejaagde vaartuig scheen zijn afstand te behouden; althans Johannes kon niet merken, dat die afstand verminderde. Een paar kanon-

---

1) Tjemara Laoet — Casuarina equisetifolia is een cedersoort die op lage stranden in Indië soms in geheele wouden aangetroffen wordt. Op Borneo wordt zij veel afgewisseld met de Nipah-palm.

kogels ricochetteerden op de golvenkruinen; maar voor die ellendige gladziels-vuurmonden van zeven c.m., waarmede de kruisbooten in Nederlandsch-Indië bewapend zijn, was de afstand te groot.

Eindelijk kon Johannes van zijn observatiepost niets meer onderscheiden dan een paar onduidelijke stippen in het west-zuid-westen aan den horizon. Toen liet hij zich naar beneden glijden en met een zucht verweet hij La Cueille:

„Daar heb je de gevolgen reeds van je dronkemansgeschreeuw. Vervloekte sopie! Men is ons nu op 't spoor."

„Maar wat heb je gezien?" vroeg Wienersdorf.

Johannes vertelde nu wat hij waargenomen had en herhaalde dat verhaal ook in het Dajaksch en besloot met de verzuchting:

„De prauw, die zij nazetten is een smokkelprauw van Baba Poetjeng; ik had haar heden ochtend reeds herkend. Maar wat zal er gebeuren, wanneer zij die prauw inhalen? De luitenant is zeker aan boord van de flotille en die zal wel gelasten de geheele kust scherp te onderzoeken. Eer we vier en twintig uren verder zijn, hebben we meer dan tweehonderd vaartuigen zwervende langs de zuidkust" en knarsetandende vervolgde hij:

„Ik wou dat die dronken Waal....!"

Wienersdorf lei hem de hand op den mond:

„Schelden en verwijten baat niet op het oogenblik. Er moet gehandeld worden; wat staat ons te doen?"

„De geheele onderneming ligt in duigen. Langs de zuidkust kunnen we niet meer voort. Niet waar Dalim?" vervolgde hij tot een der Dajaks en herhaalde in diens taal zijn beweren.

„Djaton mandanan augh" was het antwoord. „Er valt zich zelf niet te bedriegen, de weg is daar afgesloten."

Na een oogenblik met zijne makkers geraadpleegd te hebben, voer hij voort, terwijl hij met de hand naar het noorden wees:

„Hetèh!" (daarheen).

„De Kahajan op?" vroeg Johannes ontsteld.

„Dia" (neen) was het antwoord. „Daar zouden we niet doorkomen. Ook zal de Kahajan wel doorzocht worden; en daarenboven weten we er den weg niet."

„Maar wat dan?"

„De Troessan 1) in."

„Zou die niet doorzocht worden?" vroeg Johannes bitter.

„Wel zeker; maar we moeten voort maken. In de Troessan watert de soengei Dahasan uit en die staat in verbinding met de soengei Basarang, die ten noorden van het fort in de Kapoeas hare uitwatering heeft. Niemand weet daarvan iets; ik heb dat eens ontdekt bij het rottan-snijden. Komaan, voort! we hebben geen tijd te verliezen. Eenmaal in de Kapoeas, zal men ons daar voorshands niet zoeken."

Die raad was in de tegenwoordige omstandigheden uitstekend; dat gevoelden allen. Maar allen moesten zich ook bekennen dat, nu de tocht over zee onmogelijk geworden was, men een vreeselijke toekomst tegemoet

---

1) De Troessan is een natuurlijk verbindingskanaal tusschen de kleine Dajak en de Kahajan-rivieren. In dat kanaal monden vele soengei's (riviertjes) uit en stellen zelfs gemeenschap met de zee daar. Door de lage gesteldheid des lands vormen die soengei's een' waren doolhof van waterwegen, die weer naar de Kahajan of Kapoeas leiden. De Troessan heeft aan de zijde der kleine Dajak een breedte van ongeveer 100 M. Deze breedte behoudt zij langen tijd, doch de Kahajan naderende, splitst zij zich bij een uitermate zwaren boom »bindjai" genaamd, in twee smalle takken, waarvan de noordelijkste geheel verzand is en de andere een ondiep, smal en kronkelend vaarwater oplevert.

ging. Maar er viel niet te dralen; ieder oogenblik talmens kon ook dien uitweg onmogelijk maken en daar bleef niets over dan of door zelfmoord een einde aan de ellende te maken, of in handen hunner vervolgers te vallen. Het duurde dan ook niet lang of de prauw, uit haren schuilhoek gehaald, was in volle vaart en erlangde een vrij groote snelheid, daar de vloed begon op te loopen.

Zwaar werd er geroeid; maar toch vond men nog gelegenheid om te morren tegen den rampzalige, die de oorzaak van dien tegenspoed was. La Cueille erkende ten volle schuld en begreep dat, hadde hij den mond gehouden, zij een heel eind in de goede vaart en niet meer in te halen zouden geweest zijn, wanneer men te Kwala Kapoeas al iets van hun spoor vernomen zoude hebben. Met gebukten hoofde hoorde hij stilzwijgend de verwijten zijner kameraden aan en trachtte slechts zijn leedwezen te kennen te geven, door met zijn pagaai, zoo krachtig hem maar mogelijk was, het water te klieven.

Maar.... wat was dat? Plotseling hielden de Europeanen met roeien op en keken uiterst verbaasd uit. De Dajaks staakten den arbeid en keken ook uit, omdat zij hunne metgezellen zulks zagen doen. Een geluid liet zich hooren als van een Aeolusharp, nu eens ver verwijderd, zacht en vloeiend doch steeds duidelijk; dan weer zoo dichtbij, alsof het aan den buitenwand der prauw ontstond. Het was een volmaakt akkoord dat weerklonk, afwisselend zacht en smeltend, nauwelijks waarneembaar als de adem van een lispelend windje; of vol, krachtig en forsch, alsof de stormwind door een reusachtig snareninstrument joeg. De Europeanen keken elkander schier beangst aan en wisten er niets van te maken. La Cueille sloeg angstig een kruis en prevelde binnensmonds iets, waaruit: „étoile de la mer, priez pour nous" verstaan kon worden. Daaromtrent waren

allen het eens, dat het voor hen onverklaarbaar was. Toen de Dajaks begrepen, waaraan die angstige verbazing toe te schrijven was, begonnen zij te lachen. Voor hen was het een gewoon verschijnsel, wat zij „rioeng" (spektakel) ook wel „riwoet haroesan" (adem des vloeds) noemen en waaromtrent zij de navolgende legende verhaalden.

De eerste vorst van Bandjermasin, Lamboeng Mangkoerat, van goddelijken oorsprong, had met behulp van Djata-Soerassa, een krokodil, nauw verwant aan Djata, den broeder van Mahatara 1), zich een rijk gesticht langs de boorden van de Doesson en hare nevenrivieren. Bij overeenkomst was bepaald, dat, zoodra Lamboeng den troon beklommen zoude hebben, hij aan den kaaiman twee en veertig schoone jonge maagden zoude overleveren, ter voldoening aan diens gruwelijken wellust. Toen het oogenblik daar was om die schuld aan te zuiveren, begaf de nieuwe vorst zich met het begeerde getal jonge meisjes op weg, om die te Kwala Mengkatip af te leveren. Om de langwijligheid der reis te korten, was op de prauw, waarop Lamboeng zich ingescheept had, ook een prachtig gamelanspel aanwezig. Dit scheen evenwel geen genoegzame tijdkorting, want de vorst liet de oogen gaan langs de rij schoonen, en verliefde op eene harer. Verlangen en de lust om te bevredigen is bijna gelijkluidend voor Indische vorsten. Maar de straf liet zich niet lang wachten. Djata-Soerassa, verontwaardigd dat men hem zoo bedriegen wilde, deed met een hevigen slag van zijn staart de prauw kantelen, waardoor de meisjes en het gamelanspel in de diepte verdwenen. Met moeite

1) Mahatara — God. Heeft een broeder en eene zuster. Zie hierover de Ethnographische beschrijving der Dajaks door den schrijver, Uitgave van Joh. Noman en Zoon, Zalt-Bommel.

redde Lamboeng Mangkoerat het leven en had dat slechts te danken aan zijn verheven oorsprong. Het zachte klaaggeschrei der maagden en de wegstervende tonen der Gamelan, bleven op het water zweven en verkondigen zoo nog voortdurend de wraak die Djata-Soerassa genomen heeft.

Dalim voegde er echter bij, dat de Europeesche zendelingen de navolgende verklaring van het verschijnsel gegeven hadden: Wanneer de vloed zoo lang gestegen is, dat eerst het rivierwater, daarna het brakke water teruggedrongen is en het onvermengde zeewater begint op te komen, dan komt dat in aanraking met de zoetwaterdeelen, die zich nog bevinden in de tegenstroomingen, die allerwege door de bochten, de inhammen en kreken der rivier gevormd worden. De wrijving der zoutdeelen van het opkomende zeewater met die zoetwaterstroomingen zou dat harmonisch geluid te voorschijn roepen. Die meening wordt vrij aannemelijk doordat het slechts zoo ver vernomen wordt, als het zeewater met den vloed de rivier binnendringt. Bevindt zich een prauw, wanneer de vloed met kracht doorkomt, juist op de grens van zulk een tegenstrooming, zoodanig dat zij het heldere zeewater aan de eene zijde en het gele of bruine rivierwater aan de andere zijde heeft, wat men dikwijls kan waarnemen, dan zal het melodieuse geluid aan den zeewaterkant vernomen worden, zacht en smeltend, wanneer de prauw weinig vaart loopt, of slechts door den stroom voortgestuwd wordt; daarentegen krachtig, vol en doordringend, wanneer de prauw met inspanning voortgeroeid of zeilend door een flinke bries voortgezweept wordt.

De „adem des vloeds" begeleidde de vluchtelingen tot aan den ingang der Troessan, dien zij tegen het vallen van den avond bereikten. Toen zij die soengei binnen-

gestevend waren, was eensklaps alles stil en hoorde men van de Aeolusharp niets meer.

„Oef!" riep La Cueille, „dat 's een pak van m'n hart. Het was of geesten rondom de prauw muziek maakten. Wanneer dat den geheelen nacht had moeten duren, was ik gek geworden."

„Narai augh hetèh" (wat is dat voor een gebabbel), bromde een der Dajaks en zich naar Johannes buigende, fluisterde hij dien wat in het oor.

Met gedempte stem beval deze nu stilte aan; omdat men zich in een nauw vaarwater bevond, waarin men al heel licht een andere prauw achterop loopen of tegemoet kon komen. Vooral het spreken eener andere taal dan de Dajaksche zou dan allicht aanleiding kunnen geven, dat hun spoor verraden werd.

Met inspanning van alle krachten werd nu voortgeroeid en tegen acht uur werd de monding van soengei Dahasan bereikt. Men voer die nog een goed eind naar binnen; maar toen verklaarde Dalim, dat de dag moest afgewacht worden, daar men licht kon verdwalen, wijl hier vele riviertjes elkander kruisen. Dat was waar, maar dat was toch de ware reden niet, waarom hij de reis wenschte gestaakt te zien. Vooreerst waren allen zeer moede; niemand had nog iets gegeten en ook van slapen was niet veel ingekomen; daarenboven begreep Dalim, dat, waar hij bij het rottan snijden met een uitgeholden boomstam tot vaartuig doorgeschoven was, het veel moeite zal kosten, een prauw als die, waarmede de vluchtelingen de reis maakten, er door te brengen. Het daglicht was daarbij onontbeerlijk.

„Maar," vroeg Wienersdorf, „is het hier veilig om den nacht door te brengen? Ware het niet beter nog wat verder door te dringen?"

„Neen," beantwoordde Dalim de laatste vraag. „Hier

is volkomen veiligheid. Geen Dajak waagt zich hier. En de „toean Koemdan" (heer kommandant) zal van ons nog wel geen bericht hebben. Die is nog buiten op de jacht achter de prauw van Baba Poetjieng. Als hij morgen avond aan de kleine Dajakmonding terug is, mag hij blij zijn. We hebben gelukkig geen enkel vaartuig, noch in de Kahajan, noch in de Troessan ontmoet. Onmogelijk kan men gissen, dat we hier zitten; want niemand kent dezen doorgang. We hebben dus een paar dagen voor ons om onze maatregelen te kunnen beramen.

„Maar waarom zouden de Dajaks zich hier niet wagen?"

„In 1859 kwam Pembekel Soelil om het leven door het springen van een stuk geschut, dat hij eigenhandig tegen de Hollanders afschoot, bij de verdediging zijner benting, bij de monding van de soengei Basarang gebouwd. Om zijn lijk aan de schendende hand der Hollanders te onttrekken, werd het in de soengei Dahasan dicht bij de monding begraven. We zijn straks de plek voorbij gevaren. Maar sedert wordt deze soengei door een Pampahilep bewaakt en wee hem, die het verboden terrein betreedt!"

„Een Pampahilep wat is dat?"

„Een vreeselijk boschspook, dat iedereen ombrengt, die onder zijn bereik komt. De Pampahilep die hier huist, is er eene van het vrouwelijke geslacht. Wanneer het haar gelukt, een mannelijk individu te bemachtigen, dan noodzaakt zij hem haar echtgenoot te zijn. Na voldoening harer hartstochten verworgt zij haar slachtoffer."

„Brr! quelle canaille!" mompelde de Waal met afgrijzen, „ik wou thans wel een vrouw zijn."

„Dan zou zij een zwagerin van u maken," zei Dalim lachende. „Zij heeft ook broertjes."

De Waal zuchtte diep en wijdde een vrome gedachte aan Notre Dame de Montaigu.

„Maar zijt ge dan niet bang?" vroeg Schlickeisen den Dajak.

„Die „sansana" (fabel) bracht ik in de wereld, omdat ik een verborgen weg noodig had om zout, kruit en lood aan de „brandals" (muitelingen) in de Kapoeas te kunnen brengen. Die vrouwelijke Pampahilep houdt iedereen op een afstand."

„Maar gelooven de Dajaks dat maar zoo grif weg?"

„Ze zijn zeer bijgeloovig; er zijn vele plekken in hun land, die door boschspoken bewoond worden en waar een Dajak voor geen schatten ter wereld zich zal wagen. Daarenboven had de plotselinge dood van Pembekel Soelil aller gemoederen diep getroffen. In zijn verscheiden werd de hand van den God der blanken gezien en bij den eerbiedvollen schrik, dien ieder inlander in de nabijheid van lijken ondervindt, zou niemand dan met ontzettenden angst vervuld, Soelil's graf naderen."

„Een prettige buurt in den nacht," pruttelde La Cueille, „ik zat liever in een estaminet."

„Maar," vroeg Schlickeisen, „straks verteldet ge, dat om het lijk van Soelil aan de Hollanders te onttrekken, het hier begraven werd. Schenden de Hollanders dan lijken ?"

„Zij verbieden het koppensnellen aan de Dajaks, maar nemen zelf de koppen van de lijken mede."

„Hebt ge dat gezien."

„Neen, maar 't is een algemeen verspreid geloof; ik heb zelfs vernomen, dat die koppen in het zout worden gelegd."

„Och loop heen," hernam Johannes, „'t is eens of tweemalen geschied, dat het hoofd van een voornaam brandal naar Bandjermasin is opgezonden, om de identiteit van den gesneuvelde te constateeren en het volk van diens dood te overtuigen, maar daarna zijn die koppen begraven."

„'k Wou dat jullie met je spoken en dat koppengemaal 'k weet niet waar zat. Ik zal er gewis van droomen heden nacht," morde La Cueille.

Men bleef dus dien nacht waar men was; maar van rusten, waârnaar allen haakten, en van droomen, waarvoor de Waal vreesde, kwam hoegenaamd niets in. Eerst toch moest voor de maag gezorgd worden, die bij allen ten ernstigste protesteerde, dat hij in de laatste vier en twintig uren niets te verwerken had gehad. Eenige droge takken waren gauw gevonden, lucifers hadden de Zwitsers in den zak en weldra vlamde een vroolijk vuurtje, waarboven het maal zoude bereid worden. Door de zorg van Baba Poetjieng waren eenige groene bamboestaken in de prauw aanwezig; daarvan sneed een der Dajaks eenige einden boven en onder de geledingen af, maakte in de aldus verkregen holle buizen, die aan beide uiteinden gesloten waren, een kleine opening, liet daardoor rijstkorrels glijden totdat de buizen bijna gevuld waren en voegde er wat water bij. Vervolgens sloot hij de openingen met een pennetje en wierp de zoo toebereide stukken bamboe in 't vuur. De Zwitsers zagen verbaasd en nieuwsgierig toe. Zij hadden al eens rondgekeken in de prauw en zich afgevraagd, waarin toch gekookt zou worden; want buiten eenige kleine aarden pannen en een ijzeren kwalie waren zij arm aan keukengereedschap. Na een twintigtal minuten barstten de bamboestukken met een geluid als van een pistoolschot en nam de Dajaksche kok ze uit het vuur, maakte ze verder open en spreidde een smakelijk gaar gekookte rijst uit op een groot blad, dat hij van de eene of andere waterplant in de nabijheid geplukt had.

„Verduiveld!" zei Wienersdorf, „dat's makkelijk, we behoeven niet bang te zijn, potjes of pannetjes te breken; we hebben de pottebakkerswinkel bij ons."

„Ja,” lachte Johannes, „en die winkel is gemakkelijk aan te vullen.”

„Dat weet ik nog niet,” meende Schlickeisen, „'k heb sedert ons vertrek geen enkele bamboestruik opgemerkt.”

„In de benedenlanden zal je dat ook niet. De bamboe heeft drogen bodem noodig. Wacht maar, we zullen wel bamboestruiken ontmoeten.”

Onder die bedrijvigheid had een andere Dajak in een aarden pan wat lombokh (spaansche peper) met wat zout fijn gewreven; Johannes had een paar gedroogde visschen boven het vuur gepoft; zoodat in een ommezien het maal klaar was. Heel veel omslag had de bereiding niet gekost, maar het smaakte overheerlijk, want ingespannen arbeid en ontbering gedurende een etmaal geeft grage magen.

Toen ons zevental verzadigd was, wikkelden zij zich zoo goed en zoo kwaad zij konden, de soldaten in hunne spreien en de Dajaks in hunne lompen, en trachtten in slaap te geraken. Met de inboorlingen was dat spoedig het geval; maar den Europeanen werd iedere rust ontzegd, door de zwermen muskieten, die op hen indrongen.

De zuid- en ook de westkust van Borneo is tot op een zeer grooten afstand van zee van zulk een lage gesteldheid, dat het land bij iederen vloed, die de wateren in de rivieren en stroomen terugdringt, allerwege overstroomd wordt en dat slechts zelden een eenigszins uitgebreide plek gevonden wordt, die boven den vloedstand droog blijft. Men kan de voornaamste rivieren op de zuidkust als de Doesson, de Kapoeas, de Kahajan een zestal dagen opstoomen en alsdan nog den invloed van eb en vloed ondervinden, terwijl de aangrenzende oevers dagelijks onder water gezet worden. Bij zoo'n vloedstand zijn die oevers verdwenen en worden de grenzen der rivierbedding alleen aangeduid door de ve-

getatie der oorspronkelijke bosschen, die uit het water omhoog rijzen. Een eerste gevolg van die periodieke overstrooming is een steeds toenemende moerasvorming in het achterwaarts gelegen terrein, waarin ontelbare zwermen muskieten geboren worden, en daar in hun element zijn. Onze vluchtelingen zouden er nu ter dege kennis mede maken. Wel waren zij in het fort te Kwala Kapoeas door die venijnige insecten ook geplaagd, maar daar hadden zij achter de hooge palissadeering van de versterking nog eenigermate bescherming gevonden tegen de aanrukkende zwermen; ook waren hun van bestuurswege „klamboe's" (bedgordijnen) verstrekt geworden, waarachter zij een ongestoorde rust hadden kunnen genieten.

Hier in het ongerepte woud was van bescherming geen sprake. Het was te vergeefs dat zij, op gevaar af van met hun buskruit in de lucht te vliegen, in de prauw een vuurtje stookten, om de onzichtbare vijanden door rook te verdrijven; de bloeddorstige insecten drongen met duizenden en nog eens duizenden door en weldra was het gelaat der Europeanen, als ook hun hals en hunne handen met builen overdekt, welker onaangenaam gejeuk iedere hoop op slaap verijdelde, terwijl bovendien de aanval bleef voortduren en het vernieuwd steken en gonzen onverdragelijk was. Wat benijdden die blankhuiden de Dajaks, die daar lagen te ronken, alsof er geen muskiet ter wereld bestond. Eindelijk in arren moede rezen de wanhopigen op, kropen rondom het vuur en trachtten nu met een bladrijken tak gewapend, zich de muskieten van het lijf te houden.

„Die verd.... dieren," pruttelde La Cueille, „ze zijn nog veel erger dan de vlooien in mijn land. Als we eens een muskieten-vestje aantrokken?"

Een muskieten-vestje aantrekken, beteekent in Ne-

derlandsch Indië zich zoodanig te bedrinken, dat in den daarop volgenden dronkenmansslaap geen stoornis te vreezen is. Voor velen daar zijn de muskieten de grondoorzaak van beginnende zucht naar sterken drank.

„Is de les al vergeten?" beet hem Wienersdorf grimmig toe. „Je krijgt geen droppel jenever."

„Neen," bevestigde Johannes, „liever smijt ik onzen geheelen voorraad in 't water."

La Cueille zweeg; maar een driftig gebaar met zijn tak duidde aan, dat hij zijn muskietenvestje toch voor een uitstekend middel hield.

„Nu het toch onmogelijk is te slapen, kunnen we onzen toestand bespreken," meende Schlickeisen. „Onze omstandigheden zijn geheel veranderd; aan een vlucht over zee valt niet meer te denken, niet waar?"

„Neen," sprak Johannes, „daarop behoeven we niet terug te komen; de geheele zuidkust zal nog weken, ja maanden lang op het nauwkeurigst bewaakt worden. 't Is wel jammer."

„Dat is het; maar wat nu te doen?"

„Dalim wees straks naar het noorden; daar ligt nu de weg. Maar hoe het gaan zal? zie, die vraag waag ik me haast niet te stellen. En toch...." vervolgde Johannes na eenige aarzeling, „toch, we moeten den toestand onverschrokken onder de oogen durven zien; we moeten het voor en tegen goed wikken en wegen, onze maatregelen goed nemen, want de minste onvoorzichtigheid kan ons uitermate noodlottig worden."

„Spreek, je bent het langst van ons allen in dit land; spreek en wees onze leidsman."

„Gijlieden zult zeker wel gezien hebben, dat ik straks een oogenblik met Dalim sprak. Ziet hier het uitsluitsel van dat gesprek: We zullen trachten door de soengei Basarang in de Kapoeas te komen. Dan varen we die rivier

zoo ver op als we kunnen, trekken het Kamintinggebergte over en trachten dan zoo de noordkust te bereiken. Maar verbeeldt jullie je nu niet, dat dat zoo makkelijk en vlug zal gaan, als ik dat vertel."

„Neen, dat begrijpen we," lachte Wienersdorf, „maar we moeten een plan hebben van 't geen we bereiken willen."

„Meer weet ik er ook niet van te vertellen. Alleen dat nog, dat we niet voorzichtig genoeg kunnen zijn. In de benedenstreken hebben we alles van de Hollanders te vreezen. Een woord, dat onze tegenwoordigheid op de Kapoeas verraadt, zal aanleiding geven, dat we als wilde dieren gejaagd worden. In de bovenlanden zal het nog minder pluis wezen. Als men daar slechts gist, dat we Europeanen zijn, dan zijn we verloren. Een Europeesche kop heeft daar tot vierduizend gulden waarde."

„Wat je zegt" riep La Cueille verschrikt, terwijl hij zich den schedel betastte, „heeft die bol zoo veel waarde? Jongens! dat wist ik niet. Het is dan zaak er op te passen."

„Maar je spot, niet waar?" vroeg Schlickeisen ongeduldig.

„Volstrekt niet. De kop van den Kolonel Georg Muller, die in 1825 op een wetenschappelijken tocht dwars door het eiland van het oosten naar het westen, vermoord werd, wordt nog bij den stam der Olo Ot Panganen, aan de boven KapoeasBohong, die we te passeeren hebben, als een reliquie bewaard. Die kop is voor geen schatten te erlangen. De koppen van de Europeanen van de „Onrust", je weet wel, dat stoomschip, dat in 1859 in de Doesson door de Dajaks is afgeloopen, zijn allen nagenoeg tegen gezegden prijs aan de omliggende stammen verschacherd. Dien van den kommandant der boot hebben ze, na hem van de vleesch-

deelen ontdaan te hebben, met droge katjangboonen gevuld en daarna in 't water gelegd. De boonen zijn gezwollen en hebben den schedel langs de naden in een groote menigte fragmenten uit elkander doen barsten. Het kleinste stukje is voor tweehonderd realen 1) van de hand gezet."

„Wat doen ze toch met die koppen?"

„Och dat's een modeartikel, dat zal je in de bovenlanden wel ontwaren. Iedere benting (fort) daar prijkt met een aantal grijnzende schedels op de punten der palissaden. Er is daar geen enkel huis of je vindt er eenige doodshoofden, die als een reusachtige rozenkrans bijeengebonden, bij wijze van sieraad soms als slingerkransen aan den wand prijken. Als een jongeling een meisje ten huwelijk wenscht, wordt niet gevraagd hoeveel rijksdaalders de pretendent medebrengt, wel hoeveel schedels de vrijer kan vertoonen. Begrijp je nu?"

„Ik begrijp, dat het zal zijn: pas op je kop."

„Ja, juist! Pas op je kop! dat moet onze grondleus zijn. Daar boven wemelt het van koppensnellers; van die luidjes hebt jullie zeker toch wel eens hooren spreken?"

„Voorzeker, maar ik meende, dat het maar grootendeels vertelsels waren," meende Wienersdorf.

„Ja vertelsels, die nog niet eens het tiende gedeelte der volle waarheid aan 't licht brengen," sprak Johannes. „Je begrijpt toch dat die koppensnellerijën voor de blanken zoo geheim mogelijk worden gehouden. Gelooft me, het is en blijft: „pas op je kop." En om daarop met eenige hoop van slagen te kunnen passen, moeten we vooreerst ons soldatenpakje uittrekken; dat zou ons

1) Reaal is een denkbeeldige munt bij de Dajaks, ter waarde van twee gulden.

al heel spoedig verraden; dat zou het reeds gedaan hebben, wanneer we de een of andere prauw ontmoet hadden. Baba Poetjieng, voorziende dat die Europeesche kleeding ons in gevaar kon brengen, heeft een pak medegegeven, dat we straks bij daglicht eens zullen bekijken. Daarin zal wel wat te vinden zijn en dan moet de gedaanteverwisseling maar plaats hebben."

„Wat zal ik er kostelijk uitzien, slechts gekleed in een „ewah" zei La Cueille. „'k Zal me verbeelden in het paradijs rond te wandelen, met het traditioneele vijgenblad getooid."

Een „ewah" is een strook grof veelkleurig goed, soms van linnen maar ook van boomschors vervaardigd, die eenige malen zoodanig om het midden gewonden wordt, dat het eene einde achter tusschen de beenen doorgeslagen kan worden en het andere einde, met een franje versierd, voor tot op de knieën afhangt. Dit is bij velden bosch-arbeid het eenige kleedingstuk van den Dajak en de lezer begrijpt dat het hem, zoo gekleed, onmogelijk is zijn pantalon-collant te scheuren. La Cueille's metgezellen lachten over den inval; maar Johannes hernam:

„Je zult er zot genoeg uitzien met je witte huid, dat is zeker."

„En jij dan met je koffiekleurigen bast?" vroeg de Waal gebelgd.

„Ik...? ik; dat brengt me op een inval. Jullie kunt zoo niet met die blanke bakkessen blijven. Die zouden je dadelijk verraden. Hadt jullie nu maar zoo'n koffiekleurigen bast, maar daarover zal ik straks Dalim eens spreken, daarop zal wel wat te vinden zijn."

„Je zult zien, dat we allen nog een zwart pak aangemeten krijgen," lachte de Waal.

„Zeer waarschijnlijk," zei Johannes droog, „en dat zal je wat deftig staan."

„Vooral met mijn pantalon-collant."

Allen lachten met uitzondering van Schlickeisen, die te mijmeren zat. Eindelijk vroeg hij Johannes:

„Hoe heeft zich die overrompeling van de „Onrust" toch toegedragen?"

„Wat zal ik je daarvan zeggen? 'k Zal je vertellen wat ik er van weet."

Het vuur werd wat opgepookt, een goede hoeveelheid brandhout werd er opgeworpen en toen de vlammen helder opdwarrelden en de aangezichten fantastisch verlichtten van onze avonturiers, neergehurkt in die prauw, die te midden van het sombere woud als buiten haar element verloren scheen, begon Johannes het verhaal van het drama.

„In het begin van November 1859 kwam de „Onrust" te Poeloe Petak aan, waar toenmaals het fort bestond, dat later naar Kwala Kapoeas verlegd is. De luitenant Bangert, die civiel gezaghebber der Afdeeling Doesson en Bekoempai was, bevond zich aan boord en verzocht en verkreeg van den kommandant te Poeloe Petak een peloton van twintig infanteristen, om den tocht mede naar de Boven-Dousson te maken. Ik ben toen mee geweest. Alles was toen heel rustig en we werden goed ontvangen. 'k Hoorde praten dat het doel van de reis naar de Boven-Doesson was, om te trachten Pangerang Antassari, een der hoofdopstandelingen in den Bandjermasinschen oorlog in handen te krijgen. Maar welke aanbiedingen ook Tomonggong Soerapatti, hoofd der Dajaks van de boven Doesson, gedaan werden, tot het schenden der gastvrijheid, die hij den voortvluchtigen vorst verleende, daartoe was de oorspronkelijke Dajak niet in staat. We zijn toen teruggekeerd, uiterst voldaan over de ontvangst, hoewel niet geslaagd in de zending. In plaats van toen naar Poeloe Petak terug te

stoomen om de daar opgenomen militaire macht weer af te zetten, stevende de Onrust recht door naar Bandjermasin, alwaar dat kleine detachement, bij het gebrek aan troepen, al spoedig bij verschillende mobiele kolonnes ingelijfd was. Ik vroeg en verkreeg verlof om naar Poeloe Petak terug te keeren, alwaar ik met een vivres prauw zoo wat tegen den 10[n] December aankwam. Weinige dagen later, ik meen den 16[n], kwam de „Onrust" weer voor Poeloe Petak ten anker en bracht voor de bezetting een grooten voorraad vivres en geld mede. De kommandant van de benting ging bij aankomst van het stoomschip aan boord. Als roeier ben ik toen mee geweest en heb bij die gelegenheid een groot gedeelte van het gesprek gehoord, dat tusschen mijn officier en den luitenant Bangert, die andermaal aan boord was, gevoerd werd. Deze laatste vroeg weer om militairen, dat de andere pertinent weigerde. De beide officieren wandelden het niet lange achterdek op en neder en zoo kon ik verscheidene brokstukken opvangen. Zoo hoorde ik mijn kommandant antwoorden:

„Het kan niet. Hadt ge mij de twintig man terug bezorgd, die ge de vorige reis medegenomen hebt, dan kondt gij ze weer medenemen. Nu zit ik in een benting groot genoeg voor een half bataillon met hare vuurlijn van ruim vierhonderd meters met zes en twintig geweerdragende manschappen."

„O! ik heb in die reis zoo'n zwaar hoofd," hernam de ander, „geef me dan maar vijf of zes man mede."

„Geen enkel man", was het met drift gegeven antwoord, „ik mag die verantwoordelijkheid niet op me nemen. Ge kent den toestand van het gewest zoo goed als ik; de berichten van voorgenomen aanvallen op mijn post zijn zoo stellig, dat het opdagen van den vijand ieder oogenblik kan te gemoet gezien worden. Mag ik bij zoo'n

toestand, mijn reeds zoo luttele bezetting nog verzwakken? de gevolgen zouden onberekenbaar kunnen wezen. Maar waarom hebt ge uwe bezwaren te Bandjermasin niet ingebracht? daar had men u versterking kunnen geven, zooveel men wilde."

„Ik heb er over gesproken, maar de rapporten van den kommandant van het stoomschip luidden zoo gunstig over de gezindheid van Soerapatti jegens de blanken, dat versterking overbodig werd geacht. Je weet ook dat de marine er een hekel aan heeft troepen van de landmacht aan boord te hebben. Maar ik herhaal het, 'k heb een zwaar hoofd in dien tocht."

„Kom! je stelt je de zaken te zwart voor. Een stoomschip met een bemanning van twee en vijftig koppen, waarvan verreweg de grootste helft flinke Hollandsche jongens zijn, bewapend met flink en ontzagwekkend geschut, midden op stroom liggend of stoomend, is waarachtig geen kat om zonder handschoenen aan te tasten. En tasten de Heeren Dajaks het aan, dan wou ik wel van de partij zijn."

„God geve dat je gelijk hebt!" sprak Bangert met een zucht.

Den volgenden dag vervolgde de „Onrust" haar reis, maar is nimmer teruggekomen. In de laatste dagen van December dreef er een zeer groote kardoeskoker en een luik dicht bij het fort aan den wal. Eenige dagen later werd bij den kampong Palingkey een hoofdeloos lijk opgevischt dat in vergevorderden staat van ontbinding verkeerde, en niet meer te herkennen was. Hemd en gestreepte slaapbroek duidden evenwel aan, dat het het lijk van een Europeaan was. Langen tijd vernam ik weinig geloofwaardigs van het gebeurde. Wel liepen een menigte geruchten, maar die waren zoo uiteenwijkend, dat er geen mouw aan te passen was.

Bij een der veelvuldige tochten, die de kommandant van Kwala Kapoeas in de bovenlanden gemaakt heeft, kreeg hij eens een Dajak te pakken. Deze had over het afloopen der „Onrust" veel te verhalen. Of het echter de volle, de geheele waarheid is, dat weet God alleen. Hij was er niet bij geweest, betuigde hij, maar een broeder van zijn vrouw had wel niet meegedaan, maar was in de nabijheid geweest, zoodat hem van het geheele drama niets ontgaan was.

„Toen de „Onrust" bij den kampong, waar Soerapatti verblijf hield, ten anker was gekomen...."

„Heette die kampong niet Loentoentoir?" vroeg Schlickeisen.

„Neen, ik heb den naam van dien kampong niet vernomen. Maar Loentoentoir is het niet."

„Ik meen dat toch gelezen te hebben."

„Jawel, in de rapporten en couranten is dat ook medegedeeld, maar het zal straks blijken dat dat onmogelijk is. Luister slechts. Toen dus de „Onrust" bij den kampong, waar Soerapatti verblijf hield, ten anker was gekomen, was het omstreeks donker. Toch kwamen nog een paar schoonzoons van het Dajaksche hoofd aan boord en berichtten dat de Tomonggong den volgenden morgen zijne opwachting bij den „toean koemdan" (heer kommandant) zou komen maken. Werkelijk kwam het oude opperhoofd, vergezeld van zes zijner zonen al heel vroeg — zoo omstreeks 8 uur — aan boord. Allen waren slechts gekleed met een „ewah", alleen de Tomonggong had nog over het naakte bovenlijf een rood lakensch buisje met vergulden kraag. Ook hadden allen volgens nationaal gebruik den „mandauw" (koppensneller) op zijde en een mutsje, een soort van kalotje van apenvel op het hoofd.

„De ontmoeting met de officieren aan boord was aller-

hartelijkst. Er werden handdrukken gewisseld om er aandoenlijk van te worden. De zeven Dajaksche hoofden begaven zich op uitnoodiging van den kommandant van het stoomschip omlaag in diens kajuit en waren weldra in een diep gesprek gewikkeld over de belangen des lands, maar vooral over de oplichting van Pangerang Antassari, die weer ter tafel gebracht werd. Aan het dek waren twee der roeiers, die de hoofden aan boord gebracht hadden, gekomen en hadden een schuilplaats voor de zonnestralen onder de zonnetent gezocht en zich ergens tegen de verschansing neergehurkt. De schildwachten aan de valreep lieten hen ongemoeid en niemand scheen acht op die beide mannen te slaan, die evenwel even als de hoofden met den mandauw gewapend waren. De vier overige roeiers waren in de djoekoeng gebleven, die zij aan boord geroeid hadden en nu aan de trap aan stuurboordszijde vastgemaakt lag. In het eerste oogenblik verzamelde zich de geheele equipage nagenoeg om de beide Dajaks, die tegen de verschansing zaten, om de fraaie arabesken te bewonderen, die bij beide mannen op het bovenlijf zoowel op den rug als op de borst getatouëerd waren. Met echt Oostersche onverschilligheid lieten zij zich door Janmaat bekijken en keerden zich gewillig om, om alle zijden van het wezenlijk fraai tatoueerwerk te vertoonen.

„Beneden was het gesprek druk aan den gang. Dat gesprek scheen dorstig te maken; althans de kommandant bood zijn bezoekers een glas bier aan, dat dankbaar aangenomen en gulzig in een teug leeggedronken werd. Later werden om die oorspronkelijke gemoederen te winnen en op hunne snoepachtigheid te spekuleeren, likeuren aangeboden, waarvan de anisette van Wijnand Focking hun bij uitstek scheen te smaken. Zij likten zich de vingers af, ja brachten de enorme lange tongen in de

glaasjes om den laatsten droppel van het verleidelijk vocht op te vangen. Een duplikaatje, zelfs een triplikaatje was niet voldoende om het vrijmoedig maar koddig aandringen andermaal ingeschonken te worden, te bevredigen. Er is geen vroolijker mensch in de wereld dan een beschonken Dajak; hij is dan vol lachlust, uiterst levendig en spraakzaam en legt klaarblijkelijk aanleg tot geestigheid aan den dag. Hij is dan onvermoeid in het bezigen van kwinkslagen, die menigmaal, en met recht, een onbedwingbaar gelach opwekken. Het is opmerkelijk, dat een Dajak in dien toestand nimmer twistziek is; hoevelen er ook van die drinkebroers bij elkander zijn, nimmer zullen zij ruzie krijgen met elkander.

„De kommandant en de officieren vermaakten zich ter dege met den lustigen troep en wellicht onder den indruk van die vroolijkheid hebben zij hunne gasten niet binnen de grenzen eener betamelijke matigheid gehouden.

„Tegen een uur 's namiddags kwamen de kommandant en de luitenant Bangert met de zeven Dajaks aan het dek om dezen den dertigponder, waarmede het stoomschip gewapend was, te toonen en hun het gebruik uit te leggen. Het was toen ontzettend warm. De zon stond nagenoeg loodrecht boven het schip en geen zuchtje liet zich gevoelen. De bemanning van het schip was beneden, waarschijnlijk in diepe rust bij die aamechtige warmte; alleen de twee schildwachten, die op hun post aan de valreep stonden, en de scheepsdokter waren aan het dek. Deze laatste stond, op zijn elleboog rustende, op de koekoek van de longroom geleund en keek naar voren, waar de uitleg van het gebruik van het kanon aan de Dajaks aan den gang was. Plotseling stiet een der Dajaks, die tegen de verschansing neergehurkt was geweest, zijn „lahap" (oorlogskreet) uit en tegelijkertijd kreeg de ge-

neesheer van achteren een houw tusschen de schouders, zoodat de punt van den mandauw, waarmede de slag was toegebracht, voor tusschen de ribben te voorschijn trad. Zonder een kik te geven stortte de dokter of beter zijn lijk door de koekoek en kwam terecht op de daaronder staande tafel in de longroom. De naastbijzijnde schildwacht doorstak dien aanvaller met zijn bajonet; maar voordat hij zijn wapen nog had kunnen terugtrekken uit het lichaam, viel hij zelf doodelijk getroffen ter neder. Op den uitgestooten oorlogskreet, waren de vier roeiers uit den djoekoeng naar boven gesneld, en hadden zich met den mandauw in de hand onverschrokken op de schildwachten geworpen, die dan ook in een ommezien in hun bloed lagen te baden. Tegelijkertijd met dien „lahap" begon ook de moordpartij voor bij het kanon. De beide officieren stonden geheel ongewapend tegenover de zeven Dajaksche hoofden, die hunne mandauws getrokken hadden. Den kommandant van het stoomschip was het hoofd van den romp gesneld, voordat hij recht begreep wat er gaande was. Met Bangert werd een ondeelbaar oogenblik gedraald. Deze had zeer kort geknipt haar; toen zijn aanvaller hem daarbij wilde grijpen om hem op de gebruikelijke wijze den doodelijken slag toe te brengen, lukte dat niet dadelijk, maar greep de Dajak hem bij den sik. Het slachtoffer had daardoor nog den tijd om zich tot Soerapatti te wenden en hem toe te roepen: Of dat nu de dank was, voor het vele goede, dat hij voor de Dajaks had tot stand gebracht? Waarop Soerapatti hem antwoordde, dat er beraadslaagd was des avonds te voren, om hem, Bangert het leven te sparen; maar dat men er van had moeten afzien, wegens de verregaande kwade trouw der blanken op wier woord geen staat te maken was. Dat het daardoor onmogelijk was, hem naar Bandjermasin terug

te zenden; en hem te midden der Dajaks te laten leven, een marteling zou zijn erger dan de dood. Het was dus beter dat ook hij maar gesneld werd. En een teeken gevende, viel de noodlottige slag en hield de gillende Dajak het hoofd boven zijn mond en zwelgde met wellust het fel stroomende bloed op.

„Wat gebeurde inmiddels in het benedenschip? Op het leven door den val van den dokter veroorzaakt, waren de officieren in de longroom hevig verschrikt van hun legerstede opgevlogen, maar zij hadden niet eens den tijd naar een kleedingstuk of een wapen te grijpen; voor dat zij tot bezinning gekomen waren, lagen zij in hun bloed te wentelen. De roeiers waren namelijk dadelijk naar beneden gestormd en hadden er maar op ingehouwen, zoolang zich iemand in de longroom geroerd had. In weinige seconden dus, in veel minder tijd dan noodig is geweest om het te verhalen, was het schip van zijn bevelhebbers beroofd. Inmiddels waren ettelijke honderden prauwen van achter een nabij gelegen landtong het schip op zijde geschoten, en nu wemelde het op het dek van uitgelaten bloeddronken vijanden, die van blijdschap allerlei luchtsprongen uitvoerden en kreten uitstieten, die niets menschelijks hadden. Wat in dien tusschentijd in het vooronder voorviel, daarvan zal wel nimmer eenig nauwkeurig bericht te geven zijn. Een aantal Dajaks waren naar beneden gestormd en vonden daar een van angst waanzinnige menschenmassa, waar zij de moeite maar te doen hadden van in te hakken. Tegenweer werd niet geboden, het waren slechts gillende en snikkende waanzinnigen, die slechts kermen en klagen konden en niets deden dan onschadelijk voor de aanvallers de handen te wringen. Was de sleutel der wapenkamer in dat noodlottig oogenblik zoek, of hadden de Dajaks door de koenheid van hun overval, de blanken daarvan afge-

sneden? Wie zal dat ooit uitmaken? genoeg zij het, dat allen weerloos afgemaakt werden en dat van al de Dajaks, die ten aanval stormden, slechts hij omkwam, die den dokter had neergelegd, en van de overigen niemand zelfs maar een schram bekwam. Toen de laatste der opvarenden in het vooronder in zijn bloed lag te rochelen, stegen de overwinnaars naar het dek en nu begon een feest, dat zijn weerga niet in de Dajaksche geschiedenis gehad heeft en ook waarschijnlijk niet hebben zal. Wel werd het een oogenblik gestoord door een viertal Europeanen, — waarschijnlijk machinisten — die uit de diepte der machinekamer opdoken, hunne pistolen wild en verward afschoten, daarna in allerijl op de raderkasten der boot klommen en in de rivier sprongen. Maar toen het bleek dat niemand gekwetst was, verhoogde die episode nog de feestvreugde. Ras waren eenige djoekongs bemand om de „badjai bapoeti" (witte krokodillen) te vervolgen, en nu begon een vreeselijke jacht, die niet eindigde dan met den meest smadelijken dood van de rampzaligen, die een laatste redmiddel in een overhaaste vlucht meenden gevonden te hebben."

„Dagen lang duurde het feest, waartoe de dranken, aan boord gevonden, aan de algemeene vreugde het hunne bijdroegen. Zwangere vrouwen moesten aan boord komen, opdat de aanraking van zulk een overwinningsteeken, der vrucht, die zij droegen, voorspoed en geluk zoude aanbrengen. Alle mannelijke kinderen moesten van heinde en ver komen, om het vaartuig met de hand aan te raken, opdat de geestkracht en de moed hunner vaderen in hen zouden varen."

„Toen het feest afgeloopen was, gingen de Dajaks aan den arbeid. Zij begrepen, dat de blanken alles zouden in 't werk stellen, om het veroverde schip te hernemen, en ook om consequent met hunne wijze van oorlogvoeren

te blijven, die wel toelaat zelf den tegenstander afbreuk te doen, maar dien tegenstander buiten de wet plaatst, wanneer hij eenig succes behaalt, die verovering ten bloedigste te wreken. De Dajaks bouwden dus een fort en kozen daartoe een goed gelegen punt uit aan de uitwatering van de Soengei Lahey, en bewapenden dat met den dertigponder van de „Onrust." Ik kom nu tot mijn beweren van straks, dat het afloopen van het stoomschip te Loentoentoir niet heeft kunnen plaats hebben, maar hoogerop heeft moeten geschieden. Lahey ligt nagenoeg drie uur stoomens bovenstrooms van Loentoentoir; de stroom in den Doesson aldaar is zeer sterk en nu is het als geheel onmogelijk te achten, dat de Dajaks een zoo zwaar voorwerp als dat stuk geschut met hunne oorspronkelijke middelen zulk een verren afstand zouden hebben kunnen vervoeren."

„Zouden ze dat niet met behulp van een vlot hebben kunnen verrichten? Ik heb gehoord dat ze verbazend knap in het behandelen daarvan zijn," vroeg Wienersdorf.

„Een vlot tegen dien stroom! onmogelijk! heb je wel eens een vlot zien hanteeren? Neen? nu daartoe zal je nog wel in de gelegenheid komen, en dan zul je mij gelijk geven."

„Maar zouden ze het schip niet naar Lahey kunnen gebracht hebben?"

„Kom, wees nu niet mal. Vooreerst van een hanteeren der machine hadden ze geen verstand; ze waren er zelfs in den beginne bang voor, en om nu dat vaartuig tegen dien zwaren stroom op te boegseeren, was even ondoenlijk als dat van een vlot zou zijn geweest. Daarenboven, waarom zouden de Dajaks zooveel omslag gemaakt hebben om het schip van Loentoentoir naar Lahey te brengen en het daarna weer naar eerstgenoemde plaats

te voeren en het daar te laten zinken. Neen, het schip is òf te Lahey òf iets hoogerop afgeloopen. Een andere meening is onaannemelijk."

„Maar ik heb gelezen, dat de kommandant het schip heeft laten zinken en dat het reeds bij het eindigen van het gevecht onder water verdween."

„Ja, dat heb ik ook gelezen; maar daar is niets van waar. De kommandant is een der eersten gevallen. Welke heldenziel men hem nu ook toedicht, dat feit heeft hij niet kunnen verrichten. Maar er is nog wat. Bij de veelvuldige patrouilles, die later in den omtrek gedaan zijn, hebben de soldaten allerlei voorwerpen gevonden, als zakboekjes der matrozen, papieren en kleedingstukken der officieren, zelfs sieraden, als epauletten en steken, waarop geen spoor te ontdekken was, dat zij in het water gelegen hadden. Is dat niet afdoend? Gelooft me, het schip is dagen, ja wellicht weken lang boven water gebleven en het is niet dan nadat het geheel en al leeg geplunderd was, dat de Dajaks de ankerkettingen hebben laten slippen, na alvorens een gat in den romp gekapt te hebben. Door den zwaren stroom medegesleept, is de Onrust nog eenigen tijd drijvende geweest en is eindelijk te Loentoentoir gezonken. En nu nog, nadat verscheidene jaren over het gebeurde heengegaan zijn, nu ligt de djatiehouten romp van de „Onrust" nog steeds tot schande van de Nederlanders bij Loentoentoir in den Doesson en bij iederen oostmousson, wanneer door het vallen van het water die romp zichtbaar wordt, stroomen de jongelingen en knapen toe, om de „banama assep" (het vuurschip) door hunne vaderen veroverd en aan de Hollanders ontwrongen, te bezien, om dien romp aan te raken en daardoor in de toekomst den moed en den wil deelachtig te worden, eenmaal ook zoo'n heldenfeit te kunnen uitvoe-

ren 1). Zij keeren dan naar huis terug om de bekkeneelen te beschouwen van hen, die onder den vreeselijken mandauw vielen."

„Zietdaar," eindigde Johannes zijn verhaal, „wat ik weet van het afloopen der „Onrust."

„Oef!" riep La Cueille, „jullie bent lollige jongens; 't is om de nachtmerrie te krijgen. Eerst van dat boschspook en van dien doojen pembekel; toen dat verdraaide koppensnellen en nu tot slot die uitmoordingsgeschiedenis. 'k Ben blij dat de dag aan den hemel komt. 'k Ben benieuwd wat mooie geschiedenissen morgen op het tapijt zullen komen? En dan dat bloeddrinken! brr! brr!!"

„Je zult nog wel meer hooren en ook zien, dat beloof ik je," zei Johannes lachende. „'t Zal steeds zijn: „pas op je kop," en breng je dien knikker in het Walenland terug, dan mag je wel naar Kevelaar of Scherpenheuvel trekken om daar een schietgebedje te doen."

„Ik beloof," prevelde de Waal vroom, terwijl hij aandachtig de handen vouwde, „aan Notre Dame de Montaigu een dubbele waskaars, ieder van twee pond, wanneer ik in mijn land terugkom."

„Met je kop natuurlijk?"

De Waal rilde, maar antwoordde niet.

---

1) Op het oogenblik dat dit vel ter drukkerij gaat, twee en twintig jaren na het smartelijk gebeurde, ligt die schandzuil daar nog in den Doesson. De Nederlanders hebben nog de weinige guldens niet kunnen vinden voor eenige ponden kruit, om dat wrak uit den weg te ruimen.

VIII.

Een nieuwbakken Dajak. — Een verfpartij. — De Arabier Sjech Mohamed Al Mansoer. — Al te mooie Dajaks. — In de wildernis. — De tong dient den blanken het meest. — De mandoor's Dasso en Doeta. — Twee flesschen jenever en eenige poeders murias Morphini. — De vogels geknipt. — Een welgemeende vloek.

Met het krieken van den dag wekten de Europeanen, die geen oog toegedaan hadden, de Dajaks, die nog wel wat hadden willen luieren. Maar Johannes nam Dalim ter zijde en praatte een poos heel druk met hem. De twee anderen gingen aan het rijst koken en visch poffen, zooals dat daags te voren geschied was. De Europeanen verfrischten zich en dreven den slaap uit de oogen, door hun lichaam in 't riviertje te dompelen, waarop de prauw te dobberen lag.

Nadat Dalim een wijl met Johannes gepraat had, trad hij lachende het dichte bosch in en verdween voor een oogenblik uit aller oogen. De andere haalde het pak kleeren te voorschijn, waarover hij des nachts gesproken had, zocht daaruit wat hij noodig had en sprong vervolgens in het water, het voorbeeld zijner makkers volgende en plaste en dartelde, zooals dat alleen een Indo-Europeaan doen kan. Toen hij er genoeg van had, greep hij zijn pakje, kroop daarmede achter een struik en, even later trad een vreemde Dajak met den ontblooten mandauw in de hand op de Europeanen toe, die

nog aan 't baden bezig, een schreeuw van ontzetting slaakten. Een luide lach klonk hun in de ooren, gevolgd door de woorden:

„Hèlo mikèh, olo bapoeti" (niet bang zijn blanke menschen).

De vermomming was volkomen. Toen zij de stem hoorden, herkenden zij Johannes terstond, die daar met de „ewah" voor eenig kleedingstuk en een vuilen hoofddoek om de slapen gewonden, voor hen stond. In het pak van Baba Poetjieng waren ook eenige mandauw's, het gebruikelijke zwaard der Dajaks, wanneer zij ten oorlog of op „Kajau" (sneltochten) uittrekken. Hij had er een van uitgezocht, dien omgegespt en, om de vertooning nog aangrijpender te maken, het vreeselijke wapen uit de scheede getrokken.

Nadat hij een wijl bekeken en bewonderd was, werd ontbeten. Gedurende het ontbijt kwam Dalim uit het bosch terug. Deze greep een pot, deed daarin een pak bladeren, die hij aangebracht had, goot daar water op, voegde er vervolgens eenige droppels bij van een zwarte verfstof, uit een klein steenen kruikje, dat hij had hangen aan de rottanlus, waarmede hij zijn mandauw omgespt had, zette nu den pot te vuur en nam toen plaats om ook zijn aandeel van het ontbijt te verorberen.

Toen hij daarmee klaar was, kookte zijn mengelmoes. Hij nam den pot van het vuur en verzocht nu Schlickeisen, die zich het dichtst bij hem bevond, de handen uit te steken. Hij had het hemd van Johannes al gegrepen, daarvan een lap afgescheurd en dien in den pot gestoken en zoo bevochtigd. Toen Schlickeisen zijne handen aanbood, wreef hij die een poos met den lap, waarna zij bijna oogenblikkelijk een fraaie bruine tint aannamen, die hem de meest fatterige inlander zoude benijd hebben. Met de handen klaar, greep Dalim den Zwitser

bij den nek, draaide hem het hoofd onder zijn arm en waschte hem het aangezicht en hals, zooals hij met een knaap van zes jaren zou gedaan hebben. De omstanders lachten, dat zij het meenden te besterven. Toen de operatie afgeloopen was, was Schlickeisen onkenbaar. Het was jammer, dat geen spiegel in de prauw aanwezig was, om hem gelegenheid te geven zich zelven te bewonderen. Maar Johannes was van meening dat het geheele lijf der blanke vluchtelingen zoo moest toebereid worden, wilde men voldoende gewaarborgd zijn, en dat beaamden allen. Dalim liep dus het bosch weer in om nog meer bladeren te zamelen, ten einde op grootere schaal te kunnen opereeren. Het waren de bladeren van den „Kalampoeït" een boomsoort tot de Rododendrons behoorende, waarvan de Dajaks ook een afkooksel gebruiken, om hun pijlvergift te versterken. Bij het kooksel, dat thans bereid werd, dienden de bladeren slechts als bindingsmiddel. De eigenlijke kleurstof nam Dalim uit het steenen kruikje en het daarin vervatte was het sap van de „Katiting," een boom tot de Rhisophoren behoorende, dat door verbranding van de houtdeelen verkregen wordt en alsdan als pik zoo zwart te voorschijn treedt.

Een uur later waren onze Europeanen prachtig gebronsd en stapten, in hun „ewah" gehuld, zoo deftig, als waren zij geboren Dajaksche hoofden. Alleen La Cueille werd bevonden minder juist het Dajaksche type weer te geven. Hij, met zijn scherp besneden gelaat, fonkelende oogen, fraaien ringbaard en krullenden haardos, vertoonde na zijn bruineering zoo zuiver het type van den Arabier, dat men hem met algemeene stemmen tot „Sjech" (arabisch praedikaat) verhief en hem Mohamed Al Mansoer noemde. Daardoor verwierf hij het groote voorrecht in de tegenwoordige omstandigheden, een chlamyde, lang

hemd in den vorm van een paletot-sac, waarover een gekleurde lange kabaai, te mogen dragen. Zijn hoofd werd met een tulband versierd, en zijne voeten werden geschoeid met sandalen, terwijl hij steeds de kralen van een rozenkrans tusschen de vingeren moest laten glijden. Nu, dit laatste was hem niet vreemd. In vroegere dagen had hij een dergelijk vroom werktuig meer gehanteerd en aan de voeten van het Moeder-Gods-beeld geknield, menig „Ave Maria" en „Gloria Patri" afgepreveld. Waar hij meer moeite mee had, waren de sandalen en het kostte hem veel oefening op die platte zolen, die slechts door een pin tusschen den grooten en eersten toon vastgehouden werden, op eenigszins fatsoenlijke wijze voort te sloffen. Maar met vasten wil kan men alles. Weldra schoof Richard La Cueille daar zoo heilig heen en prevelde zijn „l ilāha illa-llāhoe" (Er is geen God dan Allah), zoo zalvend, alsof hij in Arabia Petrea het eerste levenslicht had gezien. Daarbij kwam nog dat Dalim, hetzij onwillekeurig, hetzij opzettelijk, den Waal donkerder getint had dan zijn lotgenooten, waardoor de gelijkenis met een echten Sjech voltooid werd.

Er werd afgesproken, dat, bij ontmoetingen met inboorlingen, alleen de ware Dajaks én Johannes, die de landstaal volkomen machtig was, zouden mogen spreken. De beide Zwitsers zouden als „djipen" (pandelingen) een diep stilzwijgen moeten bewaren, terwijl Sjech Mohamed Al Mansoer slechts Maleisch behoefde te brabbelen, en dat te doorspekken met Arabische spreuken en Koranversetten, die Johannes hem wel leeren zou.

Een laatste bewerking, die de Zwitsers en ook Johannes nog moesten ondergaan, om volmaakt op wezenlijke Dajaks te gelijken, was het verven der tanden. Met behulp van den inhoud van Dalim's kruikje, met dat zwarte Katitingvocht, was men spoedig klaar en

glom het gebit van Johannes en der beide anderen, als ware het van ebbenhout vervaardigd. Dalim beval hun nu nog aan, zich nog eenige dagen achter elkander 's morgens na het baden, de huid met zijn brouwsel in te wrijven, dan zouden zij in de wol geverfd zijn en behoefden zij niet te vreezen, dat zij in het eerste half jaar verkleuren zouden.

„Jèh tèh olo Ngadjoe bara bahalap haliai."

„Ge zijt al te mooie Dajaks" was de meening van Dalim en werkelijk de man had gelijk. Wel hadden de drie Europeanen de breede ruime borstkassen, de flink ontwikkelde schouders en de stevige armen van het type, dat zij voorstelden, maar zij misten daarentegen de kromme verwrongen beenen, waaraan de bewoners der laaglanden van het eiland Borneo hun naam ontleenen. Dajak is een verkorting van het woord „dadajak" dat in de taal des lands beteekent: „wankelend loopen". De benaming Dajak is dus een scheldnaam, die ook zoo opgenomen en alleen door de Europeanen gebezigd wordt. De bewoners van de benedenlanden hebben allen, op zeer weinig uitzonderingen na, kromme onderdanen en als gevolg daarvan een waggelenden gang. De oorzaak van dit gebrek is daarin gelegen, dat zij het grootste gedeelte van hun leven, met gekruiste beenen zittende, in hunne prauwen doorbrengen. Daarentegen is door het vele en aanhoudende roeien hun bovenlijf zoodanig ontwikkeld, dat het van de meesten wel tot model voor een beeldhouwer kan dienen.

In de taal des lands heeten de stammen, die wij Dajaks noemen „Olo Ott", indien het de bergbewoners geldt; „Olo Ott Danom", indien men de bewoners van de lagere gedeelten langs de rivieren en stroomen aanduidt; en „Olo Ngadjoe" indien van de kust- of moerasbewoners gesproken wordt. Ter nadere aanduiding

wordt daarachter de naam van den berg, den stroom of rivier genoemd, waarbij de bedoelden wonen. Zoo „Olo Ngadjoe Kapoeas". De Ngadjoe's van de Kapoeasstreken; „Olo Ott Danom Kahajan" de Ott Danom's der Kajahanstreken; „Olo Ott Bohong", de Ott's die bij den berg Bohong huisvesten.

Toen de herschepping onzer deserteurs afgeloopen was, bonden zij hunne militaire kleeding in een pak te zamen, belastten dat met een goede vracht klei en lieten het in het diepste gedeelte der soengei zinken. Vervolgens werd aan den arbeid getogen om de prauw verderop te doen stevenen. Maar dat was een harde arbeid. De soengei Dahasan is eigenlijk een der vele afwateringskanalen van een uitgestrekt moeras, dat zich in een depressie-plooi tusschen de Kapoeas, de Kahajan en de Troessan gevormd heeft en met een dichte wildernis overdekt is. Het zijn vooral de slingerplanten, die hier in verbazende hoeveelheid voorkomen en den geheelen grond overdekken, de verschillende riviertjes, poelen en kreken met een dicht lover overbruggen, tegen de hoogste woudreuzen opklimmen, ze omstrengelen en hunne kruinen zoo overdekken, dat zij, in vereeniging met de ontelbare woekerplanten, die in die vochtige bosschen bij uitnemendheid tieren, hoog in de lucht op die reuzenstammen een nieuwe plantenwereld vormen. De grootste boomen en de kleinste struiken, stammen en takken zijn bijna met een ondoordringbaar weefsel overtogen. Groepen van overschoone boomen, met stammen zoo recht en glad als zuilen, dragen die parasiet-wouden, die boven haar somber loofdak uitsteken en de eentonige omtrekken dier bosschen schakeeren en schilderachtig verbreken. De reiziger in zulke streken, ongeduldig den voet op den vasten bodem te kunnen zetten, meent in die luchtwouden heu-

veltoppen en opgaand terrein te ontwaren en ziet zich deerlijk teleurgesteld; want de bodem begeeft hem al meer en meer en somtijds zou hij wegzinken, wanneer de slinger- en klimplanten zijn voet niet tot steun strekten.

Wat op het terrein benoorden de Troessan het meest voorkomt tusschen de reuzenboomen van het oorspronkelijk woud, zijn de rottansoorten, die door de Dajaks met den algemeenen naam: „Oeai" betiteld worden. De rottan is een slingerplant, die veelal op een afstand van vele meters over den grond voortkruipt, zich tegen boomen en struiken naar boven slingert en alles in den omtrek met een warnet overdekt, waarin slechts met de bijl in de vuist een weg te banen is. De scheede, waarin de stam der plant verscholen ligt, is met veelvuldige zeer scherpe doornen overdekt en levert dus voor den woudlooper een geduchten hinderpaal op.

Ons zevental begaf zich in de bedding der soengei te water; en terwijl vijf hunner, met het hakmes in de hand, de takken, struiken en slingerplanten uit den weg ruimden en ten koste van menige pijnlijke schram en van menigen zweet- en bloeddruppel ruim baan maakten, liepen de beide anderen rechts en links van de prauw, soms tot aan het midden in 't water en stuurden en stuwden haar langzaam door het kronkelende vaarwater, dat eigenlijk niet anders was dan een pad van een djoekoeng, in vroegere dagen door den zachten modder gesleept. Het was een onmenschelijke arbeid, waarbij ook de prauwvoerders menigmaal het hakmes in den dichten doornenwand moesten hanteeren, wanneer het dakwerk van het vaartuig, daarin verward, niet meer toeliet voor- of achterwaarts te stevenen.

Tegen den middag hadden de vluchtelingen nog maar weinige kilometers afgelegd; maar toen waren hunne

krachten zoodanig uitgeput, dat zij hijgend naar rust haakten. Ook was door de ingevallen eb het water rondom zoodanig afgeloopen, dat het vaartuig in den modder eindelijk als vastgeklonken, niet meer vooruit te brengen was, welke inspanning men daartoe ook aanwendde. Noodwendig moest de volgende vloedstand afgewacht worden.

Van de gedwongen rust werd gebruik gemaakt, om het middagmaal te bereiden, waarbij de Dajaks zich zeer verdienstelijk maakten, door in de gaten en kuilen van het drooggeloopen terrein eenige „bapoejoe's" en „gaboe's" te vangen, waardoor het maal aan verscheidenheid zeer won.

De „bapoejoe" is één visch 1), die in uiterlijk en ook in grootte veel van onze baarsjes heeft; alleen mist hij de scherpe rugvinnen, maar is even lekker als deze. Die visch is van zeer gezelligen aard en trekt in vrij groote scharen over het overstroomde land. Wordt hij door de ingevallen eb verrast, en blijft hij op het droge, dan trekt hij, door zijn instinct geleid, al springende door den modder naar de naastbijgelegen soengei, om daar zijn element weer op te zoeken. Hij kan zoo dagen lang buiten het water vertoeven en het is wezenlijk een verrassend gezicht, soms honderden van die visschen, in een bepaalde richting door den modder te zien spartelen en hunne reis vervolgen, niettegenstaande de menigvuldige hinderpalen, die zoo'n moerassig bosch hun oplevert.

De „gaboes" is ook een moerasvisch, die soms acht d.m. lang wordt en in vorm veel met zeelt overeenkomt.

---

1) De bapoejoe is de Anabas scandens der ichthyologen, de Pannei Eri der Arabieren. Van dien visch wordt verhaald, dat hij met zijn borstzwemvinnen tegen klapperboomen weet op te werken om zich daar in de okselbladeren, die de bladstengels omgeven en meestal veel vocht inhouden, in den drogen tijd op te houden.

Toen het maal verorberd was, gingen de Dajaks rottan verzamelen; die zou hun op de verre reis, die zij voor hadden, zeer te stade komen. Zij sneden eenige einden, dertig à veertig meter lang, van die soort, welke door hen „veai ahas" genoemd wordt. Zij rolden die zorgvuldig op en borgen ze in de prauw. Die zouden wel als kabeltouwen bij de een of andere gelegenheid te pas komen. De soorten als „oeai irit, oeai tapa en oeai hantoe," die gemengd onder elkander in den handel voorkomen en het materiaal zijn, waarvan stoelmatten en ander vlechtwerk vervaardigd worden, werden op de gebruikelijke lengte van ruim tien rijnl. voet gesneden, vervolgens van de doornen schacht voorzichtig ontdaan en eindelijk in bossen van honderd stuks te zaam gebonden. Wel ware het noodig geweest den rottan eenigen tijd in een sloot of rivier te dompelen om uit te wateren, ten einde vroegtijdig bederf te voorkomen en hem een fraaie witte of gele kleur te geven, maar daarmede konden onze vluchtelingen zich niet ophouden; de gesneden rottan zou het wel uithouden, zoolang hunne reis duren zou. Daarbij, er zou wel gelegenheid zijn om bij noodzakelijkheid den voorraad aan te vullen of te vernieuwen.

Terwijl de eigenlijke Dajaks zich zoo bevlijtigden, zaten de namaaksels uit te blazen van de afmattende vermoeienis; ook ten einde weer krachten te garen, om straks op nieuw met ijver aan den gang te kunnen gaan. In den regel vermoeit de Europeaan in Indië zich meer dan de inlander bij gelijken arbeid. Vooreerst door het voor hem afmattende luchtgestel; maar vooral door de voortvarendheid en — men zou haast kunnen zeggen — door den onbesuisden haast, waarmede hij de handen aan het werk slaat.

Die rust van armen en beenen sloot evenwel de onbeweeglijkheid der tong niet in zich. Aan hunnen land-

aard getrouw, lieten zij dat lichaamsdeel vrij spel en pleitten ijverig voor het beweren van de inlanders, dat de tong den blanken het meest dient. Er was trouwens nog veel te bepraten en bij de ontwikkeling der toestanden, zouden de reizigers wel nimmer gebrek aan stof tot gedachtenwisseling krijgen.

Ook nu trachtte Johannes zijnen lotgenooten voor oogen te houden, dat alleen de grootste voorzichtigheid tot het beoogde einddoel kon voeren. Hij meende daarop niet genoeg te kunnen terugkomen.

„Ik wil daarmee niet beweren," vervolgde hij, „dat we ons als lammelingen te gedragen hebben. Voorzichtigheid sluit volstrekt geen lafhartigheid in zich. Komt het er op aan, met onze vuisten of met onze wapens ruimbaan te moeten breken, dan zonder dralen er op in! Een bedaard en berekend moedbetoon, kan dan veel ontzag inboezemen. Maar in de omstandigheden, waarin we zijn, moeten we alles aanwenden, om de gelegenheden te mijden, ruimbaan te *moeten* maken. Vooral moeten we oppassen met iedereen, die van de benedenstreken komt. Gist de kommandant te Kwala Kapoens eenmaal, dat we deze buurt uit zijn, dan . . . ."

„Dan, dan," viel La Cueille hem ongeduldig in de rede, „dat heb je ons al verteld, dan worden we als wilde beesten gejaagd enz. enz."

„Bleef het bij dat enz. maar. Buiten die jacht zou je wel eens stukjes zien vertoonen, waarvan je nooit gedroomd hebt en die ook onmogelijk te voorzien zijn. Als de kommandant ons op 't spoor is en zich eenmaal in 't hoofd gesteld heeft, ons machtig te worden, dan deinst hij voor weinig middelen terug om zijn doel te bereiken. We kunnen dan niet voorzichtig genoeg zijn. Wil jullie een voorbeeld van de kunsten die hij weet uit te halen? Zeker heb je wel eens van de gevangenneming van

de mandoor's Dasso en Doeta gehoord? Die leeft althans in de overlevering van Kwala Kapoeas voort."

„Ik heb er wel van hooren praten," zei Schlickeisen, „maar het fijne weet ik er niet van. Wie waren die lui?"

„Luistert, dat zal ik je vertellen. Dasso en Doeta zijn Dajaks van Poeloe Petak en hebben daar en in de beneden-Kapoeas vele verwanten. 'k Geloof zelfs dat Dalim een halve broeder van eerstgenoemden is. Beiden en ook de drie Dajaks, die ons nu vergezellen, waren, bij het uitbreken van den opstand in dit land, werkzaam bij de steenkolenmijn te Kalangan. Dasso en Doeta waren, „mandoor" (opzichter), de anderen eenvoudige mijnwerkers. Alle vijf hebben zich schuldig gemaakt aan de moordtooneelen, die daar plaats gegrepen hebben."

„Een mooi zoodje, waarmee je ons in gezelschap gebracht hebt," meende Schlickeisen.

„Net of anderen zoo maar voor 't grijpen waren, bij zoo'n onderneming."

„Maar zijn ze te vertrouwen?"

„Ik meen meer dan iemand anders. Ze hebben zich in 't hoofd gezet, Singapore te bereiken en daartoe hebben ze onze hulp noodig. Bij de voorgenomen reis over zee, had ik hun slechts de rol van roeier toebedacht, dus een zeer ondergeschikte. Bij de verandering van reisplan, treden ze meer op den voorgrond, omdat ze met land en volk zeer goed bekend zijn. Ze kunnen ons onschatbare diensten bewijzen, ja ik durf beweren, dat zonder hen de tocht, dien we ondernemen, onuitvoerbaar zou zijn. Daarbij komt nog, dat ze in deze streken vele familieleden bezitten. Dat is een soort waarborg voor ons; want menigeen zal afgeschrikt worden hen aan de blanken te verraden, uit vrees voor weerwraak, die voorzeker volgens de Dajaksche gewoonten uitgeoefend zou worden.

„In zoo verre juist geredeneerd; maar als zij zelven verraad plegen?"

„Dat is met hun verleden en met hunne plannen moeielijk aan te nemen. Het is evenwel voorzichtig hen niet uit het oog te verliezen, op alles voorbereid te blijven en bij ontdekking zich door geen dwaze en ziekelijk menschlievende overweging te laten weerhouden, maar de onverlaten onmiddellijk neer te steken."

„Goed zoo besproken! Ga nu voort met je verhaal."

„Van Dasso en Doeta was het bekend, dat ze niet alleen aan het moorden hadden deelgenomen, maar ze waren aangewezen als de eersten, die de Europeesche vrouwen onteerden en vermoordden. Na die schandalen waren de twee snuiters na veel omzwervens in de Dajaklanden teruggekeerd en hadden zich metterwoon in de soengei Kajoe, die wij morgen, hoop ik, voorbijvaren zullen, gevestigd. De luitenant had er al gauw kennis van en was er te eer op uit die kerels op te pakken, daar sedert hun aankomst in het gewest, een geest van lijdelijk verzet zich onder de bevolking openbaarde, die tot nadenken moest stemmen en ook andere gebeurlijkheden moest doen vreezen. Wat we toen gemarcheerd hebben, daarvan is geen begrip te geven. Soms twee ja drie malen per dag rukten patrouilles uit; later werden nachtelijke tochten beproefd; maar jawel! kijk eens Piet of ze komen! Bekaf van vermoeidheid, uitgeput van honger en dorst, nat en modderig van je hielen tot op de kruin van je hoofd, door het baggeren te midden van dat kostelijk terrein en door soengei's, die we soms uren lang volgen moesten, keerden we in het fort terug. En alles was te vergeefs; als we aankwamen, waren de vogels gevlogen. Meestal stond de rijst nog op het vuur of was hun legerplaats nog warm."

„Maar me dunkt dat het gevangen nemen van die schoeljes toch zoo moeielijk niet kon zijn," meende Schlickeisen alweer, „met behulp der bevolking moesten ze geknipt worden."

„Ja, daar zat het hem juist. De bevolking hielp volstrekt niet mede; het tegendeel was waar. Bijna al de bewoners van het district waren familieleden van die twee mandoor's. Als er een patrouille uittrok, dan werden van uit hooge boomen, die aan ons gezicht onttrokken waren, signalen gegeven en dan kon je loopen zooveel je maar wilde. 't Gaf toch niets. De luitenant heeft het ook, onder toezegging van hooge premiën, met bevolkingspatrouilles geprobeerd; maar dat gaf nog minder."

„Maar je vertelde zoo even, dat de aankomst van die onverlaten in de negerij verraden was. Kon de luitenant die verraders niet bezigen? Me dunkt met geld...?"

„Slim ben je niet, dat moet gezegd worden, al heb je meer geleerd dan ik. Begrijp je dan niet, dat zoo'n vent die wel het hart heeft om tusschen licht en donker den luitenant zoo wat in 't geniep te komen vertellen, bij dag een paar pootige kerels niet aandurft, voornamelijk ook alweer uit vrees voor de bloedwraak van wege de familiebetrekkingen? Neen, daar viel al heel weinig aan te vangen. Maar wat gebeurt? Luistert nu goed toe. Op een namiddag zie ik den kommandant, uitgestrekt op zijn luiaardstoel, onder de voorgalerij zijner woning zitten. Hij had een kop thee bij zich staan; maar ik merkte op dat hij aan 't „pikeren" (peinzen) was. Strak keek hij voor zich uit en beet daarbij op zijn nagels en op zijn schralen knevel, alsof die het er bij inschieten moesten. Duivels! ik kende hem, en begreep, dat er wat aan 't handje was. Plotseling roept hij een der politie-oppassers, die, zooals je weet, ter zijner beschikking zijn, en gelastte hem een der matrozen van de stroomop

liggende kruisboot te halen. Die vent verscheen spoedig genoeg, maar wat de luitenant met hem besprak, heb ik niet gehoord; dat zal evenwel straks blijken. Toen hij weer weg was, werd ik geroepen; 'k was destijds magazijnsknecht en moest twee kelderflesschen jenever bij den kommandant brengen, hem helpen daarvan de papieren stempels, die het lak dekten, voorzichtig af te nemen, en de flesschen openen. Ik dacht eerst dat de luitenant een hartigen teug wilde nemen, misschien was hem de thee te flauw. Maar neen, hij nam uit de medicijnkist die doos met poeders, je weet wel van die, welke hij hun geeft die bloeddiarrhee hebben."

„Jawel, murias Morphini," zei Wienersdorf.

„Juist, hooggeachte geleerde. Hij wierp zoo ongeveer een zestal van die poeders in iedere flesch, schudde ze daarna duchtig, liet ze mij weer dichtmaken en plakte zelf de stempels er weer op. Een apotheker had het hem niet kunnen verbeteren. Toen liet hij mij die flesschen in een hoek zijner kamer gereed zetten, waarna ik mocht heengaan.

„Tegen het vallen van den avond kwam de matroos nog een praatje met den kommandant maken en verliet het fort met de twee flesschen jenever onder den arm. Hij steeg in een djoekoeng, die aan de aanlegplaats gereed lag, greep de beseai en roeide de Kapoeas op. Eenige uren later scheepten de sergeant Greefkes met een achttal soldaten zich in een prauw in en kozen ook dien weg. De geheele bezetting verdiepte zich in gissingen; maar ik dacht er het mijne van. Des nachts om twee uur stond ik op post op het westerbastion, toen ik in de verte op de Kapoeas een prauw ontwaarde, die ik aanriep. Op mijn „werda" antwoordde de sergeant, die zoo luid hij kon: „goed volk" schreeuwde, terwijl tevens een rood licht in de prauw ontbloot

werd en ons tegenschitterde. Dat was een signaal. De luitenant werd gewekt, en toen de prauw aangelegd had, werden daaruit drie kerels gedragen, die zoo slaapdronken waren, dat ze niet wakker te krijgen waren en waarvan er twee met de voeten in het blok, dat bij de politiewacht stond, gesloten werden. Jullie had die gezichten des morgens bij het ontwaken eens moeten zien! 't Waren de mandoor's Dasso en Doeta, die geknipt waren en nu in 't blok wakker werden."

„Sacré nom de tonnerre!" brulde de Waal, „'k Heb een haat aan de Hollanders, maar dat doet me toch pleizier, dat die smerige kerels gepakt zijn. Maar... ik begrijp het niet goed, hoe zich de zaak toegedragen heeft. Kon die matroos dan tooveren?"

„Voor een likkebroer is die vraag vrij onnoozel. Die matroos, een Bandjarees van geboorte, was vroeger mijnwerker te Kalangan geweest, maar daar wegens wangedrag ontslagen. Hij kende dus die mandoor's zeer goed. Voor eenige blanke rijksdaalders ging hij naar de soengei Kajoe, vertelde daar aan zijn vroegere makkers, dat hij van de kruisboot gedrost was en zich bij hen kwam voegen. Hij legde daarbij een innigen haat tegen de Hollanders aan den dag en besprak menig plan met de mandoor's om dien haat bot te vieren. Evenals onze Waal, zijn de Dajaks hartstochtelijke liefhebbers van sterken drank. De jenever, dien de matroos meebracht, werd met gejuich ontvangen en zoo hartelijk door het drietal aangesproken, dat, toen sergeant Greefkes op het tooneel verscheen, hij niets te doen had, dan bevel te geven de moordenaars aan handen en voeten te binden en hen in de prauw te dragen."

Na dat verhaal heerschte een oogenblik stilte. Toen vroeg Schlickeisen aan La Cueille of hij de strekking van het verhaal begreep? Deze boog het hoofd en keek voor zich.

„Niet alleen voor onzen Arabier heb ik die gebeurtenis verhaald," sprak Johannes, „voor ons allen moet zij een waarschuwing zijn. We kunnen niet achterdochtig genoeg zijn. Het verraad zal onder allerlei vormen ons naderen. En laten we niet vergeten, dat van alle zijden ons leven bedreigd zal zijn. We zijn in tijd van oorlog met medeneming van onze wapenen gedeserteerd, een feit dat met den strop gestraft wordt. Van den anderen kant begeven we ons naar het land der koppensnellers en kannibalen. Het is en moet steeds blijven onze leuze, waarheen we ons ook zullen wenden: pas op je kop."

„De geachte spreker wordt voor zijn boeiend verhaal met eigenaardige toepassing, bedankt," betuigde Wienersdorf deftig. „Hij zou evenwel de kroon op zijn verhaal zetten, wanneer hij ons mededeelde, hoedanig de misdaad gestraft werd. Bij elk flink opgezet drama moet het vijfde of eindbedrijf daaromtrent uitsluitsel geven."

Johannes lachte, maar die lach getuigde van bitterheid.

„Luistert," sprak hij, „luistert nog een oogenblik, ik zal kort zijn. Die kerels werden opgezonden om vóór den krijgsraad te Martapoera terecht te staan. Onderwijl hunne zaak geïnstruëerd werd, zag een amnestiebesluit het licht en de zoo ziekelijk menschlievende Nederlanders sloten van dat genadebewijs uit: Pangerang Antassari en zijne familieleden, Tomonggong Soerapatti en zijne zonen, alsook nog eenige Goestie's (vorstentelgen), mannen, die niets anders gedaan hadden, dan zich tegen roof en verdrukking met het zwaard in de vuist verdedigd en daarbij den inlandschen oorlog met nadruk in al zijne gevolgen gevoerd te hebben; terwijl schobbejakken van de ergste soort, kerels die zich aan het gemeene recht vergrepen en de gelegenheid te baat genomen hadden om hunne vuige lusten aan de onschuldige echtgenooten en dochters hunner slachtoffers bot te vieren,

waarna zij de onteerde schepsels op de meest gruwzame wijze vermoord hebben, op vrije voeten gesteld werden, met opdracht dat zij, als onder het opzicht der politie gesteld, wekelijks eenmaal hunne gemeene gezichten moesten komen vertoonen aan den officier, die niets onbeproefd had gelaten om hen aan den wrekenden arm der gerechtigheid over te leveren. Nimmer heb ik hartiger vloek in mijn leven gehoord, dan die van de lippen van onzen gewezen kommandant ontsnapte, toen de beide mandoor's voor de eerste maal na hunne invrijheidstelling hem hunne gemeene tronies kwamen vertoonen.

„O!" brulde hij, toen zij den rug gekeerd hadden, „O! had ik die ellendige komedie kunnen voorzien, dan hadden zij nooit het fort betreden."

Ieder weldenkende zal dien kreet voorzeker begrijpen.

XI.

Op reis. — Een anti-muskietenmiddel. — De soengei Basarang. — De Kapoeas. — Achter Poeloe Kanamit. — Het zinken van de »Tjipannas." — Eene besnijdenis. — De varkenskop. — Een echt Dajaksch maal. — La Cueille wordt zeeziek. — Een vondst in het bosch. — Een Pangareran. — Het uitzetten der vischhaken.

Toen de Dajaks den ingezamelden rottan in de prauw opgeborgen hadden en de vloed eindelijk genoegzaam gestegen was, om het vaartuig uit den modder los te kunnen werken, werd de reis hervat. Aanvankelijk hadden de reizigers met dezelfde bezwaren te worstelen als des morgens; ten laatste evenwel kwam de prauw in een tak van de soengei Basarang te recht en, hoewel de moeielijkheden der vaart nog aanzienlijk moesten heeten, zoo konden de opvarenden thans toch plaats in het vaartuig nemen en het met roeien en door met lange bamboestaken te boomen, voorwaarts brengen. Wel moesten zij nu en dan nog eens te water om een moeielijke plaats te passeeren of om bladeren en struiken op te ruimen, die zich als zoovele hinderpalen in den weg stelden, maar de soengei werd al breeder en dieper, en begon al meer en meer de sporen te vertoonen, bevaren te zijn geweest, waardoor die hinderpalen opgeruimd waren. Toch was de zon al heel nabij den horizon genaderd, toen zij de soengei Basarang zelve bereikten.

Dalim was toen van oordeel om hier te blijven, totdat de nacht eenigszins gevorderd zoude zijn. In weinige

uren zou men dan de Kapoeas kunnen bereiken en het zou van de ontmoetingen afhangen, of alsdan de reis zoude kunnen vervolgd worden. In den nanacht zou er veel kans bestaan, geene vaartuigen tegen te komen; in dat geval zou een goed eind weegs afgelegd kunnen worden. Zoo gezegd, zoo gedaan. De prauw werd zooveel mogelijk onder overhangende struiken langs den oever verdekt; de reizigers bereidden hun maal, en toen dat genoten was, trachtten zij rust te genieten. Die poging gelukte geheel en al naar wensch; allen sliepen als mormeldieren, in weerwil van de legioenen muskieten, en wel door een bijzonder toeval.

Wienersdorf had opgemerkt, dat hunne Dajaksche vrienden, toen het eten klaar was, een soort van kleinen theepot te vuur hadden gezet en zich, voordat zij gingen liggen, ijverig met den inhoud het geheele lichaam inwreven. Zelfs dronken zij een paar teugen er van. Toen Johannes hun vroeg wat dat beteekende, vernam hij, dat het „brotoali," een cactusplant was, waarvan de vierkante stelen behoorlijk uitgekookt een heerlijk middel tegen de muskieten opleverden. Wie dagelijks eenige kopjes van dat afkooksel dronk, had van die bloeddorstige insecten geen last; een inwrijving van die deelen des lichaams, die aan hunne aanvallen blootstonden, verzekerde de goede uitkomst. Toen de Europeanen klaagden, dat zij den vorigen nacht geen oog geloken hadden, deelden de Dajaks bereidwillig hun middel mede, hetgeen tot gevolg had, dat geen insect de slapenden naderde en deze allen een rustigen slaap genoten.

Tegen middernacht werden allen gewekt door Dalim, die zich met de taak van schildwacht belast had. De prauw werd nu in den stroom gebracht en zakte voorzichtig de soengei af. Dicht bij de monding ontwaarden de vluchtelingen een open plek in het woud, te midden

Bij het gloren van den dageraad, bevonden de deserteurs zich ter hoogte van het eiland Kanamit.

Dalim oordeelde het onraadzaam, de reis verder voort te zetten en raadde aan een toevlucht te zoeken in soengei Naning, een riviertje, dat op den rechter oever der Kapoeas, achter het eiland uitwatert. Toen de prauw den smallen rivierarm ingestevend was, die Kanamit van den vasten wal scheidt, wees Johannes met den vinger een plek aan, zeggende:

„Daar zoo wat, zijn we eens ter nauwernood aan de mandauw's der Dajaks ontsnapt."

„Och God! dacht ik het niet"? gilde La Cueille, „daar zul je weer een mooi verhaal hebben."

„Je kunt voor mijn part je Walenooren toestoppen; maar dit hier is een plek op Gods aardbodem, die voor mij nog zeer levendige herinneringen bevat."

„Kom, laat die Waal grommen," zei Wienersdorf, „ik geloof dat hij bang voor heksen en spoken is. Dat heeft men meer bij menschen die in steenkolenmijnen gewerkt hebben, niet waar Richard?"

„Jawel, maar dat de Waal mij *nu* het woord late. Wat ik te vertellen heb, is alweer een bijdrage tot de kennis van het volk, waarmede we ongetwijfeld innig in aanraking zullen komen."

„Het was in Juli 1859. Er waren berichten ingekomen, dat de vijand zich op Poeloe Kanamit en aangrenzende oevers geducht versterkt had. Het oorlogsstoomschip „Montrado" was derwaarts gezonden en dat had tot „bateau-mouche," tot voorlichter de „Tjipannas" een klein rivierstoomertje, dat sedert het uitbreken van den opstand in deze streken zeer gewichtige diensten had bewezen. Maar het scheepje was oud, zijn machine ratelend als een oudroestwinkel en zijn stoomketel volgens deskundigen zoo dun als een velletje postpapier.

't Was dan ook treurig die kleine boot soms in een stroomsnelheid van 1,80 meter, die de rivieren hier bij vol ingetreden eb kunnen erlangen, te zien sukkelen. Zij mocht haar stoomspanning slechts op tien kilogram houden en daarmee was niet altijd tegen den stroom in te werken. De gezagvoerder had al menigmaal geprutteld en op het hoogst gevaarlijke van zoo'n toestand gewezen; maar .... er was geen ander stoomscheepje om de „Tjipannas" in die wateren te vervangen; zoodat, zoo luidde het officieele antwoord op die dringende vertoogen, „maar met alle omzichtigheid en wat minder angstvalligheid gehandeld moest worden."

„Kom, dat is gekscheren, niet waar," viel Wienersdorf in. „Zoo'n antwoord is onmogelijk."

„Volkomen vrijheid om het voor gekscheren op te vatten, mijn waarde Zwitser, en ik kan me best begrijpen dat jij, een afstammeling van een vrijheidminnend volk, dat den beer der wouden in zijn wapen voert, geen begrip kunt hebben van zulke fabriekmatige volzinnenmakerij. Men is op de bureaux te Batavia daar zeer sterk in en wordt daarin slechts door de Nederlandsche kommiezerij, welker vaderschap trouwens te eerbiedigen valt, voorbij gestreefd."

„Maar dat antwoord, dat met alle omzichtigheid en wat minder angstvalligheid gehandeld moest worden, is klinkklare onzin."

„Toch niet," glimlachte Johannes, „toch niet. Let eens goed op de beteekenis. Gebeurt er een ongeluk, dan is het bestuur geen schuld aan te wrijven; want.... alle omzichtigheid was aanbevolen. Heeft nu de gezagvoerder die omzichtigheid uit het oog verloren en gestoomd met een ketel, die de geringste spanning niet meer verduren kon, dan moet hij ook al de verantwoordelijkheid van het onheil dragen. Weigert evenwel die gezagvoerder

te stoomen en gebeurt er ten gevolge van die omzichtigheid één ongeval, dan heeft men met een lafaard te doen, dien aanbevolen was minder angstvallig te zijn. Je ziet, hoe het ook uitvalt, de kat komt steeds op haar pootjes te recht en is de Regeering te Batavia steeds gedekt. De rest is bijzaak. Maar laat me nu voortgaan."

„Den bewusten dag hadden we — want we waren met een twintigtal soldaten aan boord van de „Tjipannas" — Poeloe Kanamit afgepatrouilleerd en daarop niets gevonden dan veel modder. 't Is, zooals ge zien kunt, een laag, moerassig eiland met zwaren plantengroei overdekt, dat met iederen vloed onder water komt; 't is ongeveer een half uur lang en slechts een paar honderd el breed. Toen we aan boord terug waren, zouden we naar den vasten wal oversteken, om ook daar het terrein te onderzoeken. Maar ten halverwegen van het vaarwater vernamen we een doffen slag, gepaard met een vrij hevigen schok en, voor we ons eigenlijk rekenschap konden geven, wat er gebeurde, begon het scheepje te zinken. Gelukkig dat de sloep slechts met een eind aan de valreepstrap bevestigd was, anders waren vele ongelukken te betreuren geweest. Nu behoefde zij slechts bijgehaald te worden; maar er was niet meer tijd dan noodig om er in te stormen. Nauwelijks toch was de sloep losgemaakt en eenige kabellengten van de boot verwijderd of deze begon een golvende beweging te vertoonen, dook eerst over den voorsteven, verhief zich weder, waarbij de achtersteven wegzonk; daarop dook de voorsteven nogmaals maar nu voor goed en verdween het geheele schip in de diepte.

„Nog waren we niet van den schrik bekomen en deinde de sloep nog verschrikkelijk, toen van den wal een vrij sterk geweervuur weerklonk en met de kogels ons ook een aantal vergiftigde pijltjes om de ooren vlogen. Ge-

lukkig werd niemand geraakt, maar onze toestand was toch uiterst benard. Allen waren we in de sloep gevlogen, slechts met de gedachte bezield het lijf te bergen; doch niemand had bij die algemeene ontsteltenis er aan gedacht wapens mee te nemen. Er waren zelfs geen roeiriemen of pagaaien voorhanden; we dreven op Gods genade. Wel lagen een paar oud-model geweren in de sloep; maar patronen waren er niet en die oude verroeste wapenen misten zelfs de bajonet. Gedurende een korten tijd hielden we de vijanden in bedwang door die onschadelijke geweren op hen aan te leggen, maar toen zij ondervonden, dat toch niet geschoten werd, nam hun moed hand over hand toe, en spoedig waren eenige hunner djoekoeng's bemand en maakten die zich gereed onze sloep op zijde te schieten. We zouden allen verloren geweest zijn, want we waren volkomen weerloos tegenover hunne vreeselijke mandauw's, doch daar verscheen de „Montrado" aan den noorderingang van het vaarwater en niet zoodra had deze onzen neteligen toestand bemerkt of een kanonschot weerklonk, dat om de ooren onzer belagers een hagelbui van kartetskogels deed fluiten, die, hoewel in haast en slecht gericht, evenwel de goede uitwerking hadden, de Dajaks als schimmen te doen verdwijnen. Weinige minuten later bevonden we ons aan boord van het oorlogsschip en waren we gered.

„Oef!" riep La Cueille, „dat 's me een pak van 't hart, 't Was me, of ik de nachtmerrie had. Je komt er telkens nog al goed af; dat 's me een troost bij al je nare verhalen."

„Maar," vroeg Wienersdorf, „hoe zijn die luidjes thans hier gezind?"

„'t Is nog raar gespuis en als ze ontdekten, dat we blanken zijn, zou ons leven geen oortje waard zijn. Maar

we zijn nu Dajaks, „Hèlo mikèh" niet bang zijn," voer Johannes lachende voort. „In allen gevalle we zijn met ons zevenen en kwaad zal het niet kunnen, als we de wapens onder bereik houden."

De prauw zwenkte de soengei Naning in en voer deze op, totdat een groot huis bereikt werd. Dalim en een zijner landslieden, vergezeld van Johannes, stegen aan wal en klommen langs een schuins liggenden boom, van inkervingen voorzien, de gewone trap, die toegang tot de Dajaksche woningen verleent, op naar boven en traden het huis binnen. Al de achtergeblevenen in de prauw hadden een geweer gegrepen en hielden zich tot handelen gereed. Maar na een poos, die den wachtenden zeer lang scheen, trad Johannes naar buiten, maakte een gebaar tot geruststelling en riep in het Dajaksch dat men bij vrienden aangeland was. En werkelijk woonde daar een bloedverwant van een der opvarende Dajaks, die zich, als betrokken bij de opstandszaken, daar schuil hield. Het was een Islamsche Dajak, dat wil zeggen, dat hij zijne heidensche gebruiken vaarwel gezegd en den Mahomedaanschen godsdienst omhelsd had. Dat was nog eerst kort geleden geschied en sedert had hij zijn Dajakschen naam „Mihing" voor dien van „Ali Bahar" verwisseld. Maar waarschijnlijk waren de „Sangiangs (halfgoden) over die bekeering vertoornd, want de Hadji, die hem bekeerd had, was bij het baden door een kaaiman gegrepen en verslonden.

Toen Dalim aan Ali Bahar vertelde, dat een „Sjech" onder het gezelschap was, gaf deze luide zijn vreugde te kennen en stormde hij naar buiten om de reizigers te begroeten en te verzoeken bij hem binnen te treden. Vooral overlaadde hij den Arabier met eerbiedsbewijzen; hij schudde hem de hand zoo als hij dat wel eens te Kwala Koepoeas, in navolging der blanken gezien had,

wreef het tipje van zijn neus tegen dat van den pseudo-Sjech, om hem den Dajakschen groet toe te brengen en legde eindelijk zijne beide handpalmen uitgestrekt op zijn voorhoofd onder het prevelen van: „Allah akbar", zooals hij dat zijn vorigen leeraar had zien en hooren doen.

La Cueille kweet zich deftig van zijn rol, hij boog telkenmale onder het uitspreken van „Bismillah", afgewisseld met een Waalschen vloek, dien niemand begreep, en liet met veel vroomheid de kralen van zijn rozenkrans onverpoosd tusschen de vingers glijden. Maar toen zijn gastheer hem mededeelde, dat hij twee zonen had, jongelingen van omstreeks veertien en vijftien jaren, en het zijn vurigste wensch was, dat de heilige man die jeugdige Dajaks besnijden zoude, ontsnapte hem een gebaar van ontzetting. In zijn wanhoop sprong de Waal op, strekte zijn handen ten hemel, als om dien tot getuige te roepen, waartoe hij gekomen was. Gelukkig dat Johannes zijn lachlust, door dit koddig tusschenspel opgewekt, had kunnen bedwingen; hij verklaarde thans den verbaasden Dajak, dat de heilige met vervoering Allah dankte, voor het voorrecht hem geschonken, weer aan twee medeschepselen het zichtbare teeken van tot de uitverkorenen des Profeets te behooren, te mogen mededeelen. Maar men moest wachten tot dat de zon aan den hemel gestegen zou zijn ter plaatse door de uitgestrekte armen des Sjech's aangewezen. Deze zoude zich intusschen afzonderen om zich door het gebed tot de heilige handeling voor te bereiden.

Toen de Waal in de prauw weergekeerd was, gevoelde hij zich zeer neerslachtig. Hij had in zijn leven steenkolen gedolven, stoomketels geklonken, geweerloopen geboord, hanen gefrischt en bajonetten vervaardigd; maar een besnijdenis te verrichten, daartoe achtte hij zich niet in staat. Dat werk was hem te fijn; hij begreep dat hij

daarbij fiasco moest maken. In doffe wanhoop greep hij evenwel zijn zakmes, beproefde op zijn duim of het wel scherp genoeg was voor de bewerking en keek uit naar een steen om het nog wat aan te zetten. Johannes keek hem glimlachend aan, maar toen hij begreep, wat dat mes te beduiden had, schaterde hij het uit.

„Steek dat ding toch in je zak," zei hij, toen zijn lachbui wat bedaard was, „daar komt geen ijzer of staal bij te pas. Dat je dat als Arabier niet weet! je bent nog weinig in je rol. Wacht, ik zal je het werktuig fabriceeren, dat je noodig hebt."

En een stuk bamboe grijpende, fatsoeneerde hij dat in de gedaante van een mesje met uiterst scherpe snee, waartoe de glasharde bast van de bamboe zich bij uitnemendheid leende.

„Zie zoo," zei hij, „je hebt nu niets anders te doen, dan de huid tusschen den voorsten vinger en duim te nemen en die met dat mesje een weinig af te schaven, evenwel zoo, dat een paar droppels bloed zichtbaar worden. Kom, kom, je zet een gezicht of je een moord moet begaan; 'k zeg je, alleen de huid maar wat schaven."

„O!" riep de Waal in wanhoop, terwijl hij het bamboelemmet hemelwaarts ophief, „o! 'k doe de plechtige gelofte, als ik in mijn land terugkom, dit mes bij het altaar van Notre Dame op te hangen!"

„Waarmee je een paar Mahomedaantjes gefabriceerd zult hebben! Ja, daar zal ze nog al op gesteld zijn, daar zal je haar pleizier mee doen. Het idée is prachtig. Maar, om bij de zaak te blijven, vergeet nu maar niet gedurende de bewerking een aantal „Allah's" en „Bismillah's" te mompelen; ook niet om na de bewerking de afwassching der handen door den Koran voorgeschreven, te volvoeren."

La Cueille, zoo door die raadgevingen gesteund, hield zich nog al goed. Op het aangegeven uur volvoerde hij, niet-

tegenstaande het gillen en tegenspartelen der patiënten, de operatie met een handigheid en ook met een zachtzinnigheid, die men niet verwacht zoude hebben, van een hand, die gewoon geweest was, den voorhamer te hanteeren. Maar toen de besnijdenis afgeloopen was, wachtte hem een nieuwe beproeving.

De Dajaks zijn groote liefhebbers van feestvieren; iedere gelegenheid is hun daartoe welkom, en nu was niets natuurlijker dan dat die besnijdenis, waardoor twee heidenen tot kinderen Gods gemaakt en bij de uitverkorenen des Profeets ingelijfd waren, met een goed middagmaal en een flinken teug zoude bezegeld worden. Allen, maar voornamelijk Sjech Mohammed Al Mansoer, gaven hunne ingenomenheid daarmede te kennen en de laatstgenoemde gaf zelfs een spreuk ten beste, waarbij hij meende dat „Allah het best in zijne gaven verheerlijkt wordt." Maar toen tegen het middaguur allen met de huisgenooten huns gastheers met gekruiste beenen, in een kring geschaard, op het matje zaten, dat tot feestdisch zoude dienen en als eerste schotel een vervaarlijk groote varkenskop, ter nauwernood van zijn grofste borstels ontdaan en even boven het vuur gepoft, op een groot blad opgedragen werd en daarnaast een pot met „toewak" verscheen, boog Johannes zich tot den Waal en fluisterde hem eenige woorden toe. Met zichtbare drift voer deze laatste op:

„Que la peste t'étouffe, vilain animal!!" schreeuwde hij.

Het geheele Dajaksche huisgezin stoof verschrikt op bij die uitbarsting van gramschap, maar Johannes stelde hen gerust door de verklaring, dat de heilige naneef des Profeets zijn verontwaardiging te kennen gaf over de stoutheid om in een pas bekeerd huisgezin en bij zoo'n feest zulke spijzen en dranken op te dragen en vooral hem die voor te zetten.

„Ziet hoe de heilige rilt," voer hij voort, „hij rilt van afschuw bij het zien van het onreine voedsel, door Ngabehi Mohamed zoo streng veroordeeld."

En werkelijk de Arabier schoof heen en weder als een bezetene en mompelde binnensmonds een mengelmoes van Waalsche, Fransche en Hollandsche vloeken. Hij begreep, dat hij te wille van zijn kleed van een lekker gerecht, den zoo smakelijk uitzienden varkenskop, waarvan hij zijn deel reeds in gedachte met citroensap en lombokh toebereid had, afzien moest, en dat hij een hartigen teug van den zoo lekker ruikenden „toeak" zou moeten derven.

Met den „toeak", een uit rijst gegisten, peper, betèlnoten en suiker vervaardigden drank, had hij reeds vroeger kennis gemaakt en hem toen zoo lekker gevonden, dat, nu hij den pot met het verleidelijk vocht had zien verschijnen, hij zich de belofte gedaan had, den inhoud geducht aan te spreken. Maar nu, die verduivelde Johannes! dat die zijn mond niet kon houden. Hij draaide zijn tulband heen en weer op zijn hoofd en had veel trek dat hoofdtooisel door de geopende deur in de soengei te werpen. Maar Indoe Soemping, de gastvrouw haastte zich den wanhopigen Arabier een geduchte portie „tambilok" degelijk gekruid en gepeperd en goed gebraden, en ook eenige stukken „liendoeng", die in een zure eiersaus dreven, voor te zetten. Nadat de heilige man er een gebed over uitgesproken had, liet hij zich die gerechten bij gebrek aan wat anders, met een flinke portie schijfjes gebakken „Koedjang" goed smaken. Hij verklaarde zelfs later, dat hij die Dajaksche keuken uitermate fijn en lekker gevonden had.

„Dat geloof ik wel," meende Johannes, die het verkorvene goed had te maken, „'t was het fijnste, wat ze je voorzetten konden. Dàt heb je toch met je be-

snijdenisbaantje op ons voor gehad. Ons heeft men van die lekkernijen niet gepresenteerd."

„Maar wat is het, wat ik eigenlijk gegeten heb?"

„Weet je dat niet, orang bodokh? (domkop) Welnu, de Koedjang is een knolgewas, dat in de lage Dajaklanden overal in het wild groeit en de aardappelen vervangt."

„Die ken ik wel; die heb ik te Kwala Kapoeas genoeg gezien en gegeten. Zoo aan schijfjes gebakken, zijn ze bepaald lekker; maar ik bedoel meer de vleeschgerechten. Hoe hoorde ik ze ook weer noemen?"

„Tambilok" en „liendoeng?"

„Juist, wat zijn dat?"

„Heb je te Kwala Kapoeas, wel eens een ouden boomstam, die lang in de rivier gelegen had, zien opensplijten?"

„Wel zeker; dat is nog zoo lang niet geleden, bij gelegenheid dat het vlot vernieuwd werd, waarop de badinrichting stond."

„Welnu, wat heb je toen gezien?"

„Wat ik toen gezien heb? Ik begrijp je niet. Wat ik toen gezien heb? Wel, die boomstammen met wiggen opensplijten en naar de keuken dragen, om ze als brandhout te bezigen. Daaraan heb ik mee gecorveed."

„Ze hebben oogen en zien niet, die Europeanen", mompelde Johannes. „Heb je niet opgemerkt, dat het hout, van binnen geheel en al in de lengte doorboord was met ontelbare gangen van ongeveer een pink dikte; ofschoon de stam van buiten geheel gaaf was?"

„Wel zeker en die gangen waren van binnen met een harde en witte schelplaag gevoerd."

„En in die gangen werden lange, vette, witte wormen aangetroffen. Welnu?"

„Welnu....? Wel dat is de paalworm.... dat weet ik wel," sprak La Cueille aarzelend.

„En het is die paalworm, die de Dajaks „tambilok" noemen, en waarvan ze zulk een lekkeren schotel bereiden."

„O! Notre Dame de bon secours!" gilde de Waal walgend en kokhalzend.

„En de „liendoeng," vervolgde Johannes als in één adem zijn lekkerbekstoelichting, „en de „liendoeng" is een zoo wat drie voet lange waterslang, ter dikte van een mansarm, rood van kleur, met zwarte strepen op den rug, die een zeer gladde huid heeft, maar niet giftig is. Die is de lievelingskost der Dajaks." 1)

„O! en ik heb die voor paling gegeten!" riep La Cueille met wanhoop uit, terwijl hij het hoofd buiten boord der prauw stak en met het bovenrif bewegingen volbracht, zoo als stumperds bij zeeziekte plegen te verrichten, wanneer zij hun offer aan Neptunus plengen.

„Zie je, dat 's dwaas van je wat je daar doet," zei Johannes lachend.

Zoo'n aterling lachte om alles, het was om helsch te worden.

„Nu zal je straks honger hebben," vervolgde hij half medelijdend, „maar laat je dat niet ongerust maken; 'k heb op Dajaksche wijze een groot stuk van dien varkenskop in een blad gewikkeld, als je je straks wat minder kinderachtig gevoelt, kan je je hart ophalen. Maar wat een poppetjes maken ze toch van jullie in die Walenkwartieren? Kerels, die bleek om hun neus worden, wanneer ze van een paalworm of een slang proeven. Je zult nog wel eens wat anders achter je knoopsgaten moeten steken voor dat je thuis zult zijn."

---

1) Hoewel de Dajaks met graagte sommige slangensoorten verorberen, raken zij nimmer palingen aan, die toch in menigte in hunne moerassen aangetroffen worden. De redenen, die zij daarvoor aangeven zijn, dat de paling steeds op lijken en krengen aast en dat bij hen afschuw verwekt.

La Cueille zuchtte, maar antwoordde niet. Hij legde zich te rusten en.... was het het zalige bewustzijn twee heidenen aan den Vorst der duisternis ontrukt te hebben? Of was het de invloed der aandoeningen, dien dag bij de besnijdenis en na het verorberen der slangen en paalwormen, ondervonden? Wie zal dat ooit uitmaken? Genoeg zij het, dat hij spoedig in een diepen slaap gedompeld werd en dat, zooals hij daar in 't heilige gewaad uitgestrekt lag met een glimlach op de lippen, hij een fraai beeld vertoonde van den slaap des rechtvaardigen.

Middelerwijl Sjech Mohamed Al Mansoer sliep, waren Johannes, Wienersdorf, Schlickeisen en Dalim onder geleide van hun gastheer Ali Bahar, na eenige ruggespraak met dezen, behoorlijk gewapend het bosch ingetreden. De beide overblijvende Dajaks van het reisgezelschap bewaakten de prauw en hadden daartoe ieder een geweer ter hand genomen. Niets verdachts liet zich evenwel ontwaren en zoo omstreeks een uur voor het vallen van den avond kwamen de anderen terug en brachten een groot pak gereedschap, waaronder schoppen en pikhouweelen mede, als ook twee kleine bronzen één pond kanons, die zij dachten dat hun te pas zouden kunnen komen. Die gereedschappen en die wapens hadden zij, zooals zij beweerden, in een ledige hut gevonden en waren afkomstig van de gezonken „Tjipannas", die door de Dajaks opgevischt waren. Er moest nog een wandeling gemaakt worden, want daar lag nog een koperen kruitkist, zooals die aan boord der oorlogschepen gebruikt wordt, waarin nog eenig buskruit aanwezig was. Dicht daarbij lagen een vijftigtal kartetsen voor de kanonstukjes; die mochten niet te loor gaan. Verder was er nog een lichte ankerketting van een dertig vadem lengte, die van onschatbaren dienst zoude kunnen zijn.

Tegen acht uur omstreeks was alles aan boord, en

toen meende La Cueille, die intusschen wakker was geworden, dat de reis zoude vervolgd worden; maar in stede daarvan zetten zijne makkers zich nog eenigen tijd met den gastheer te praten. Eindelijk, toen die zijn huis ingetreden was en de anderen de prauw instapten en zich gereed maakten om rust te genieten, vertelde Johannes den Waal, dat zij dezen nacht en ook nog den volgenden dag in soengei Naning zouden verwijlen.

„Maar," vroeg La Cueille, „is het niet gewaagd, hier zoo nabij het Hollandsche fort, langer dan noodig te verblijven?"

„Langer dan noodig, zou zeker gewaagd zijn. Maar we mogen niet te veel haast aan den dag leggen, dat is zoo strijdig met den aard en de gewoonten der Dajaks, dat wij groote achterdocht zouden opwekken. Je hebt onzen gastheer hooren vertellen, dat je voorganger, zijn vroegere godsdienstleeraar, door een kaaiman gegrepen is. Nu heeft hij ons verzocht, hem morgen te helpen dat beest te vangen. Dat is een uitnoodiging, die geen Dajak mag afslaan. Dat zou de bloedigste tooneelen veroorzaken."

„Een kostelijk mooi baantje. Goddank! ik heb van zoo'n jacht geen verstand, zoodat ik stilletjes hier zal kunnen blijven!"

„Mis; je hebt er integendeel een rol bij, die niemand anders vervullen kan."

„Ga dan je gang, als 't maar weer niet geldt slangen of paalwormen te eten. Dan pas ik."

„Vertel nu geen domheid. Luister. Ik heb mij uitgegeven voor Pangareran . . . ."

„Ik voor een afstammeling van den Profeet; jij nu voor een Pangerang; ik zie den dag nog aanbreken, dat de twee Zwitsers Radja zullen worden. Nu, als ons dat naar de noordkust zal kunnen tooveren, mij wel."

„Nogmaals, verkoop geen onzin. 'k Heb me niet voor Pangerang (vorst) maar voor Pangareran uitgegeven."

„Zoo, is daar onderscheid in? Zeg me dan eerst wat een Pangareran is."

„Dat is iemand die er werk van maakt, krokodillen te vangen."

„Zoo, zoo; maar als jij je daarvoor uitgegeven hebt, dan ben ik bij dat werkje niet noodig."

„Wel zeker; een Pangareran gaat nimmer uit, om zijn vak uit te oefenen, zonder een priester bij zich te hebben, die gebeden prevelt. En, waardste Arabier, in onze associatie komt jou het biddersbaantje van rechtswege toe."

De Waal verschoof zijn' tulband eens, bedacht zich een oogenblik en sprak toen:

„Maar 'k dacht dat de Dajaks heidenen waren? Een Mahomedaansch gebed is dus zeker te onpas."

„De meeste Pangareran's zijn Maleiers, dus Mohamedanen. Je weet toch ook wel, dat de Dajaks geen kaaiman durven vangen."

„Waarom niet?"

„Omdat Djata — een broeder van Mahatara, de God der Dajaks — de vader van alle krokodillen is en zelf onder de gedaante van een kolossalen kaaiman in den hemel vertoeft. Voor geen schatten der aarde zullen daarom de Dajaks een dier monsters dooden en worden zij door de bloedwraak daartoe gedwongen, dat wil zeggen, wanneer een hunner bloedverwanten, vrienden, gasten of buren verslonden is, dan: je weet „il y a des accommodements avec le ciel", wordt een Maleier betaald, om den misdadiger te dooden."

„Met je permissie, hoe weten ze, wie de misdadiger is? Hier in deze wateren zwemt nog al wat van dat ontuig."

„Dat er bij zulk eene wraakpartij een enkel onschuldig zoontje van Djata omkomt, is zeker, maar dat schijnt de Dajaks niet te deren. De jacht wordt niet opgegeven, voor dat een kaaiman gevangen is, in welks ingewanden overblijfselen van het slachtoffer zijner vraatzucht gevonden worden. Je herinnert je toch nog wel, toen dat lieve Dajaksche meisje, de kleine Biengies, bij het fort te Kwala Kapoeas door een kaaiman weggehaald was. Toen zijn zeker een vijftigtal van die ondieren aangebracht, totdat eindelijk ruim zes weken na het ongeval een zeer groote gevangen werd, in wiens maag een dicht ineengewerkte bos menschenhaar en de koperen braceletten, die de deern gedragen had, gevonden werden. Toen was de jacht uit."

„Of ik mij dat nog herinner? Wel zeker; 'k heb toen de Javaansche soldaatjes geholpen om het vet uit al die krengen te koken; zij brandden dat 's avonds in hunne lampjes. Wat een zacht vet was dat, nog zachter dan de fijnste reuzel. Ik wilde toen een voorraad bewaren; ik ben overtuigd dat kaaimannenvet een uitmuntend middel moet zijn tegen winterhanden en wintervoeten."

„Verduiveld, daar zul je hier last van hebben, geloof dat vrij; maar let nu op. Straks tegen middernacht ga ik de haken uitzetten en daarbij moet je tegenwoordig zijn. Je hebt immers flink geslapen?"

„Ja dat heb ik; maar.... de haken uitzetten? wat is dat en wat heb ik er bij te doen?"

„Wat dat is, dat zul je wel zien; wat je er bij te doen hebt, och, niet veel; alleen maar gebeden prevelen; en daar we waarschijnlijk in het holle van den nacht met ons beiden alleen zullen zijn, kun je ook dat bidden achterwege laten. Maar denk er om, dat je morgen, wanneer een kaaiman mocht gevangen zijn, deftig en zalvend bidt. Je moet zelfs het ondier overlezen, anders

krijg ik een ongeluk. Zie hier een beduimelde Maleische bloemlezing van Roorda van Eysinga, die kan best dienst doen voor Koran; ze is er smerig genoeg toe."

Na die bespreking volgden de beide mannen weldra het voorbeeld hunner makkers. Zij wikkelden zich in hunne spreien, maar bleven voorzichtig waakzaam en uitkijken.

Toen de „Taloetoek" — een kleine uilensoort met zwarte donsachtige veeren op het lijf, maar met roodachtige vleugel- en staartpennen — te middernacht zijn droefgeestig: „khoekh, khoekh" deed hooren, wenkte Johannes den Waal en maakte een der Zwitsers wakker, om voor de algemeene veiligheid te waken. Beiden bestegen vervolgens een djoekoeng, waarin lange rottaneinden aan elkander gebonden lagen, zoodat zij kabels van dertig tot veertig meter lengte vormden, aan welker uiteinden stevige ijzeren haken van anderhalven voet lang en nagenoeg een vinger dik bevestigd waren. Na een lampje aangestoken te hebben, beijverden zich beide mannen de haken van aas te voorzien, waartoe zij hoofdzakelijk levende eenden gebruikten. Haak en eend werden op een vlotje van pisangstammen zoodanig bevestigd, dat bij het te water laten de eend drijvende en levend bleef. Toen zij daarmee klaar waren, blies Johannes het lampje uit; beiden grepen de beseai's en zakten zachtkens en zonder gedruisch te maken de soengei af, op hun weg slechts voorgelicht door de millioenen en millioenen vuurvliegjes, die op de bladeren van de Rambei-boomen 1) langs de oevers van het smalle riviertje als zoo vele heldere vonkjes schitterden.

---

1) Rambei is een boomsoort, die op Borneo langs de moerassige oevers van de rivieren en soengei's veelvuldig voorkomt. Het is een boom die, wat stam, twijgen en bladeren betreft, volmaakt op een wilg

In de soengei werden een paar haken uitgezet; maar de uiteinden van de rottankabels, aan een zwaar stuk hout gebonden en dit laatste zoodanig aan eenige takjes aan den oever bevestigd, dat deze bij een eenigszins heftigen ruk moesten breken om het stuk hout drijvende te laten. In de monding der Naning werd ook zulk een vischtoestel geplaatst, alsook nog een paar daar tegenover, aan den westelijken oever van het eiland Kanamit.

Toen dat alles goed besteld was, roeiden onze beide Europeanen zachtkens naar hunne prauw terug en legden zich ter ruste.

---

gelijkt. Hij draagt evenwel een vrucht, die veel overeenkomst heeft in vorm met een appel, aangenaam zuur is en vooral door de apen op hoogen prijs gesteld wordt.

X.

Een kaaiman aan den haak. — Een jacht te water. — De verrichtingen van den Pangareran. — La Cueille en Johannes te water. — Een ex-voto. — Het zegeteeken. — Een Dajaksche stokerij. — De soengei Mantangei. — Onraad. — Gevecht met een boa constrictor. — Een slapend echtpaar door den boa overvallen. — De reis vervolgd. — Jacht op twee Dajaks.

Toen weinige uren later de dageraad met zijn gulden tooi verscheen, werden spoedig, zoowel de bewoners van het huis, als de opvarenden van de prauw luide gewekt. In hun ongeduld waren toch een paar kleine jongens met een djoekoeng de soengei afgezakt en hadden de tijding aangebracht, dat de eend, aan de monding van het riviertje geplaatst, verdwenen was; maar dat zij heel in de verte, bovenstrooms van het eiland, een stuk hout ontwaard hadden, dat met kracht tegen de stroomrichting scheen opgevoerd te worden.

Iedereen haastte zich op die tijding en toen het ontbijt — wat gekookte rijst van gisteren met gedroogde visch — verorberd was, snelden allen naar de djoekoengs, die gereed lagen, en weldra schuimde het water van de kleine soengei Naning onder de krachtige pagaaislagen en waren de vaartuigen spoedig uit het oog der twee Zwitsers, die als wachthebbenden in de prauw achterbleven, verdwenen.

Al de haken, in de soengei uitgezet, waren nog aanwezig; ook die aan de oevers van Poeloe Kanamit ge-

steld, kon men ontwaren, en lagen de spartelende en kwakende eenden nog steeds in doodsangst op hunne vlotjes. Maar het aas aan de monding van het riviertje aangeboden, was met haak en rottankabel verdwenen. IJverig werd uitgekeken en jawel, geheel overeenkomstig het bericht der kleine jongens, dreef ten noorden van het eiland een zwaar stuk hout, dat van tijd tot tijd met rukken tegen den stroom in werd gesleurd.

Als pijlen uit een boog schoten de djoekong's vooruit en weldra was het stuk hout ingehaald en in een der vaartuigen geheschen. Aller handen grepen den kabel om hem in te palmen en spoedig was een monster zichtbaar van minstens twintig voet lengte. Maar zoodra het ondier, na veel tegenspartelen, aan de oppervlakte des waters gebracht was, deed het een vreeselijken luchtsprong, waardoor zijn geheele lichaam buiten het water verscheen en deed vreezen, dat de haak afbreken of uitscheuren zoude. Met den staart geeselde het monster het water tot schuim en schoot in blinde woede met zulk een kracht vooruit, dat de opvarenden loslaten moesten, wilden zij hunne vaartuigen niet onder water gesleept zien. Ter nauwernood was er tijd om het houtblok, waaraan de kabel vastzat, over boord te smijten. Maar met inspanning van alle krachten werd dat blok gevolgd en in 't oog gehouden. Toen die razende wedren ongeveer een half uur geduurd had, begon de vaart van het houtblok zichtbaar te minderen en eindelijk lag het stil aan de oppervlakte voor den stroom te zwaaien. De djoekoeng's naderden nu, alle handen werden weer aan het werk geslagen, namen het blok in en heschen den kaaiman weer van uit de diepte tot aan den waterspiegel. Weer vertoonde het ondier zijne acrobatische toeren en maakte daarbij sprongen, alsof het een luchtbewoner wilde worden. Soms draaide het

aan den kabel twintig à dertig malen oogverblindend snel om zijn lengteas, terwijl het water in wilde golven omhoog werd gejaagd. Toen ook die pogingen om zich los te scheuren mislukten, schoot het monster weer vooruit en sloeg op de vlucht. De krachten van het gevangen dier namen evenwel af, want nu waren het slechts weinige djoekoeng's en dan nog maar van de kleinste soort, die genoodzaakt waren den kabel te laten slippen en achter te blijven. De meesten hielden vol en volvoerden, terwijl zij met reuzenkracht gesleept werden, pijlsnel een wedloop, waarbij het witte schuim zich voor den boeg wild en woest krulde en de slanke en ranke vaartuigen dreigde te overstelpen.

Maar de aanhouder wint. De vaart van het monster minderde allengskens en weldra was het weer gedwongen uit te rusten. Nu werd de vertooning van straks herhaald. Andermaal schoot de kaaiman vooruit, toen de zon hem onbescheiden in de oogen scheen; andermaal volgden de djoekoeng's in ijlende vaart. Maar de afstanden, die werden afgelegd, werden al korter en korter en het oogenblik was nabij, dat het ondier uitgeput en onmachtig zoude zijn verderen tegenstand te bieden. Dat was het tijdstip voor den Pangareran en zijn akoliet om werkzaam op te treden. De prauw, waarin beiden gezeten waren, moest den kaaiman op zijde komen; waarna de Pangareran de verontschuldigingen van de Dajaks moest bijbrengen dat zij een „badjai" (krokodil), een kind en dienaar van Djata, den broeder van Mahatara het almachtige Opperwezen, moesten dooden. Tevens moest hij betuigen, dat zij (de Dajaks) door het ombrengen van een hunner verwanten of vrienden tot bloedwraak genoodzaakt werden. Dit geschiedde om de Dajaksche adat te bevredigen.

Vervolgens zou de priester, als helper van den Pangareran eenige hoofdstukken uit den Koran lezen; waarna beiden op het lichaam moesten stijgen van den uitgeputten krokodil, die inmiddels bewegingloos langs boord lag, de Pangareran om de vreeselijke kaken van het ondier met een paar rottanglussen toe te halen en hem zoo onschadelijk te maken, de priester om hem bij dat werk met zijne gebeden te helpen. Bij die verrichting is in den regel hoegenaamd geen gevaar of ongeval te vreezen, wanneer zij slechts met kalmte en vastberadenheid uitgevoerd wordt. Maar al reeds bij den eersten wedren, door den krokodil gehouden, had de pseudo-Arabier geheel zijn bezinning verloren en al de „Notres Dames" zijner kennis luide aangeroepen en al de qualificatiën van de Moedermaagd, in de litanie van Lorette vervat, in de grootste wanhoop uitgegild. Eindelijk half suf van angst, zat hij nog maar automatisch kruisteekens op mond en borst te maken en te prevelen: „priez pour nous, priez pour nous." In dien toestand moest hij handelend optreden.

Johannes was reeds met zijne naakte voeten op den kop van het ondier gesprongen en maakte zich gereed zijn prooi te muilbanden, toen de Dajaks hem toeriepen, voorzichtig te zijn, daar de priester hem nog niet gevolgd was. Driftig prevelde hij eenige woorden, waaronder een welgemeende hollandsche vloek klonk, die evenwel gelukkig door de omringenden niet verstaan werd. Toen evenwel La Cueille, al zijn moed bij elkaar rapende, hem volgen wilde en met zijn sandalen de glibberige huid des kaaimans betrad, gleed hij uit en viel schrijlings op het lijf van het ondier, in zijn geestelijk gewaad zoo bespottelijk verwikkeld en met zulk een koddig gelaat, dat de Dajaks, toch al een volkje, welks lachspieren spoedig in beweging zijn, in een daverend

„soerak" (gejuich) 1) uitbarstten en hun lachen niet konden bedwingen.

Maar de kaaiman, verwoed door den ontvangen schok, half onzinnig ten gevolge van de vermeerderde pijn door den haak in zijn keel veroorzaakt, verzamelde zijn laatste krachten, trok en wrong aan den noodlottigen kabel en zweepte met zijn staart vreeselijk de oppervlakte des waters. Een oogenblik poogde de Waal in doodsangst zijn ruiterpositie te bewaren, maar op die gladde huid met stekelige ruggegraat en bij die dwaze sprongen ging dat niet. Al spoedig gleed hij af en verdween in de diepte. Johannes poogde ook zijn standpunt te behouden; hij had zijne vingeren aan beide zijden in de oogen zijner tegenpartij gewrongen en trachtte zich in de oogkassen vast te klemmen. Maar door de hevige smart nog woester gemaakt, deed het ondier een vreeselijken ruk, verbrak den rottangkabel, waaraan de haak vast zat, en schoot met den Pangareran op zijn kop vastgeklemd, in ontzettende vaart onder water. Het was evenwel zijn laatste krachtsinspanning geweest. Borrelend brak het water op eenigen afstand in een paar golven omhoog, en weldra dreef het lijk van den kaaiman met den geelwitten buik omhoog, waarop de toeschouwers de vore konden opmerken, die de kleine „poeai", door de vaste hand van Johannes bestuurd, zich tot in de ingewanden des ondiers gebaand had.

De „poeai" is een klein driekant mesje met langen steel, dat met zijn scheede aan de scheede van den mandauw is vastgehecht. Het dient voornamelijk

---

1) Wanneer de Dajaks juichen, begint een hunner te gillen met een langgerekt: leeeh lêlêlêlêlêlêlê, waarop al de vergaderden met den gil: »ŏōŏh oeiiit" antwoorden. In gewone omstandigheden heet dit juichen »soerak"; bij oorlog, koppensnellerstochten, menschenoffers enz. wordt het »lahap", genoemd.

om bij het koppensnellen de schedels, nadat zij op een houtvuur geroosterd zijn, verder van de vleeschdeelen, die niet genoegzaam verkoold zijn, te ontdoen.

Iets verder dan de kaaiman kwam Johannes boven water en zijn eerste werk was om naar den Waal uit te zien. Toen hij dezen half verdronken nog in het water ploeterende, ontwaarde, schoot hij naar hem toe en hielp hem in het naastbij zijnde vaartuig. Helaas! de arme priester had zijn Koran, zijn rozenkrans en zijne sandalen verloren; maar toch dankte hij de Heilige Maagd vurig, dat hij er zoo afgekomen was. De sandalen werden een oogenblik later opgevischt, maar het Heilige Boek des Profeets en het bidsnoer bleven weg.

Toen het lijk van den gevangen krokodil op Poeloe Kanamit aan den wal gebracht en opengesneden was, vond men in de maag een vasten harden bal van ineengedrukt haar, waarvan het grootste gedeelte aan individuën van het menschelijk geslacht toebehoord had, een paar tibia's, die Wienersdorf klassificeerde, als aan een varken behoord te hebben en eindelijk een gouden ring met fraaien steen en een rozenkrans, die beiden erkend werden, als het eigendom te zijn geweest van den opgepeuzelden hadji. De vreugde was nu algemeen, want men was thans zeker den schuldige gevangen te hebben; de bloedwraak was voldaan en de jacht kon verder gestaakt worden. De ring werd door den dankbaren Ali Bahar aan den kloeken Pangareran toegewezen; het bidsnoer aan den Arabier ter vervanging van het verlorene.

Johannes scheen aangedaan en mompelde zacht, terwijl hij den steen des rings in de stralen der zon liet flonkeren:

„Dat aandenken zal mij nimmer verlaten. Verduiveld, dat was haast te duur gekocht. Ik kan niet zeggen, dat de nabijheid van Poeloe Kanamit mij geluk aanbrengt. Dat is de tweede maal, dat ik in deze buurt verschijn,

en beide malen had het verduiveld weinig gescheeld, of ik was om zeep."

Van zijn kant boog La Cueille vroom het hoofd, sloeg een kruis en beloofde plechtig, bij terugkomst in het vaderland, ook dien rozenkrans als ex-voto der Moedermaagd aan te bieden.

„Dien moet je bij je bamboemesje hangen," meende Johannes. „Waarlijk je Notre Dame zal in haar nopjes komen. Als jij je kop thuis zult brengen, zal de verzameling curieus zijn."

„Ja, lach er maar mee, koffiekleurige heiden! ik heb den geheelen tijd gebeden en ik ben overtuigd, dat als ik er niet bij geweest was, je...."

„Ik niet in het water gelegen had, dierbare stroopkleurige Arabier van mijn hart!" lachte Johannes goedig. „Maar kom, jij met je gebeden en ik met mijn poeai, wij hebben beiden ons best gedaan, en ook hier geldt de spreuk: „einde goed, alles goed."

Toen de krokodillenjagers in de soengei Naning terugkwamen, was het middaguur reeds lang verstreken. De familieleden hielden zich onledig met den reusachtigen kop van het gevangen ondier met hunne poeai's van de vleeschdeelen te ontdoen, waarna het bekkeneel bij de uitwatering der soengei op vier paaltjes van ongeveer anderhalven voet lang opgesteld werd op een plekje daartoe expresselijk opengekapt en van onkruid gezuiverd. Om het voorkomen van dit zegeteeken nog meer indrukwekkend te maken, plaatste Ali Bahar tusschen de opengesperde kaken van den monsterachtigen kop, een menschenschedel, die daarin als in een reuzennotenkraker gevat scheen. In de Dajaklanden vindt men vele zulke zegeteekenen, opgericht langs de oevers der rivieren, niet alleen van krokodillen, maar voornamelijk van wildezwijnskoppen en worden deze laatste vooral

geplaatst op begraafplaatsen, als om een gedenkteeken daar te stellen op, of beter in de nabijheid van de laatste verblijfplaats van hem, dien dit schadelijk gedierte vernielde. Wat ook niet onopgemerkt mag blijven is, dat, hoewel door de Nederlanders het koppensnellen zeer streng verboden is, toch in de benedenlanden, waar alleen het bevel der blanken eenig gezag heeft, vele Dajaks in het bezit van menschenschedels zijn. Vraagt men hun naar de herkomst, dan zijn het steeds erfstukken uit den voortijd, alhoewel die bewering veelal weersproken wordt door het versche uiterlijk van het besproken bekkeneel.

Na nog een duchtig maal verorberd te hebben, waarbij de toeak lustig rondging, dien La Cueille evenwel, om in zijn rol van heilige te blijven, niet gebruiken mocht, maar waarbij de huisvrouw de attentie had den Arabier, in stede van het verafschuwde varkensvleesch of een schotel gesmoorde paalwormen of slangenmootjes in een eiersaus, een flinke portie hertenpoenang 1) voor te zetten, maakten de reizigers zich tot het vertrek gereed en verlieten zij, toen het donker geworden was, de soengei Naning, om verder noordwaarts te stevenen.

Toen zij de Kapoeas bereikt hadden, bemerkten zij, dat de vloed met kracht kwam doorzetten. Dit deed hen besluiten hunne krachten te sparen. Wanneer twee pagaaien voortdurend in beweging bleven, zou de prauw vaart genoeg loopen, om tegen het kenteren van het tij de soengei Mantangei, hun naaste doel, te bereiken. Zouden zij zich in hunne berekening bedriegen en de eb ingetreden zijn, voordat zij de genoemde soengei zouden

---

1) Poenang is vleesch, dat in dunne reepen gesneden en, na met wat zout en kruiden ingewreven te zijn, in de zon gedroogd is. Het is het Maleische »dengdeng". Van hertenvleesch vervaardigd, is het bijzonder lekker.

hebben gehaald, dan zou het tijd genoeg zijn, de vereende krachten aan te wenden. Er werd dus afgesproken, dat de drie Dajaks, als het meest daaraan gewoon, de pagaai zouden hanteeren en een hunner, om de beurt, steeds den stuurbeseai zoude voeren. Aan Dajaksche prauwen is zeer zelden een roer aangebracht. Een der opvarenden neemt plaats aan den achtersteven om met zijn roeiwerktuig te sturen. Evenwel bij spoedreizen, of bij harden stroom roeit ook deze krachtig mede.

La Cueille kon maar niet vergeten, dat hij dien dag nog al misdeeld was geweest. Hij verweet Johannes, dat hij hem die rol van Arabier had opgedragen.

„Een toeakje zou mij toch na dat natte pak zoo gesmaakt hebben," meende hij.

„Dat geloof ik wel; maar je verloochening van de voorschriften des Korans, zou voorzeker argwaan opgewekt hebben en.... soengei Naning is nog zoo ver niet van Kwala Kapoeas," vermaande Johannes ernstig.

„Maar," vervolgde hij, „nu niemand ons begluren kan, thans misgun ik je een hartigen teug niet, mits ik de administratie der flesch blijf voeren. Je hebt van daag wel een hartsterking verdiend."

En de daad bij het woord voegende, greep hij een vierkante flesch en een glaasje van onder de bank, waarop hij uitgestrekt lag, schonk boordevol in en reikte den Waal het glas over, met een „wel bekome het je." Deze liet zich niet noodigen, greep toe en met een teug verdween het verleidelijke vocht en werd door zijn smakkende tong langs het verhemelte rondgevoerd.

„Verd....! dat is lekkere toeak, zoo heb ik ze nog niet gedronken," zuchtte hij, bij adem komende.

„Dat's dubbel overgehaalde," lachte Johannes.

„Kom, nog een glaasje?" bad de Waal.

„Geduld, de anderen moeten ook hun beurt hebben.

Kijk onze Dajaks eens gluren, o! dat zijn zulke drinkebroers."

„Waarvan wordt toeak toch gemaakt?" vroeg Wienersdorf.

„Toeak wordt uit rijst gestookt," leerde Johannes. „'t Zijn voornamelijk de ketansoorten 1), die daartoe het meest gebruikt worden. Dit stoken geschiedt op de volgende wijze. Eerst wordt een soort van zuurdeeg „ragi" genoemd, gemaakt. Dit zuurdeeg bestaat uit een brij van wortelmeel, peper, geraspte pinangnoten en suiker. Vervolgens wordt de ketanrijst met dit zuurdeeg in een grooten aarden pot goed dooreen gemengd en laat men dat mengsel gedurende drie dagen aan de zonnehitte blootgesteld staan. Alsdan wordt er water bij gegoten, zoowat in de verhouding van een gantang water voor iedere gantang rijst. Dit laat men gedurende twee dagen in de zon gisten, waarna men het vocht door een doek zijgt. Dit vocht is de verlangde toeak."

„Hoe kan dat vocht zoo sterk zijn als de toeak, dien je ons geschonken hebt?" vroeg Wienersdorf. „Zoo als jij ons die bereiding uitlegt, is het meer een brouwsel, dan een gedistilleerd."

„Luister. Om den toeak sterker te maken, laat de Dajak hem in een pot koken en overdekt dien pot met een deksel van bladeren, waarin een horizontale dunne bamboebuis is aangebracht. Door die buis droppelt de verdichte damp en wordt in een aarden kom opgevangen. Nu kun je het den naam van gedistilleerd niet meer weigeren; de Dajaks noemen het alsdan „arak" en een flesch van die arak heb ik van Ali Bahar gekregen."

---

1) Ketan is eene rijstsoort, die veel gluten bevat en bij het koken kleverig wordt. Voor den inlander is zij, met stroop en fijn geraspte klappernoot besproeid, een lekkernij. De ketansoorten worden in de Dajaklanden »poeloet" genoemd.

Terwijl onze reizigers zoo onder het genot van een toeakje gezellig met elkander zaten te kouten, deelde Johannes zijnen tochtgenooten ook mede, dat hij hun gastheer in de soengei Naning verhaald had, op weg te zijn naar de boven-Kapoeas, om handel te drijven met de Olo Ott; dat Sjech Mohamed Al Mansoer hem als medehandelaar volgde om in die streken een kijkje te nemen en dan later met een geheele lading sitsen, madapollams en katoentjes terug te komen; dat de twee Zwitsers zijne (Johannes) pandelingen waren en dat Dalim en de twee andere Dajaks te Kwala Kapoeas voor de geheele reis door hem als roeiers waren ingehuurd. Hij uitte de meening, dat men goed zoude doen, zich voortaan aan die schikking te houden en haar te betrachten, wanneer vreemdelingen in de nabijheid waren. Allen besloten zoo te handelen. De goede verstandhouding zoude daardoor niet verbroken worden, want Johannes was de man niet om van het hem verleende gezag misbruik te maken; en wanneer de vluchtelingen geheel onder elkander zouden zijn, dan kon de hartelijkste toon, naar de inspraak van hun gemoed, heerschen.

De nachtelijke uren spoedden voorbij en het was omstreeks een uur na middernacht, toen zij het gehoopte einddoel van hun reis voor heden, de Kwala Mantangei, bereikten. Maar nog voordat die monding zichtbaar was, hoorden zij de tonen der titih weerklinken. Dat weerhield onze reizigers niet. Toen zij evenwel het riviertje ingevaren waren en de eerste huizen, daar langs gebouwd, naderden, vernamen zij een groot rumoer, dat hen aanmaande zeer op hunne hoede te zijn. Van allerwege werden kreten gehoord van vrouwen en kinderen, die de grootste ontsteltenis en angst kenmerkten. Wat ook de spanning onzer avonturiers vermeerderde, was dat zij in de verte verschei-

dene fakkellichten zagen, waarmede ettelijke vrouwen als in radeloosheid rondliepen en die zich eindelijk achter een der huizen op een punt vereenigden, maar daarbij toch het grootste misbaar bleven maken. Ras werd de prauw onder de struiken verborgen; Dalim steeg aan wal om op kondschap uit te gaan. Middelerwijl verdiepten de teruggeblevenen zich in allerlei gissingen, wat dat spektakel in dat nachtelijke uur wel te beteekenen zou hebben. Algemeen was het oordeel, dat hier gewichtige gebeurtenissen plaats grepen en niet onwaarschijnlijk was het, dat het dorp door een koppensnellersbende overvallen was. Hun ongeduld werd echter niet te lang op de proef gesteld, want Dalim verscheen spoedig en wenkte zijne makkers aan wal te stappen, maar raadde hun aan, hunne mandauw's mede te nemen. Op die aanmaning had La Cueille niet bijzonder veel trek om mede te gaan en daar toch de prauw niet zonder bewaking mocht zijn, bleef hij met een der Dajaks achter. De anderen vervoegden zich bij Dalim en slopen met hem voorwaarts in de richting van het fakkellicht, evenwel daarbij de grootste omzichtigheid inachtnemende. Het was eigenlijk jammer dat de Waal hen niet begeleidde. Des ochtends had hij een krokodillenjacht bijgewoond, nu zou hij getuige geweest zijn van een geheel andere vangst.

De bespieders langzamerhand naderbij gekomen, zagen van achter de struiken, die hen verborgen hielden, een dertigtal vrouwen en kinderen in de grootste ontsteltenis door elkander krioelen en konden maar niet vatten, wat de oorzaak van die zonderlinge bewegingen kon zijn. Eindelijk nog naderbij geslopen, zagen zij een reusachtige slang van meer dan dertig voet lang en ter dikte van een flink gebouwd man om zijn middel, die zich in de grilligste bochten wrong, zonder

evenwel merkbaar van plaats te veranderen. Het was alsof zij binnen een kring gekluisterd bleef. Nog naderbij gekomen, ontwaarden zij, dat de slang aan een haak vast zat, evenals des morgens de kaaiman, en dat de vrouwen met vereende krachten den rottankabel om een boom hadden geslagen. Zij hadden evenwel den kabel niet strak genoeg durven aanhalen, waardoor het beest de vrijheid gelaten was, zich in een grooten cirkel te bewegen.

Het was een „Penganen" (boa constrictor) van ongemeene grootte, die daar te kronkelen lag. Het dier draaide en wrong zich op ontzettende wijze, nu eens om den kabel, alsof het poogde zich door een achterwaarts rukken, den haak tusschen de kaken uit te scheuren; dan weer eens om den boom, alsof het gold de sterkte van den kabel te beproeven. Dan schoot het bliksemsnel vooruit, waarschijnlijk met het doel, door een hevigen ruk hetzij den kabel, hetzij den haak, of ook wel de kaken, waartusschen hij vastzat, te doen zwichten. Maar alles te vergeefs. De wanhopige kronkelingen en bewegingen hadden slechts tot uitslag, dat de kring van vrouwen rondom, op een eerbiedigen afstand getrokken bleef. Geen dier wezens durfde vooruit te treden om het ondier te dooden, hoewel allen den ontblooten mandauw in de hand hadden.

Terwijl onze reisgenooten met ingehouden adem stonden toe te kijken, schoot de boa andermaal plotseling vooruit. Ditmaal evenwel had hij zijn staart om een knaapje geslagen, dat zich te dichtbij gewaagd had. Het arme kind steende en rochelde onder die omhelzing, de vrouwen stieten een angstgegil uit en de rampzalige moeder van het wicht viel op den bodem, strekte de armen uit en smeekte in de lieftalligste bewoordingen het monster haren lieveling toch geen kwaad te doen.

Het kind hoog in de lucht verheffende, trachtte de slang den boom te bereiken, maar kon in dat voornemen niet spoedig genoeg slagen, daar zij in hare bewegingen belemmerd werd door de weinige lenigheid van den kabel, ook door het omkneld houden van het kind. Toch gelukte het haar den stam te bereiken, sloeg daar een paar kronkels om; en nu had een ontzettend tooneel plaats, dat door de snelheid, waarmee het gebeurde, niet te verhinderen was. Wel snelde Dalim met den mandauw in de vuist tusschen de gillende en tierende vrouwenschaar door; maar voordat hij den boa bereikt had, hoorde men het geknars van vermorzeld wordende beenderen, gepaard met een eenigen gil van het stuiptrekkende slachtoffer, dat in die vreeselijke kronkels tegen den boom als in een pletmolen tot brij gemalen werd.

Zoodra de slang Dalim ontwaarde, die een slag naar haar deed zonder haar ernstig te kwetsen, wond zij zich bliksemsnel los van het kind, dat levenloos op den grond plofte, en wierp zich op den Dajak, die al spoedig door een paar van die gevreesde levende ringen omklemd, met uitpuilende oogen en uithangende tong naar lucht snakte. Het was of hem de borstkas onder de drukking van een onweerstaanbaar werktuig dichtgeschroefd werd. In zijne wanhopige behoudszucht deed hij nog verscheidene slagen naar de slang, maar had daarbij het ongeluk den kabel door te hakken, waardoor het beest geheel en al vrij werd in zijne bewegingen. Het knoopte dan ook dadelijk zijne kronkels zooveel te vaster en sloeg den staart reeds om den boomstam, ten einde den Dajak een gelijk lot als het kind te doen ondergaan. Dat alles gebeurde in weinige seconden, in niet genoegzaam tijdsverloop om de aanwezenden tot beraad te laten komen. Het zou dan ook met Dalim gedaan geweest zijn, maar

daar snelden Wienersdorf en Johannes vooruit, wierpen zich op den boa en, hoewel zij bij de snelle en tallooze bewegingen en het heen en weder wringen en kronkelen van het woedende ondier, dat zijn slachtoffer thans geheel omwonden had, voorzichtig moesten te werk gaan en geene afdoende houwen konden toebrengen ten einde hun metgezel ook niet te treffen, trokken zij toch de aandacht van de slang en bereikten zoo de beoogde afleiding. Het ondier wond zich van Dalim los en besprong Wienersdorf, dien zij een hevigen beet tusschen den hals en den schouder toebracht. Maar Johannes kapte en kerfde haar in weinige oogenblikken zoodanig, dat zij den Zwitser loslaten moest en haar heil nu in de vlucht trachtte te zoeken. Dat zou haar ook gelukt zijn, want toen zij vooruit schoot, stoven de angstige vrouwen op zijde, en lieten in hare ontsteltenis de fakkels vallen, zoodat plotseling alles in duisternis gehuld was. Maar nu was het de beurt aan Schlickeisen, om aan de worsteling deel te nemen. Hij was mede vooruit gestoven, toen de anderen Dalim ter hulp snelden; evenwel, bij de onmogelijkheid aan het gevecht deel te nemen, had hij zich beijverd het verpletterde kind op te rapen, in de hoop daarin de levensvonk te kunnen opwekken. Maar toen hij zag dat alle moeite te vergeefs was, maar vooral toen hij het ondier, achterna gezet door Johannes, in het duister zag verdwijnen, legde hij ijlings het lijkje in de armen der moeder, greep van den grond een fakkel, die gelukkig nog niet gebluscht was en was in een ondeelbaar oogenblik bij Johannes en met dezen den boa ter zijde. Wel poogde deze zich nog te verzetten, maar een paar flinke slagen met den mandauw in den nek, door de krachtvolle hand der Zwitsers toegebracht, besliste het pleit. De kop van het monster hing nog slechts door een stuk der huid aan den romp

verbonden, en nu uitte zich de wegstervende levenskracht in een doelloos gekronkel en gewriemel van het lange lichaam, totdat ook dat ophield en de geheele massa beweginglooos daar neer lag.

Over het nog stuiptrekkende lichaam van den boa hadden de drie Europeanen elkander de hand toegestoken en elkander geluk gewenscht met den uitslag van dit lang niet alledaagsche gevecht. Dalim trad ook nader, greep de handen der blanken, drukte die innig en betuigde zijn dankbaarheid in een onverstaanbaar gebrabbel, waarmede hij evenwel wenschte te kennen te geven, dat hij het leven aan zijne metgezellen te danken had en dat zij nu geheel en al op hem rekenen konden; dat hij hen tot Singapore begeleiden en niet verlaten zoude voor dat zij vrij en frank weer in het leven konden terugtreden.

Toen de „Penganen" afgemaakt was, vertelden de vrouwen van den kampong, dat hunne mannen allen afwezig waren, om „njating" (hars) te zamelen en dat den vorigen nacht een oude vrouw, die naast haren nog ouderen echtgenoot, te slapen lag, plotseling was wakker geworden met een gevoel van drukking op de maagstreek. Zij had daarop de handen in het donker uitgestoken, om te betasten, wat dat was, maar had toen een kilkoud voorwerp gevoeld, dat haar op het lichaam drukte en onder haren greep zich kromde. Daarop was zij onder een vreeselijk gegil opgevlogen en had om hulp geschreeuwd. De haastig toegeschoten huisgenooten hadden bij het schijnsel van een gebrekkig lampje, niets anders ontwaard dan een zwarte gedaante, die over den grond voortschoof en in het duister verdween. Toen men evenwel in het vertrek trad, waarin het oudje geslapen had, vond men haren echtgenoot dood en had deze een wond onder de korte ribben, waarin een menschenhoofd ge-

borgen kon worden. Het raadsel was nu snel opgelost. De kampong had een bezoek gehad van een „Penganen", iets dat in die moerasstreken nu wel niet dagelijks geschiedt, maar toch niet tot de ongebeurlijkheden kan gerekend worden 1). De vrouwtjes, verstoken van de hulp en de raadgevingen van het sterkere geslacht, waren op de gedachte gekomen, een haak uit te zetten, waaraan zij een levenden aap gebonden hadden en hun pogen had tot gevolg, dat de boa reeds den volgenden nacht aan den haak vastzat. Hij was den vorigen nacht in zijn maaltijd gestoord en scheen honger gehad te hebben.

Toen dat verhaal geëindigd was, beantwoordde Johannes de vragen der vrouwen, vanwaar de vreemdelingen kwamen, die zoo ter rechter tijd verschenen waren om hulp te bieden, met de mededeeling, dat hij op weg naar de bovenlanden was om handel te drijven en was met dien uitleg nog niet geheel klaar, toen eensklaps in de richting van de prauw onzer reizigers een paar geweerschoten knalden, gevolgd door een doordringend: lēēēēh lèlèlèlèlè—oeiiiit, welk laatste niet veel goeds voorspelde. In allerijl spoedden zij zich derwaarts en vonden La Cueille en zijn metgezel, den anderen Dajak, in een gevecht gewikkeld met de opvarenden van een aantal djoekoengs. Wie deze laatsten waren, was nu het oogenblik niet om op te helderen; want de aanvallers waren reeds dichtbij genaderd en er was geen tijd te verliezen. Onze verbondenen sprongen in de prauw, grepen hunne vuurwapens en weldra knetterde een geweervuur, alsof

1) Is geheel en al historisch. De schrijver heeft een gebeurtenis, zooals hier verhaald is, bijgewoond. Ook het gevecht is niet verdicht, maar heeft plaats gehad zooals verteld is, met uitzondering dat het niet allen Europeanen waren, die de bestrijders van den boa waren.

het gold een geheele legermacht te verdrijven. Het waren vooral de twee Remmingtongeweren van den luitenant, die zulk een leven maakten.

Toen de djoekoengs den aftocht geblazen hadden en in het duister verdwenen waren, vroegen zich de avonturiers af, van welken kant die aanval wel zou gekomen zijn? Zou men hen van Kwala Kapoeas op het spoor zijn? of wel waren het koppensnellers van de bovenlanden?

„Ik vrees dat hier een groot misverstand plaats heeft," sprak Dalim. „Van Kwala Kapoeas is, dunkt mij, nog niets te vreezen, en koppensnellers durven, zoo als hier geschied is, geen aanval doorzetten. Daarbij zoo talrijk trekken zij niet uit."

Een paar vrouwen tot zich roepende, die hen angstig gevolgd waren, vroeg hij die, wat zij er van dachten?

„Olo hatoeèh manjating, jèh tèh paham kadjeleng boeli.', (de mannen zijn hars zoeken, zij zijn het, die spoedig terugkeerden).

En hare stem verheffende riep zij:

„Oōōōh Mihing!!" waarop Mihing, waarschijnlijk haar echtgenoot, uit het bosch met een dergelijken kreet antwoordde.

Spoedig was nu opgelost, wat tot de botsing aanleiding had gegeven. Een paar djoekoengs waren de terugkeerenden van het harszoeken vooruitgesneld en hadden bij het naderen van den kampong dat vreeselijk gegil der vrouwen vernomen. Onraad vreezende, waren de dapperen op de vlucht gegaan om de overige mannelijke kamponggenooten te gaan halen en zoo waren een twintigtal djoekoengs de soengei opgestoven. Dicht bij den kampong hadden zij een vreemde prauw opgemerkt, die onder de struiken verborgen was, en nu bestond er geen twijfel meer bij wien ook, dat een bende kop-

pensnellers van de Doesson de Mantangei waren afgezakt en nu bezig waren onder hunne vrouwen en kinderen op een vreeselijke wijze huis te houden.

De ontstelde mannen trachtten nu die prauw te naderen, maar werden toegeroepen door La Cueille, die het alles met wantrouwende blikken had gadegeslagen. Toen zijn westersch „werda" met een uittartenden kreet beantwoord werd, schoot hij op den opdringenden hoop, terwijl zijn makker, de achtergebleven Dajak dit insgelijks deed. De Mantangeiërs stoven nu verschrikt achteruit, maar verzamelden zich weer met het doel, om andermaal aanvallend te werk te gaan. Zij gilden hun „lahap" (oorlogskreet) en drongen met hunne djoekoengs vooruit, toen zij andermaal, thans echter met een goed onderhouden geweervuur ontvangen werden. Eenigen hunner werden vrij ernstig gekwetst en nu was de vlucht algemeen. In een oogwenk was geen djoekoeng meer te ontwaren. Dat de opvarenden evenwel niet ver af waren, bewees het antwoord van Mihing op het geroep zijner vrouw.

De Mantangeiërs waren dankbaar voor de hulp door onze vluchtelingen aan hunne vrouwen verleend bij haren strijd tegen de reuzenslang. Maar toch schudde Demang Soerah, de chef van dat district, bedenkelijk het hoofd en meende, dat onze reizigers maar zoo spoedig mogelijk een goed heenkomen moesten zoeken, want met dat noodlottige schieten was er bloed gevloeid en, zoo als hij dat uitdrukte: „bloed roept bloed". Het voorzichtigste was te vertrekken, ten einde de gevolgen der zucht tot bloedwraak te ontgaan. Dat zagen onze vluchtelingen ook zeer goed in, en nog voor dat de dag aan den hemel zichtbaar was, hadden zij de soengei Mantangei verlaten en op de Kapoeas den steven weer noordwaarts gewend.

De beet, dien Wienersdorf van de „Penganen" in den schouder ontvangen had, was meer pijnlijk dan wel gevaarlijk. De boa behoort niet tot de giftige slangen; alleen het krachtvol inslaan der achterwaarts geplaatste haaktanden van het ondier had smartvolle wonden veroorzaakt, die den Zwitser nog wel eens op de lippen deden bijten. Toen evenwel Dalim een papje van gekauwde bladeren van een struikgewas „boentoet kakoembang" gemaakt en dat op den gewonden schouder gelegd had, was de pijn spoedig over en, reeds den volgenden dag, kon de Zwitser weer de pagaai hanteeren.

Ook Dalim ondervond niet veel hinder van de omstrengeling, die hij te verduren had. Hij was alleen zeer benauwd geweest gedurende de omklemming; nu voelde hij slechts eenige stramheid in de gewrichten der ledematen. Hij rekte zich armen en beenen uit, boog de ruggegraat herhaalde malen voor en achterover, vroeg een hartigen teug uit de toeakflesch, en verklaarde na dien verorberd te hebben, dat hem niets meer deerde.

Onder het roeien verhaalde een der Dajaks, dat eenige maanden geleden twee bewoners van Kwala Kapoeas dicht bij de monding der Mantangéi door een „Penganen" waren aangevallen. Die twee hadden aan den oever op een droog plekje hun nachtverblijf opgeslagen en wilden, na hun avondmaal te hebben gebruikt, zich onbezorgd ter ruste begeven. Zij waren evenwel nog niet in slaap geraakt, toen zij een vreemdsoortig geschuifel vernamen en, bij het schijnsel van het kleine vuurtje, dat zij gestookt hadden, zagen, dat een vreeselijk groote boa op hen afkwam. Als de bliksem waren zij overeind en vluchtten zij in hunne prauw, waarna zij met inspanning van alle krachten de rivier voor den stroom afroeiden. Maar tot beider groote ontzetting, was ook de slang te water gegaan en konden zij in het wa-

ter de golvingen van haar lichaam, door het zwemmen veroorzaakt, behoorlijk waarnemen. Hoe zij zich ook inspanden, het hielp niets, het beest won zichtbaar op hen en weldra was het in de onmiddellijke nabijheid en poogde reeds de prauw te bespringen. Toen vermande zich een der Dajaks; hij greep zijn mandauw en bracht den boa een zoo duchtigen houw toe, dat de angel van het wapen in de greep lossprong en het lemmer in het taaie lichaam der slang zitten bleef. Daar het ondier niet doodelijk getroffen was, steeg zijn woede ten top en bleef den vervolgden niets over dan, bij het voorbijschieten van een hoek der rivier, aan wal te springen en ijlings in een hoogen boom te klimmen, die zich aan den kant van het water verhief. Maar ook daarin waren zij niet veilig, want het monster volgde hen op de hielen en opende reeds de afgrijselijke kaken, om toe te happen. Zij klommen al hooger en hooger; de slang volgde steeds. Eindelijk op de uiterste grens van een ver voorover hangenden tak gekomen, lieten zij zich in hunne vertwijfeling van boven naar beneden in de rivier rollen. Dit was den boa te kras. In stede van ook den sprong te wagen, liet hij zich naar beneden glijden; maar hoe vlug ook die beweging geschiedde, toen hij beneden was en rondkeek, waren de beide mannen verdwenen. Door den snellen stroom geholpen, hadden zij zich gehaast voort te zwemmen en achter den hoek, dien de rivier daar vormde, waren zij spoedig uit het gezicht van het ondier geraakt. Het gelukte hun hunne drijvende prauw in te halen en nu ging het uren lang vooruit alsof hen de „Penganen" nog achterna zat.

„Is het verhaal uit?" vroeg La Cueille knorrig.

„Ja", was het antwoord.

„Goddank! ik begin van die mooie vertelsels meer dan genoeg te krijgen. Is voor den duivel de werkelijkheid

nog niet erg genoeg, dat er nog altijd nagebreeuwd moet worden ?"

„Kom, zoo'n verhaal is in 't leven als het zout bij de aardappelen", lachte Schlickeisen. „Ik hoop nog eens zoo'n boa te ontmoeten."

„Een mooie wensch! waartoe zou dat moeten dienen?"

„Ik heb het land, dat we bij ons overhaast vertrek, dien dooden boa achtergelaten hebben."

„Nu nog mooier! wat wou je daarmee? We hebben toch al geen ruimte te over in de prauw."

„Ja, maar hij zou gauw gevild zijn. De huid zou niet veel plaats innemen."

„Maar wat wou je met die huid in hemels naam?" vroeg La Cueille ongeduldig.

„Worststoppen," grinnikte Wienersdorf.

„Neen, porte-monnaies of sigarenkokers maken", antwoordde Schlickeisen ernstig. „Dat zou niet onaardig zijn, een sigarenkoker van die glanzige huid met hare zwarte ruiten op gelen grond."

„Als ik die huid had," mompelde La Cueille, „zou ik wel weten, wat ik er mee deed."

„Zeker weer naar Notre Dame," meende Wienersdorf.

„Bij den rozenkrans en het besnijdenismesje", grinnikte Johannes, „sakkerloot, die huid zou me een rare ophangerij aan het altaar vertoonen. De goe gemeente zou niet weten, wat ze er van maken moest."

„Zwijg, gemeene heiden! spot met geen heilige zaken", brulde de Waal. „We hebben nog veel hulp noodig, voor wij de reis ten einde hebben. Vol vertrouwen bid ik, dat de Moeder des Zaligmakers ons in hare bescherming neme!"

„Amen."

XI.

De gekwetsten naar Kwala Kapoeas. — De Mentangei en de Menkatip. — Op onze schreden terug. — De kommandant op jacht. — In zee. — De raoeng. — De vervolging. — De schoener. — Een noodlottig schot. — De terugkeer. — De postcorrespondentie. — Eindelijk op het spoor. —

De vluchtelingen waren nu wel onderweg, maar daarmede was het gebeurde te soengei Mantangei niet uit. Er waren verscheidene gekwetsten gevallen en daar de Dajaks op heelkundig gebied al heel weinig kennis bezitten, werd al ras besloten die gekwetsten naar Kwala Kapoeas te vervoeren en daar van de blanken hulp te erlangen.

Te midden der algemeene ontsteltenis, waren de vreemdelingen vertrokken, zonder dat men wist waarheen en het hoofd van den kampong, nog steeds een uitbarsting van bloedwraak bij zijne onderhoorigen vreezende, waardoor hij in eindelooze moeielijkheden met het Nederlandsch bestuur zou gewikkeld worden, had den kampongbewoners verteld, dat de prauw, die onze vluchtelingen wegvoerde, de soengei Mantangei opgestevend was om zoo de Doesson te bereiken.

De soengei Mantangei is werkelijk een afleidingskanaal van dien laatstgenoemden hoofdstroom. Op ongeveer 2° zuiderbreedte scheidt zich van de Doesson een arm af onder den naam van soengei Mengkatip, die aanvan-

kelijk naar het zuid-westen stroomt en zich op ongeveer twintig minuten afstand van haren oorsprong in twee takken verdeelt, waarvan de eene en voornaamste in zuidelijke richting onder denzelfden naam voortspoedt om op ongeveer 2° 48′ z.br. in de kleine Dajakrivier uit te monden, terwijl de tweede tak onder den naam van soengei Mantangei haren loop in zuid-westelijke richting blijft behouden totdat zij de Kapoeas op ongeveer 2° 32′ z.br. ontmoet.

Toen de gekwetsten te Kwala Kapoeas aankwamen, werden zij onmiddellijk door den officier van gezondheid verbonden; evenwel baarde hunne verwonding, door geweerschoten veroorzaakt, de grootste verwondering. Dat gewonden hulp kwamen inroepen, was zoo heel zeldzaam niet, maar steeds waren het verwondingen geweest, door mandauwhouwen of lanssteken te weeg gebracht, die te behandelen geweest waren. Thans waren het kogelwonden en dat verschijnsel deed de hoofden bij elkander steken. Moest de geneesheer zijne oogen gelooven, dan waren die wonden veroorzaakt door projectielen met uitgescheurde randstukken en was het niet onmogelijk dat dit kogels waren, zooals die bij het Nederlandsch-Indisch tirailleurgeweer in gebruik, met ogiefvormige punt, welker hol cylindervormig achterstuk, door de uitzetting in de trekken van den geweerloop geperst wordt, maar bij het verlaten van dezen veelal uitscheurt. Al de wonden hadden evenwel een ingangs- en eene uitgangsopening, zoodat het noodeloos was naar de projectielen te zoeken, daar die de zachte deelen, na ze belangrijk gescheurd te hebben, geheel doorboord hadden en in de ruimte verdwenen waren.

Het verhaal der gekwetsten leverde ook veel stof tot overpeinzingen. Zij vertelden het gevecht met de boaslang; ook hoe de mannen van kampong Mantangei de

bevrijders hunner vrouwen voor koppensnellers hadden aangezien, hoe uit die misvatting zich een noodlottig gevecht ontsponnen had, waarbij zij door een oorverdoovend geweervuur op de vlucht gejaagd en waardoor zij ook gekwetst waren geworden. De mededeeling dat hunne verwonders Dajaksche kooplieden waren, die langs de Mantangei hunne reis naar de boven-Doesson vervolgd hadden, miste hare uitwerking niet. De kommandant schudde het hoofd en wist er niets van te maken, dan dat men met een goedgewapende stroopende bende te doen had gehad. Hij was daags te voren teruggekeerd van zijn tocht op de Javazee tot opsporing der deserteurs en was nu verre van de gedachte af, dat hij, om zoo te zeggen, den draad van hun spoor in handen had.

Den morgen volgende op de desertie, was onze officier al vroeg in de weer geweest en had zich, voordat nog de dageraad de kim kleurde, naar de woning van het districtshoofd Tomonggong Nikodemus Djaja Nagara begeven. Daar had hij zich na eenige voorbereidende maatregelen bij het aanbreken van den dag aan het hoofd gesteld van een groot aantal Dajaks, in vele prauwen ingedeeld en had daarmede, in gezelschap van den Tomonggong koers naar de zeemonding gezet.

Even voorbij Poeloe Mangboelau, een eilandje in de kleine Dajak rivier, tegenover de Kapoeas-monding, kwam men de Balianprauw tegen, die des nachts door het geweervuur van het fort zoo mishandeld was. Daar evenwel geen der opvarenden in het geheim der deserteurs genomen waren, kon niemand iets mededeelen. Zij konden alleen hunne dooden en gekwetsten toonen en aanduiden, dat de prauw, met het choleralijk aan boord stroomafwaarts in het donker verdwenen was. Die arme drommels waren zeer benauwd geweest en nog was

alle vrees niet bij hen verdwenen. Het kostte dan ook veel moeite hen te overreden hunne gewonden naar het fort te brengen, om daar geneeskundige hulp te erlangen. Zij vreesden bij het naderen andermaal de volle laag te ontvangen.

De jachtflotille onderzocht iederen inham, iedere kreek, iedere soengei, voer de eilandjes Koepang en Brangas om, maar trof nergens iets verdachts aan. Toen de kleine vloot de Troessan-monding genaderd was, wilde de luitenant een gedeelte zijner macht door dat kanaal zenden, om zich later weder met hem aan de Kahajan-monding te vereenigen. Ware dat geschied, dan zouden de vluchtelingen, zoo als de lezer terstond begrijpen zal, in de fuik geloopen zijn. Maar nog voordat de indeeling der macht behoorlijk geschied was, kwam een prauw de Troessan-monding uitgevaren waarin het districtshoofd van de beneden-Kahajan, Radhen Singa Patti gezeten was. Deze, een volkomen vertrouwd persoon, verzekerde, dat hij geen enkele prauw in de Troessan ontmoet had. Bij gevolg was het zeker, dat de vluchtelingen dien weg niet genomen hadden. De reis werd nu gezamenlijk voortgezet, tot aan de soengei Lopak, welk riviertje door een klein gedeelte der flotille onderzocht werd, terwijl de hoofdafdeeling de reis naar de monding der kleine Dajak vervolgde. Dat onderzoek in kreken en inhammen was nog al tijdroovend geweest, zoodat het middaguur al lang verstreken was, toen de Javazee zichtbaar werd.

Nauwelijks buiten gekomen, liet de luitenant het gewapend oog over de oppervlakte der zee glijden en zag toen de twee kruisbooten voor anker in de zware deining wiegelen en in het zuidwesten een prauw, die in den wind oproeide, maar afhield, zoodra zij de flotille in het oog kreeg, de zeilen bijzette en alle krach-

ten inspanden, om uit de voeten te geraken. Die verdachte beweging moest er toe leiden om het geloof te doen veld winnen, dat de deserteurs daar aan boord waren. Zelfs de Tomonggong verklaarde, dat de prauw veel overeenkomst had met die welke voor het choleralijk was ingericht; evenwel kon hij geen inlichting geven op de vraag des luitenants, wie aan boord als roeiers zouden dienen. Hij kende den angst zijner stamgenooten voor de vreeselijke ziekte en dat vermeerderde zijn onzekerheid.

Zoodra de luitenant die inlichtingen ingewonnen had, liet hij eenige schoten doen, om de aandacht der kruisbooten te trekken, en daarna de nationale vlag boven den achtersteven zijner prauw hijschen. Nu zijn aan boord van de Nederlandsche kruisbooten in de Indische wateren geen bijzonder slimme „djoeragan's" (gezagvoerders); men betaalt die lui met zulk een verregaande schrielheid, dat men op geene normale denkvermogens mag aanspraak maken. Maar was het intuïtie of iets anders? nu schenen de kommandanten dier booten spoedig begrepen te hebben, wat van hen verlangd werd. Zij haalden spoedig de ankers in, heschen de zeilen en liepen bij den wind, om de flotille te bereiken. Gelukkig dat zij geen dier vaartuigen overzeilden, hoewel het niet veel scheelde.

Toen de luitenant aan boord van een hunner was overgestapt, liet hij onmiddellijk voor den wind afhouden en alle zeilen bijzetten. Tegelijkertijd liet hij met het scheepskanon drie schoten met los kruit doen, als bevel aan de vluchtende prauw om bij te draaien. Maar deze, in stede van te gehoorzamen, bracht, niettegenstaande zij al hare zeilen voerde, zooveel roeispanen te water als maar mogelijk was. Er scheen thans zeer veel volk aan boord te zijn, hoewel men des morgens

op de kruisbooten de bemanning dier prauw op een viertal koppen geschat had.

Nu liet de luitenant met scherp vuren, als om aan de jacht meer klem bij te zetten en te toonen dat het ernst was, maar de afstand was te groot. De gladde driepondskogels dansten over de toppen der golven, wierpen prachtige waterzuilen in de hoogte, maar bereikten de prauw niet. Dat vele volk aan boord maakte den argwaan van den Tomonggong gaande, die als zijn gevoelen te kennen gaf, dat het onmogelijk de prauw der vluchtelingen kon zijn en dat men op een valsch spoor was. Als die prauw te Kwala Kapoeas met zooveel roeiers bemand was, zou dat voor hem als districtshoofd niet geheim gebleven zijn, meende hij.

Op die taal was de luitenant in het onzekere wat te doen. Waren de deserteurs niet aan boord, dan toch had die prauw zeer waarschijnlijk misdadige bedoelingen; want waarom vluchtte zij anders? Het was wellicht van veel gewicht die bedoelingen te kennen. Maar jaagde men die prauw, dan liet men de deserteurs vrij baan. Eindelijk besloot de officier de vluchtende prauw met één der kruisbooten achterna te zetten, terwijl de andere met de Dajaksche flotille de kust observeeren en al de inhammen en kreken onderzoeken zou.

Maar, terwijl de noodige bevelen uitgedeeld werden, werd eenig geschreeuw van een der rondom zwervende prauwen vernomen en brachten de opvarenden daarvan een kist op sleeptouw naderbij, die aan boord van de kruisboot geopend, het lijk vertoonde van den Dajakschen choleralijder, die des avonds te voren begraven zou zijn. Ja, daar viel niet aan te twijfelen, hij was het en niemand anders, dat werd door al de aanwezige Dajaks erkend. Zelfs drong er een vooruit, die beweerde de maker der kist te zijn, hij had haar, vol-

gens den adat, van handjolotong-hout 1) vervaardigd en daarin was de oorzaak te zoeken, dat die kist nog drijvende gevonden was. De luitenant keek den Tomonggong en deze weer den officier aan. Beiden schatten den afstand van de vluchtende prauw tot de riviermonding en daar nu de kist nagenoeg in de lijn, tusschen die beide punten getrokken, opgevischt was, verdween ieders twijfel, zelfs bij het Dajaksche hoofd. Er viel niet te aarzelen, die kist was door de opvarenden van die prauw daar ginds over boord gezet.

Het lijk werd nu spoedig in een djoekong overgeladen, om aan den wal begraven te worden. Aan splitsing van de aanwezige zeemacht werd niet meer gedacht. Men waande zich op het rechte spoor; de deserteurs waren dáár en dus:

„Madjoe! madjoe!!" (vooruit, vooruit) klonk het bevel.

Maar achterna jagen en inhalen zijn volstrekt geen synoniemen; dat zou onze kommandant al ras ondervinden. Gedurende den geheelen dag bleef de gejaagd wordende prauw haren afstand bewaren. Soms scheen zij veld te verliezen, maar wanneer men aan boord der kruisbooten reeds meende de kanonstukken in de richting te kunnen brengen, dan hernam zij weer vaart en bleek het, dat hare roeiers slechts een wijl rust genoten hadden. Tegen den avond begon de zuidoost-mousson te verzwakken en te kenteren. Het gewone verschijnsel

---

1) De handjolotong-boom behoort tot de ficussoorten. Hij erlangt een verbazende dikte; er zijn specimina, welker stam door geen twaalf menschen omspannen kunnen worden. Zijn hout is zeer wit, grofvezelig, kurkachtig en derhalve zeer licht. Dit hout wordt gewoonlijk gekozen om doodkisten van te maken, daar de Dajak gelooft, dat die kist in het verblijf van gelukzaligheid in een gouden schip veranderd wordt »banama boelau", dat ten dienste van den overledene is.

van het intreden van den landwind in die streken deed zich voor. Van zuidoost liep de wind door het oosten naar het noorden en voerde toen een dikke wolkenmassa aan, die het zwerk allerwege bedekte en bij het invallen van den nacht den gezichtskring zeer beperkte. De beide kruisbooten voerden de voorschriftmatige lichten en om botsing te voorkomen, was ook ieder vaartuig der Dajaksche flotille van een lampje voorzien. Het was wezenlijk een illuminatie op zee. Maar aan boord van het vervolgd wordende vaartuig liet men heel verstandig geen licht zien. Het gevolg daarvan was, dat men in den blinde den koers westzuidwest vervolgde en men bij het aanbreken van den dag de prauw vooruit niet meer, maar wel nog in het zuiden bij den gezichteinder een zwarte stip ontwaarde. Eenvoudig was de prauw in den stikdonkeren nacht van koers veranderd en had om de zuid gehouden, om met het doorkomen van den zuidoosten wind niet door Tandjoeng Salatan 1) gedekt te zijn en dadelijk voor den wind te kunnen houden.

Waren de Nederlandsche kruisbootvaartuigen voor hunne taak berekend, dan ware de kans nog lang niet als verloren te beschouwen geweest, want bij de windstilte, die in de morgenuren gewoonlijk tusschen de keerkringen in die binnenzeeën heerscht, had men met de roeiriemen vooruit kunnen komen. Maar zijn die booten middelmatige zeilers, het zijn logge onhebbelijke dingen, wanneer zij geroeid moeten worden. De poging werd evenwel niet opgegeven, men roeide wat men kon; en toen eindelijk tegen acht uur de mousson doorkwam, werden alle zeilen bijgezet; maar met hetzelfde gevolg als daags te voren.

---

1) Tandjoeng Salatan is de zuidelijkste punt van Borneo en ligt ongeveer op 4° 20′ Z. B. en op 114° 40′ O. L. van Greenwich.

Ten twee ure des namiddags daagde een groote schoener aan den horizon op, die bij den wind kruisende was. Zoodra die de vervolgd wordende prauw in het gezicht kreeg, heesch hij een omgekeerde Nederlandsche vlag 1), loste een kanonschot en manoeuvreerde om de prauw op te nemen. Zoodra dit volvoerd was en deze op sleep in zijn kielwater danste, braste de schoener vol, hield voor den wind af en loste een kanonschot, waarvan de kogel over de eene kruisboot heenvloog, maar van de andere den mast trof en dien op een manshoogte boven het dek verbrijzelde en over boord sloeg. Naar den afstand te oordeelen, moest die schoener ongetwijfeld met getrokken geschut bewapend zijn.

Tandenknarsend dacht de luitenant er nog een oogenblik over om de vervolging voort te zetten, maar de schoener was een goed bezeild vaartuig; binnen den tijd van een uur was hij aan de kim verdwenen. Ja, het was zoo; en of onze officier al door zijn kijker keek, er was niets meer te ontwaren.

Nu moest aan den terugkeer gedacht worden. Tomonggong Djaja Nagara wees naar den horizon, alwaar in het noorden de flauwe omtrekken van land te zien waren, en verklaarde, dat die ver uitstekende kaap Tandjoeng Poeding was en die daar iets verderop Westelijk Tandjoeng Kramat. De luitenant keek op de eenige beschikbare kaart aan boord en zijn gezicht betrok.

„De Kleine Dajakmonding ligt op 114° 5′ en deze kaap op 111° 54′ oosterlengte van Greenwich," mompelde hij, „dat is van het standpunt hier ruim zes en

---

1) In de dagen waarin ons verhaal voorvalt, gebeurde het meer, dat in de wateren van Nederlandsch Indië de Nederlandsche vlag met hoonende bedoelingen omgekeerd gevoerd werd. In 1859 was dat een der oorzaken van den oorlog met Boni op het eiland Celebes.

dertig geographische mijlen af te leggen in den wind. Een beroerde geschiedenis! Verd.... kerels!"

Maar van den nood een deugd makende, regelde hij het zoo, dat de beide kruisbooten bij elkander zouden blijven. De vleugellam geschotene zou evenwel door een zestal Dajaksche prauwen geboegseerd worden tot binnen de kleine Dajakrivier. Eenmaal daar, zou zij met behulp van den vloed en hare roeiriemen zich wel zelve kunnen redden. Toen dat geregeld was, stapte de officier met den Tomonggong op het snelst varende vaartuig der flotille over, na dat met een zestigtal uitgelezen roeiers van de overige prauwen bemand te hebben en spoedde vooruit, om in den kortst mogelijken tijd zijn post te bereiken.

Maar welke spoed ook gemaakt werd en tot welke inspanningen de roeiers ook aangezet werden, toch waren volle twee dagen en nachten voor den overtocht noodig. En daarbij moest men zich nog gelukkig achten, dat de mousson slechts flauw doorkwam en het des nachts bladstil was. Het was dus eerst laat in den namiddag van den vierden dag na zijn vertrek, dat de kommandant te Kwala Kapoeas terug was.

Bij zijn terugkomst heette hem de dokter welkom, die evenwel verwonderd uitkeek, dat de vluchtelingen niet in de prauw waren. Op zijn vragenden blik, antwoordde de luitenant:

„Weg! en voor goed. Ik heb ze aan boord van een gewapenden schoener zien verdwijnen. Maar hoe hebben die kerels daarmee connexiën kunnen aanknoopen? Hoe meer ik er over nadenk, hoe minder begrijpelijk komt het me voor."

Toen hij gezeten was, vertelde hij zijn wedervaren, het bespeuren der prauw, het vinden van het lijk, de jacht, het noodlottige schot van den schoener met om-

gekeerde Nederlandsche vlag, in een woord alles en besloot zijn verhaal met de verzuchting:

„'t Is me een raadsel!"

„Wat was die schoener voor een vaartuig?" vroeg de dokter.

„Weet ik het? 't Was een Europeesch getuigde bodem. En dat hij getrokken geschut voerde, daarvan houd ik mij overtuigd. Wellicht een van die Engelsche smokkelaars, die in straat Malakka thuis hooren, en soms op zeer brutale wijze smokkelhandel in opium en oorlogsbehoeften drijven. Komaan, ik ga mijn verslag opmaken. Maar a propos, hebt ge na mijn vertrek het u overhandigde rapport verzonden?"

„Ge waart met uw flotille nog in 't gezicht, toen de postprauw vertrok."

„Goed zoo, dan kunnen we heden nog antwoord hebben."

De dokter was in zijn hart verblijd over het ontkomen der vluchtelingen. Och! als hij eens had kunnen weten, waar zij zich op dat oogenblik bevonden, zijn blijdschap zou aanmerkelijk getemperd zijn geweest.

Daags na de terugkomst van den kommandant, verbreidde zich het gerucht in den kampong te Kwala Kapoeas, dat Dalim en de beide andere Dajaks, die met hem onder opzicht der politie stonden, te soengei Naning gezien waren. Dat die gediend hadden tot roeiers van de begrafenisprauw was geheel onbekend. Toen de luitenant het districtshoofd over die afwezigheid sprak, bevestigde die, dat de drie Dajaks uit den kampong verdwenen waren; hij verhaalde ook de geheele kaaimansjacht bij Poeloe Kanamit en betuigde, dat hij reeds vertrouwelingen uitgezonden had, om de weerspannigen terug te halen. Op de vraag van den luitenant, of er eenig verband kon bestaan tusschen het verdwijnen van

die schavuiten en het deserteeren der vier Europeanen, lachte de Tomonggong goedig:

„Hoe zou dat kunnen, Heer! Gij hebt uwe blanken om zoo te zeggen met eigen oogen aan boord van dien schoener zien stappen. Hoe zou nu eenig verband te vinden zijn tusschen hen en die Dajaks, die slechts een uitstapje zijn maken naar soengei Naning. Gij weet immers dat Dalim daar een broeder heeft?"

De luitenant schudde het hoofd; maar antwoordde niet.

Toen evenwel twee dagen later die gekwetsten uit soengei Mantangei aangebracht werden, die met Oostersche beeldspraak veel te vertellen hadden van een aanhoudend geweervuur, alsof wel honderd man aan het schieten waren geweest; toen ook de dokter zich onvoorzichtig had laten ontvallen, niet met zekerheid te kunnen bepalen, dat de wonden slechts door ronde kogels veroorzaakt waren, en zelfs de meening uitsprak, dat zij door puntkogels uitgescheurd waren, toen werd de kommandant tot nadenken gestemd. Hij liet dan ook het districtshoofd ontbieden, overlegde met dien en gelastte hem een dertigtal Dajaks zich gereed te doen houden en het kamponghoofd Damboeng Papoendeh naar het fort te zenden, ten einde zijne instructiën te ontvangen.

Toen de oude Tomonggong het fort verliet, ontmoette hij den dokter.

„Thans gaat het er op los", zuchtte hij, „thans is hun spoor duidelijk."

„Maar Tomonggong, hoe is het mogelijk, dat die Europeanen daar in soengei Mantangei dat gevecht geleverd hebben?"

„Hoe het mogelijk is, weet ik niet te verklaren Heer; maar dat het zoo is, daar kan ik een eed op doen."

„Pas op," lachte de dokter, „de blanken straffen een valschen eed zeer zwaar."

„Ik heb die straf niet te duchten. In de geheele Dajaklanden bestaan zulke halve duivels niet. Eerst die kaaimansjacht, toen dat gevecht met den boa, later dat hevige geweervuur op de aankomende kampongbewoners. Niemand hier heeft zulke wapenen. Ik durf alles verwedden wat mijnheer maar wil, dat de „bedil banjakh pelor" (repeteergeweren) van den toean kommandant daar een woordje medegesproken hebben."

„Hebt ge dat den kommandant gezegd?"

„Nog niet; die is nog te veel vervuld met de meening, dat de blanken aan boord van dien schoener zijn terecht gekomen. Het vinden van die doodkist is voor hem een onomstootelijk bewijs, dat zij dien weg gekozen hebben."

„En hebt gij die overtuiging niet, Tomonggong?"

„Ik heb die gehad, Heer, maar ik heb ze opgegeven. De vluchtelingen zijn volgens mij naar boven. Als de kommandant naar mij hoorde, dan waren we reeds op weg."

„Wat wil hij dan?"

„Eerst door Damboeng Papoendeh laten uitvorschen, wat die bende daar in soengei Mantangei te beduiden heeft gehad. Dat is alles mooi en wel; maar wanneer hij stellige berichten zal hebben, zullen die kerels te veel vooruit zijn."

„Laat ze gaan, Tomonggong! laat ze gaan."

„Mijnheer heeft goed praten; maar als we hen niet op den voet volgen, zullen zij òf door de koppensnellers in de bovenlanden geveld worden, òf zij zullen zich daar te midden der Ot Danoms trachten te nestelen en dan zal de taak voor mijn bevolking moeielijk worden. In beide gevallen zal noodeloos bloed vergoten worden. Ik

kom heden avond nog terug, en hoop dan den Heer kommandant in een meer gunstige stemming aan te treffen, om naar mijne redenen te luisteren."

„Maar zoudt gij daarmee nog niet een dag of wat kunnen wachten? Bij voorbeeld tot er nadere tijdingen zullen zijn ingekomen?"

„Heer! mijn dankbaarheid jegens u begint me zwaar te wegen. Ik ben u het leven van mijn kind verschuldigd; nu echter gaan vele menschenlevens op het spel staan."

„Heb nog slechts wat geduld, ik bid er u om."

„Het zij zoo! maar ge kunt er op rekenen, dat dit de laatste maal is, dat ik mij vinden laat, om iets voor de vluchtelingen te doen. Ik voel dat ik verkeerd handel. Had ik den eersten keer niet aan uwe beden gehoor gegeven, dan hadden we nu al die moeielijkheden niet."

Weinige uren later stevenden drie goed gewapende prauwen de Kapoeas op onder aanvoering van Damboeng Papoendeh, een jeugdig Dajaksch hoofd, die volijverig was, om onder de plooien van de Nederlandsche vlag zijn eerste sporen te verdienen. Toen de kommandant hem medegedeeld had, dat die prauw, welke met de bevolking te soengei Mantangei slaags was geweest, naar de Doesson gestevend was, lachte hij fijntjes en verklaarde wel te zullen weten hoe te handelen. Een oogenblik had de dokter getracht hem alleen te spreken, maar bij de eerste woorden had de Dajak zich volijverig afgewend, zijn verleider toegeworpen, dat hij met Tomonggong Djaja Nagara ernstig gesproken had en wijders verzekerd dat, wanneer de blanke deserteurs in de Dajaklanden aanwezig waren, hij ze, zoo niet levend, dan toch hunne koppen zou aanbrengen. En hij was er de man wel naar om, als het niet te zeer tegenliep, die belofte te volbrengen.

Maar behalve zijn dienstijver had Damboeng Papoen-

deh nog een ander motiëf om den dokter niet ten gevalle te zijn. Ons jeugdig Dajaksch hoofd had eens het oog geslagen op de dochter van een Nagaraasch handelaar, die haren vader op zijne omzwervingen vergezelde. Met geld is op Borneo veel te verkrijgen, en zoo had hij den koopman al ras ingepalmd en was de koop gesloten, die de gunsten der dochter golden. Maar deze, een fiere Mahomedäansche maagd, zag met verachting op haren heidenschen aanbidder neder en was door geen liefdesgekweel te verlokken. Welke gelegenheden de Maleier den verliefden en al stouter wordenden Dajak ook schonk, het hielp niets, het meisje hield hem op een afstand en wist steeds aan zijne omhelzingen te ontkomen. Ten einde raad had de smoorlijk verliefde zich tot den dokter gewend. Hij had zoo veel gehoord van de voortreffelijkheid der Europeesche medicijnen, hij twijfelde er niet aan of de Heer dokter zou hem wel helpen. Toen onze aesculaap eindelijk begreep, wat van hem verlangd werd, voelde hij zich eerst verontwaardigd; maar spoedig besefte hij, dat al zijn redeneeringen om het ongepaste van dat verzoek te doen uitkomen doelloos zouden zijn, omdat zij niet begrepen zouden worden. Hij gaf dan ook die poging op, maar stelde den verliefde een fleschje met oleum Ricini ter hand, met aanbeveling, dat beide partijen de helft er van moesten drinken. Zoo gezegd, zoo gedaan. Door bemiddeling van den vader dronk het meisje hare portie; ook Damboeng dronk vol vertrouwen en ik laat het aan de verbeelding der lezers over, zich het tooneel voor den geest te halen, welke de gevolgen van dat middel waren. De les had doel getroffen, nimmer heeft later eenige Dajak des dokters bijstand weer verzocht bij zijne liefdesgeschiedenissen. 1)

1) **Historisch.**

Daags daarna kwam des avonds de post van Bandjermasin te Kwala Kapoeas aan en bracht voor den kommandant de aanbeveling in algemeene trekken mede, om geen middel onbeproefd te laten, ten doel hebbende, de deserteurs in handen te krijgen, zonder evenwel eenige aanleiding te geven tot verwikkelingen, waaraan bij het hoofdbestuur hooge afkeuring ten deel zoude vallen. Toen de luitenant die opdracht gelezen had, barstte hij in een luid gelach uit:

„Zie zoo!'' riep hij, „nu weet ik precies, hoe ik te handelen heb. Dat noem ik eerst slag hebben om instructies te geven. Worden mijne pogingen met goeden uitslag bekroond, dan zal ik slechts volgens de mij gegeven voorschriften gehandeld hebben. Komt er integendeel een kink in den kabel, sta dan vast, want dan heeft het mij aan de noodige waarschuwingen voor verwikkelingen niet ontbroken en te zwaarder zal de afkeuring uit den hooge op mij nederdalen, daar men mij ernstig met die afkeuring bedreigd heeft. 't Is echte Hollandsche zelfdekkerij, geënt op Indische lorrendraaierij!"

„Maar wat valt nu te doen?" vroeg de dokter, die zijn avondje bij den kommandant naar gewoonte was komen doorbrengen en van de opening der postpakketten getuige was.

„Wat er nu te doen valt? Zij kunnen voor mijn part ophoepelen! Er valt niets meer te doen. Ik heb gedaan wat ik kon. Ik heb de kerels nagezeten, veel verder buiten de grenzen, dan mij als militaire kommandant veroorloofd was. Zij zijn ontsnapt, daarmee is het uit. 't Is mijn schuld niet, dat die kruisbooten zulke ellendige lompe en logge dingen zijn, waarmee niet vooruit te komen is. Enfin, 'k heb niets anders meer te doen dan te rapporteeren, dat ze weg zijn; gelukkig dat ik er bij kan voegen, dat ik geen verwikkelingen heb in

't leven geroepen. Ah! als een officier in Nederland maar de helft deed, van wat ik uitgevoerd heb, dan werd hij behangen met Nederlandsche en Nassausche leeuwen, met eiken- en oranje kronen, de vent zou een stevige ruggegraat moeten hebben, om met die onderscheidingen ongebukt rond te loopen. Ik zal al heel blij zijn, wanneer die geschiedenis zonder standjes zal afloopen. Maar.... wat is dat?"

Gedurende dien uitval, die niet van misanthropie was vrij te pleiten, maar die toch den precairen toestand der meeste officieren op de buitenbezittingen in Indië vrij wel schetste, had de luitenant de overige correspondentie als werktuigelijk verder opengemaakt en vluchtig ingezien. De meesten dier stukken waren slechts van administratieven aard en konden door het langdradige en vezelachtige van dien diensttak in Indië, niet anders dan een nauwelijks te onderdrukken geeuwlust opwekken. Maar het stuk, dat de luitenant thans in de hand hield en zijn laatsten uitroep ontlokt had, scheen zijn geheele aandacht te boeien. Het was een mededeeling van den Resident, dat op de hoogte van Poeloe Mangkop, ten zuiden van Tandjoeng Batoe Titi, de zuidwestelijkste punt van Borneo, door het oorlogsstoomschip Montrado na een scherp gevecht genomen was een schoener, die een omgekeerde Nederlandsche vlag vertoonde en grootendeels beladen was met opium, zout, buskruit en looden en ijzeren kogels. Bij het gevecht waren de meesten der opvarenden gesneuveld. Er scheen evenwel slechts één Europeaan, waarschijnlijk een Engelschman, aan boord te zijn geweest. De gezaghebbers der kustposten werden bij dat officieele schrijven aangemaand zeer op hunne hoede te zijn, daar verondersteld kon worden, dat het niet bij die poging om oorlogscontrabande in te voeren, blijven zoude.

Die aanmaning was waarachtig mosterd na den maaltijd.

„Sakkerloot! dat is die verwenschte schoener!" barstte de luitenant los. „En mijn deserteurs zijn niet aan boord!.... waar zijn ze dan?.... We zijn dus op een valsch spoor geweest! Maar.... die doodkist dan in de Javazee?.... 't Gaat mijn verstand te boven... Zou dan toch de oude Tomonggong gelijk hebben, dat zij het waren, die dat opstootje in soengei Mantangei te weeg gebracht hebben?.... Er valt bijna niet meer aan te twijfelen? Hoe zijn ze evenwel daar gekomen?"

Onze officier was zeer opgewonden. Hij liet onmiddellijk het districtshoofd ontbieden, en gaf hem den last den volgenden morgen met vijftig roeiers bij het fort tegenwoordig te zijn om hem naar soengei Mantangei te vergezellen.

XII.

Vertrek van Mantangei. — »Petak bapoeti.” — Een nieuw soort van huwelijksgeschenk. — Borneo en Kalimantan. — Kotta Towana. — Een kop gesneld. — La Cucille gekwetst. — Gevecht met de koppensnellers. — La Cucille onder behandeling. — Een laatste salvo pijltjes. — Een nachtwaak. — Verkenning in den morgenstond. — Een begrafenisplechtigheid.

Midden in den nacht waren de vluchtelingen van soengei Mantangei op reis gegaan en hadden zij stevig door geroeid. Zij waren nu reeds zeven etmalen onderweg. Het landschap rondom hen begon van karakter te veranderen en langzamerhand zijn alluviale eigendommelijkheid te verliezen. Nog wel niet geheel en al, want soms wisselden zeer zachte glooiingen en verhevenheden van den grond, die zich nog maar alleen door hare veranderde flora deden onderkennen, andermaal met uitgestrekte moerasgronden af, die eindeloos toeschenen, maar, welker grenzen toch bereikt werden.

Hoe weinig de verheffing des bodems nog te beteekenen had, konden onze avonturiers afleiden uit het nog steeds regelmatig intreden van eb en vloed, die zich tot op dien aanmerkelijken afstand van de boorden der zee toch nog met zooveel kracht deed gevoelen, dat tweemaal daags de stroomdraad der rivier een tegenovergestelde richting aannam.

De „riwoet haroesan” (adem des vloeds) werd evenwel

al lang niet meer waargenomen; zoover dringt het zeewater landwaarts niet in. Zelfs was het water ter hoogte waar de deserteurs zich thans bevonden, niet meer brak en bleef ten allen tijde drinkbaar. Het zou ook niet lang meer duren of de vloedstroom zou hen verlaten en zij slechts aan het periodiek rijzen van den waterspiegel en aan het verminderen van de sterkte van den ebstroom, zouden ontwaren, dat de vloed aan de kusten doorstond. En eindelijk, naarmate het terrein zal rijzen, zal ook dat verschijnsel gewijzigd worden, totdat de onverzwakte rivierstroom zal overblijven, tegen wier kracht zij te kampen zullen hebben.

Het was zoo omstreeks het einde van „badjagi hai" (3 uur namiddag), toen de reizigers een plek bereikten, die bij de inboorlingen „petak bapoeti" (witte grond) genoemd wordt. Dit is een heuvelenrij van ongeveer veertig voet hoog, bestaande uit verblindend wit zand, niet ongelijk aan een duinenrij, die door den stroom zou zijn doorgebroken. Zelfs de helm ontbrak er niet; want op de hellingen bestaan uitgestrekte plekken met die grassoort of met een dergelijke begroeid. Hier heeft eenmaal de oceaan zijne wateren gerold en beukten zijne machtige golven die duinenrij. Een menigte schelpen worden in dat zand aangetroffen, maar van een geheel andere soort dan die in den kleiachtigen modder, die thans de zuidkust van Borneo omzoomt, gevonden wordt. Een andere omstandigheid, die pleit voor de stelling, dat eenmaal de zuidkust van het thans zoo groote eiland hier aangetroffen werd, is, dat aan de oevers van de Doesson, de Kahajan en de Mantawei rivieren, die met de Kapoeas nagenoeg evenwijdig stroomen, op dezelfde breedte ongeveer, dergelijke duinformatiën aangetroffen worden.

Het was voor de Europeanen vooral een uitkomst, zich op dat droge duin wat te kunnen vertreden; want

voor hem, die er de gewoonte niet van heeft, is het dagen lang zitten in een prauw met gekruiste beenen uiterst vermoeiend. Zij stapten dan ook heen en weer met een ijver, die bewees, dat zij de achterstallige beweging wilden inhalen en hielden zich daarbij onledig met het plukken van donkerroode vruchten, niet ongelijk aan onze braambeziën, die daar op die droge plek in groote menigte voorkwamen en door hare frissche rinschheid een aangename versnapering aan hun eentonig maal toevoegde.

Toen zij daar zoo omstreeks een uur gewandeld hadden, gaf Dalim het sein tot vertrek. Dat viel zeer tegen; want nu het eten daar bereid was geworden, was de hoop ontstaan, dat men het ook daar verorberd zou hebben en men ook verder daar verbleven zoude zijn; hetgeen het uitzicht op een aangename avondwandeling geopend had, alsook daarop dat men, in stede van in die wiegelende prauw, eens lekkertjes op vasten bodem zou hebben kunnen slapen. Maar Dalim had daar geen ooren naar.

„We moeten, voor dat de nacht invalt, kotta Towanan bereiken," beweerde hij.

Nader verklaarde hij zich niet; evenwel vertelde hij, dat te petak bapoeti des nachts zooveel muskieten rondzwierven, dat, al gebruikte men nog zooveel brotoali, aan rusten niet te denken zou vallen. Het was, volgens zijn beweren, wel de plek waar de meeste muskieten van het geheele eiland Kalimantan bij elkander waren en zou dat aan de volgende omstandigheid te danken zijn:

De zoon van Sultan Koening, den Djata- of krokodillenkoning van de Batang Moeroeng 1), zou in het huwe-

1) Batang Moeroeng is de naam van den westelijken arm van de Doesson, van Moeara Poeloe af, waar die rivier zich in twee takken splitst, tot aan zee. Bij de Europeanen heet die arm Kleine Dajakrivier.

lijk treden met de dochter van Anding Maling Goena, den krokodillenvorst van de Kapoeasrivier. Dit huwelije zou bij petak bapoeti voltrokken worden en de visschen, waterslangen, garnalen, kikvorschen en andere waterbewoners, aldaar verzameld om de plechtigheid bij te wonen en luister bij te zetten, hadden niets beters weten uit te denken, om hunne hulde te bewijzen, dan den jonggehuwden eenige honderden centenaars muskieten ten huwelijksgeschenk aan te bieden. Dit was dankbaar aangenomen, en de nakomelingen van die muskieten brengen nog steeds op indrukmakende wijze die gewichtige gebeurtenis in het geheugen van den reiziger terug, wiens kwaad gesternte hem hier voert om den nacht door te brengen.

„Een raar huwelijkscadeau," meende La Cueille, „je moet bepaald Dajak zijn om zoo iets te verzinnen. Mijne landslui zouden met zoo'n geschenk weinig gediend zijn."

„Wie weet," lachte Johannes, „als de Walinnetjes eens de ondervinding opgedaan hadden, dat een vracht muskieten het beste middel is om zelfs den slaperigsten echtgenoot wakker te houden, of dan ook zij niet zoo'n geschenk zouden begeeren. Maar om het even, ik moet erkennen, dat het niet een der aardigste legenden van het Dajakland is."

„Ik hoorde Dalim van een eiland Kalimantan spreken. Wat is dat voor een eiland?" vroeg Wienersdorf.

Johannes vertelde toen, dat het de inlandsche naam was van het eiland Borneo, dat de Europeesche benaming, een verbastering van het woord „Broenai", slechts een heel klein gedeelte van het geheele eiland aanduidt, namelijk van een klein rijk aan de noordwestkust gelegen."

„Heeft dat woord „Kalimantan" ook eenige beteekenis?"

„Kalimantawa" is de Dajaksche naam van de doerian. Deze vrucht op Borneo is evenwel niet zoo ellipsvormig als die op Java aangetroffen wordt, maar is aan het benedeneinde eenigszins uitgezet en afgeplat. De overeenkomst van den vorm van het eiland met dien van die vrucht, zou aanleiding tot den naam „Kalimantan" gegeven hebben."

„Dat is geheel onmogelijk." meende Wienersdorf. „Borneo is een der grootste eilanden der aarde en het nasporen van den omtrek van zulk een groot eiland, dat toch den vorm moet bepalen, vereischt een zekere mate van kundigheden en ontwikkeling, die bij geen volk in den Indischen archipel verondersteld kunnen worden."

Dalim boog zich tot Johannes en fluisterde hem iets in het oor.

„Je kunt gelijk hebben," hernam deze. „Dalim noemt mij daar de woorden „Kaliintan" (rivier der diamanten). Meer welluidend zal men dat vroeger „kalimintan" uitgesproken hebben, en zal het later tot „kalimantan", volgens sommigen tot „kalimanten" verbasterd zijn. De uitlegging ligt voor de hand. Op Borneo worden, zoowel ter westkust als ter zuid- en oostkust, vele diamanten (intan) gevonden. Er zijn verscheidene plaatsen, die naar dat edelgesteente genoemd worden: Karangintan, Lokhintan, Djintan enz. Mij dunkt dat, vermits langs de oevers van vele rivieren diamanten gevonden werden, die riviertjes kaliintan genoemd werden en deze naam langzamerhand aan het geheele eiland is gegeven geworden."

Onder dergelijk gekout werd de tijd gekort en kwamen de reizigers in de nabijheid van kotta Towanan aan. Dat was een Dajaksche versterking, zooals zij in de binnenlanden van Borneo overal tot bescherming tegen de koppensnellers te vinden zijn. Deze

was evenwel in het begin van 1859 tegen de Nederlanders aangelegd. Haar vorm was die eener langwerpige vierkante redoute zonder uitspringende gedeelten; hare borstwering bestond uit stevige ijzerhouten palen van respektabele dikte en was van afstand tot afstand met „hampatongs" versierd. „Hampatongs" zijn levensgroote houten beelden, gewoonlijk Dajaksche strijders in alle mogelijke gevechtstoestanden voorstellende en meestal vrij goed gesneden, altijd in aanmerking genomen het volk, dat ze vervaardigt en van kunst niet veel begrip heeft.

Verdedigd werd die sterkte nimmer. Toen het Nederlandsche stoomschip Montrado haar met zijn dertigponders naderde, sloeg der bezetting de schrik om het lijf en zocht zij haar heil in de vlucht.

Op een korten afstand genaderd, evenwel nog door de laatste stroombuiging gedekt, raadde Dalim aan te leggen om de kotta eerst te verkennen, daar zij nog al eens tot schuilplaats verstrekt aan „bigal's en „kajau's" (rivier-roovers en koppensnellers). Hij, met Schlickeisen en La Cueille, steeg behoorlijk gewapend aan wal en drongen zij het bosch in, om die verkenning te maken. Zij bleven evenwel niet lang uit, maar brachten spoedig het bericht, dat de kotta verlaten bevonden was en dat zij niets, wat onraad kon aanwijzen, hadden opgemerkt.

Aanvankelijk was het voornemen zich voor den nacht in de kotta in te richten. Allen hunkerden toch eens een gerusten slaap op den vasten bodem te genieten. Maar toen Wienersdorf den toestand van de versterking en het omliggend terrein opgenomen had, merkte hij op, dat, zoowel de voor- als achterflank bewaakt zoude moeten worden om tegen een overval beveiligd te zijn, daar in beide flanken openingen gevallen waren.

Hunne prauw, die alles bevatte wat waarde voor hen had, zoude ook bewaakt moeten worden, zoodat een zoodanige nachtdienst de krachten van het kleine troepje te boven ging en er nog bij kwam, dat niemand hunner den vorigen nacht ook maar een oogenblik gerust had. Er werd dan ook besloten in de prauw te blijven, dan was het voldoende, dat een hunner waakzaam bleef en konden de anderen een ongestoorde rust genieten. Toen de avond gevallen was, begonnen de Dajaks den eersten wachtdienst en zouden de Europeanen de nanachtswachturen voor hunne rekening nemen. Dat was nu wel de aangenaamste regeling niet, maar wel de zekerste, met de wetenschap, dat de inboorling een slecht waker is en vooral na middernacht zittende of staande, geheel onbewust insluimert.

Toch zou van nachtrust niet veel komen; zij zou op vreeselijke wijze gestoord en voor de rest van den nacht geheel verijdeld worden.

Het kon omstreeks negen uur des avonds zijn. De Europeanen hadden zich in hunne spreien gewikkeld en te slapen gelegd en de drie Dajaks zaten met elkander te fluisteren, toen Dalim de opmerking maakte, dat de voorraad brandhout te gering was, om het vuurtje, dat op den oever aangelegd was, ten einde een overzicht over het terrein te hebben, te onderhouden. Hij droeg een zijner makkers op, dien voorraad aan te vullen, hem daartoe een hoop dorre takken aanwijzende, dien hij over dag in de versterking opgemerkt had. Deze maakte hoegenaamd geen bezwaren, daar hij die takken ook gezien had en hij slechts weinige passen te doen had om ze te bereiken. De achterblijvenden zagen hem bij het schijnsel van het vuur, met zijn mandauw in de hand aan wal stappen en door den ingang der versterking verdwijnen, toen eensklaps

een hartverscheurende gil weerklonk, die het bloed der twee wachthebbenden schier deed verstijven en de Europeanen onmiddellijk, als met een tooverslag, op de been bracht. Wienersdorf en La Cueille hadden het eerst ieder een geweer gegrepen en sprongen aan wal. Dalim volgde hen op de hielen met den koppensneller in de vuist; de anderen tuurden scherp uit, met het geweer in den aanslag en den vinger aan den trekker. Behoedzaam en met gevelde bajonet drongen de beide eerstgenoemden den ingang der versterking binnen; maar Wienersdorf struikelde al dadelijk en viel, terwijl hij na zijn val een kreet van afgrijzen uitstiet. Dalim volgde onmiddellijk met een brandend stuk hout in de hand; en bij het zwakke schijnsel daarvan ontwaarden zij het lichaam van hunnen Dajakschen makker, echter hoofdeloos. Het lijk was volgens de regels der Dajaksche kunst behoorlijk gesneld; dat wil zeggen, dat met één slag van den vreeselijken mandauw het hoofd van den romp gescheiden was. In den regel geschiedt die daad zoo verbazend snel, dat in de meeste gevallen het slachtoffer de eeuwigheid instapt, geheel onbewust van het lot dat hem treft. Maar hier scheen de aangevallene in de laatste seconde inzicht in zijn toestand gehad te hebben, af te leiden uit den gil, dien hij geslaakt had. Ook scheen hij met de linkerhand zijn aanvaller nog gegrepen te hebben; want een stuk van een ewah bevond zich in die hand geklemd, terwijl de rechter nog den mandauw omsloten hield.

Op weinige passen ter zijde van het lijk zag La Cueille iets in het gras trekken en bewegen. Hij bukte zich en greep er naar; maar stiet een kreet van afgrijzen uit en onmachtig om los te laten, wat hij gegrepen had, hief hij het hoofd van hun makker bij de haren op, dat in de laatste oogenblikken van den bangen

doodstrijd de oogen vreeselijk rolde en de kaken en lippen bewoog, alsof hij wat zeggen wilde. Op het zien van dat hoofd riep Dalim verschrikt uit, terwijl hij achteruit stoof:

„Oendoer goeloeng goeloeng!" (spoedig terug).

Die woorden waren hem nog niet van de lippen, toen een fluitend geluid waargenomen werd en La Cueille met een krassen Waalschen vloek uitgilde, dat hij gekwetst was. Hij bracht zonder den kop los te laten, het geweer in den aanslag; maar Dalim greep hem bij den arm en trok hem naar de prauw, terwijl Wienersdorf de achterhoede dekte en met zijn Remmingtongeweer eenige schoten in de dikke duisternis afgaf. Toen zij in den lichtkring van het vuur bij de prauw traden, meende La Cueile zich iets in de struiken aan den voet van de palissadeering der versterking te zien bewegen; hij rukte zich los van Dalim, wierp den nog bloedenden kop in de prauw en schoot zijn geweer in de richting dier struiken af. Dat schot werd beantwoord met een uittartend: „lēēēēh, lèlèlèlèlè ouiiiit!" en tegelijkertijd drongen eenige gedaanten met den mandauw in de vuist uit de duisternis in den lichtkring te voorschijn. Nu was het evenwel de beurt aan Johannes en Schlickeisen, die kalm in de prauw gebleven waren en het gunstig oogenblik bespiedden om handelend op te treden. Schlickeisen had het tweede Remmingtongeweer in handen; Wienersdorf en de Waal stelden zich in de nabijheid der prauw op, en nu weerklonk een geweervuur, dat de aanvallende Dajaks, die over het algemeen toch al geen helden zijn tegenover vuurwapenen, spoedig op de vlucht dreef. De twee eerste schoten van de twee Europeanen in de prauw waren daarbij afdoende geweest; want die, met alle bedaardheid afgegeven, hadden doel getroffen; men had althans twee der aanvallers zien ter aarde storten.

Toen niets meer ontwaard werd aan den oever, hield het vuren op en konden onze avonturiers tot verademing komen. La Cueille klaagde over pijn in den linkerarm. Toen Wienersdorf dien arm onderzocht, bleek het dat de Waal met een vergiftigd pijltje gekwetst was. Allen keken elkander bedrukt aan, want zooveel hadden zij wel van het pijlvergif vernomen, dat de vreeselijke uitwerking daarvan hun bekend was. Dalim greep een handvol keukenzout en wreef daarmede zoo krachtig het tandvleesch van den lijder in, dat zich een overvloedig bloederig speeksel ontlastte. Hij wilde ook de gekwetste plaats inwrijven, maar Wienersdorf stiet hem ter zijde, haalde een fleschje met ammonia liquida te voorschijn, maakte met zijn zakmes een vrij diepe kruissnee over het wondje en liet daarin eenige droppels van zijn alkali vallen. De Waal brulde van pijn, schreeuwde en wrong zich, terwijl hij niet zelden een vroom:

„Sainte Vierge, priez pour moi!" afwisselde met een krachtigen Waalschen vloek.

Bij al den ernst, dien de omstandigheden medebrachten, kon Johannes toch niet nalaten, La Cueille er op te wijzen, dat hij zijn rol van Arabier al heel aardig vergat en raadde hem aan een innig:

„Lā ilāha illa — llāhoe" (Er is geen God dan Allah) te prevelen, in stede van zich tot de Heilige Maagd te wenden. De Waal voelde een innige minachting voor zijnen bruinen stamgenoot, maar had te veel pijn, om die te uiten. Na veel zuchten en klagen, viel hij in een diepen slaap, hetgeen door Dalim als een uiterst gunstig voorteeken werd aangemerkt.

Dat voor de overigen aan geen rusten te denken viel, lag voor de hand. Zij wisten den vijand in de onmiddellijke nabijheid en zaten dan ook met het geweer in de hand en den vinger aan den trekker, achter het

prauwboord gedoken, den oever gade te slaan, van waar zij een vernieuwden aanval konden verwachten. Langen tijd bleef het rustig en trok niets bijzonders hunne aandacht, toen eensklaps achter hen op de rivier het bekende, maar toch steeds schrikkelijk:

„Lēēēh lèlèlèlèlè ouiiiiit!" weerklonk en een hagelbui pijltjes over de prauw heen en onder de dakbedekking er van door floot. Toen de verdedigers zich haastig omkeerden, konden zij nog even een rangkan in den zwaren stroom te midden der rivier zien voorbijschieten, terwijl het uitdagend gegil bleef weerklinken. Zij hadden den tijd nog eenige schoten te lossen, die schenen hun doel niet gemist te hebben, want het uittartend geschreeuw verstomde plotseling en werd vervangen door kreten van smart, die nog geruimen tijd in de nachtelijke stilte weerklonken, langzamerhand verzwakten en eindelijk door den afstand niet meer waarneembaar waren.

Op dien Dajakschen oorlogskreet en het daarop gevolgde schieten was La Cueille uiterst verschrikt uit zijn bedwelmenden slaap opgevlogen, had in de dikke duisternis in de prauw rondgetast en de hand gelegd op den bloedigen kop, dien hij zelf eenige uren te voren in de prauw geworpen had, maar wat hem nu in zijn ontsteltenis ontgaan was. In zijn buitensporigen angst en nog geheel onder den invloed van het zoo straks gebeurde, vermeende hij, dat zij overvallen en de koppensnellers aan boord waren en het bloedige werk reeds onder zijn makkers begonnen was. Gelukkig dat hij in dien overspannen toestand geen wapen in de nabijheid had, want bij de duisternis, die er heerschte, zou hij zeker groote onheilen hebben aangericht. In zijne onberedeneerde zucht tot zelfbehoud greep hij toch nog Johannes, dien hij niet herkennen kon, bij den nek en trachtte hem te

verworgen, totdat die, eindelijk driftig geworden, hem een paar muilperen toediende, uitroepende:

„Die verduivelde Waal! hij legt het op mijn leven toe; de vent is razend."

Toen kwam La Cueille tot bezinning niet alleen, maar schoten ook Wienersdorf en Schlickeisen tot ontzet toe. Allen vermeenden, dat het een plotselinge uitbarsting van verstandsverbijstering was, door het pijlvergif veroorzaakt. Maar zoodra had de Waal zijn ontwaken verhaald, zijn vreeselijken angst, het grijpen van dien kop en wat daarbij in zijn brein was omgegaan, of allen barstten in een uitbundig gelach uit en feliciteerden den vreemdsoortigen koppensneller, die beangst geworden was voor den kop, dien hij zelf te huis had gebracht.

„We zullen dien kop netjes voor je klaarmaken en poetsen," zei Johannes, „dan kun je hem mee naar Jupille nemen. Als ex-voto zou hij onbetaalbaar prijken; toch moet ik je afraden hem daarvoor te bezigen. Wie weet hoe lief je de Walinnetjes zullen aankijken, als je je op Dajaksche wijze deklareert en de uitverkorene een bekkeneel aanbiedt."

Allen schaterden het uit over den uitval, behalve La Cueille, die van den schrik nog niet geheel bekomen was. Een flinke teug toeak hielp hem evenwel op streek.

Na dergelijke gebeurtenissen viel aan slapen niet meer te denken; hoewel Dalim de verzekering gaf, dat nu niets meer te vreezen was, daar het troepje koppensnellers gevlucht was, en zij het waarschijnlijk waren, die in dien rangkan voorbij vloden. Dat woordje „waarschijnlijk" klonk evenwel onrustbarend in de ooren van allen; zekerheid bestond dus niet, en daarom werd dan ook maar besloten de uiterste voorzichtigheid te betrachten en de verschijning van Aurora met het geweer in de hand af te wachten. Waakzaam zijn en praten

kon echter zeer goed met elkander gaan; de tongen roerden zich dan ook op een wijze die bewees, dat de geschokte zenuwen nog lang niet in rust waren.

„Dat gaat goed," meende Schlickeisen, „in twee dagen tijd heeft onze kleine macht een verlies geleden van een doode en twee gekwetsten. Als dat zoo voortgaat naar mate wij de bovenlanden naderen, dan zullen er niet veel van ons overblijven om in het oude Europa te gaan verhalen, wat er van ons geworden is."

„Ah bah! dacht je dat we er zonder kleerscheuren zouden afkomen?" vroeg Johannes; „als de helft van ons de Chineesche zee bereikt, dan mag die — de helft bedoel ik, niet de zee — van geluk spreken. Eigenlijk is ons aller leventje geen enkel dubbeltje waard."

„Je bent nog al lollig met je voorstellingen," lachte Wienersdorf.

„Hij is net zoo lollig als zijn natuurlijke huid blank is," gromde La Cueille. „Die nare Sienjo maakt iemand het leven nog onaangenamer dan het is. Al die verhalen en voorspellingen doen niets ter zake af en kunnen ook niets aan onzen toestand veranderen. Ze maken je maar ontijdig onlekker."

„Je moet het leven nemen zoo als het is en de toestanden onverschrokken onder de oogen durven zien. Zich illusiën scheppen leidt tot niets dan tot teleurstellingen. Ons steeds voorbereid houden op alle gebeurlijkheden, dat moet ons steeds voor oogen zweven; dan komen de rampen nimmer onverwacht. Maar zich muizenissen in 't hoofd te halen, is ook onverstandig. Onze toestand is nog zoo heel erg niet; 't is te betreuren dat we een onzer makkers verloren hebben, maar een geluk is het, dat geen van ons vieren gevallen is. Dat zou een ware ramp zijn. We zullen zien den ontbrekende te

vervangen; ja, ik denk er zelfs aan, onze macht uit te breiden, zoodra de gelegenheid zich daartoe zal voordoen. Want dat vàlt niet te ontveinzen, hoe verder we de binnenlanden zullen intrekken, hoe meer de gevaren zullen toenemen. Wat nu evenwel de gekwetsten betreft, dat heeft niet veel te beduiden. De boabeet van Wienersdorf is zoo goed als genezen en nu La Cueille nog niet dood is, kunnen we over dien speldenprik lachen. Wat heeft die Waal een spektakel gemaakt!" schaterde Johannes.

„Nu ik nog niet dood ben. Je spreekt er gemakkelijk over," pruttelde de betrokkene rillend bij de gedachte. „Was daar dan gevaar voor?"

„Toen ik dat pijltje zag, gaf ik geen oortje voor je leven. Die dingen werken verbazend snel. Eerst wat beven, dan wat tandenknarsen, eindelijk wat verwarde taal en spektakel als van een lastigen dronkaard; daarmee is alles uit en dat nog wel binnen het half uur. Nu er al veel langer tijd verstreken is, behoef je je niet meer ongerust te maken."

De Waal deed een zucht van verlichting hooren.

„Maar Wienersdorf," vervolgde Johannes, „moet dat fleschje met dat stinkend goed zorgvuldig bewaren. Hij heeft daarmee wonderen verricht."

„Dalim beweert dat het keukenzout La Cueille gered heeft."

„Het mocht wat," lachte Johannes, „ik heb den kommandant te Kwala Kapoeas veel proeven zien nemen met het pijlvergif, op honden, apen en kippen. De zoutproef mislukte altijd. Steeds stierven de gekwetste dieren. Werd daarentegen dat stinkende vocht gebezigd, dan genazen zij bijna allen."

Wienersdorf zat in gedachten verzonken met het hoofd in de hand.

„Het is me toch iets raadselachtigs," sprak hij eindelijk, „hoe die kerels in die versterking gekomen zijn. We hadden haar en het omliggend terrein toch zoo goed verkend."

„Dat hadden we ook," antwoordde Johannes, „maar je zult wel opgemerkt hebben, dat in de achterflank van de kotta een paar gaten in de palissadeering bestaan. Nu bevonden zich die kerels binnen de enceinte en hebben, waakzaam als ze zijn, ons zien aankomen. Niet wetende wie we waren en ook onbekend met onze getalsterkte, namen zij door die gaten onbemerkt de wijk naar de wildernis. Van toen af hebben ze ons geen oogenblik onbespied gelaten en toen we geloofden alleen ter plaatse te zijn, gluurden een aantal vurige oogen van achter struiken en boomstammen ons achterna. 't Is zeer waarschijnlijk een geluk voor ons allen geweest, dat onze Dajaksche makker dat brandhout ging halen. Voor een echten koppensneller was die gelegenheid te schoon, om onbenut voorbij te laten gaan. Ware die daad uitgebleven, wie weet of zich dan niet de gelegenheid voorgedaan had, ons in den laten nacht te komen overvallen. Een geeuwerig oogenblik van een schildwacht, het onwillekeurig sluiten der oogen, al was het ook maar gedurende weinige seconden, zou de gewenschte gelegenheid hebben aangeboden en weest verzekerd, dat die speurhonden haar niet onbenut voorbij zouden hebben laten gaan."

„Waarom schreeuwde je toch zoo bij het binnentreden der kotta?" vroeg La Cueille aan Wienersdorf.

„Wel, ik struikelde en viel zoo lang ik was op het onthoofde lijk, dat nog te stuiptrekken lag. Ik stak mijn rechterhand uit om me op te richten en sloeg die op den romp, waaruit het warme bloed met stralen sprong. Verduiveld! wat rilling me toen langs de ruggewervels

voer! Maar jij moet ook zoo iets gevoeld hebben, van wat ik ondervond, toen je dien grijnzenden kop te pakken kreegt. Maar," wendde Wienersdorf zich tot Dalim," waarom deedt ge ons teruggaan, toen La Cueille dien kop opstak?"

„Omdat die kop mij het bewijs leverde, dat de kajau's nog in de nabijheid waren. Niet dan hoogst zelden verlaat de koppensneller het terrein, zonder den gesnelden kop mede te nemen. Dan ook wist ik niet hoe sterk die troep was."

„Ik meende dat de kajau steeds zijn slachtoffer bij het haar grijpt en dan den noodlottigen slag toebragt. Hoe is het nu mogelijk geweest, dat die kop op den grond gerold is?"

„Dat begrijp ik ook niet goed," verzekerde de Dajak. „In den regel gaat dat grijpen bij het haar en het toebrengen van den slag zoo snel in zijn werk, dat het slachtoffer gewoonlijk niet weet wat met hem voorvalt en den tijd niet heeft, een gil te slaken. Ge moet niet vergeten, dat de koppensneller, zorgvuldig achter struik of boomstam verscholen, zijn prooi onverwachts bespringt. En de behendigheid dier menschen is zóó groot, dat uiterst zelden een tweede slag noodig is, om het hoofd van den romp te scheiden. Er hebben zich gevallen van vlugheid voorgedaan, waar het slachtoffer nog eenige passen met zwaaiende armen voortliep, nadat de bloedige scheiding had plaats gegrepen en dan eerst nederstortte. Bij mijn makker schijnt het niet zoo snel toegegaan te zijn; hij heeft nog den tijd gehad te schreeuwen; bij een laatste poging tot zelfbehoud heeft hij nog getracht zijn bespringer te grijpen en hem waarschijnlijk een slag met zijn mandauw toegebracht. Bij die kortstondige worsteling heeft deze laatste den kop laten glippen op het oogenblik, dat wij door de

deur drongen. Dat de kajau's in onze nabijheid waren, bewezen de pijltjes, die op ons afgezonden werden. Onze Sjech weet daar meer van te vertellen, niet waar?"

„Ge zegt, dat uiterst zelden een tweede slag noodig is, om den kop van den romp te scheiden," sprak Wienersdorf, „die behendigheid is toch merkwaardig. Hoe vaak toch is het in Europa niet in vroegere eeuwen gebeurd, dat bij terechtstellingen de beul herhaaldelijk moest toeslaan. Wanneer de executie met het zwaard plaats had, kwam dat zelfs dikwijls voor; toen de bijl en het blok gebezigd werden, vond het nog plaats, en er zijn zelfs gevallen bij het guillotineeren voorgekomen, dat de valbijl voor de tweede maal omhoog moest gehaald worden, om het slachtoffer af te maken."

„De Dajaksche jongelingen in de bovenlanden oefenen zich geregeld in het koppensnellen," verklaarde Dalim. „Eerst plaatsen zij een klapperdop op een dunnen staak en is het voor het kind een behendig stuk dien staak vlak onder de noot, zonder deze te beschadigen, door te houwen; later, als zij meer kracht bekomen hebben, wordt de staak vervangen door een pop ter grootte van een veertienjarigen knaap, met een nekstuk van zacht maar toch veerkrachtig handjolotong 1) hout, en om de illusie te volmaken, wordt de klappernoot met een pruik versierd, vervaardigd van de vezels van den arengpalm, die, wanneer zij goed toebereid zijn, wel wat overeenkomst hebben met het sluike haar van de menschen van dit land. Van daar die groote bedrevenheid. Op lateren leeftijd onderhouden zij die, door ijverig aan sneltochten deel te nemen."

---

1) Zie over dezen boom de noot op bladz. 211. Er kan hier nog bijgevoegd worden, dat dit hout bij voorkeur tot het beschreven doel gebezigd wordt omdat het door zijn kurkachtigheid het meest overeenkomt met het nekweefsel.

„Ik moet er nog bijvoegen," vervolgde Johannes de toelichting, „dat de Dajaks, zelfs die van de benedenlanden, zonder die oefening een buitengewone behendigheid bezitten in het hanteeren van den mandauw. Ik heb het te Kwala Kapoeas bijgewoond, dat in tegenwoordigheid van den kommandant iedere Dajak, hoe zwak zijn voorkomen ook was, een rijpe, doch nog groene klappernoot telkenmale en zonder eenige inspanning over dwars in tweeën sloeg, zoodanig, dat beide helften behoorlijk gescheiden waren. Geen Europeaan, hoe stevig ook, en welke kracht hij ook aanwendde, kon het verder brengen dan tot op de houtschaal der noot. De vezelige bast had den slag gebroken."

„Het blijft het oude liedje: „pas op je kop"," mompelde La Cueille; „ik wou dat ik in mijn België gebleven was. O Belgique! o Belgique! mes amours, tu auras toujours," neuriede hij.

„Een rare instelling toch," vervolgde Schlickeisen, „zijn meisje menschenkoppen aan te bieden."

„Zeker heel raar, maar toch een, waarvan de grond wel te raden is," antwoordde Johannes. „Aanvankelijk zal het wel geweest zijn, dat de aanstaande een bewijs zijner dapperheid moest geven als waarborg, dat hij zijn vrouw en kroost zou weten te beschermen. En het beste bewijs, dat hij in die oorspronkelijke maatschappij van die dapperheid kon leveren, was wel het hoofd van een door hem gevelden vijand. Later is dat verbasterd en zijn de schedels tot weeldeartikelen geworden, die tot afschuwelijke sluipmoorden, somtijds van vrouwen en kinderen, en tot een afzichtelijken handel aanleiding geven. Zoodat een instelling, die met goede bedoelingen in het leven werd geroepen, tot een vloek van de geheele bevolking van een der grootste eilanden der aarde geworden is."

„Maar in de benedenstreken, kan toch die gruwel niet meer plaats hebben, niet waar?" vroeg Wienersdorf aan Dalim.

„We durven niet," antwoordde deze, „de Hollanders willen het niet hebben."

„Dus alleen omdat die het verbieden, laat men het. Vindt ge dan het koppensnellen niet een afschuwelijk bedrijf?"

„Tawèh! angat, kamaangkoe hirah," (Wie zal dat uitmaken! volgens mijne opvatting wel mogelijk), was het flegmatieke antwoord, hetwelk bewees, dat de overtuiging van die afschuwelijkheid hier nog geen ingang gevonden had.

Onder dergelijke gesprekken kropen de nachtelijke uren om, en verscheen eindelijk de dageraad, die door onze vrienden met een zucht van verlichting begroet werd. Toen het geheel dag was geworden, werd de kotta met alle behoedzaamheid verkend en vonden de veldontdekkers daarin niets dan het onthoofde lijk huns makkers. Op een geringen afstand daarvan lag een kleine plas bloed; maar die kon even goed van het afgehouwen hoofd als van een der koppensnellers afkomstig zijn. Bij de palissadeering evenwel werden ook bloeddroppels waargenomen, terwijl bij een der openingen op het paalwerk bloedige vingers afgedrukt stonden. Het was dus niet te gewaagd aan te nemen, dat de bespringers ook verliezen hadden, maar toch was er eenige teleurstelling op de gezichten der Zwitsers te lezen, omdat zij geene lijken van gevallen vijanden vonden.

„Zouden die canailles er zonder kleerscheuren afgekomen zijn?" vroeg Schlickeisen niet zonder ergernis.

„Neen zeker niet," antwoordde Johannes eenigszins met drift, „dat bewijzen de bloedsporen die, ik zag het zoo even, tot aan den rivierkant, waar de kajau's in

hun rangkan gestegen zijn, gevolgd kunnen worden. We moeten het terrein nog wat nader onderzoeken. Er valt evenwel te bedenken, dat het bij alle inboorlingen van Nederlandsch Indië tot een groote schande gerekend wordt, de lijken hunner gevallen wapenbroeders in de handen der vijanden achter te laten. Zoo het maar eenigszins mogelijk is, worden die steeds meegevoerd."

Toen de kotta onderzocht was, traden de deserteurs door een der openingen naar buiten, maar zochten lang te vergeefs in den omtrek. Eindelijk evenwel bij een zeer dichten struik, werd een plek waargenomen, waar het spichtige gras over eenige uitgestrektheid plat gedrukt was, alsof daar een menschelijk wezen gerust had. Toen Schlickeisen zich met het hakmes een doortocht tusschen de slinger- en doorngewassen tot het dichtste gedeelte van den struik gebaand had, zag hij daar twee lijken liggen, gekleed in vollen oorlogstooi, met den „karoenkoeng", een maliënkolder van rottanschakels aan, met het mutsje van apenvel op het hoofd, in de linkerhand het beschermend schild, en in de andere den ontblooten mandauw geklemd. Volgens Dalim waren het Poenan's, een Dajaksche stam, die in de binnenlanden van Borneo bij de bronnen van de Kahajan-Doesson- en Koetei-rivieren te huis hoort. Die stam is berucht door de stoutheid zijner tochten tot het verwerven van koppen. Beide mannen, die door geweerkogels geveld waren, hadden reeds verscheidene levensdraden afgesneden, te oordeelen naar de vlokken menschenhaar, die de grepen en scheeden hunner mandauws versierden. Het waren nog jonge kerels; maar Dalim verzekerde toch, dat de eene reeds vier en de andere zeven koppen had gesneld. Dit bleek uit het aantal bandjes van rooden rottan die de mandauwscheeden omwoelden.

De beide Dajaksche tochtgenooten eigenden zich de

wapenen en de maliënkolders van de verslagenen toe en ploften daarna hunne lijken in de rivier, als een offer aan Djata, den opperkoning der krokodillen. Hun gesneuvelden makker waschten zij behoorlijk, beschilderden hem het voorhoofd en de nagels met sirihspuug, bij gebrek aan eenige andere verfstof, waarna zij met behulp der Europeanen een graf dolven en hem daarin legden. Zij plaatsten het hoofd op den romp, gaven het lijk den mandauw in de hand en legden zijn lans naast hem in den kuil. Toen zij daarmede klaar waren, nam ieder hunner een handvol rauwe rijst, strooiden die op het lichaam onder het uitspreken der woorden:

„Djetoh akam" (dat is voor u).

Vervolgens strooiden zij een tweede handvol, zeggende:

„Djetoh impahitkoe" (dat zend ik aan mijne voorvaderen).

En eindelijk nog een derde, waarbij zij prevelden:

„Djetoh akau X X" (dit is voor X X), waarbij zij de namen noemden hunner bloedverwanten, die het laatst gestorven waren.

Dat rijststrooien heet „mambowor" en mag bij begrafenissen nimmer achterwege gelaten worden. Na die plechtigheid hieven de beide makkers van den overledene een doordringend gegil aan, dat „tatoem" (de dooden beweenen) genoemd wordt, waarna zij het graf vulden. Om lijkschennis te voorkomen, hadden zij tot grafplaats een kleine plek tusschen dicht ineen gegroeide struiken uitgekozen, en eerst de graszoden daarvan zorgvuldig uitgestoken en zonder ze te beschadigen behoedzaam op zijde gelegd. Vervolgens hadden zij de uitgedolven aarde op een sprei verzameld, daarbij zorg dragende, dat geen kluitje daarnaast viel. Bij het vullen van den grafkuil trapten zij de aarde vast aan, plantten vervolgens een paar struikjes er op en her-

plaatsten toen de zoden zoo nauwkeurig, dat het meest scherpziend oog niet kon ontwaren, waar de schop hare groeve ingesneden had. De overtollige aarde, op de sprei achtergebleven, werd met angstvalligheid in de rivier geworpen en het geheele graf rijkelijk met water besproeid, om verwelking der graszoden en der geplante struiken te voorkomen.

Toen dat alles afgeloopen was, bestegen de vluchtelingen hunne prauw, sloegen de pagaaien met kracht in het water en verlieten die plek, die hun zoo noodlottig had kunnen worden.

XIII.

Vaart op de rivier. — Toxicologie. — De »siren" en de »ipoh". — De soengei Moeroi. — Een vlot. — Op de Danau Ampang. — De »tangirangs". — Een wasinzameling. — De aanval. — Plotseling verlicht. — Het gevecht. — Een kamp op leven en dood. — »Blakoe ampoen". — Een tooneel van onderwerping.

„De drommel moge zoo'n stroom halen!" pruttelde La Cueille binnensmonds, „je ziet niet dat we vooruit komen."

En werkelijk het kostte inspanning en ook genoeg zweet onder de tropische zon, om den aandrang van het water te breken en veld te winnen. Er waren soms oogenblikken, als scherpe hoeken omgevaren moesten worden, dat het oog zoo dadelijk niet waarnemen kon of men vorderde ja dan neen. Het was dan of de prauw op de watervlakte heen en weder gierde, zonder voor- of achteruit te komen. Maar dan werden de pagaaien met verdubbelde kracht in 't water geslagen en eerst langzaam, daarna iets beter, ging het vooruit.

Er was een ware kennis van de vaart op de rivier noodig om hoeken af te snijden, bochten te mijden, van stroomdraaiingen gebruik te maken, zand- en rolsteenbanken te ontloopen, rotsblokken om te sturen, in een woord om zonder gevaar de reis in den kortst mogelijken tijd te volbrengen. Wat nog al tot veel omzichtigheid noopte, was de aanwezigheid van een groot aantal doode boomen in de bedding der rivier, die het vaarwater al

zeer onveilig maakten. Door storm of overstrooming aan den vasten wal ontrukt, worden die woudreuzen gewoonlijk door den zwaren stroom een eindweegs medegesleept, maar blijven eindelijk zitten, als verankerd door de wortelmassa, die door de klei en steenen daar tusschen opgehoopt, veel zwaarder dan het overige gedeelte van den tronk, over den rivierbodem sleurt en door de oneffenheden daarvan weerhouden, zich eindelijk vastzet. Die boomstammen zijn vooral voor stroom opkomende vaartuigen zeer gevaarlijk, daar zij, met de kruinen in de richting van den stroom liggende, en langzamerhand van bladeren en dunne takken ontdaan, als een geduchte piketteering te beschouwen zijn, welker punten onder zekere helling staande, zich niet altijd voor het oog vertoonen, maar slechts door het koken en opborrelen des waters waarneembaar zijn. Een aanvaring met zulk een „snack", zooals de Amerikanen dat noemen, is meestal noodlottig en heeft het spoedig zinken van het vaartuig ten gevolge. Dalim en zijn landgenoot, als goed bekend met de rivier, keken dan ook nauwlettend uit en verhoedden zoo onheilen, die, behalve het levensgevaar, dat zij daarstelden, ook nog onherstelbare verliezen — b. v. van de prauw — zouden kunnen berokkenen.

La Cueille, dien het zware roeien eenigszins pijnlijk viel, bekeek van tijd tot tijd zijn arm. Daaraan was evenwel niet veel te bespeuren. De snee, die Wienersdorf gemaakt had, was met een korst overdekt, maar overigens zonder eenige ontsteking. Alleen werd rondom het pijlwondje een zwarte kring waargenomen, die zich ter grootte van een gulden uitstrekte. Dalim verklaarde dat dit bij pijlverwondingen steeds het geval was, ook wanneer de gewonde overleed.

Wienersdorf kon niet nalaten te vragen, waaruit die

vergiften getrokken werden. Toen hij vernam, dat de beide voornaamste, bij de Dajaks bekend onder de namen van „siren" en „ipoh", plantaardige vergiften zijn, was zijn weetgierigheid uitermate geprikkeld. Hij wilde weten van welke gewassen zij afkomstig zijn, hoe zij bereid worden. Op de eerste vraag kon Dalim noch zijn makker hem voldoende inlichting geven, want van het pedante classificeeren der plantenwereld, zooals de geleerden dat doen, hadden die eenvoudige Dajaks volstrekt geen begrip. Wat de tweede vraag betrof, deze verkreeg een meer voldoend antwoord; Dalim althans had het bereiden van het vergift meermalen bijgewoond. Het kostte evenwel veel moeite hem aan het praten te krijgen. De Dajaks zijn dienaangaande zeer geheimzinnig. Na veel gevraag kwamen zijne mededeelingen op het navolgende neer:

In de binnenlanden van Borneo, bij voorkeur op de hellingen van bergen en heuvels, groeit een boom, die door de inboorlingen „Batang Siren" genoemd wordt. Deze boom bereikt, evenals onze eik, den ouderdom van honderd jaren. Zijn stam erlangt bij volle dikte een doorsnede van 1.50 M.

Om nu het vergift uit dien boom te trekken, worden in den dikken bast schuinsche inkervingen tot op het hout gemaakt. Uit die inkervingen druppelt een wit melkachtig vocht, dat in bamboezen cylindertjes wordt opgevangen. Dit vocht verkleurt spoedig wanneer het met de dampkringslucht in aanraking komt, wordt geel, daarna bruin en eindelijk zwart bruin. De inzameling moet met de uiterste omzichtigheid geschieden, daar de inademing van de gassen, die zich bij de afscheiding van het vocht en zijn aanraking met de lucht ontwikkelen, zware ziekteprocessen en niet zelden den dood veroorzaakt.

Het vocht, zooals het uit den boom gevloeid is, heeft volstrekt geen kracht, het verkrijgt die eerst door een opvolgende uitdamping en koking met andere gewassen.

Wanneer het vocht behoorlijk behandeld 1) en verdikt is, wordt het nog warm in een steenen kannetje of potje gegoten, waarin het spoedig stolt. Dit kannetje wordt door de Dajaks der bovenlanden overal medegenomen en is bevestigd aan den buikband van zijn mandauw. Dit potje wordt slechts even verwarmd, waarna het voldoende is de pijlpunten in de vloeibare zelfstandigheid te doopen en deze te laten afdroppelen. Die punten zijn dan met een dun laagje getah overdekt, dat spoedig stolt.

Om te onderzoeken of het vergift de gewenschte kracht bezit, wordt een orang oetan, een kip of een eend met een vergiftigd pijltje verwond. Indien het getroffen dier niet binnen het half uur bezwijkt, wordt de siren op nieuw uitgedampt en met andere vergiftige planten gekookt.

De eerste symptomen, die zich bij den gewonde gewoonlijk openbaren, zijn hevige brakingen, die opgevolgd worden door een bevende verlamming der ledematen, die ongeveer tien minuten aanhoudt en onder hevige stuiptrekkingen met den dood eindigt.

Het ipohvergift wordt op dezelfde wijze gewonnen en toebereid. Dit is echter het vocht uit een slingerplant, waarvan de moederstam niet dikker dan $2^{1}/_{2}$ dm. middellijn wordt. In de uitwerking van de ipoh wordt met de siren weinig verschil aangetroffen, alleen dat zich geene brakingen voordoen.

---

1) Hem, die omtrent die manipulatie en omtrent de botanische beschrijvingen van de siren- en ipohgewassen meer wil weten, verwijzen wij naar de »Ethnographische beschrijving der Dajaks" door den Schrijver. Uitgave van Joh. Noman & Zoon, Zalt-Bommel.

Alle Dajaks weten deze vergiften te bereiden; maar, daar de beide gewassen uitsluitend in de berglanden voorkomen, zijn de bovenlanders in die bereiding meer bedreven dan de kustbewoners.

„Het snelstwerkend vergift" — zoo eindigde Dalim zijn toelichting — „komt uit Siang en Moeroeng, twee landstreken tusschen de boven Doessoen en boven Kapoeas gelegen. Laatstgenoemde heeft daaraan haren naam Kapoeas-Moeroeng ontleend, ter onderscheiding van de Kapoeas-Bohong, die op de westkust uitwatert."

„Komen wij die landschappen Siang en Moeroeng door?" vroeg Wienersdorf gretig.

„Ik hoop van niet," antwoordde Johannes lachend, „ik heb met Dalim een ander reisplan besproken. Wie kan evenwel zeggen, waar we heen zullen dwalen? en hoe vaak we genoodzaakt zullen zijn onze plannen te wijzigen. Wordt evenwel mijn route volvoerd, dan komen we die landschappen wel zeer nabij, maar er niet door."

„Zullen we die gewassen te zien krijgen, waarover Dalim zoo even sprak?"

„Ja," antwoordde deze, „genoeg; maar wat zoudt gij willen?"

„Dan hoop ik bladeren, bloemen, takken, wortels en vruchten mede te kunnen nemen."

„Tu, tu, tu! ik zou je raden daarmee voorzichtig te zijn. In sommige tijden van het jaar is het zelfs zeer gevaarlijk onder den wind in de nabijheid van zoo'n boom te verwijlen. Als ge daarop uitgaat, waarschuw mij dan eerst."

„Zijn dat de eenige giftige gewassen, die Borneo oplevert?" vroeg Wienersdorf verder.

„Waarachtig niet," antwoordde Johannes. „Dat zou een armoedige flora opleveren voor een tropisch land. Integendeel, Borneo is rijk aan planten, die den dood kun-

nen geven. Gelukkig dat het in den aard der bevolking niet ligt, daarvan gebruik te maken. Dat is een geruststelling. We kunnen ons op koppensnellerspartijen, op overvallen, op gevechten van allerlei aard voorbereiden. Bij onze verdere tochten, wanneer we in het hoogland zullen zijn, zullen we in iederen struik een vijand te zien hebben; maar we zullen zonder argwaan kunnen nuttigen, wat men ons zal voorzetten of te koop aanbieden. Er is evenwel een gebruik in de bovenlanden, dat nog al te denken geeft en het vermoeden doet rijzen, dat in vroegere tijden vergiftigingen aan de orde van den dag waren. Nimmer zal daar namelijk een gast iets gebruiken, hetzij eet- of drinkwaren, of de gastheer moet er van geproefd hebben. Het is zelfs een beleefdheidsvorm geworden, den aanreiker van het aangebodene te doen proeven."

Onder deze en dergelijke gesprekken hadden de reizigers duchtig de roeispaan gehanteerd en waren zoo omstreeks het middaguur de soengei Moeroi genaderd. Toen zij die voorbij wilden varen, zagen zij een vlot die breede soengei afzakken, terwijl drie mannen daarop alle krachten inspanden om de vaart van dat onhandelbare ding te temperen. Een der opvarenden riep om hulp, en daar het volgens landsgebruik niet geoorloofd is, die te weigeren, stuurde Dalim zijn prauw naar het vlot en lag deze spoedig daarlangs vastgemeerd. Het kwam er in de eerste plaats op aan, het vlot, dat door den zwaren stroom gegrepen was, naar den wal te sturen en daar vast te leggen. Spoedig hadden onze avonturiers hunne rottankabels voor den dag gehaald, alsook de ankerketting, uit soengei Naning medegenomen. Toen die stevig aan elkander gevoegd waren, werd het eene eind daarvan aan een soort van spil op het vlot vastgemaakt en het andere eind met behulp van een djoekoeng aan den wal gebracht en daar om een zwaren boomstam geslagen. Het

vlot inmiddels voortdrijvende, kreeg, toen de kabel strak liep, een vreeselijken schok, waardoor Schlickeisen en La Cueille, daarop minder verdacht, voorover in de rivier tuimelden, maar door Dalim en een paar der nieuwe Dajaksche vrienden gered werden. Niettegenstaande den zwaren schok, hield de kabel zich goed. Zij stond gespannen als een snaar en het vlot trilde onder den aandrang van den stroom. Toen het gevaarte eenigszins naar den wal gezwaaid was, begonnen de mannen het spil te winden, totdat het vlot den boom genaderd was, waaraan het met den kabel vast lag.

Onze reizigers vernamen nu, dat de eigenaar van het vlot, een Kwala Kapoeasser, Bapa Andong genaamd, boschproducten in de soengei Moeroi was gaan zoeken; dat hij daarin ook geslaagd was, maar dat hij in den voorlaatsten nacht door een troep Poenan's overvallen was, waarbij hij vier zijner pandelingen verloren had, die allen gesneld waren. Dat hij en zijne twee overgebleven pandelingen nog in leven waren, hadden zij aan hunne moedige houding te danken. Bij den eersten alarmkreet hadden zij hunne mandauw's gegrepen en waren de aanvallers koen te gemoet getreden, tijdig genoeg om hun eigen leven te redden, te laat echter om hunne ongelukkige makkers te hulp te komen, die in hun slaap afgemaakt waren. Toen beide partijen wat gepraat hadden, kwamen zij tot de slotsom, dat zij met dezelfde bende koppensnellers hadden te doen gehad en dat uitermate waakzaamheid betracht moest worden; want bij de teleurstelling den gesnelden kop te kotta Towanan te hebben moeten achterlaten, kwam de bloedwraak nog, die de woudloopers over het verlies van hunne beide makkers zoude bezielen.

Bapa Andong verzocht Johannes, die, zooals wij weten, als handelaar aan het hoofd der expeditie stond, hulp

te verleenen om het vlot naar Danau Ampang te brengen. Hij had daar nog een menigte boschproducten opgeschuurd; met de overgebleven pandelingen was het evenwel onmogelijk het vlot, tegen den stroom derwaarts te voeren. Wel werd er besproken, dien moeitevollen arbeid niet te ondernemen, en die producten met de prauw onzer avonturiers te gaan halen, maar de nabijheid der Poenans deed hen van het plan om zoo hunne krachten te splitsen, afzien. De tien mannen, die nu op het vlot bij elkander waren, konden zich vereenigd zeer sterk noemen; verdeeld, zouden zij afzonderlijk aangevallen en vernietigd kunnen worden. In de Danau (het meer) was Andong 1) de zoon des eigenaars met nog een zestal pandelingen, omtrent wier lot na het gebeurde de vader zich thans ongerust maakte. Er werd overeengekomen, dat onze reizigers het vlot in het meer zouden helpen brengen, dat zij de behulpzame hand zouden bieden om de aldaar opgestapelde producten te laden, dat zij vervolgens het vlot weer in den Kapoeasstroom zouden brengen, waarna hunne hulp overbodig werd, daar Bapa Andong van meening was, alsdan nog voor het invallen van den nacht den kampong Pendekkatiempoen te kunnen bereiken. Aldaar had hij tal van verwanten en vrienden en zouden de Poenans zich daar wel niet wagen. Voor die hulp werd toegezegd, werd bepaald, dat bij het scheiden, twee pandelingen op de prauw onzer avonturiers zouden overgaan. Deze zouden te kotta Baroe of te kotta Djangkan, in een woord bij de eerste voorkomende gelegenheid vervangen worden, waarna zij wel gelegenheid zouden vinden met den een of

1) De ouders nemen in de Dajaklanden steeds den naam van hun oudste kind aan, met voorzetting van de woorden »bapa" (vader) of »indoe" (moeder). De zoon heette hier Andong, bij gevolg zijn vader Bapa Andong; zijne moeder Indoe Andong.

anderen handelaar naar hunne haardsteden terug te keeren.

Nadat die overeenkomst getroffen was, werden de handen aan het werk geslagen. Toen het vlot met een hulptros was vastgelegd, werd de hoofdkabel van den boom losgemaakt en per djoekoeng den afstand harer geheele lengte verder gebracht en daar weer om een dikken boom geslagen. Het spil werd weer in beweging gesteld en zoo het vlot tegen den stroom opgehaald. Zoo ging men onafgebroken voort en het is te begrijpen, dat dit een zware arbeid was, vooral voor onze Europeanen, die daaraan niet gewoon waren. Zij kregen daarbij evenwel een inzicht omtrent de bedrijvigheid van het volk, in welks midden zij zich bevonden, en dat in dien arbeid bijzonder te huis scheen.

Het vervoer der boschproducten geschiedt van uit de binnenlanden van het zoo waterrijke Borneo bijna niet anders. Onze avonturiers hadden nu ruimschoots gelegenheid om de samenstelling van zoo'n vlot of „lanting", zooals de inlanders het noemen, op te merken. Het gevaarte, dat zij onder de oogen hadden, bestond uit een tweehonderdtal boomstammen van uitmuntend timmerhout, die met zware rottankabels goed aan elkander verbonden waren. Over die boomen was een vloer van „niboeng" 1) latten aangebracht. In het midden van het vlot was een vrij ruime hut getimmerd, terwijl aan weerszijde daarvan de producten behoorlijk onder dak opgestapeld waren. Zoo waren daarop aanwezig ruim vier duizend bossen rottan, een paar duizend „gantangs" 2)

---

1) Niboeng is een palmsoort, die bijna van de Pinangpalm niet te onderscheiden is. Voor latwerk is die houtsoort onovertroffen. Zij is hard, laat zich gemakkelijk splijten en bezit, wanneer de innerlijke weeke deelen behoorlijk verwijderd zijn, een groote duurzaamheid.

2) Gantang is een maat, welker inhoud voor hars ongeveer op 3.75 K. G. kan berekend worden.

„njating" (hars) een honderd pikols bijenwas, een twintig pikols „ngiatoe" (getah-pertjah) en een klein partijtje vogelnestjes. De beide laatste koopwaren had Bapa Andong van eenige handelaren der bovenlanden tegen bijenwas, bij welks vergaring hij bijzonder gelukkig geweest was, ingeruild. De overige producten waren het resultaat van eigen arbeid. De rottan was in de omliggende soengei's gesneden. De hars was gedeeltelijk aan de boomen zelven gewonnen, gedeeltelijk langs de oevers der rivier ingezameld. Ter bekoming van de edelste soorten van dit product, maakt de Dajak inkervingen in de hem bekende harsachtige boomen en ziet na weinige dagen zijne moeite rijkelijk beloond. De overige soorten heeft hij slechts langs de boorden der rivier, op de zandbanken en landtongen op te rapen. De hars namelijk druipt in sommige tijden van het jaar van de boomen, valt op den grond en neemt aldaar aarddeelen en andere onreinheden op. Bij den eersten den besten watervloed wordt zij medegesleept. Door de onreinheden is zij specifiek iets zwaarder dan het water, zoodat zij wel drijvende, doch ietwat beneden de oppervlakte, den stroomdraad volgt. Brengt nu de wind de breede stroomen van Borneo in beweging, dan wordt die hars door den golfslag op de oevers geworpen of door den stroom op de uitstekende hoeken of zandbanken afgezet. Het gebeurt ook niet zelden, dat op die zandbanken of op de eilanden in die stroomen, in een woord overal in alluvialen grond, weinige voeten onder de oppervlakte des bodems, harsbeddingen van soms meer dan honderd M^2. oppervlakte, bij een dikte van 2½ c.M. tot 3 d.M. aangetroffen worden.

Dat alles vernamen onze vluchtelingen met groote belangstelling uit de gesprekken hunner nieuwe makkers. Wat het inzamelen van bijenwas betreft, daaromtrent

zouden zij zelf ondervinding opdoen en kunnen opmaken, dat die heel wat verschilt van de bijenteelt in Europa.

Met inspanning van alle krachten vorderde het vlot langzaam maar toch gestadig. Eindelijk, tegen het vallen van den avond, was het gevaarte den laatsten hoek omgewerkt en de ingang zichtbaar van het kanaal, dat het meer met de rivier verbindt. Maar nu waren de krachten ook uitgeput en was rust noodzakelijk. Er was toch geen mogelijkheid om het vlot bij nachtelijk duister door dat nauwe kanaal te voeren, en werd dus besloten te overnachten ter plaatse waar men was. Het vlot werd aan den wal gemeerd, waarna een gedeelte der bemanning op den oever sprong om het terrein in de nabijheid over een uitgestrektheid van honderd passen middellijn ongeveer van struikgewas te zuiveren, teneinde een vrij uitzicht te hebben, de struiken en takken zooveel mogelijk als een heg aan de grens van die open vlakte op te stapelen en dus een soort van retranchement te hebben, waardoor niet kon heengebroken worden zonder de aandacht te wekken. Verder werd de geheele manschap in twee ploegen verdeeld, die om beurten wakker blijven en scherp uitzien zouden, waarbij Johannes zorgde, dat hij met La Cueille bij de eene en de twee Zwitsers bij de andere ingedeeld werden.

Zeer waarschijnlijk waren die voorzorgsmaatregelen oorzaak, dat de nacht ongestoord voorbijging; want de koppensnellers schuwen over het algemeen het gevecht en deinzen gewoonlijk af, wanneer hunne tegenstanders waakzaam zijn en zij dus voorzien kunnen, dat hun laf sluipmoordenaarswerk niet zonder gevaar kan geschieden.

Met den dageraad werd de arbeid hervat en na een goed uur zwoegens was het vlot in het kanaal; en de zon had nog niet de helft van hare geheele hoogte bereikt, toen het bij de stapelplaats vastgemeerd lag,

om de overige lading te ontvangen. Daarmede werd met zoo'n vlugheid te werk gegaan, dat, toen de dag ten einde neigde, alles aan boord gerangschikt, en men tot vertrek gereed was.

Intusschen viel er nog een belangrijke arbeid te verrichten. Sedert Bapa Andong met de inzameling zijner boschproducten begonnen was, waarmede een tijdruimte van ongeveer zes maanden gemoeid was, hadden honderden bijenzwermen hun nest gemaakt op en in de boomen, die zich op den westelijken oever van het meer verhieven. De boomen, die deze kleine diertjes daartoe uitkiezen, zijn een zeer hooge soort, met rechten, gladden stam en ver uitstekende takken. De Dajaks noemen zoo'n woudreus: „tanggirang"; in gunstige jaren worden op zulk één boom 200 à 300 bijennesten gevonden. Zoodra Bapa Andong het begin van den arbeid dezer nijvere diertjes opgemerkt had, begon hij zijn maatregelen te nemen, om zich op een gegeven oogenblik hun buit te kunnen toeeigenen. Daartoe had hij in iederen „tanggirang" dagelijks een paar pennen van hard hout op ongeveer 4 d.M. van elkander laten slaan, en was daarmee voortgegaan, totdat de aldus gevormde ladder de benedentakken van den woudreus bereikt had. Die arbeid had lang geduurd, maar kon niet anders uitgevoerd worden, doordat, wilde men de ladder onafgebroken vervaardigen, dat aanhoudende geklop op de „tanggirangs" de bijen zeker zoude verontrusten en een aanval hunnerzijds niet zoude uitblijven. In de laatste dagen hadden de pandelingen van Bapa Andong het terrein rondom de boomen van struiken en onkruid gezuiverd. Men was dus tot handelen gereed en wachtte nog slechts op het gunstige oogenblik. Dat oogenblik scheen nu gekomen.

Het was een stormachtige nacht, die ingetreden was,

een dier kenteringsnachten in de tropische gewesten, waarin de wind huilde en pogingen scheen aan te wenden om geheele vakken van het oorspronkelijk woud te ontwortelen; een nacht waarin het zwerk met dichte wolken bedekt en de duisternis zoo groot was, dat het aardrijk met een zwart floers overtogen scheen. Met den zoon van Bapa Andong en de zes pandelingen, aan de boorden van het meer aangetroffen, waren nu zeventien mannen te zamen. Deze stegen in de prauw van onze avonturiers en in twee djoekoengs en staken over de schuimende wateren van het meer naar de overzijde, waar de tanggirangs stonden. Daar aangekomen stapten zij aan wal en plaatsten onder iederen boom op vier stokken, een vrij grooten linnen lap in dier voege, dat hij aan de vier punten opgehouden, een zak vormde, die den grond evenwel niet raakte. Toen men daarmee klaar was, werden een aantal fakkels van groen en veel rookgevend hout, te voren vervaardigd, ontstoken. Iedere Dajak greep er een van, en nu ging het bliksemsnel langs de vervaardigde ladders omhoog, tegen de tanggirangs op. In iederen boom klom slechts een man, terwijl inmiddels Bapa Andong en de vier Europeanen met het geweer in de hand beneden in het donker bleven en de wacht hielden.

In een ondeelbaar oogenblik waren de klouteraars boven en klopten nu op de talrijke nesten. Met een geluid als wilden zij den storm overtreffen, kwamen de bijen brommend naar buiten, om zich op de aanvallers te werpen, maar, verblind door het licht der fakkels, die hevig heen en weer werden gezwaaid, en verstikt door den rook, die in dikke wolken door de kruinen voer, werden zij door den stormwind ver weggedreven en vielen met honderdduizenden en nog eens honderdduizenden aan de overzij van het meer ter aarde. Zoo-

dra de zwermen verdreven waren, beijverden zich de aanvallers de nesten met een bamboelemmer van de takken los te maken en in de daaronder opengesperde linnen zakken te laten vallen. In een oogwenk om zoo te zeggen was alles geschied en de klouteraars waren reeds beneden, toen de Europeanen nog vol ontzetting naar boven tuurden.

Het was dan ook een aangrijpend schouwspel voor hen geweest.

Die naakte bruine gedaanten met fladderende haren in dien stormachtigen nacht, bij het onzekere schijnsel der fakkels, pijlsnel naar boven te zien klimmen; die gedaanten zich daar boven hoog in de lucht over de takken te zien buigen, de fakkels heen en weder te zien zwaaien en zich in een dikken rook hullen; die dwaallichten daar hoog boven tusschen de slingerende takken, de weerkaatsing in de wateren van het fel bewogen meer; het gehuil van den storm en het gegons van millioenen bijen, terwijl met tusschenpoozen een weemoedige stem van bovenaf weerklonk en een droevig eentonig gezang tusschen de stormvlagen deed hooren, dat alles kwam hun zoo verrassend, zoo spookachtig voor, dat zij het, vooral bij den korten duur, voor een droom, voor een zinsbedrog hadden kunnen houden, lagen de tallooze nesten, druipende van honig, niet aan hunne voeten om hen van de werkelijkheid te overtuigen.

„Sacré matin! dat zijn flinke kerels!" brak La Cueille los.

„Wat een behendigheid, vlugheid en bedaard overleg daar bij," bevestigde Schlickeisen; „kijk, geen enkel ongeval is bij die verbazende onderneming gebeurd."

De bijennesten waren spoedig in de prauw en de djoekoengs geladen en het was nog geen middernacht toen de expeditie aan boord van de lanting terug was.

Het wekte de verwondering der Zwitsers, dat Bapa Andong zijn vlot, waarop toch voor een groote waarde aan koopmansgoederen opgestapeld lag, gedurende de helft van den nacht alleen had durven laten. Hij wist toch, meenden zij, dat slecht volk in den omtrek rondzwierf. Maar Dalim verklaarde hun, dat diefstal in de Dajaklanden bijna nimmer voorkomt, dat dat vlot daar maanden zou kunnen liggen, zonder dat iemand er een vinger naar zou uitsteken. Alleen wanneer het afdoende gebleken was, dat het onbeheerd bleef, zou het weggehaald zijn. Het slechte volk, waarvan zij spraken, beoogde slechts één buit, namelijk menschenschedels. Al het overige was hun onverschillig en zouden zij niet aanraken.

„En daarom," zoo besloot de Dajak zijn toelichting, die niet van nationaliteitsgevoel ontbloot was, „en daarom, het is en blijft steeds ons wachtwoord: „„pas op je kop, breng je kop thuis.""

De bijennesten. werden op een stellage, daarvoor expresselijk vervaardigd, geplaatst om uit te druipen. De Zwitsers, die, als de tenant in hun wapenschild 1), echte honiglikkers waren en dus nog al belang in die geheele verrichting stelden, vernamen gedurende die bedrijvigheid dat die nesten den naam van „idang" in de Dajaksche taal dragen; dat iedere idang gewoonlijk een K.G. was en 12 K.G. zuiveren honig oplevert. Men had een tiental tanggirang's van hunne idangs ontdaan. Deze, berekend op 200 idangs per boom, lagen daar dus 2000 nesten, die een zelfde aantal K.G. was en 24,000 K.G. honig zouden opleveren. De eerst verkregen honig, die van zelf uitdruipt, is de zuiverste en wordt door de liefhebbers voor den fijnsten gehouden. Later worden

1) De beer.

de idangs in een zak, van ruwe plantaardige vezels vervaardigd, gewrongen en geperst, waarna de was, ter verdere zuivering herhaalde malen in water wordt gekookt en eindelijk in groote schijven of koeken gegoten, die een middellijn van ongeveer 0,5 M. hebben, ± 15 K.G. zwaar zijn, en zoo in den handel gebracht worden.

Toen de bijennesten op hunne stellage gestapeld waren, werd de wachtdienst weer ingedeeld als den vorigen nacht en kon de helft der opvarenden trachten rust te genieten.

Maar in de Dajaklanden op rust rekenen, is veelal de rekening buiten den waard maken. De eerste uren gingen wel is waar zonder stoornis voorbij; maar nauwelijks had de „takakak" 1) zijn ochtendgeschreeuw doen hooren en kon het diensvolgens drie uur in den morgenstond zijn, toen de jeugdige Andong iets meende te hooren aan de boschzijde. Als een bronzen standbeeld vatte hij post, luisterde, ja luisterde scherp toe. Daarop wenkte hij zijn makkers, evenwel zonder gedruisch te maken. Allen spitsten de ooren, al hunne zintuigen waren in de gehoorzenuwen overgegaan en jawel, er werd een beweging vernomen als van zacht schuifelende lichamen, die zich met de meeste voorzichtigheid een doortocht trachtten te banen door de beschermende borstwering van afgekapte takken en struiken, die ook hier aangelegd was. Gelukkig was de stormwind gaan liggen, anders ware dat zachte gedruisch niet waarneembaar geweest. In de grootste stilte werden de slapenden gewekt en de gevechtsdispositiën genomen. De Europeanen sloten zich bij elkander aan en hielden de vuurwapenen onder hun bereik. Bij de volslagen

1) Takakak is een fraaie soort van boschhaan, die op geregelde tijden des nachts ten 9, 12 en 3 uur ongeveer zijn schel klinkend taaakkekakakak doet hooren.

duisternis, die er heerschte, schenen die evenwel van weinig nut en daarom hadden zij dan ook als Dajaks, die zij voorstellen moesten, ieder een flinken mandauw ter hand genomen en beloofden zij zich er lustig mee rond te hakken, hoewel La Cueille, terwijl hij zijn wapen trillend omhoog stak, zuchtend het schietgebed prevelde:

„Sainte Vierge de Jupille! secourez nous."

Bapa Andong kwam evenwel Johannes iets in het oor fluisteren, wat deze met een glimlach en een goedkeurenden knik beaamde. Toen hij het gesprokene medegedeeld had, namen de Zwitsers de Remmingtongeweren; La Cueille en Johannes wapenden zich met een tirailleurgeweer, maar bovendien met een revolver, terwijl de twee overblijvende geweren geladen gereed stonden om gegrepen te worden.

Na die beschikkingen wachtten de verdedigers nog een poos met kloppend hart. Zij keken uit, maar te vergeefs, in het stikdonker was niets te onderscheiden. Bij de stilte, die evenwel ingetreden was, hoorde men zacht schuifelen, soms ook wel een twijgje knappen; anders niets. Plotseling verhieven zich een twintigtal gestalten aan den oever van het meer en sprongen met een wip op het vlot.

„Lēēēēh, lèlèlèlè ouiiiit!" weerklonk het luid en deed dit gegil de aanwezigen op het vlot de haren te berge rijzen. Zij begrepen dat zij tegen een overmacht stonden, dat, indien hun krijgslist mislukte, een gevecht op leven en dood onvermijdelijk, de ondergang van allen zeer waarschijnlijk was. De vijandelijke strijders sprongen, vlogen over de beschikbare ruimte van dat gedeelte van het vlot, waar zij aan boord getreden waren. Het was een demonisch schouwspel, die wilden, achter hunne schilden gedoken, met den gevreesden mandauw

in de hand, heen en weer te zien springen, de bewoners van het vlot tot den strijd uitdagende. Geen geluid van deze laatsten liet zich hooren en die stilte scheen de aanvallers eenigszins te onthutsen.

Eensklaps lieten zich aan het andere einde van het vlot, door de verdedigers bezet, in het donker een paar gedaanten waarnemen, die op de aanvallers toesprongen, hun een paar houwen toebrachten, maar even snel weer verdwenen als zij gekomen waren. Nu brulden de aanvallers hun oorlogskreet andermaal, sloten zich vast aan elkander en, door hunne schilden gedekt, stoven zij den loopgang door, die de voorplecht van het vlot met de achterplecht verbond. Aan het einde trachtten een paar gedaanten hun nog den doorgang te betwisten; maar ook die verdwenen weer even spoedig, toen eensklaps boven op den berg rottanbossen, die het middenvak van het vlot vulden, een helder brandend licht ontstoken werd en te gelijkertijd een hevig geweervuur de aanvallers, die nu ten volle zichtbaar waren, tegenknetterde. Wienersdorf en Schlickeisen schoten hunne repeteergeweren naar hartelust af op den vijandelijken drom, die tot tegen de bajonetten schier opgedrongen was. La Cueille en Johannes in het tweede gelid, schoten eerst hunne geweren af en vervolgden daarna het vuur met hunne revolvers, terwijl het van boven den hoop rottanbossen mandauwhouwen begon te regenen. De verwarring te beschrijven, die onder de aanvallers ontstond, bij het schitteren van dat plotselinge licht en het daarop gevolgde schieten, waarvan in den dicht opeengedrongen hoop in dien doorgang weinig kogels misten, is onmogelijk. Een golvende beweging begon zich te openbaren; eerst vooruit, dan achteruit. Kreten van woede, angstgegil en kermen kruisten zich allerwege. Het was of alle duivels der hel losgebroken waren. Eindelijk

splitste zich het kleine hoopje van den overgebleven troep der aanvallers in twee deelen, waarvan het eene, wel het grootste, het hazenpad koos, aan den wal sprong en in het duister verdween; terwijl het andere, over de gesneuvelden heenspringende, een wanhopige poging aanwendde, om de tegenpartij toch nog te lijf te gaan. De schoten knetterden onafgebroken, het kleine manmoedige troepje slonk, slonk nogmaals, maar met een ongeëvenaarde doodsverachting drongen de laatste twee overblijvenden onder de bajonetten der twee Zwitsers in, door zich op den grond te werpen en zoo hunne tegenstanders met het blanke wapen aan de huid te komen. De eene werd door Schlickeisen met de bajonet aan den vloer van het vlot vastgestoken en zoo onschadelijk gemaakt. De andere naderde schuifelende, stond plotseling op, en hief zijn mandauw omhoog om Wienersdorf den doodelijken slag toe te brengen. Deze, geen kans ziende dien slag te pareeren, waartoe ook de strijders te dicht op elkander gedrongen waren, liet zijn geweer eensklaps vallen en greep zijn tegenpartij met zulk een krachtvolle vuist bij de polsen, dat deze zijn mandauw moest laten vallen. Nu begon in die enge ruimte een ontzettende worsteling tusschen de twee mannen, die beiden begrepen, dat het leven van den uitslag afhing. Slechts weinige handbreedten scheidden hen van het meer, welks water donker tegen het vlot kabbelde. Voor de anderen was er niet aan te denken, Wienersdorf te hulp te springen. Vooreerst stond Schlickeisen daartoe in den weg, die zijn tegenpartij nog steeds zich wringend en gillend aan den vloer vastgestoken hield. Maar ook de beide worstelenden sprongen en wrongen zich in hun strijd, borst tegen borst geklemd, zoo vlug dat er zeer groot gevaar zou bestaan hebben, bij het toebrengen van een slag, den Zwitser

te treffen in stede van zijn tegenpartij. De kamp duurde zoo nog een kort oogenblik voort, dat evenwel een eeuwigheid toescheen. Eindelijk begonnen de krachten den minder gespierden Dajak te begeven. Toen Wienersdorf dat voelde, schopte hij den gevallen mandauw met een beweging van zijn voet in het meer, deed een laatste maar geweldige inspanning, verhief de beide armen zijns vijands, die hij als in bussen omklemd hield, boog die met reuzenkracht achterover en noodzaakte zoo den hijgenden Dajak voor hem op de knieën te vallen. Kreunend zonk hij in elkander en smeekte:

„Blako ampoen!" (ik vraag genade).

Op die woorden, die met zacht vloeiende stem en met zulk een innige bede uitgesproken werden, liet de Zwitser den overwonnen vijand los en reikte hem de hand. Op de knieën liggende, aarzelde deze die aan te nemen. Zijn borst hijgde stormachtig, zijne oogen fonkelden als vuurballen. Maar die aarzeling duurde slechts een seconde; toen sprong hij op, greep de hem toegestoken hand, legde zich die op de kruin van zijn hoofd, terwijl hij daarbij den fieren onafhankelijken nek, ten teeken van onderwerping boog. Wat hij met diep bewogen stem mompelde, kon niemand verstaan. Zoo stond de zoon des wouds een kort oogenblik.

Eensklaps richtte hij het hoofd op, greep zijn „poeai" 1) aan de mandauwscheede bevestigd, bracht zich een lichte verwonding aan den arm toe, ving het uitdroppelende bloed in de holte zijner hand en bestreek daarmede het voorhoofd en de lippen van Wienersdorf, die beteuterd stond te kijken en niet wist wat met hem gebeurde. Daarop verwondde hij den Zwitser lichtelijk, ving ook diens bloed op, bestreek zich ook daarmede voorhoofd

---

1) Poeai; zie daaromtrent bladz. 187.

en lippen, waarna hij de overblijvende druppels in zijn mond liet vallen en zoo opdronk. Nogmaals reikte hij zijn overwinnaar de hand, drukte die, bracht haar aan den mond en wierp vervolgens een trotschen blik op de omstanders, terwijl hij duidelijk verstaanbaar de woorden Haramaoung Boekit 1) uitsprak, waarna hij, vóór dat iemand er ook maar aan denken kon, om het te beletten, in het meer sprong, welks donkere wateren zich boven zijn hoofd sloten.

En alsof het op een afgesproken teeken geschiedde en de natuur den woudzoon bij zijne ontsnapping behulpzaam wilde zijn, bluschte een hevige windvlaag het ontstoken licht plotseling uit, zoodat de opvarenden van het vlot in diepe duisternis gehuld waren.

1) Haramaoung Boekit beteekent bergtijger.

XIV.

Karakter der inlandsche bevolking. — Veertien lijken op het vlot. — Damboeng Papoendeh verschijnt op het tooneel. — Vergeefsche tocht in de soengei Mantangei. — Het »maroetas." — Terug naar de Kapoeas. — Het nachtelijke schieten. — De reddende bijen. — Hulp in nood. — De scheiding. — Dichterlijke beschouwing van het meer. — Tegenstelling. — Beschaving en barbaarschheid. — Het ontstaan der meren.

„Ik ben er nog niet overtuigd van," sprak La Cueille, „dat we goed gedaan hebben dien vent te laten ontsnappen."

Die volzin bij het aanbreken van den dag geuit, was eigenlijk de voortzetting van het gesprek, dat na de ontvluchting van den koppensneller met de meest mogelijke variatiën had plaats gehad.

„Morte la bête, mort le venin," was de meening van den Waal, die hij dan ook overeenkomstig zijn aard zoo energiek mogelijk mededeelde. Als Sjech zou hij die spreuk wel in het Arabisch weergegeven hebben, ware hij die taal maar machtig geweest.

Maar Dalim suste hem en verklaarde, dat zij van dien kajau geen leed meer zouden ondervinden. Het zou zelfs niet onmogelijk zijn, dat zij nu of dan van zijn stam wiens opperhoofd Harimaoung Boekit bleek te zijn veel hulp zouden erlangen. Bij al de gebreken en ondeugden, die het karakter van den bovenlander ontsieren, — verzekerde hij zoo goed hem mogelijk was — is de dank-

baarheid, al heeft hij er zelfs geen naam voor in zijn taal, de grondslag van het karakter van den Dajak. Hij had er bij kunnen voegen, dat het ook het kenmerkend karakter is van de geheele inlandsche bevolking van het schoone Insulinde. Zeven achtste van de Nederlanders in Nederland miskennen dat karakter en leggen gebeurtenissen, die den dampkring wel eens met brandlucht vervulden of hem met een lauwen bloedreuk doortrokken, volgens hunne opvattingen uit. Spoort evenwel de onpartijdige geschiedvorscher de oorzaken dier beroeringen op, dan vindt hij, dat onverdraaglijke heerschzucht, inhaligheid en schraapzucht, maar niet het minst oneerlijkheid en kwade trouw, zoo eigen aan het blanke ras, den onderdrukten en uitgezogen natuurgenoot de brandfakkel en het staal in de vuist wrongen.

Toen het dag was, telden de opvarenden van het vlot dertien lijken, die onder het vuur der Europeanen waren gevallen, ongerekend het lijk van hem, die door Schlickeisen met de bajonet doorstoken was. De wapenen en maliënkolders der gesneuvelden vielen den overwinnaars ten buit en onder den onverbiddelijken drang der noodzakelijkheid werden de veertien lijken in den koelen schoot van het meer neergelaten.

„Een offer aan Djata,” grinnikte Dalim.

Och! dat de blanke overweldigers gedurende de vele jaren, dat zij hun schepter loodzwaar op de schouders van de bewoners dier schoone gewesten deden neerkomen, toch aan de eischen der beschaving, die zij zoo huichelachtig in hunne banier voeren, hadden voldaan, dan waren thans gruwelen als het koppensnellen geheel onmogelijk. Dat waren de gedachten, die den beiden Zwitsers bij die plechtigheid door het brein voeren.

Ter nauwernood was men met die begrafenis klaar en had men elkander geluk gewenscht, dat hunnerzijds

geene verliezen te betreuren waren, of de algemeene aandacht werd gewekt door een drietal prauwen, die zich vertoonden aan den ingang van het verbindingskanaal van het meer met de rivier. De schrik sloeg den Europeanen en ook Dalim met zijn overgebleven tochtgenoot om het hart, toen zij van den achtersteven van de twee eerste prauwen de Nederlandsche vlag zagen waaien. O! het was duidelijk voor onze vluchtelingen; men was hen eindelijk op het spoor en in hunne oogen was alles wat zij tot nu ondervonden hadden slechts kinderspel bij hetgeen hen nu te wachten stond. Ademloos en sprakeloos verbeidden zij wat nu verder gebeuren zou.

Bapa Andong, onbewust, en ook niet kunnende raden, wat in het gemoed zijner medeopvarenden omging, zag in de naderende prauwen, wel verre van een gevaar, daarentegen een zekere hulp, als de Poenans zich misschien weer mochten vertoonen. Met zijn zoon en zijne pandelingen stiet hij dan ook tot drie malen toe een doordringend geroep uit:

„Gagoeloeng, kantoh ikau! Oüi!!" (Spoedig komt hier ohé!)

Wat was er gebeurd, dat die prauwen in dezen stond op het meer bracht? De lezers hebben zeker geraden, dat Damboeng Papoendeh, dien zij van Kwala Kapoeas hebben zien vertrekken, op het tooneel verscheen. Met den ijver, die hem bezielde, was dit jeugdige hoofd, zonder verpoozing doorroeiende, naar soengei Mantangei gestevend. Daar had hij op de plaats der gebeurtenissen zelve het verhaal van den strijd met de slang en het daaropgevolgde vuurgevecht met de mannelijke bevolking andermaal aangehoord en de vernieuwde verzekering bekomen, dat de bedoelde personen de Mantangei opgestevend waren, om de Doesson te bereiken. Hoewel

hij daaraan weinig geloof sloeg, waren de berichten toch zoo stellig, dat hij ze niet in den wind mocht slaan. Hij besloot dan ook die soengei op te varen. Somwijlen schudde hij ongeloovig het hoofd en was hij niet ongenegen den terugtocht naar de Kapoeas te bevelen, maar dan werd weer in een doorgekapten tak of een opgeruimden struik een spoor herkend, dat nog kort geleden een prauw zich door dat weinig bezochte vaarwater baan gebroken had. Eindelijk, na een geheelen dag de Mantangei opgevaren te zijn, kwam hij aan een kleinen kampong aan, Takisan geheeten, waar hij niet verder kon, omdat die kampong „maroetas'' was.

Maroetas beteekent: onrein. Een huis, een dorp, een landstreek kunnen tengevolge van verscheidene oorzaken voor onrein verklaard worden. Bij voorbeeld ten gevolge van sterfgevallen, ook van besmettelijke ziekten en van gepleegde bloedschande. Wanneer een huis maroetas is, wordt het eenvoudig gesloten en de trap weggenomen. Niemand der bewoners mag daar buiten treden of bezoek ontvangen. Is een dorp of een landstreek verontreinigd, dan worden de toegangen versperd en het is op verbeurte van het leven verboden, die versperringen te overschrijden.

Zoo vond Damboeng Papoendeh de soengei Mantangei, als toegang tot den bedoelden kampong, versperd door een dubbelen zwaren rottankabel, welks uiteinden aan den wal door gewapende mannen bewaakt werden. Hij begreep, dat hier geen geweld te gebruiken was; al zoude hij daartoe hebben willen overgaan, dan zouden zijne tochtgenooten zich tegen dat vergrijp ten opzichte hunner godsdienstige instellingen verzet hebben. Van de wachthebbenden bij den kabel vernam hij bovendien, dat het maroetas reeds sedert zeven dagen duurde, dat den volgenden dag de gewone offeranden aan de

Sangiangs 1) zouden gebracht en het gebruikelijke feestmaal zou gehouden worden; waarna de afsluiting opgeheven zoude zijn. In volle zeven dagen tijds was hier dus geen prauw kunnen passeeren; dat was duidelijk. Hij was dus op een valsch spoor en zijn eerste opvatting was de juiste geweest. Lang bedacht hij zich niet; de prauwen werden gewend en de terugtocht met pijlsnelle vaart aangenomen. Het was zaak den verloren tijd in te halen. Het was stikdonker toen men den kampong Mantangei voorbij voer; maar met allen spoed en onverdroten werd dag en nacht doorgeroeid en zoo bevonden zich de vervolgers in den bewusten nacht ter hoogte van Danau Ampang, zonder evenwel te bevroeden, dat zij toen de vluchtelingen zoo nabij waren.

Het woei dien nacht stormachtig uit het noordwesten, hetgeen de vaart niet weinig bemoeielijkte en bij de hevige vlagen somwijlen gevaarlijk maakte. Eindelijk zelf uitgeput, gaf Damboeng Papoendeh aan de beden van zijn volk toe, om het overige gedeelte van den nacht in een kreek aan den wal gemeerd door te brengen. Wel deed hij dat noode, want hij had zich in het hoofd gesteld met ijlende vaart kotta Baroe te bereiken, daar berichten in te winnen en zou het hem dan misschien gelukken, wat hij hoopte, namelijk de avonturiers voorbij te stevenen, hen daar in te wachten en met behulp der bevolking gevangen te nemen. Dat plan was hoogst eenvoudig en zoude door zijn eenvoudigheid alle kans van slagen gehad hebben, ware er niet een voorval tusschenbeide gekomen, dat het geheele plan in duigen wierp.

---

1) Sangiangs zijn bovenaardsche hulpvaardige wezens, die als boden van Mahatara (God) den menschen veel goeds aanbrengen. Aan die wezens worden vele offeranden gebracht. Zie daarover Ethnogr. beschrijving der Dajaks door den schrijver dezes.

Het kon naar gissing van de wachthebbenden drie uur na middernacht zijn, toen plotseling in westelijke richting, evenwel zeer nabij, een doordringend: lēēēh lèlèlè ouiiit! gevolgd door een hevig geweervuur, vernomen werd. Dat gaf licht in de duisternis, want Damboeng begreep, dat zij, die hij vervolgde, in zijne nabijheid en slaags waren, hetzij met kampongbewoners, zooals dat te soengei Mantangei gebeurd was, hetzij met koppensnellers, die in deze buurt eerder te verwachten waren.

In gespannen ongeduld ging de nacht voorbij en toen de dag aangebroken was, ontwaarde hij in zijn nabijheid de monding van het kanaal, dat naar het meer voert. Hij had nu de overtuiging, dat het drama, dien nacht afgespeeld, daar had plaats gegrepen. Hij aarzelde dan ook geen oogenblik, om aan het meer een bezoek te brengen. Hij deed zijn makkers hunne wapens in gereedheid brengen en stevende weldra derwaarts.

In het kanaal werd niets opmerkenswaardigs of verdachts waargenomen. Maar bij het uitkomen in het meer zag men in de verte aan den oostelijken oever een groot vlot liggen, dat met rottanbossen overdekt was en waarvan de opvarenden de aankomenden toeriepen bij hen te komen. Die kreet van: „gagoeloeng, kantoh ikau!" was goed waarneembaar.

Damboeng liet nu een prauw achter ter bewaking van de kanaalmonding, met bepaalden last niemand het meér te doen verlaten en stevende met de twee andere prauwen langs den westelijken oever van de danau, om die in alle bochten en kreken te onderzoeken en zoo langs den noordelijken oever bij het vlot op den oostelijken oever te geraken.

Bapa Andong, die het gevaarlijke van die manoeuvre voor de aankomenden inzag, wilde de prauwen ander-

maal toeroepen, maar Dalim lag de hand gebiedend op den mond, fluisterde hem iets in het oor en liet hem tegelijkertijd de punt van een „badek" (kleine dolk) tusschen de korte ribben voelen. Verschrikt keek de Dajak zijn landgenoot aan en zag toen Dalim's metgezellen met het geweer of den ontblooten mandauw in de hand, hem met hoogst ernstige gezichten omringen, terwijl zijn eigene makkers op dat kleine tooneel, dat trouwens slechts weinige seconden duurde, geen acht gaven. Hij begreep van dat alles niets, dan alleen dat hij voor het oogenblik den mond moest houden.

De beide prauwen daar ginds hielden nog steeds den westelijken oever. Plotseling verhief zich uit die beide vaartuigen een geweldig gegil. Men kon de opvarenden gedurende een oogenblik met de armen heftig zien zwaaien; enkele hunner sprongen in het water en trachtten zich al zwemmende met den meesten spoed van de prauwen te verwijderen, terwijl zij herhaalde malen onderdoken. De kreet: „badjanji! badjanji!!" (de bijen, de bijen) weerklonk door de lucht.

En werkelijk het was een woedende aanval van de bijen, wier nesten den vorigen nacht zoo onmeedoogend waren geroofd. Des nachts waren zij, door den rook verstikt en door den hevigen wind weggevoerd, ter aarde gevallen, maar bij het aanbreken van den dag hadden zij hunne nesten opgezocht en daar de gepleegde verwoesting aanschouwd. Nog dagen na zulk een was- en honiginzameling is het uiterst gevaarlijk de tanggirang's te naderen, waaraan de nesten eenmaal hingen. Damboeng Papoendeh en zijne makkers deden daarvan de wreede ondervinding op. Argeloos waren zij de plek genaderd, toen plotseling, en vóór dat er iets tegen te doen was, wolken van bijen nederdaalden en zich met de grootste verwoedheid op de opvarenden dier

prauwen wierpen, iedere wondbare plek huns lichaams overdekten en daar hun giftigen angel in het vleesch boorden.

De Europeanen op het vlot keken sprakeloos toe en hadden door den afstand in den beginne weinig begrip van wat er gebeurde; maar toen zij Dalim zagen springen van de pret, toen zij hem hoorden grinniken en vernamen met welke vijanden hunne vervolgers te doen hadden, bekroop ook hen een zelfzuchtig dankbaar gevoel over die ontknooping, die een bloedige botsing voorkwam, welker uitslag onmogelijk te berekenen zou geweest zijn. Toen zij evenwel vernamen in welk levensgevaar die menschen verkeerden, werd hun hart met deernis vervuld en maakte een soort van schaamtegevoel zich van hen meester, dien doodstrijd zoo werkeloos te aanschouwen. De twee Zwitsers waren reeds in een djoekoeng gesprongen om die ongelukkigen, in wie zij geen vijanden maar wel lijdende natuurgenooten zagen, te hulp te ijlen. De Dajaks bezwoeren hen evenwel te blijven; zij zouden een nadering met den dood moeten bekoopen. En inderdaad, de woeste bijenzwermen, onvoldaan over de genomen wraak, begonnen nu, na hun aanval op de prauwen, zich over het meer te verspreiden en zich in hun verbittering op ieder levend wezen te werpen. Wienersdorf en Schlickeisen hadden weldra eenige pijnlijke steken op handen en aangezicht, die hen met een heftig „kreuzmillionensakrament!" aan boord van het vlot een toevlucht in de hut deden nemen en hen noodzaakten van een tehulpsnellen af te zien. Om op het vlot tegen verdere aanvallen beveiligd te zijn, waren de opvarenden verplicht vuren aan te leggen en zich in een dikken rook te hullen.

Aan boord van de twee geteisterde prauwen liet zich

geen geluid meer hooren. Die vaartuigen dreven, door den stroom medegevoerd, die uit het meer zette, zachtkens naar de monding van het kanaal en zoo buiten den kring der gevaarlijke boomen.

Toen Dalim en Bapa Andong konden berekenen, dat de woede der bijen eenigermate gestild was en zij naar de tanggirangs teruggezwermd waren, werd besloten die prauwen te naderen, om te zien wat er te doen viel. Johannes, Wienersdorf en nog een drietal pandelingen zouden hen daarbij vergezellen. Zij namen evenwel vuur en een overvloed van groene takken mede om steeds een dikken rook te kunnen verspreiden.

Het schouwspel, dat zich aan de oogen dier mannen voordeed, toen zij bij de prauwen gekomen waren, was allertreurigst. Vier der opvarenden lagen met den dood te worstelen en hadden hevige vlagen van ijlende koorts. Ook de anderen waren zoodanig toegetakeld en hunne aangezichten, handen en armen, in een woord, al de lichaamsdeelen, die aan de aanvallen der verwoede bijen hadden blootgestaan, waren dermate opgezwollen, dat zij niets menschelijks meer vertoonden. Geen enkele was in staat eenige beweging te doen en allen waren schier zinneloos van de hevige pijnen, door die tallooze vergiftigde angels veroorzaakt.

Om tegen een herhaling van de aanvallen der bijen beveiligd te zijn, werden de prauwen in het kanaal gebracht, en eenmaal daar aangekomen, beijverden zich voornamelijk de twee Europeanen hulp te verleenen. Zij gaven de lijders te drinken, bestreken hunne gezwollen gezichten en ledematen met klapperolie en met verdunde sirihkalk en troffen al die maatregelen welke hun toestand vorderde. Terwijl men hiermede bezig was, kwam de prauw, die ter bewaking van het kanaal door Damboeng Papoendeh was achtergelaten, en

die zich uit angst voor de bijen schuil had gehouden, naderbij. Na eenige woordenwisseling werden de opvarenden van die prauw, twaalf in getal, over de drie prauwen verdeeld, waarna de terugtocht aangenomen werd. Dalim stelde voor, die vaartuigen tot op de Kapoeas te vergezellen, om behulpzaam te kunnen zijn bij de vele kronkelingen, die het kanaal vormt. Toen men evenwel dien stroom bereikt had, waren de vier zieltogenden reeds overleden, en was de toestand van drie anderen, waaronder ook Damboeng Papoendeh, uiterst bedenkelijk geworden. Den roeiers werd dan ook op het hart gedrukt, onverpoosd door te roeien tot de kampong Pendek Katiempoen, waar voor de lijders ten minste eenige hulp te erlangen was.

Alvorens evenwel te scheiden, werden de gewonden, die allen in bewusteloozen toestand lagen, nogmaals door Wienersdorf verzorgd en plaatste die bovendien nog naast ieder hunner een klapperdop met drinkwater gevuld, om hun brandenden dorst te lesschen. Gedurende die verzorging nam Johannes de Nederlandsche vlaggen van de beide voornaamste prauwen in beslag. Hij beweerde die uitstekend te kunnen gebruiken, alsook de schriftelijke instructie, die aan Damboeng Papoendeh was uitgereikt en onder het slaapmatje van dat hoofd, in een bamboekoker besloten, opgeborgen lag. Zoowel die instructie als de beide vlaggen waren voorzien van het Nederlandsche wapen, dat vooral op de witte banen der vlaggen sierlijk afgedrukt stond.

De prauwen werden nu aan den stroomdraad overgelaten en verwijderden zich snel.

Het eerste wat nu na dat vertrek te doen viel, was het vlot, dat zijn geheele lading ontvangen had, uit het meer op de rivier te brengen. Het was toen zoo omstreeks 9 uur des voormiddags en men had dus een

goede karrewei voor den boeg. Met lust en ijver werd aan den arbeid getogen, met dat gevolg dat het zware gevaarte bij het vallen van den avond op de rivier lag. De dankbaarheid van Bapa Andong, zoowel voor de hulp bij de behandeling van zijn lanting, als bij het bezoek der koppensnellers ondervonden, was zoo levendig, dat hij, behalve een menigte zijner koopwaren als hars, rottang enz., die den reizigers op hun langen tocht zoo nuttig zouden kunnen zijn, vier zijner pandelingen afstond, in plaats van twee, zooals de afspraak was, om bij het roeien behulpzaam te zijn. Ook stond hij onzen avonturiers tien manden met tabak en eenige stukken sits en katoen voor een luttele som gelds af. Hij had die tabak en die katoentjes medegenomen om ze tegen andere waren in te ruilen, maar het was hem niet gelukt daarvoor den gewilden prijs te erlangen.

Men drukte elkander na die beschikkingen hartelijk de hand, de tros werd losgegooid, die het vlot nog bij de monding van het kanaal onbeweeglijk hield en onder den drang van den machtigen stroom stelde het gevaarte zich in beweging. Onze avonturiers bestegen hunne prauw, plantten daarop fier een der Nederlandsche vlaggen, die vroolijk in den wind wapperde, wierpen het vlot nog een luidruchtig hoera toe, sloegen de pagaaien in het water en waren weldra door een der menigvuldige bochten der rivier aan de oogen van de vrienden, wier bedrijvigheid zij gedurende twee maal vierentwintig uren gedeeld hadden, onttrokken.

Johannes hield thans zijn makkers voor, dat, nu hun spoor bekend was geworden, vlugheid hen alleen redden kon. Aan een toevallige omstandigheid hadden zij thans hun redding te danken; een dergelijke zou zich niet ten tweeden male voordoen. Hij berekende, dat zij nu zoo wat een voorsprong van een vijftal dagen zouden heb-

ben; in dien tijd zouden zij met wat inspanning een aanmerkelijken afstand kunnen afleggen en wellicht buiten het bereik der Nederlanders zijn. Er werd nu besloten, dat men met den meesten ijver dag en nacht zoude doorroeien. Over dag zouden allen de pagaai hanteeren en des nachts zouden steeds zes in de weer zijn, waarvan telkens twee om de vier uren door anderen zouden vervangen worden, opdat allen de noodige rust genieten en de krachten gespaard blijven zouden.

Het was daarenboven een flink vaartuig, dat de Chinees Baba Poetjing aan de deserteurs geleverd had. Rank en scherp gebouwd lag het als een zeevogel op het water en kliefde gemakkelijk en met bevalligheid en snelheid de oppervlakte. Er waren weinig vaartuigen in de Dajaklanden, die in vlugheid ook maar daarmee gelijkgesteld konden worden.

„Dat's alweer achter den rug!" begon La Cueille, toen zij tegen het middaguur wat rust namen, ook om het maal te bereiden, „de gebeurtenissen volgen elkander wel spoedig op. Voorgisteren die dans te kotta Towanan en nu verleden nacht andermaal. 't Is alsof, nu *wij* op reis zijn, alle koppensnellers van geheel Borneo op het pad zijn."

„Loop heen," antwoordde hem Johannes, „we hebben in den afgeloopen nacht met hetzelfde troepje te doen gehad als te kotta Towanan. Denk je, dat we na ons vertrek van daar een oogenblik onbespied zijn gebleven? Neen, ze hebben steeds rond ons gewaard; daar kunt ge zeker van zijn. En het oogenblik van aanval was niet slecht gekozen. Zij hebben ons den geheelen dag met dat vlot zien sjouwen, daarna die was- en honinginzameling, die onzen geheelen voornacht in beslag nam. Zij rekenden op onze uitputting en meenden ons in diepen slaap gedompeld aan te treffen."

„Maar waarom dan dat gegil, toen ze op het vlot sprongen?" vroeg Schlickeisen.

„Dat is Dajaksche gewoonte, die onbedwingbaar is. Maar toch heeft dat gillen zijn nuttige zijde voor den aanvaller. In ons geval, nu we op de been waren, was het vrij overbodig; maar bij mindere waakzaamheid heeft het alle kansen voor zich, den overvallene te ontstellen, in verwarring te brengen en radeloos van angst te maken. Verbeeldt je, dat we uit onzen eersten slaap met dien kreet gewekt waren geworden."

„Dat had er gek genoeg uitgezien. 't Kwam me nu al hachelijk genoeg voor," bekende de Waal gulweg. „Toen die kerels zoo schreeuwende en tierende in het donker rondsprongen, kwam me ons getal tegenover hen al zeer klein voor. Maar wie heeft die list uitgedacht, om hen in dien nauwen doorgang te lokken en waar kwam eensklaps dat licht van daan? Het had veel van een wonder!"

„Nu, dan mag je aan Bapa Andong wel een schietgebedje brengen," antwoordde Johannes, „hij had reeds over dag een hoeveelheid hars heel fijn gestampt, die op een roosterwerk van gespleten rottan boven een laag aardolie op een bord, uitgespreid en daarmede in aanraking gebracht. Een vlammetje was voldoende om een helder licht te ontsteken en dat vlammetje had ik hem bezorgd, door hem een doosje lucifers in de hand te stoppen."

„Ik dacht eerst dat er brand ontstond. 't Was een prachtig licht; we hadden een helder gezicht op die halve duivels, terwijl we achter dien hoek in het donker staande, bijna onzichtbaar waren. Ieder schot was dan ook raak."

„Ja, er zijn al weer menschenlevens genoeg opgeofferd," zuchtte Wienersdorf; „'t is een vreeselijke tocht. Wanneer en hoe zal die eindigen?"

„Daarover hebben we ons thans minder te bekommeren. We zitten in het schuitje en moeten meevaren," sprak Johannes ernstig. „Vooral mag ons geen kleinmoedigheid bevangen. Onze leus moet blijven: pas op je kop. Hij, die dien kop te nabij komt, moge de gevolgen daarvan ondervinden. We bevinden ons in de noodzakelijkheid van tegenweer."

„Maar die noodzakelijkheid heeft toch schrikkelijke gevolgen."

Schlickeisen beijverde zich aan het gesprek een wending te geven.

„Wat een fraai meer," zeide hij met een soort van bewondering, „was dat, waarin we het vlot brachten. De eerste aanblik was voor mij betooverend. Die gladde wateroppervlakte zonder eenigen rimpel, die als een spiegel hare geheele omgeving en den hemel daarboven zoo blauw en zoo rein weerkaatste; die bochten en inhammen, die zich onder het donkere loof van het maagdelijk woud schenen te verliezen; die kapen en landtongen, die als het verlangen te kennen gaven zich in het kristallijnen vocht te willen ontmoeten en te omhelzen; en niet het minst de wildernis, welke dien spiegel omlijstte met hare grillige struiken en fantastische klimop- en slingerplanten, met hare woudreuzen, die hoog in de lucht hun glinsterend en donker loover scherp tegen het azuurblauw afteekenden en waartusschen de orchideeën met hare wonderlijke bloemen en haar fraai en soms zoo fijn gevormd groen een betooverende versiering aanbrachten; dat alles leverde zulk een verrukkelijk geheel op, dat ik een oogenblik verrukt bleef staren."

Wienersdorf, die eerst met het hoofd op de borst, als in nadenken verzonken, gezeten had, werd langzamerhand bij die ontboezeming geboeid. Hij hief zachtkens

het hoofd op, wendde den blik naar den spreker en hoorde hem aandachtig aan. Zijne mismoedige gedachten scheen hij te laten varen of beter zij schenen van vorm te veranderen en op zijn gelaat was de weerkaatsing te lezen van de woorden zijns makkers.

„O ja! 't was fraai, dat meer," hernam hij, toen gene zweeg. „Vooral fraai in zijn eenzaamheid en verlatenheid. Het blonk en schitterde daar onder de stralen der keerkringszon als een diamant pas ontsnapt aan de hand des Scheppers, als een parel nog onbezoedeld, nog onbeduimeld door 's menschen hand."

„Ha! ha! ha!!" schreeuwde Johannes het uit.

„Lach je daarmede?" vroeg Wienersdorf eenigszins verstoord.

„Ga voort, ga voort!" zei de Sienjo, terwijl hij bleef voortlachen; „laten zich uwe dichterzielen niet aan mij, prozamensch, storen. Zoo iets is wel eens aardig om te hooren."

„Ik was opgetogen," ging Wienersdorf voort, „daar aan die boorden geen fabriekswalm te bespeuren, geen stoombooten de gladde oppervlakte te zien verbreken, het schril gefluit van spoortreinen de kalme en heilige rust der oevers niet te hooren storen, geen menschelijk gewemel waar te nemen, dat slechts woeker en winstbejag beoogt. Men gevoelde zich daar alleen, alleen onder het oog van God."

„Verd.... mooi! 'k wou dat ik het gezegd had," viel Johannes hem scherp in de rede. „O! wat is soms het menschenoog blind, vooral wanneer het zich in dichterlijke heerlijkheden baadt. Of beter, wat ziet zoo'n dichtersoog de zaken anders dan zij zijn! 't Is waar, we hebben bij dat meer noch den rook van fabrieksschoorsteenen gezien, noch het gefluit van voortijlende locomotieven of stoombooten gehoord; geen

nijvere fabrikanten verdrongen er zich met steeds rustelooze handelaren; en dat is zeer te betreuren in stede van aanleiding tot opgetogenheid te geven. We hebben op die boorden heel wat anders gezien. Geen fabriekswalm, maar den blauwen, spiraalvormigen rook van het houtvuurtje, waarboven de sluipmoordenaar in het dichte bosch de buitgemaakte menschenhoofden zat te roosteren om ze van de vleeschdeelen te ontdoen. Geen stoomgefluit gehoord, neen, maar den oorlogskreet der onverlaten, die den vermoeide in zijn slaap verrassen, den oorlogskreet die snerpend en schril door merg en beenderen dringt, als doodsbedreiging waaraan de bedreigde niet vermag te ontkomen dan door zelf te dooden. En ge waagt het dat meer een diamant te noemen, pas ontsprongen aan de hand des Scheppers, een parel nog onbezoedeld door 's menschen hand! ge zegt, u daar alleen, alleen met God gevoeld te hebben! Veel eer die ge het Opperwezen betuigt! Maar wat waren de kajau's dan die met opgeheven zwaard op ons indrongen? Wat waren de Dajaks, die ons op het vlot omringden? Waren dat geen menschen? Alleen, alleen met God! Neen, we zijn er wel degelijk met de menschen in aanraking gekomen, zelfs met menschen van het allergeringste gehalte. Met menschen, eensdeels slechts behebt met den dierlijken lust tot moorden, alleen om te moorden, voor wie het hooren van angstgegil en doodgerochel de grootste streeling, het verhevenste genot daarstelt; anderdeels met menschen, voor wie het najagen van zingenot de eenige prikkel in het leven is, de eenige zweepslag, die ten arbeid voert."

„O! houd op, niet verder," stoof Wienersdorf niet zonder verontwaardiging op. „Voor de koppensnellers is geen verdediging in te brengen; die laat ik onder de volle zwaarte van je verontwaardiging. Maar de

andere Dajaks, wier bedrijvigheid, wier tobben en zwoegen we van nabij, al was het ook maar kortstondig, hebben kunnen gadeslaan; die menschen, die zich dat leven in de wildernis maanden lang getroosten, om het woud zijn schatten te ontvoeren, die wensch ik te verdedigen, die stel ik oneindig hooger dan gij dat schijnt te doen; en het is voor hen dat ik met nadruk opkom, wanneer ik hen hoor afschilderen als wezens, alleen gedreven door het najagen van zingenot. Ik noem hun zwoegen en tobben, hunne bedrijvigheid de handelswereld in haar kiem. Het moge waar zijn, dat zingenot voor hen een groote prikkel is; maar dat valt van iederen handelaar, van iederen nijverheidsman, ja van ieder menschelijk wezen der westersche maatschappij te zeggen."

„Wel zeker; maar dan het woord zingenot in zijn meer edele beteekenis," viel hier Schlickeisen zijn landgenoot in de rede. „Iedere poging van den mensch om zijn maatschappelijke positie te verbeteren, iedere zucht tot veredeling van smaak, de zorgen voor het welzijn en de toekomst van vrouw en kinderen, verschaffen zingenot. Maar van die soort is hier geen sprake; hier wordt slechts bedoeld zingenot van het meest dierlijke gehalte. Laat je eens vertellen door Johannes, die reeds vele jaren op dit eiland doorbracht, wat er met dat vlot van Bapa Andong zal gebeuren."

Wienersdorf keek vragend op.

„O!" beantwoordde Johannes dien blik, „dat zal gauw verteld zijn. Luister. Na een inspanning van nog vele weken zal hij dat vlot, waarop de schatten, ontvoerd uit de vele meren en soengei's, opgestapeld liggen, te Bandjermasin aangebracht hebben. Eerst worden de rottan, de hars, de getah pertjah, de was, de vogelnestjes enz. verkocht of eigenlijk in den roes van het

oogenblik op een liederlijke wijze verkwanseld. Daarna volgt de hut op het vlot, die steeds van flinke materialen vervaardigd is, vervolgens de vloer en eindelijk de boomstammen, waarop het geheel dreef. Alles, alles wordt te gelde gemaakt. Maar van het eerste oogenblik van aankomst op die hoofdplaats af is een leven van dronkenschap en ongebondenheid begonnen, dat voortgezet zal worden, zoolang een gulden in den zak zal rammelen. Wanneer nu Bapa Andong na maanden lange afwezigheid bij vrouw en kinderen terugkomt, brengt hij niets mee tot verbetering van hun schamel lot, of het zou moeten zijn voor ieder een stel eenvoudige kleedingstukken, welker aanschaffing hem door de noodzakelijkheid geboden wordt; maar het is nog lang niet zeker, dat hij daaraan zal voldoen. Het zal al uiterst gelukkig uitkomen, als hij zonder schulden wederkeert, ook wanneer hij het geheele aantal pandelingen, waarmede hij ten arbeid toog, thuis zal brengen. In den regel worden daarvan bij zulke gelegenheden verscheidene verkocht. Hij zal dan aan den arbeid gaan om zijn rijstveld te bebouwen, anders heeft hij met de zijnen niet te eten, en wanneer het seizoen weer daar zal zijn om boschproducten te gaan zamelen, zal hij weer uittrekken, vrouw en kinderen in schamelen toestand achterlatende."

„Als dat zoo is, dan is Bapa Andong een slechte kerel; maar ik kan niet gelooven, dat het meerendeel der Dajaksche bevolking zoo zal handelen."

„Op de schets die ik gaf, maken zeer weinigen uitzondering. Er zijn zeer weinig welgestelde Dajaks en bij den rijkdom hunner bosschen mag dat wel als bewijs voor mijn beweren gelden. Zie hunne woningen, die de ellendigste en afzichtelijkste krotten der wereld zijn; zie hunne kleeding, die, als de Dajak gekleed is, uit

akelige, vuile en smerige vodden bestaat, nog meerendeels uit boombast geklopt 1), ter nauwernood aan de oorspronkelijke dierenhuid gelijk. Ge zult dat in de bovenlanden nog beter kunnen opmerken."

„'t Is wel treurig, wat je me daar vertelt," hernam Wienersdorf eenigszins bitter, „de mensch is een vloek voor dit mooie land."

„Neen, het land is een vloek voor den mensch," hervatte Schlickeisen met vuur, „het land is te rijk, het verspilt zijn schatten zonder den mensch tot gezetten arbeid te noodzaken. Deze heeft zich maar te bukken om ze op te rapen; dat maakt hem lui en de luiheid is de grondslag van veel kwaad."

Ja, daar was de vinger gelegd op de wond, op de open wond, die aan het levensbestaan van de menschelijke wezens op het schoonste, het rijkste en het uitgebreidste eiland van de Nederlandsche bezittingen, dien smaragdengordel om den evenaar, knaagt. Gedurende de lange jaren, dat de Hollanders aanspraak op het bezit van het eiland Borneo maken en alles in het werk stellen om wangunstig andere natiën daarvan verwijderd te houden, hebben zij niets, hoegenaamd niets gedaan om het volk tot arbeidzaamheid op te wekken. Integendeel, soms kunnen zij den schijn niet ontgaan, zich van de volksondeugden bediend te hebben om voor de lieve kas munt te slaan.

Wienersdorf zat een oogenblik met het hoofd in de hand en scheen na te denken over hetgeen hij gehoord had. Eindelijk hernam hij tegen Johannes:

„Je zei daar straks dat het nog vele weken zou

---

1) Van vele boomsoorten wordt de lenige en zachte bast gebezigd om kleedingstukken te vervaardigen. Ziet hierover: Ethnographische beschrijving der Dajaks, van den schrijver.

duren alvorens dat vlot te Bandjermasin zou aankomen. Dat is toch overdreven, niet waar?"

„Overdreven! waarachtig niet. De opvarenden van zoo'n vlot roeien zelden, of het gevaarte moet in een tegenstroom of in een draaikolk geraakt zijn. Soms ook wel, wanneer het gevaar dreigt om tegen den wal geworpen te worden. Wanneer dat vlot nu een weinig verder de Kapoeas afgezakt zal zijn, dan is het in de streken aangekomen, waar zich de invloed van het rijzen en dalen der zee doet gevoelen. „Tijd is geen geld", bij den Dajak; bij het doorkomen van den vloed meert hij zijn lanting aan den wal vast en wacht dood kalm de invallende eb af om de reis te vervolgen. Ga nu in gedachten eens na, welke afstanden af te leggen zijn: eerst de Kapoeas af tot aan hare uitwatering, dan de Batang Moeroeng op tot aan Moeara Poelau, dan weer de Barito af tot aan Schans van Thuyll en eindelijk de Martapoerarivier op tot aan de hoofdplaats; en bedenk daarbij dat dagelijks slechts weinige kilometers gedurende het ebben van het water afgelegd worden, dan zal je 't kunnen begrijpen, dat verscheidene weken met zoo'n reis gemoeid zijn."

„Maar," was de schijnbaar niet ongegronde opmerking van La Cueille, „we hebben dat vlot toch met de spil tegen den stroom zien ophalen; we hebben daaraan dapper meegedaan. Onze Dajaks zullen dat toch ook wel doen, wanneer ze in den vloed komen."

„Het mocht wat," was het antwoord van Johannes. „Toen zij dat vlot van soengei Moeroi naar Danau Ampang brachten, konden ze niet anders; er loopt daar geen vloedstroom. Hadden ze anders kunnen handelen, wees dan verzekerd, dat ze zich de moeite wel gespaard zouden hebben, al was er nog zoo veel tijd mee gemoeid geweest."

„Dat alles begrijp ik nu," hernam Wienersdorf, „ik heb echter op een ander punt weer inlichting noodig. Je hadt het zoo even over de vele meren en soengei's, waaruit Bapa Andong zijn boschprodukten zou gehaald hebben. Soengei's zijn er legio, dat weet ik, maar meren? Zijn er dan nog meer, behalve dit Danau Ampang? Dit is al een merkwaardigheid in een bodem van alluviale vorming, zooals de zone is, waarin we ons thans bevinden; bestaan er meerdere dan is de merkwaardigheid des te grooter."

„Ik kan je daaromtrent volkomen inlichten," was het antwoord van Johannes. „We bevinden ons juist te midden van den meergordel. We zijn er reeds een half dozijn gepasseerd, waarvan de voornaamste zijn: Danau Telaga, Danau Telok Katjang, welke laatste oneindig veel grooter in oppervlakte dan Danau Ampang, dat wij bezocht hebben. Dwars van ons, maar op den oostelijken kant der rivier, ligt Danau Lihon en verder zullen we nog wel een half dozijn passeeren, waarvan Danau Sapoipondong en Danau Lawang de voornaamste zijn. Ik noemde dit den merengordel, omdat in de nevengelegen stroomen Doesson en Kahajan, die met de Kapoeas evenwijdig van noord naar zuid vloeien, op dezelfde breedten ook aan weerszijden een groot aantal meren gevonden wordt."

„Maar waaraan zou de vorming van die meren in dat lage terrein toe te schrijven zijn?"

„Zoo je eenige reizen in deze streken gemaakt hadt, zou je die vorming niet vreemd voorkomen. Zij hangt geheel te samen met het aanwezen van de geheele alluviale streek, die de zuidkust daarstelt en nog in volle vorming verkeert. We zijn thans in het hoogwaterseizoen, zoodat de oevertaluds niet zichtbaar zijn; anders zou je al gemerkt hebben, dat de rivier niet altijd

gestroomd heeft, waar thans hare bedding is. Zij zal ook niet altijd blijven stroomen, waar zij dat nu doet. Betrekkelijk geringe tijdruimten zijn er noodig om daarin aanmerkelijke wijzigingen te brengen; en iemand, die hier vroeger geweest is en deze streken daarna in een tiental jaren niet bezocht heeft, zou zich op sommige gedeelten der rivieren in dezen gordel niet herkennen. Zooals je ziet, vormt de rivier tallooze kronkelingen; soms keert zij op hare schreden terug en stroomt dan een wijl van zuid naar noord. Er zijn punten, waar de oevers van beide stroomgedeelten zoo dicht bij elkander komen, dat een persoon, op den eenen oever geplaatst, met iemand op denzelfden oever, maar in een andere bocht, zonder inspanning een gesprek zou kunnen voeren. Was onze prauw zoo laag van boord niet, of was het terrein zoo begroeid niet, dan zouden we dikwijls gedeelten van de rivier zien, waar we uren geleden geweest zijn of waar we eerst na een aanmerkelijk tijdsverloop komen zullen. Wat is het gevolg van die vele kronkelingen? In de bochten, en dat is genoegzaam zichtbaar, wordt de bodem langzaam maar gestadig uitgehold en ondermijnd; de oevers van twee zulke nabijgelegen bochten naderen elkander gedurig. De landengte, die zulk een schiereiland aan den vasten wal verbindt, wordt gedurig smaller en smaller en eindelijk breekt zij door. Eerst vormt dat een smal kanaal, hetwelk soms aanmerkelijke gedeelten van de rivier afsnijdt en de vaart, als men er goed mede bekend is, aanmerkelijk bekort. Dat kanaal heet dan: antassan. Maar die antassan wordt met elken watervloed breeder en eindelijk spoedt de geheele watermassa der rivier zich als langs den kortsten weg door dat nieuw gevormde bed. De beide mondingen van de oude bedding verzanden langzamerhand, het hierdoor afgesneden gedeelte,

dat nu een minder of meer aanmerkelijken plas vormt, kan den toevoer van water, dat het van grootere of kleinere soengei's ontvangt, niet genoegzaam loozen; de oevers worden langzamerhand overstroomd, het terrein rondom wordt moerassig en de vorming van het meer heeft een aanvang genomen. Allengskens worden de rivierbedding en ook hare oeverkanten door bezinking van modder en zand, maar voornamelijk van plantendetritus opgehoogd, waardoor een dam tusschen het meer en de rivier ontstaat. Maar bij iederen westmoesson hebben herhaaldelijk overstroomingen plaats, waardoor telkens een groote watermassa zich in de Danau uitstort en dit al grooter en grooter maakt. Bij terugkeer van de rivieroppervlakte tot haar peil, keert ook een gedeelte van het meerwater naar de rivierbedding terug, waardoor dan door het laagste gedeelte van den dam een kanaal gevormd wordt, dat het meer voortdurend met den stroom in gemeenschap stelt. Zietdaar, wat ik meen opgemerkt te hebben en hoe ik mijzelven het ontstaan van dat groot aantal meren verklaard heb."

„Bravo!" riep Wienersdorf in de handen klappende, „bravo! voor die uitlegging. 'k Geloof niet dat er een betere te geven is. Maar die meren moeten zeer vischrijk zijn?"

„Dat zijn ze ook. 't Is verbazend hoe het daar van visschen krioelt. Groote en kleine, visschen die een lengte bereiken van 1 tot 2 M., zooals de dahoeman, een soort van paling, de behoe of gaboes, zooals hij op Java geheeten wordt, de djampol, een geelwitte visch, die bijzonder lekker is, de kaloi, een witvisch, enz. enz., te veel om allen op te noemen. Die visschenwereld heeft echter een geduchten vijand in den kaaiman, die er groote verwoestingen onder aanricht. Zoo'n meer is dan ook het luilekkerland voor die monsters, die er

welig tieren. De Dajaks verzekeren ook, dat een soort van hippopotamus of rivierpaard in die meren te huis behoort. Ik heb er nooit een gezien en van al de inboorlingen, wien ik er naar vroeg, konden maar zeer weinige bevestigen, zoo'n monster ooit onder de oogen gehad te hebben. Zooveel is zeker, dat zij er een naam voor hebben in hunne taal. Dat dier heet bij hen „kadjamiena" en wordt voor een bovennatuurlijk en uiterst boosaardig wezen gehouden."

„Die Sienjo is toch nog zoo dom niet, als hem zijn hoofddoek wel tooit," dacht La Cueille bij zich zelven.

Middelerwijl was het middagmaal verorberd en het uurtje van rust verstreken. Met hernieuwde krachten nam men de pagaaien ter hand en werd de reis hervat.

XV.

Eenzaamheid. — Men nadert Kwala Hiang. — De aanval. — Kanon- en geweervuur. — De bezetting op de vlucht. — De plundering. — Een illuminatie. — De kommandant van Kwala Kapoeas op vervolging. — Zijn nasporingen te soengei Naning en te soengei Mantangei. — Zijn aankomst te Kwala Hiang. — Vooruit naar kotta Baroe. — Een monsterkaart.

Drie dagen en twee nachten waren voorbijgegaan zonder dat onze vluchtelingen eenige ontmoeting op hunne reis hadden. Het was of het eiland uitgestorven was. In al dien tijd hadden zij geen menschelijk wezen gezien, geen enkel vaartuig ontwaard en, hoe zij ook uitgekeken hadden, zelfs geen rookspiraal waargenomen, die van uit het dichte bosch ten hemel kronkelende, hen aangeduid zoude hebben, dat daar een hutje stond, waar natuurgenooten den strijd des levens streden. Had zich van tijd tot tijd niet een troep apen schuchter aan den boschrand vertoond, om onder het slaken van een angstkreet, maar toch met koddige gebaren in het donkere groen te verdwijnen; had soms niet eens een kolossale visch de oppervlakte des waters met zijn staart gegeeseld, zij hadden kunnen gelooven, dat ook het dierlijk leven van Borneo geweken was. Niets was hun voor oogen gekomen dan het beperkte uitzicht op de immer meer en meer kronkelende rivier, aan welker boorden het dichte loof zich als een ondoordringbaar woud verhief en, als ware het jaloersch, niet gedoogde een blik op het daarachter gelegen terrein te slaan.

Rusteloos hadden de deserteurs voortgeroeid. Voort! altijd voort! Door Dalim bestuurd, was de prauw verscheidene antassans doorgevaren en had zoo vele groote kronkelingen der rivier afgesneden, waardoor in afstand aanmerkelijk was gewonnen. De derde nacht was ook reeds voor de grootste helft voorbijgegaan, toen de reizigers Kwala Hiang naderden.

De soengei Hiang is een linkerzijrivier van de Kapoeas, die bij hare uitwatering in dien stroom een aanmerkelijke breedte heeft en deze nog een paar dagen roeiens opwaarts behoudt. Die soengei ontspringt uit een uitgestrekt moeras, dat, tusschen de Doesson en Kapoeas gelegen, bovendien een andere uitwatering in eerstgenoemden stroom heeft. Na de overmeestering van het stoomschip Onrust op de boven-Doesson, lag het voor de hand, dat de vijandelijke stammen uit die streken strooptochten in de Kapoeas-landen zouden ondernemen. Om dat tegen te gaan, werd van wege het Nederlandsche bestuur aan de uitwatering van de Hiang een kleine Dajaksche versterking gebouwd, waarop een viertal kleine kanonstukjes geplant werden, en die door een vijftigtal Dajaks van Kwala Kapoeas, met geweren gewapend, bezet werden.

Dalim had al verscheidene malen een fluisterend gesprek met Johannes gevoerd, waarbij hij steeds op het hachelijke gewezen had, die versterking voorbij te varen. Wel viel er niet aan te denken, dat daar reeds kennis zou gegeven zijn van de vlucht der vier Europeesche soldaten; daartoe had volgens ieders berekening de tijd ontbroken. Maar Dalim en zijn Dajaksche makker stonden onder opzicht der politie. Ieder der aanwezigen te Kwala Hiang zou hen herkennen en met het hoofd aldaar, Tomonggong Patti Singa Djaja viel niet te gekscheren. Indien die hen herkende, zou hij hen ze-

ker opvatten. En aan ontwijken viel niet te denken; daar bestond geen antassan, waarlangs een bocht der hoofdrivier kon afgesneden worden.

Johannes zat lang te peinzen; eindelijk opperde hij als zijn meening, dat men trachten moest Kwala Hiang in het holst van den nacht, liefst na het middernachtuur te bereiken. Het was dan zeer waarschijnlijk, dat de Dajaksche bezetting in diepen slaap zoude gedompeld zijn en de prauw ongemerkt zouden kunnen voorbij sluipen. Lukte dat niet en waren de uitgezette schildwachten waakzaam, dan moest naar omstandigheden gehandeld worden. Zoo werd besloten. Onmiddellijk na dat besluit hielden La Cueille en Johannes zich onledig met de beide kleine kanonstukjes, van soengei Naning medegenomen, op een paar stevige stukken hout met de rottanlussen te bevestigen met de monding buiten boord. Beide stukjes werden met los kruit geladen, waarop een flinke prop gezet werd.

Het was stikdonker toen men de versterking naderde, de pagaaien werden uiterst voorzichtig gehanteerd, zóó dat zij het boord der prauw niet raakten en geen leven maakten. Dalim stuurde het vaartuig onder langs den dichtbegroeiden oever, waarop de versterking lag. Langzaam werd voortgestevend en eindelijk was men de grens van het woud genaderd; nog eenige roeislagen en het vaartuig trad den kring binnen van de onbeschutte strook, alwaar de oever schoongekapt was, om vrij uitzicht aan de wachthebbenden te verleenen. Plotseling weerklonk een stem:

„Jèï! narai gawim kantoh olo toh kea?" (He, wat komen die menschen hier doen?) En voor dat er een antwoord op gegeven kon worden, knalde een schot, waarvan de kogel door de dakbedekking der prauw heenvloog.

De teerling was geworpen.

„Zij schieten op de Hollanders!" riep Johannes in het Dajaksch met luider stem. „Die kotta is thans door de oproerlingen bezet," en zich tot zijn makkers wendende, riep hij, thans in het Hollandsch:

„Vooruit! vooruit tegen die muiters!! Vuur! vuur!! op dat gebroed!"

Op dat kommando schoot La Cueille de beide kanonstukjes af. Deze, zonder iemand kwaad te doen, lieten een langen vuurstraal in den stikdonkeren nacht flikkeren en een gedonder hooren, dat des te indrukwekkender was, daar het geknal tusschen die dicht begroeide oevers door de echo honderdvoudig herhaald werd. Johannes en Dalim hadden vier geweren te hunner beschikking, die zij achtervolgens in de richting van de versterking afvuurden en daarna weder snel laadden. De beide Zwitsers openden een snelvuur met hunne repeteer-geweren, dat wel moest doen gelooven, alsof een geheele macht, wel tienmaal sterker dan de aanvallers telden, in 't strijdperk getreden was.

Dat vuur werd een poos met alle hevigheid onderhouden en toen ongeveer een honderdtal patronen verschoten was, liet Johannes het staken. Geen geluid liet zich hooren. De Dajaksche bezetting, zoo onzacht uit den slaap gewekt, en toch al niet te kloekhartig tegenover vuurwapenen, was radeloos en in doodsangst opgevlogen en had — in stede van naar de wapenen te grijpen — in allerijl een heenkomen gezocht langs de achterdeur der versterking en hun toevlucht in de wildernis genomen. Met zooveel overhaasting was daarbij te werk gegaan, dat verscheidene dier dappere verdedigers bij het afdalen van de trap, die naar buiten toegang verleende, bijna den hals gebroken hadden. Wat die vlucht nog bespoedigd had, waren de Hollandsche kommando's van Johannes, waardoor zij vermeen-

den door Nederlanders aangevallen te worden. Het hevige vuur, dat hen in al zijn verschrikkelijkheid tegen donderde en tegen knetterde en de kogels, die hen om de ooren floten, lieten daaromtrent geen twijfel over; de schildwachten daarenboven verklaarden dat zij zeer duidelijk op de voorste prauw — want dat er een geheele flotille was, werd bij den algemeenen angst door niemand ontkend — een Nederlandsche vlag hadden zien waaien.

Alles was nu doodstil in de versterking. Alleen heel ver in den boschrand werden nog angstkreten waargenomen. La Cueille stopte nu op ieder zijner geladen kanonnetjes een handvol geweerkogels, zette die met een goeden prop aan en vuurde in de richting af, van waar die stemmen vernomen werden. Die kogels vlogen suizend en fluitend door het bosch en verleenden vleugels aan de reeds zoo beangstigden.

Johannes stapte nu aan wal, terwijl de overigen met het geweer in de hand gereed zaten om op ieder, die zich vertoonde, vuur te geven en zijn terugtocht te dekken. Maar weldra kwam hij terug met het bericht, dat de versterking verlaten was. Twee Dajaks bleven nu ter bewaking in de prauw, terwijl al de anderen op den oever sprongen. De Europeanen sloten dadelijk de achterdeur der versterking en drie hunner stelden zich doelmatig op, om iederen terugkeer der bezetting met nadruk tegen te gaan. Middelerwijl doorsnuffelden Johannes en Dalim met de overigen het nest. Zij legden de hand op de aanwezige geweerpatronen en het buskruit en brachten die munitie met behulp hunner pandelingen in de prauw. Zij namen ook de vier kanonstukjes, waarmede het fort bewapend was, in beslag, en de geweren, waarvan zij evenwel slechts een veertigtal vonden, terwijl er vijftig aanwezig moesten

zijn. Het was dus waarschijnlijk, dat de overigen door de wegloopers waren medegenomen.

Toen men de geheele versterking doorzocht en nog eenige kleinigheden, waaronder een paar manden tabak, welke vondst veel genoegen deed, gekaapt had, greep Johannes een brandend stuk hout en stak dat in een grooten hoop takkebossen, die onder een afdak opgeschuurd lagen. Ongeloofelijk snel verspreidde zich het vuur en onze avonturiers moesten zich haasten hun vaartuig te bereiken en dat op stroom buiten gevaar te halen. Zij namen evenwel nog twee prauwen en een paar djoekoengs mede, die voor de versterking in een kleine kreek als in een haven te dobberen lagen, hakten in die vaartuigen een groot gat en lieten ze zinken. Toen hervatten zij hunne reis, terwijl de versterking lustig brandde en den stroom in het nachtelijk uur over zijn geheele breedte helder verlichtte.

„Zie zoo! dat is illuminatie bij onzen doortocht," riep Johannes vroolijk.

„Maar is die illuminatie geen daad van baldadigheid?" vroeg Wienersdorf. „Was de aanval op die versterking daarenboven noodzakelijk? Me dunkt dat we best voorbij hadden kunnen varen, zonder dat ons iets gedeerd had. Op zijn ergst genomen, zouden we wat geweerschoten te verduren gehad hebben. Die waren in het nachtelijk duister van die schutters niet bijzonder gevaarlijk en met wat meerdere inspanning zouden we spoedig buiten bereik geweest zijn."

„Akkoord! We hadden wel voorbij kunnen komen; daaraan behoeft geen oogenblik getwijfeld te worden. Maar de gevolgen! vraag je af, wat de gevolgen zouden geweest zijn? Waren we voorbij kunnen komen, zonder ontdekt te zijn, voorzeker, dat ware wel het beste geweest. Maar nu die schildwacht ons gezien

had, bleef ons niet anders te handelen over, dan we gedaan hebben. Waren we voorbij gesneld, dan zouden ons morgen ochtend bij het krieken van den dag een vijf-en-twintigtal Dajaks op de hielen gezeten hebben, en het hoofd Patti Singa Djaja zou niet nagelaten hebben van zijn invloed gebruik te maken om de bevolking van de boven-Kapoeas tegen ons op de been te brengen; en dan... dan zou ik geen uitweg meer geweten hebben. Nu is de bezetting van Kwala Hiang in de wildernis verstrooid; zij is zonder vervoermiddelen en derhalve vrij hulpeloos. Maar al had zij prauwen, dan zou zij nog nalaten ons te vervolgen, ongewapend als zij is. De gelegenheid om onzen slag te slaan, was te mooi, dan dat ik die onbenut mocht laten voorbijgaan. Zoo midden in haar slaap opgeschrikt, is die bezetting uit elkaar gestoven of haar de drommel op de hielen zat. Ik zou durven wedden, dat zij geen enkelen gekwetste heeft; althans ik heb geen enkel spoor van bloed ontdekt."

„Daar ben ik dankbaar voor," sprak Wienersdorf ernstig. „Onze desertie heeft al bloed genoeg gekost. Maar nu die brandstichting? die had kunnen nagelaten worden. Thans zwerven die ongelukkigen in de wildernis rond, beroofd van een onderkomen, aan het nijpendst gebrek ten prooi."

„Die brandstichting!" vloog Johannes terstond op. „Die brandstichting! Je hebt zulke krasse benamingen voor de dingen. Neen, die brandstichting heb ik niet kunnen nalaten. Het vereenigingspunt van die menschen moest hun ontnomen en zij zoo tot den aftocht gedwongen worden. Die versterking is met Hollandsch geld gebouwd en bewapend. Door haar te verbranden, hebben we niemand benadeeld dan een Regeering waartegen we in openbaar verzet zijn en die dat verlies wel zal kunnen dragen. Wat de ongelukkigen betreft, die volgens je uitdrukking nu in

de wildernis ronddolen, beroofd van een onderkomen en aan het nijpendst gebrek ten prooi, die zullen zich daaruit wel redden. Een Dajak lijdt geen gebrek in zijn wouden. En om een onderkomen heeft hij zich, in een luchtgestel als dit, al weinig te bekommeren. Vraag eens aan Dalim of hij er erg tegen op zou zien om van hier naar Kwala Kapoeas over land terug te keeren. Hij zal tal van moeielijkheden opsommen, tegen welker opruiming zijn luiheid zich verzetten zou, maar van gebrek lijden zou hij geen woord reppen; nog minder zou hij op het gemis van een onderkomen wijzen. Neen, ik blijf bij mijn beweren, de bemachtiging van die versterking was in de gegeven omstandigheden gebiedend noodzakelijk en hare verbranding niet minder."

Johannes had met vuur en overtuiging gesproken en toch kon hij niet weten, dat die overrompeling nog een anderen en meer ingrijpenden invloed op hunne vlucht zoude hebben, dan hij bedoelde. Hij besprak slechts de onmiddellijke gevolgen, die onder het bereik zijner berekeningen lagen, terwijl op hetzelfde oogenblik een ander gevaar, veel grooter dan dat, waardoor zij zich thans heengeslagen hadden, hen op de hielen zat.

De kommandant van Kwala Kapoeas, de lezers weten het, had daags na het vertrek van Damboeng Papoendeh bevelen gegeven, dat het districtshoofd met vijftig gewapende Dajaks gereed zoude staan, hem bij een tocht naar de bovenKapoeas te .vergezellen. De gezaghebbersprauw, een fraai, rank en ruim vaartuig werd in gereedheid gebracht en van het noodige voorzien; en op het aangeduide uur aanvaardde die officier den tocht, na den dokter op het hart gedrukt te hebben goed waakzaam te zijn en hem zoo veel doenlijk op de hoogte van alle merkwaardige voorvallen te houden.

Een bezoek aan soengei Naning gaf niet veel licht.

Onze bekende Ali Bahar vluchtte de wildernis in, toen die fraaie „kaloeloes" (staatsieprauw), waarboven de Nederlandsche vlag wapperde, en die door een groot aantal roeiers voortgedreven werd, zijn woning naderde. Zijn vrouw, Indoe Soemping was dermate door dat bezoek verschrikt, dat zij, hoe welwillend de Tomonggong Nikodemus Djaja Nagara haar ook toesprak, geen inlichtingen kon verschaffen. Wel erkende zij, dat Dalim met twee Kwala-Kapoeassers ten haren huize geweest waren, maar van den Sjech, die hare kinderen besneden had en boos geworden was, omdat hem varkensvleesch was voorgezet, en van den Pangareran, die hen van een vraatzuchtigen kaaiman verlost had, haspelde zij zulk een verward verhaal door elkander, dat er niet uit wijs te worden was. Hardnekkig bleef zij daarbij volhouden, dat zij geen blanken bespeurd had. Er werd nog een vergeefsche poging aangewend, om Ali Bahar in de wildernis te achterhalen en van hem iets duidelijkers te erlangen. Maar toen die opgegeven moest worden, werd de reis voortgezet.

Te soengei Mantangei waren de berichten niet duidelijker. Men kon niet meer verhalen dan wat er gebeurd was. En toch werd nog een verhaal geleverd, dat te verwarder en te ingewikkelder klonk, naar mate meer personen zich beijverden het te verduidelijken en te vertellen, wat zij gezien hadden en ook wat zij vermeenden gezien te hebben. Vooral de vrouwen waren daarbij uiterst breedsprakig, zonder evenwel veel mede te deelen. Maar allen kwamen ook hier daarin overeen, dat men geene blanken bespeurd had. Wat hier de onzekerheid ten top voerde, was de verzekering, dat Damboeng Papoendeh een paar dagen geleden met drie prauwen hier was geweest, dat hij een onderzoek ingesteld had, waarna hij de soengei Mantangei opgestevend was, terwijl nie-

mand kon bevestigen die prauwen te hebben zien terugkeeren. Dit gaf aanleiding tot een langdurige wisseling van gedachten, waarbij het oude districtshoofd van Kwala Ka'poeas geheel van gevoelen met den officier verschilde en dat vrijmoedig bekend stelde. Hij weersprak niet, dat Damboeng Papoendeh de soengei Mantangei opgestevend was, maar wel dat de vluchtelingen daarlangs een uitkomst zouden gezocht hebben. Hij wist dat Dalim in de Doessonstreken een vreemdeling was, daarentegen zich in de Kapoeas geheel en al te huis kon rekenen. Eindelijk na lang aarzelen werd besloten deze laatste rivier tot Kwala Ybiang op te roeien, daar berichten in te winnen en, versterkt met een gedeelte van de bezetting van dat fortje, naar omstandigheden te handelen. Het was al reeds een groote teleurstelling niet op de macht onder Damboeng Papoendeh met zekerheid te kunnen rekenen.

„Mijnheer zal zien," sprak de oude Tomonggong, „dat wij zoo den besten weg kiezen. 't Is onmogelijk dat de vluchtelingen langs de Doesson zullen trachten te ontsnappen. Daar zijn zij hun leven geen oogenblik zeker."

„Ik mag lijden dat je gelijk hebt," antwoordde de officier, „ik vind het onaangenaam zoo in den blinde rond te moeten tasten."

De reis werd hervat; maar eerst bij Pendek Katiempoen werden de eerste berichten, die men vertrouwen kon, ingewonnen. De prauwen van Damboeng Papoendeh waren daar aangekomen; maar de lijders bevonden zich nog in zoo'n deerniswaardigen toestand, dat van hen niets te vernemen viel. De roeiers deelden mede wat zij wisten; hoe zij eens in het holst van den nacht een zwaar geweervuur gehoord hadden, hetgeen een bezoek aan Danau Ampang ten gevolge had gehad; verder vertelden zij van den bijenaanval en eindelijk van den bijstand dien Bapa Andong

en de lieden van zijn vlot aan de lijders geboden hadden. Maar dat alles verspreidde zeer weinig licht, want ook deze menschen ontkenden ten stelligste, dat zij blanken gezien hadden. Wat evenwel den Tomonggong en ook den luitenant de wenkbrauwen deed fronsen, was de mededeeling, dat een forsch gebouwde Dajak, na de lijders zorgvuldig verpleegd te hebben, de twee Nederlandsche vlaggen van de prauwen ingehaald en medegenomen had. Ook de schriftelijke instructie, aan Damboeng Papoendeh medegegeven, was nergens te vinden, hoewel niemand kon verzekeren, dat die ontvreemd was.

De luitenant en het districtshoofd keken elkander een poos aan. Zij konden hunne gedachten geen vorm geven en zagen er van af die mede te deelen. De officier besloot evenwel den tocht tot Kwala Ybang voort te zetten. Hij hield zich overtuigd, dat zij daar meer zouden vernemen.

Niet ver boven Pendek Katiempoen werd het vlot van Bapa Andong ontmoet. Deze, met het wantrouwende karakter, den Oosterling eigen, gaf niets dan ontwijkende antwoorden. Van Europeanen wist hij hoegenaamd niets. Toen hij ondervraagd werd over het geweervuur, dat door de volgelingen van Damboeng Papoendeh vernomen was, legde hij een soort van verbazing aan den dag. Met het onschuldigste gezicht van de wereld, gaf hij te kennen, dat hij daar niets van gehoord had en verhaalde verder dat hij bij zijn strijd tegen de koppensnellers, hulp had erlangd van de opvarenden eener handelsprauw die, met een jachtgeweer een paar schoten gelost hadden. Toen op dat geweervuur verder en met allen ernst aangedrongen werd, gaf hij leuk ten antwoord, dat hij niet begreep, wat de toean kommandant bedoelde. Hij kon alleen mededeelen, dat zijne lieden om de muskieten te verdrijven, een groot vuur gestookt en dat met bam-

boestengels onderhouden hadden. Waarschijnlijk had het knappen van de bamboe aanleiding tot de meening gegeven, dat er hevig geschoten werd. Nu ontstaat er werkelijk bij het verbranden van bamboe, door de verhitte lucht die in de holle pijpstengels van dat riet de geledingen doet uit elkander springen, een sterk knappend geluid, dat, op een afstand gehoord, veel overeenkomst heeft met wild door elkander geloste geweer- en pistoolschoten.

Of de luitenant dat verzinsel geloofde? Hij zag er van af, of beter, hij nam den tijd niet, het onderzoek verder voort te zetten. Het zou hem ook bitter weinig gegeven hebben, daar het onderhoud met Bapa Andong op het vlot ten aanhoore zijner pandelingen had plaats gegrepen en deze zich wel gewacht zouden hebben hun meester tegen te spreken.

Voort, voort ging het weer. Altijd noordwaarts de Kapoeas op.

Het was omstreeks het middaguur toen de opvarenden van de staatsieprauw de monding der soengei Ybang in het gezicht kregen; maar hoe zij ook uitkeken, van de versterking, die tegenover die monding gelegen en haar beheerscht had, was niets te ontdekken.

„Wat drommel!" riep de luitenant verbaasd uit, „waar is de kotta gebleven?"

„Ik kijk er ook naar," was het antwoord van den Tomonggong, „ik begrijp er niets van. Dáár, dáár heeft zij gestaan!"

En bij die woorden wees hij met den vinger in de richting, waar hij meende de versterking te moeten zoeken. Toen zij al nader en nader gekomen waren, zagen de reizigers eenige zwart verkoolde stronken staan, die de plek nauwkeurig aanduidden, waar eenmaal de kotta stond; ook zagen zij nog een lichten rook uit de nog

smeulende puinhoopen omhoog kronkelen. Het was duidelijk, de benting was afgebrand. Maar.... was dat slechts een ongeval door onhandigheid of onvoorzichtigheid veroorzaakt? of zat daar meer achter?

Terwijl de luitenant en het districtshoofd daarover beraadslaagden, knetterden plotseling een paar schoten van achter de struiken en veroorzaakten de fluitende kogels een wezenlijk panischen schrik onder de Dajaksche opvarenden van de staatsieprauw. De Tomonggong greep zijn jachtgeweer, de officier zijn revolver en hielden zich gereed. Maar de roeiers sloegen zonder bevel de pagaaien ruggelings te water, zoodat de prauw bijna onmiddellijk door den stroom teruggevoerd werd en het geheel veel op een aftocht geleek. Daar evenwel op den oever alles rustig bleef, was die paniek spoedig genoeg bedaard. Kalm als altijd, maar toch behoedzaam stapte het oude districtshoofd alleen en ongewapend aan den wal en verhief luide zijne stem om te roepen, dat niemand eenig leed zoude geschieden. Aanvankelijk had zijn toeroepen weinig gevolg, maar eindelijk toch werd dat geroep beantwoord en, na lang dralen, kwam het hoofd van Kwala Hiang Tomonggong Patti Singa Djaja, maar toch nog schoorvoetende uit het dichte bosch te voorschijn. Hij was uitermate verbitterd op de Nederlanders. Hij noemde hen verraders, sluipmoordenaars, landstroopers en wat niet al. De man kon geen uitdrukkingen krachtig genoeg vinden om aan zijn verontwaardiging lucht te geven. De bedaarde Nikodemus liet hem uitrazen; maar toen gebrek aan adem den verwoede noodzaakte den vloed van scheldnamen af te breken, begon hij hem aan het verstand te brengen, dat hij zich had laten verschalken en de Hollanders aan niets schuld hadden. Hij deelde hem mede, dat de kommandant van Kwala Kapoeas aan boord der staatsieprauw

was en bracht het zoo ver, dat het hem gelukte den beangstigde over te halen dien officier te ontmoeten.

Het verhaal van het gebeurde werd toen vlug genoeg geleverd en toen hij inzag, dat hij beet genomen was, bleef het hoofd niet in gebreke de geschiedenis aanmerkelijk te overdrijven. Zoo was de aanval door een tiental prauwen met minstens een paar honderd strijders bemand, volvoerd; de versterking was heftig door kanon- en geweervuur geteisterd geworden en het was niet, dan nadat de palissadeering vernield was, dat de bezetting de wijk genomen had. Hij twijfelde er niet aan of velen zijner ondergeschikten waren gevallen; want slechts weinigen hadden zich in de wildernis om hem geschaard. Dat woord „kanonvuur" deed den officier ongeloovig glimlachen; want al gaf hij toe, dat geweervuur weerklonken had, waar van daan zouden de deserteurs kanonnen gehaald hebben? Toch bevestigden alle ooggetuigen, die Patti Singa Djaja bijbracht, dat herhaaldelijk met kanon op hen gevuurd was en dat hen bij hunne vlucht nog een hagelbui „anak pelor" (kartetskogels) nagezonden was, wat toch niet anders dan met grof geschut kon geschieden. De luitenant fronste de wenkbrauwen en trok de schouders omhoog. Hij wist niet wat te gelooven. Dat was zeker, dat hij ditmaal op het spoor der deserteurs was; want uit al die verwarde verhalen bleek ontegenzeggelijk dat er Hollandsche kommando's waren gehoord. Maar wat nu te doen? Dat was een allergewichtigste vraag. Die kerels stelden zich aan als razende Rolands en waren geen katjes om zonder handschoenen aan te pakken. Daar tegenover had de officier de volle maat erlangd van hetgeen hij van zijn Dajaksche metgezellen te verwachten had. Een paar schoten, die hun over het hoofd gesuisd hadden, waren voldoende geweest, om hen te doen deinzen. Het speet hem nu,

dat hij niet een tiental soldaten medegenomen had, dan ware er een kern, die pal zoude staan. Maar de voorzichtigheid had hem dat doen nalaten. Het fortje te Kwala Kapoeas was toch al zoo zwak bezet. Hij peinsde en peinsde. Hij gevoelde zich als de bevelhebber eener belegerde sterkte. Al is die door nog zulk een groote overmacht omsingeld, hij mag haar niet overgeven of zij moet minstens een storm doorstaan hebben. Dat gebieden plicht en eer. Hier ook. Hij begreep dat hij verreweg in de minderheid was, niet in getal, maar in zedelijke waarde der horden, die hij tegen de vluchtelingen zou kunnen aanvoeren. Ook de bewapening zijner tegenstanders was beter, al trok hij ook de schouders op voor de berichten omtrent kanonvuur. En wat hem niet het minste teleurstelling baarde, zijne verwachtingen om de bezetting van Kwala Hiang met hare wapens gedeeltelijk te kunnen bezigen, waren gefaald. In een woord, hij stond daar vrij hulpeloos tegenover die mannen, die voor hunne vrijheid, het dierbaarst goed, streden en daarvoor alles veil hadden. Toch wilde hij de poging niet opgeven. Hij zou het onmogelijke trachten te doen en wie weet of niet het een of ander toeval hem alle kansen in handen zoude voeren.

Dat waren de gedachten, die hem het brein doorkruisten. Hij beraadslaagde met het districtshoofd, ook met het hoofd van Kwala Hiang en er werd overeen gekomen, dat men tot kotta Baroe zoude doorroeien. Daar zouden zij de bevolking te wapen roepen. Op een paar honderd man viel al licht te rekenen en met die macht, versterkt door hetgeen van de bezetting van Kwala Hiang verzameld was kunnen worden, waaronder eenige met geweren, maar met slechts een beperkt aantal patronen, zoude een ernstige poging gewaagd kunnen worden om de deserteurs in handen te krijgen. Andere meer uitgewerkte

plannen, van hetgeen hun te doen of te laten viel, waren in de gegeven omstandigheden niet te ontwerpen.

Middelerwijl hadden de deserteurs ook niet stil gezeten. Wel konden zij niet gissen, dat het gevaar zoo nabij was. Zij verlangden slechts de bovenlanden te bereiken. Hoe grooter de afstand was, die hen van de onmiddellijke onderhoorigheden der Nederlanders scheidde, des te veiliger zouden zij zijn; want dat gevoelden allen: met den afstand klommen ook de bezwaren voor hunne vervolgers in toenemende rede bij hunne pogingen om hen in handen te krijgen. Het ergste was reeds achter den rug, meenden zij; met nog wat inspanning zouden zij van dien kant niet veel meer te duchten hebben. Vlijtig werd dan ook voortgeroeid en toen de dag aan den hemel verscheen, was zelfs de opstijgende rook van de brandende kotta Kwala Hiang niet meer te bespeuren.

Bij een der menigvuldige zandplaten, die in dit gedeelte der rivier de uitspringende hoeken welke zij vormt, omzoomen, werd aangelegd en nu beijverden zich de reizigers hun maal te bereiden en zich door een bad in de kristalheldere rivier te verfrisschen en te versterken.

Na die verfrissching en terwijl de rijst gaar kookte, zaten de Dajaks van het gezelschap in een kringetje en bespraken de gebeurtenissen van de laatste dagen. Met een zeker ontzag keken zij tegen die vier kerels op, die er bruin uitzagen als een hunner, die in hun omgang zoo eenvoudig en hartelijk waren, maar die toch, als hun moeielijkheden in den weg traden, als halve duivels te werk gingen. Dat gevecht aan boord van het vlot en dan dat koene ondernemen tegen de kotta Hiang vooral, hadden diepen indruk nagelaten. Zij lachten dat zij schudden bij de gedachte hoe hunne landgenooten het hazenpad gekozen hadden en zij waren onuitputtelijk in

het aanhalen van bijzonderheden, welke die overrompeling gekenmerkt hadden.

De Europeanen van hun kant hadden zich in een groepje op het helder witte zand uitgestrekt en verlustigden zich de ledematen eens goed te kunnen uitrekken, iets wat in die enge prauw niet wel doenlijk was. Een oogenblik hadden ook hen de laatste gebeurtenissen bezig gehouden, maar dat was slechts kort geweest. Wat hen thans voornamelijk boeide, was de prachtige ochtendstond, die hen omgaf, die den hemel en de toppen van het woud verguldde en de rivier onder de weerkaatsing van dien purpervloed, aan een stroom vloeibaar goud gelijk deed zijn. Het morgenrood van het Oosten uitgegaan, en eerst een onbeduidende streep van het zachtste rozenrood, had langzamerhand het geheele uitspansel met een liefelijk rosé overtogen, dat gaandeweg donkerder werd, naarmate de dagvorstin den gezichteinder meer nabij kwam, om eindelijk daar boven te stijgen. De natuur was stil en als eerbiedig opgetogen in dien plechtigen stond, die bijna dagelijks in dezelfde pracht wederkeert en toch door zoo weinige redelijke en denkende wezens genoten wordt. Geen zuchtje verhief zich, geen blad ritselde en gedurende die plechtige stilte murmelde slechts het zachte geklater der rivier, als prevelde zij een gebed tot verheerlijking en innigen dank. Het zoo kleurrijke hemelgewelf was langzamerhand in het schitterendste purper overgegaan; nog een poos en in het Oosten teekende zich te midden van die kleurenpracht een stip die weergaloos helder blonk. Die stip werd grooter en grooter, en eindelijk was het een groote vurige bol, die boven den horizon geklommen was en nu niet meer de toppen der boomen in goud tooide, maar tusschen takken en bladeren doordrong, het nachtelijk duister verdreef en alom licht en leven tot in de somberste hoeken van het woud ver-

spreidde. In vlammende trekken vertelden de hemelen de natuurwonderen in zulk een indrukwekkende taal als alleen te midden van een tropisch woud gesproken en verstaan kan worden.

Naarmate de zon boven den horizon klom, nam de purperkleur af. Langzamerhand baadden hare stralen alles in een rein helder wit licht, terwijl het hemelgewelf zich in het fraaiste azuur, de kleur van het onbegrensde, hulde. Bij de algeheele windstilte, die tusschen de keerkringen gewoonlijk de eerste uren van den nieuw geboren dag vergezelt, teekende zich nu op het blauw des hemels een natuurverschijnsel, dat, hoewel niet zeldzaam op Borneo, toch op verre na niet dagelijks voorkomt. Vlak boven hunne hoofden zagen onze avonturiers een band ontstaan van uiterst fijne vederwolkjes, die zich van noord naar zuid uitstrekkende, al de bochten en kronkelingen der rivier vertoonde. Naarmate de purperkleur verbleekte, trad die band meer bestemd voor het oog. Het was alsof een reusachtige kaart van den stroom hier beneden, zich daarboven ontrolde, waarop de rivier als een zilverlint op een blauwen achtergrond aangeduid stond. De oevers van het beeld der Kapoeas waren scherp begrensd; al de soengei's, die haar toevloeien, waren met hare kronkelingen en bochten helder aangeduid; zelfs de meren en plassen, langs de boorden der rivier, lagen daar duidelijk voor oogen en naar het noorden nam de zilveren band zichtbaar af en naar het zuiden in breedte toe, tot het beeld den boschrand bij den gezichteinder raakte en zich in den aether verloor. Aan die hydrographische teekening ontbrak alleen maar, dat in een der hoeken met kolossale letters gegriffeld had gestaan: „schaal op natuurlijke grootte" en in een anderen: „Deus sculpsit," om haar volmaakt te kunnen heeten.

Met verbazing staarden onze reizigers hemelwaarts.

„Bewonderenswaardig mooi!” riep Wienersdorf eindelijk na een lang stilzwijgen uit. „De kaarten van Otto Petri zijn er niets bij.”

„Prachtig! prachtig!” stemde Schlickeisen in, er met geestdrift bijvoegende: „Zoo verkondigen de hemelen de heerlijkheid en almacht des Heeren!”

„Ik heb die verschijning meermalen gezien, evenwel nimmer fraaier en duidelijker dan thans,” sprak Johannes. „Eens evenwel heb ik het bijgewoond, dat niet alleen de afbeeldingen van de Kapoeas, maar ook die van de aan haar evenwijdig vloeiende Doesson en Kahaian waar te nemen waren? Het beeld vertoonde zich toen veel hooger dan dit schijnt. Het was bij gelegenheid dat het stoomsleepertje „Kapitein Van Os” in de eerste helft van 1860 een verkenningstocht op de Kapoeas maakte. We bevonden ons des morgens, ook zoo omtrent dit uur, ter hoogte van de eilandengroep Poeloe Teloe. 't Was een verrukkelijk gezicht, zoo als die drie stroomen daar afgebeeld stonden. Alleen de linker soengei's van de Doesson en de rechter van de Kahaian waren minder duidelijk; zij liepen, door het welven van het hemeldak, bij den gezichteinder eenigszins in elkander. Overigens was alles prachtig gedetailleerd en waren zelfs de eilandjes, die Poeloe Teloe vormen, als blauwe openingen in den zilveren band zichtbaar.”

„Hoe zou zulk een teekening ontstaan?” vroeg La Cueille.

„Daar zit ik al over te peinzen,” antwoordde Wienersdorf, „ik zal trachten je duidelijk te maken, hoe ik me die vorming voorstel. De groote verdamping, waaraan de watermassa onder den invloed van de keerkringszon op den moerassigen bodem van Borneo bloot staat, heeft de vorming van meer wolken ten gevolge, dan wel er-

gens op aarde plaats heeft. Het eerste wat we gewoonlijk hier zoowel als overal waarnemen, wanneer bij het doorkomen van de eerste zonnestralen de nachtelijke nevels optrekken, is de vorming van vederwolken. Deze, door de geleerden Cirrhi genaamd, verschijnen heel hoog in de lucht en zien er uit als afhangende veeren, ook wel als bijna onzichtbare parallelle draden van een zeer fijn netvormig weefsel. Ze doen zich ook soms voor als banden in den vorm van fijne houtkrullen en worden dan niet oneigenaardig met een onbedwongen haarlok vergeleken. Heeft een groote verdamping plaats, dan ronden die vederwolken zich af en vormen half bolvormige massa's als opgehoopt op een waterpas grondvlak, die dan schapen- ook wel stapelwolken, Cumuli genoemd worden. In den regel vormen deze zich omstreeks het middaguur, om tegen zonsondergang te verdwijnen. Is dit laatste niet het geval en heeft verdere uitdamping plaats, dan vervormen de Cumuli zich tot Nimbi of regenwolken of tot Strati of schichtwolken, die zich in dikke horizontale lagen langs het hemelgewelf uitspreiden en regen of onweder aanbrengen. Dit is in het algemeen de wolkenvorming. Ik stel mij nu voor, dat bij zeer droge en volmaakt stille lucht, de dampen, die steeds boven iedere watervlakte gevormd worden, loodrecht omhoog stijgen, zich, in hoogere lagen aangekomen, verdichten en de vederwolkjes vormen, die we daar boven aanschouwen. Is het nu in die bovenlagen van den dampkring ook volmaakt stil, dan zullen die vederwolkjes zich boven de watervlakte, waaruit ze ontstonden, samenpakken en zoo het afbeeldsel van die watervlakte vormen. Gaat de verdamping voort en blijven de luchtdeelen in rust, dat wil zeggen, dat ze niet in zijdelingsche beweging geraken, dan zal de teekening op het blauwe grondvlak al scherper en duide-

lijker uitkomen; maar eindelijk zullen de Cirrhi in Cumuli overgaan en weldra de grenzen der teekening verbreken en door elkander dwarrelen. Of een windje verheft zich en de vederwolken zullen onder dien drang wijken om hare fijne en breede pluimen volgens de windrichting te scharen. Ziet, zooals ginds reeds gebeurt, dáár, waar ge die opening in den rivierband reeds kunt zien en waar de vederbossen in de richting van het noordwesten beginnen te wijken, waaruit we gevoeglijk kunnen afleiden, dat weldra, althans in de bovenlagen een zuidoostelijke wind zal doorwaaien."

„Mooi verklaard," betuigde Schlickeisen, „maar alvorens ik onzen kameraad mijn dank betuig, wenschte ik nog een opheldering. Zoo even is gezegd, dat bij de verdamping, die zich boven iedere wateroppervlakte vormt, vederwolken ontstaan. Maar het geheele gedeelte van Borneo, waar we ons nu nog bevinden, tot aan de zuidkust toe, kan aangemerkt worden als een samenhangende watervlakte te vormen, zoo moerassig is het. Heeft nu de vorming plaats, zooals gij uitgelegd hebt, dan zou geen beeld eener rivier of van een stroomgebied zich afteekenen, maar dan zou het geheele uitspansel zich met een net van vederwolken bedekken."

„Jawel," viel hem hier Wienersdorf nog al onstuimig in de rede, „dat zou het ook, als de verdamping boven die moerasgronden ongestoord plaats vond; als die in andere woorden daar kon geschieden, zooals dat boven de rivieren en meren gebeurt. Maar, boven dat moeras spreidt zich het dichte loof van het maagdelijke woud uit en vormt als het ware een beschermend dak, dat weinig of niets doorlaat. Des nachts koelen de takken, maar voornamelijk de bladeren sterk af, de opstijgende damp condenseert zich of slaat daarop neer, zooals men dat noemt, evenals de vochtdeelen uit de omrin-

gende lucht in een verwarmd vertrek zich op de wanden van een glas met kilkoud water gevuld, neerzetten. Ge ziet het, takken en loof zijn met overvloedigen dauw overdekt. Die dauw zou vederwolken gevormd hebben, als hij omhoog had kunnen trekken. Straks zal hij wel verdampen, wanneer takken en bladeren zich, onder den invloed van de minder schuine zonnestralen, met den warmtegraad der omringende luchtdeelen in evenwicht zullen gesteld hebben. Ten opzichte van die verdamping dus, vormt het woud als het ware een horizontaal dak, een vlak dat boven de rivieren, soengei's, spruiten, meren, enz. uitgeknipt zou zijn, om de vervluchtigde waterdeelen in de morgenuren door te laten, terwijl die dan elders weerhouden worden. Ik hoop, dat die uitleg proefhoudend zal bevonden worden, voor mij ten minste is hij voldoende om mij het ontstaan der prachtige teekening, die we straks bewonderd hebben, maar die nu reeds verdwenen en onder den invloed van den zuidoostenwind uitgewischt is, te verklaren."

„Ten volle neem ik genoegen met die toelichting en verklaar mij daardoor bevredigd," betuigde Schlickeisen.

„Als dat zoo is, dan betuig ik mijn dank voor de duidelijke en zakelijke voordracht," sprak Johannes, „maar de rijst is gaar; onze Dajaks hebben ze reeds in portie's afgedeeld en in breede bladeren gewikkeld. Straks zullen we met smaak kunnen eten. Dus ieder op zijn plaats in de prauw en de pagaaien ter hand genomen. Er mag geen tijd verloren gaan; we zullen trachten heden nog kotta Baroe te bereiken."

XVI.

Kotta Baroe. — Djoeragan Kaout. — Een figuur uit den opstand. — De echtgenoote eens opstandelings. — Geld tegen goed. — Vertrek van kotta Baroe. — De vaart wordt noordwest. — Borneo's fauna. — Waarom er geen groote verscheurende dieren zijn. — De Batoe Banama in de Doesson. — De olifant en het stekelvarken. — Terreingesteldheid en flora in de hoogere streken. — Harimaoung Boekit.

Het was ongeveer zonsondergang toen onze reizigers kotta Baroe bereikten.

Kotta Baroe speelde eens een niet onbelangrijke rol in de geschiedenis der boven-Kapoeasstreken. Hare ligging aan de grenzen, waar het alluviaal zich aan het diluviaal terrein aansluit, zal ten allen tijde hare waarde behouden. Nog slechts korten tijd vóór dat onze deserteurs daar aankwamen, verhief er zich een Dajaksche sterkte, die de geheele rivier beheerschte. Een booswicht van de ergste soort had zich daar gevestigd. Zijn naam was Djoeragan Kaout. Hij gaf voor een Javaan te zijn. Inboorlingen evenwel beweerden, dat hij te Pangko, een kampong van de beneden Kahajan, uit volbloed Dajaksche ouders geboren was. In zijn jongelingsjaren oefende hij het beroep van zeeroover uit. Hij woonde toen in een der talrijke soengei's, die zich in gemelden stroom uitstorten, en trok van daar uit om de omliggende vaarwaters af te schuimen.

Wee het vaartuig, dat in zijn macht viel!

Legio waren de verhalen der heldenfeiten, die hij met een soort van genoegen kon opdisschen; en onder die verhalen namen die niet de minste plaats in, welke de parten moesten verkondigen, die hij den Nederlanders gespeeld had. Was hij goed gehumeurd, dan noemde hij die steeds „bawoi boelan" (wit wild varken) en zijn meest saillant verhaal was, dat hij eens onder de Javakust door een Hollandsch oorlogsschip op het strand was gejaagd. Wat viel er te doen, vroeg hij, tegen de zware kanonnen van die witte zwijnen? Hij had toen op den hoek van Indramajoe een versterking opgeworpen en die drie weken lang tegen de bemanning van dat schip verdedigd. Hij lachte steeds, dat hem de tranen over de wangen rolden, wanneer hij vertelde, dat hij in een stikdonkeren nacht met een deel zijner manschappen de hem belegerende matrozen had overvallen en, na er een aantal van neergehouwen te hebben, de overblijvenden in hun onderbroek, sommigen zelfs zonder dat kleedingstuk, naar hunne sloepen gedreven had. Hij was onmatig in zijn lachlust bij het verhaal, dat een der officieren met zijn bloote kuiten in een nest van roode mieren te recht was gekomen. Den volgenden dag kwamen wel is waar die Hollanders terug, maar toen had hij zich uit de voeten gemaakt. Dat van het geheele verhaal niet veel waar was, behoeft wel niet verzekerd te worden, maar zoo iets poseerde en de mogelijkheid van blanken met of zonder hemd en onderbroek te hebben doen vluchten, werd door niemand betwijfeld. Het was te koddig om niet waar te zijn. Gewoonlijk lachte het geheele auditorium hartelijk mede, wanneer die episode opgedreund werd.

Op lateren leeftijd, toen hij zich rijk genoeg meende geroofd te hebben, verliet Djoeragan Kaout het zeeroo-

versleven en vestigde zich te kotta Baroe, alwaar hij een geduchte versterking bouwde en er zich voornamelijk op toelegde de bevolking dier streken uit te zuigen. Voor een inlander had hij een vrij groote handelskennis en beijverde hij zich dan ook de producten van het land in te ruilen voor lijnwaden, tabak, messen, zout, enz. enz. Had hij zich nu daartoe slechts bepaald, dan, hoe groot de woekerwinsten ook waren, die hij nam, zoude zijn verblijf in die streken ten zegen hebben gestrekt aan die oorspronkelijke bevolking. Maar zijn hoofdbemoeiingen waren niet de handel, maar veeleer zich in geschillen zijner buren te mengen; die geschillen te verergeren, door de gemoederen te verbitteren, door haat en nijd aan te blazen en zich zijn tusschenkomst grof te laten betalen. De Dajaks zijn een zeer proceszuchtig volk, die steeds quaestieuse zaken onder elkander hebben en als het ware zonder deze niet leven kunnen. Veelal hebben zij het hoogste goed, dat de mensch bezit, de vrijheid, veil, om aan dien hartstocht te kunnen voldoen. Bij onvoldoende middelen toch, om de boeten en de proceskosten te betalen, wordt menig proceslustige, pandeling, wat zeggen wil slaaf. Slaaf in de afzichtelijkste beteekenis van het woord. Want pandeling is slechts een huichelachtige benaming, onze XIXe eeuw volkomen waardig.

Op die wijze en ook door geregelden aankoop was Djoeragan Kaout in het bezit gekomen van ruim tweehonderd pandelingen van beiderlei kunne, waarvan zoowel de vrouwen als de mannen zwaren arbeid voor hem moesten verrichten, en de eerstgenoemde ook nog tot onzedelijke doeleinden werden uitverhuurd. Werden zijne pandelingen oud, zoodat door gebrek aan arbeidskracht voor waardevermindering te vreezen was, dan verruilde hij ze tegen jongere of verkocht ze om als offers

bij begrafenisplechtigheden, verzoeningsfeesten of anderszins geslacht te worden.

Nimmer had hij zich goedschiks aan het Nederlandsche bestuur onderworpen. Had hij ook al een enkelen keer een tevreden gezicht gezet, wanneer hij met een Hollandsch beambte in aanraking gekomen was, het was met een nevengedachte dat hij huichelde en niet altijd had hij zulk een beambte eerbiedig ontvangen. De vrees voor geduchte kastijding alleen had hem langen tijd van openlijk verzet weerhouden. Toch handelde hij meestal zoo als hij verkoos en lachte om de gegeven bevelen. Zoodra de opstand in 1859 in het Bandjermasinsche rijk uitbrak, schaarde hij zich openlijk aan de zijde des verzets en het was voornamelijk aan hem te wijten, dat de Dajaks van Poeloe Petak en van de beneden Kapoeas zich onder de vanen des opstands schaarden en de zendelingen te Tangohan en in de Kahajan vermoordden. Hij was het, die in Augustus 1859 de overrompeling van het fortje Poeloe Petak aanvoerde. Een paar maanden later poogde hij op listige wijze andermaal dat fortje binnen te dringen, maar die toeleg werd bijtijds ontdekt en verijdeld. Gedurende dien opstand waren de bovenlanden geheel aan zich zelven overgelaten en was de kans schoon voor Djoeragan Kaout om zich aan alle mogelijke euveldaden schuldig te maken. Nimmer was de verwarring daar zoo groot geweest. Maar de dag der vergelding kwam nabij.

In het begin van Januari 1861 werd de kommandant van Kwala Kapoeas door het districtshoofd Tomonggong Nikodemus Djaja Nagara gewaarschuwd, dat Djoeragan Kaout, onder den schijn zich te komen onderwerpen, met een groot gevolg zou komen, om het fort te overrompelen. Hij was zoo zeker van zijn zaak, dat hij reeds een ruilhandel had aangegaan met betrekking tot

het hoofd van den kommandant en wel tegen zulk een aanzienlijken prijs, dat die officier er trotsch op kon zijn zijn bol zoo hoog geschat te zien. Maar deze, met het volkje bekend, waarmee hij omging, huldigde de leus: „pas op je kop". Hij gaf geen gehoor aan den Tomonggong, die hem den raad gaf, den muiter niet te ontvangen. Integendeel hij liet dezen met zijn geheele macht voor het fort verschijnen; maar toen Djoeragan Kaout op den steiger aan wal gestapt was, schoof een peloton soldaten tusschen de prauwen, waarin zijn talrijk gevolg gezeten was. Wel riep de hoofdopstandeling: „amokh! amokh!!" en wilde hij zijn mandauw trekken, maar de kommandant greep hem bij den rechter pols, terwijl een korporaal hem bij den anderen arm vatte. Het peloton soldaten hield met aangelegde geweren de volgelingen in bedwang, terwijl Tomonggong Nikodemus hun toeriep, zich stil te houden en hen op de kanonnen wees, die, op de aanlegplaats gericht, gereed stonden om vuur te geven. In een oogwenk was de booswicht onder het oog van zijn gevolg gekneveld en binnen het fort gebracht. Zijn aanhang kreeg nu bevel om de nabijheid van het fort te verlaten en naar de Kapoeas terug te keeren. Weinige weken later sprak de krijgsraad te velde de doodstraf door middel van den strop over Djoeragan Kaout uit, en werd die te Bandjermasin voltrokken.

Niet langen tijd daarna deed de echtgenoote van den gevonnisde, een zeer schoone Dajaksche vrouw, den kommandant van Kwala Kapoeas aanbiedingen om als zijn huishoudster op te treden. Maar de goede raad van den ouden braven Tomonggong behoedde hier den jongman voor het ergste verraad. Later heeft die vrouw het districtshoofd verweten, dat hij haar verhinderd had, haren man te wreken; ze had het vergift reeds bij zich toen zij haar aanbod deed en zij had op hare schoon-

heid gerekend om een gemakkelijke overwinning te behalen.

Teruggekeerd te kotta Baroe, zette die vrouw het woeste bedrijf haars mans voort, voerde koppensnellerstochten aan, hief belastingen en tolrechten bij doorvoer van alle handelsprauwen, eigende zich pandelingen van anderen toe, ja ontzag zich niet, vrije mannen te laten oppakken en tot slavernij te doemen. De klachten, die te Kwala Kapoeas inkwamen, klonken al luider en luider en eindelijk vertoonde zich weer voor het eerst een stoomschip te kotta Baroe, bij welke gelegenheid aan al de pandelingen van Djoeragan Kaout de vrijheid werd hergeven, de versterking geslecht en zoo de invloed van die heerschzuchtige en wraakzuchtige vrouw werd geknakt. Zij is sedert verdwenen. Het gerucht liep, dat ze naar de boven Katingan was gevlucht en zich daar metterwoon gevestigd had.

„Ziet daar de geschiedenis van kotta Baroe in den laatsten tijd," zoo besloot Johannes het verhaal, dat hij gedurende den overtocht geleverd had. De bevolking is thans rustig en heet goedgezind. Het zijn evenwel koppensnellers in hun hart, die van de beschaving niet meer willen weten, dan in hun kraam te pas komt. We zullen hier een oogenblik aanleggen. Dalim heeft eenige kennissen te raadplegen over het voortzetten der reis, terwijl ik zal trachten een versterking aan roeiers te bekomen."

Dalim en Johannes stapten aan wal. De bevolking van kotta Baroe had al nieuwsgierig uitgekeken, toen zij die prauw, waarboven de Nederlandsche vlag wapperde, zag naderen. Johannes met het bevelschrift in de hand, dat hij aan Damboeng Papoendeh ontnomen had, eischte een twintigtal roeiers in daghuur, om de prauw naar de bovenrivier te brengen. Dat papier, het-

welk niemand lezen kon, maar waarop het Nederlandsche wapen in rood lak afgedrukt stond, maakte indruk; nog meer de toezegging, dat ieder roeier tot belooning een rijksdaalder voor zijn diensten en, was men tevreden, nog een steng tabak tot geschenk zoude ontvangen. Vooral de tabak verlokte velen en toen Johannes een mand van het nicotiaansch kruid uit de prauw liet boven brengen en het hoofd een paar stengen aanbood, waren alle beschikkingen snel getroffen. Een luid gejuich verhief zich. Als om strijd boden een aantal wakkere borsten zich aan om te roeien en weldra hadden zij hunne legmatjes met hunne hoofdkussens in de prauw gebracht, hunne beseai's gegrepen en waren zij gereed om de reis mede te aanvaarden. Johannes deed hier ook nog goede zaken; hij ruilde nog twee manden tabak voor vijf pikols rijst en een zakje zout. Volgens hem waren ze nu geapproviandeerd voor de geheele reis; vooral daar zij die twintig roeiers, die ze hier te kotta Baroe aan boord namen, slechts een tiental dagen zouden gebruiken. De vier pandelingen van Bapa Andong werden aan het kottahoofd overgegeven met opdracht die menschen met de eerste de beste gelegenheid naar Kwala Kapoeas terug te zenden. Grootmoedig gaf Johannes hun ieder tot belooning hunner diensten een rijksdaalder en betuigde hun zijn tevredenheid. Dit alles geschiedde in naam van het Nederlandsch Indisch bestuur; en die gevlagde prauw, en dat gezegeld papier waren zoovele afdoende bewijzen, dat Johannes een afgezant van het Gouvernement der „Olo bapoeti" (witte menschen) was, die volgens zijn voorgeven, de opdracht had verkregen te trachten met de Olo Ott, de woeste wilde stammen in de binnenlanden, in aanraking te komen en omtrent hunne gezindheid verslag uit te brengen. Ook de milde betaling aan de roeiers en de geschenken in tabak stijfden de

bevolking in de meening dat zij met zendelingen van het Nederlandsch bestuur te doen had.

Daar boven kotta Baroe geen gemunt geld meer gangbaar is en men zich in de binnenlanden van Borneo niets kan aanschaffen dan door middel van ruilhandel, zette Johannes al het baar geld van het reisgezelschap tegen eenige stukken sits en andere lijnwaden, maar vooral tegen stofgoud van de hand. Al reeds van Kwala Hiang af vertoont dat edel metaal zich, evenwel nog in geringe mate, in het aangeslibde zand der rivier. Te kotta Baroe is de productie al reeds de ontginning waard en komt het stofgoud als handels- of liever als ruilartikel voor. Als vertegenwoordiger van het Nederlandsch Gouvernement werd Johannes welwillend behandeld en verkreeg hij de thaël 1) gouds voor 55 gulden, terwijl die te Bandjermasin een waarde heeft van 60 tot 70 gulden.

Twee uren waren zoo omstreeks verstreken sedert hun aankomst te kotta Baroe, toen onze avonturiers weer tot vertrek gereed stonden. Dalim evenwel was nog niet verschenen. Deze had een paar kennissen opgezocht en zat gezellig onder het genot van een pruimpje sirih te kouten. Indachtig aan de langzaamheid van zijn landslieden en aan het tijdroovende eener onderhandeling, als waarmede Johannes belast was, had hij zich bij die kennissen op een matje neergevleid en had het vertrekuur totaal vergeten. Toen hij geroepen werd,

---

1) De standaard van het goudgewicht in de binnenlanden van Borneo is de ringgit of Mexicaansche zonnemat. Twee ringgits worden gerekend gelijk te zijn aan een thaël. De ringgit heeft 2 sadjampol; de sadjampol heeft $2^1/_2$ sakobang; de sakobang heeft 2 boea kajoe; de boea kajoe heeft 2 boentoeng: een boentoeng heeft 2 satilai; een satilai heeft 2 satali; een satali heeft $1^1/_2$ brini; een brini heeft 2 matta boeroeng en een matta boeroeng heeft 2 boea bakoeng Zoodat een boea bakoeng het $^1/_{960}$ is van een thaël.

vloog hij op en was in een ommezien op zijn post met den stuurpagaai in handen. Met kracht schoot de prauw onder een roeislag van zes en twintig paar armen vooruit en weldra was kotta Baroe aan het gezicht onttrokken.

Er werd nu bepaald, dat gedurende den nacht steeds twintig roeiers aan den arbeid zouden blijven en de zes overblijvende gedurende twee uren zouden rusten, waarna zij zes anderen zouden aflossen, die twee uren later evenzoo zouden handelen. Zoo stevende de prauw rusteloos voort.

Intusschen viel het den beiden Zwitsers, als landmeetkundigen en topografen, al spoedig op, dat de vaart merkbaar afweek van de tot nu toe gevolgde richting. Was de hoofdstreek, werwaarts de prauw den steven wendde tot nu toe noord geweest, thans scheen de rivier naar het noordwesten te kronkelen. Aanvankelijk schenen de beide mannen te aarzelen. Herhaaldelijk keken zij naar de sterren, maar de veelvuldige buigingen van den stroom maakten een gezette waarneming hoogst moeielijk. Eindelijk greep Wienersdorf zijn kompas, plaatste dat voor zich en kwam ras tot de overtuiging dat, hoewel de prauw afwisselend naar alle windstreken stuurde, de hoofdrichting thans noordwest was. Johannes legde hem uit, dat de voornaamste bergketen, die Borneo doorsnijdt, een hoofdstrekking heeft van het noordoosten naar het zuidwesten en de uitloopers aan den zuidelijken kant van die keten naar het oosten of zuidoosten afhellen. Dat is dan ook de terrashelling aan dien kant van het gebergte. Bijna al de rivieren, die zich in de Javazee uitstorten, nemen aanvankelijk een richting aan van het noordwesten naar het zuidoosten, tot waar zij het alluviale terrein binnentreden en hun loop van noord naar zuid veranderd wordt.

Terwijl onze reizigers zoo samen zaten te praten, kwam

het gesprek langzamerhand op de fauna van het land, dat zij doortrokken.

„Op een paar krokodillen na en eenige troepen apen, die als kwajongens in de boomen gymnastiseerden, hebben we van de dierenwereld van dit eiland nog niet veel gezien," was de bemerking van Schlickeisen. „En toch moet de dierenwereld in een land als dit krachtig vertegenwoordigd zijn."

„'t Mocht wat," viel Johannes meesmuilende in. „In waarheid is Borneo in dat opzicht zoo armelijk bedeeld, als geen der groote eilanden van den Indischen archipel. Hier geen rhinocerossen, geen olifanten of tijgers, zelfs geen inheemsche paarden. Wat hier in groote menigte voorkomt, zijn slangen en tot die overbevolking schijnt de moerassige bodem aanleiding te hebben gegeven. Die slangen-overbevolking is weer oorzaak van de bijna totale afwezigheid van vogels, die in de benedenstreken waargenomen wordt, daar dat kruipend gedierte tegen stam en tak opklimt en de eieren opslurpt, of de jongen verzwelgt."

„'t Is toch merkwaardig, dat het centraaleiland van den Indischen archipel, het grootste van al de eilanden, waaromheen de anderen zich als een krans slingeren, het allerminst bevolkt is met levende wezens," dacht Wienersdorf als het ware hardop. Op Java behoort de tijger over het geheele eiland thuis. In het westelijk gedeelte van dat eiland wordt de rhinoceros aangetroffen en, mag men de geleerden gelooven, dan zou het nog zoo lang niet geleden zijn, dat een kortmanige leeuwensoort in het Bantamsche aangetroffen werd. Op Sumatra zijn de olifant, de rhinoceros, de tijger, de jakhals in hun waar element. Op Celebes treft men het paard in zijn schoonste vormen aan en is de bewering, geloof ik, niet te gewaagd, dat dat edelste aller dieren daar eenmaal in het wild

aangetroffen werd. Alleen Borneo is geheel misdeeld."

„Geheel misdeeld! is nu ook weer het woord niet," was het wederwoord van Johannes. „We hebben nog niet veel gezien van dat groote centraaleiland, zoo als Wienersdorf het noemt. We zullen wel ervaren, dat hier de apen in zoo'n groote menigte voorhanden zijn als ergens ter wereld. We zijn hier in het paradijs van den orang oetan, den homo silvarum, dien Darwin voorzeker voor oogen gehad heeft, toen hij zijn stellingen over de afkomst onzer voorouders verkondigde en de apenwereld volstrekt geen eer aandeed, met ons tot haar nakroost te bestemmen. Troepen herten dolen door de bosschen en over de hoogvlakten rond, die je omtrent een geheele misdeeling van het dierenrijk tot andere gedachten zouden brengen."

„Een hertenbout zou niet onwelkom zijn," meende La Cueille met de lippen smakkend. „Één bout slechts van dien overvloed! 'k ben, dunkt me, niet te begeerig."

„Heb geduld maar. Alles op zijn tijd. Maar om tot het onderwerp terug te keeren. 't Is waar, groote verscheurende dieren ontbreken, hoewel het tijgergeslacht nog al overvloedig vertegenwoordigd is door een paar kleine soorten als de panter en de tijgerkat 1), die voor den mensch onschadelijk, toch al weer meehelpen om der vogelenwereld een wreeden oorlog aan te doen. Een ander dier, dat nog al in de bosschen hier aangetroffen wordt en van al de eilanden van den Archipel nog slechts op Sumatra gevonden wordt, is de honig- of suikerbeer 2), die als echte snoeper slechts voor de bijën een wezenlijke vijand is. Vindt ge het geen gelukkige streek, waar de mensch aan den wal slechts

1) Felis pardus en felis macrocephalis.

2) Ursus Malayanus.

zijn natuurgenoot en in het water slechts den krokodil, dat andere onverzadelijke monster, te vreezen heeft ?"

„Maar waaraan zou dat ontbreken van groote dieren op Borneo toch toe te schrijven zijn, terwijl die op de andere groote eilanden zeer talrijk moeten genoemd worden ?"

„'k Heb wel eens gelezen, dat de reeks eilanden, die bij de Pegu-golf in Achter-Indië begint, en uit de Andaman en Nikobarische eilanden, Sumatra, Java, Bali, Lombokh, Soembawa, Flores, Kwella, Ombaai, Timor, Timor-laout enz. enz. bestaat, vroeger een groot vast land of eigenlijk een groot schiereiland vormde, dat, met het tegenwoordige schiereiland Malakka tot een geheel verbonden, zich eerst van het noorden naar het zuiden en zuidzuidoosten, later van richting veranderende ter plaatse waar thans Straat Sunda te vinden is, zich van het westen naar het oosten uitstrekte en waarschijnlijk met Nieuw-Guinea samenhing. In den loop der tijden zouden door geweldige omkeeringen en aardbevingen de verschillende straten ontstaan zijn, die thans die eilanden van elkander scheiden en als zoovele doorbraken den Indischen Oceaan tot de Chineesche zee toegang verleenen. Is nu die stelling aan te nemen, dan is het gemakkelijk te begrijpen, dat op die eilanden nog de meeste dieren aangetroffen worden, die zich van hunne bakermat Voor- en Achter-Indië daarover verspreidden."

„Dat is mooi en wel voor die genoemde eilanden verklaard; maar voor Borneo laat het nog alles in het duister."

„Geduld, ik ben nog niet klaar. In die tijden dat die eilandengordel nog een vast land uitmaakte, bestond Borneo nog niet en werd de plaats daarvan ingenomen door een groot zeebekken, dat van het noorderstrand van

het tegenwoordige Java zich tot aan de Chineesche kusten uitstrekte en ten westen door Sumatra, Malakka en Cochinchina en ten oosten door Celebes en den Philippijnschen Archipel bepaald werd."

„Mooi die uitlegging," knorde La Cueille, „het laat zich hooren dat te midden van dien waterplas geen rhinocerossen, olifanten en tijgers heen en weer zwommen."

Johannes keek den Waal bijna met verachting aan, maar vervolgde zonder zich aan dat in de rede vallen te storen:

„Te midden van dat groote bekken verhieven eenige kleine koraaleilanden hunne vlakke toppen boven de watervlakte. Door een langzame verheffing van den bodem kwam de steen- en kleilaag, waarop die koraalafzettingen rustten, allengskens boven water. De vorm, door die opheffing verkregen, bepaalde een toekomstige hoofdbergketen, die van het noordoosten naar het zuidwesten loopt, met een paar vertakkingen, waarvan het Meratoesgebergte, met een strekking van noord naar zuid, de voornaamste is; en een paar anderen met een richting van west naar oost. Toen had het eiland, maar op veel grootere schaal, nagenoeg de gedaante van Celebes met zijn diep ingesneden bochten en zeeboezems. De aanmerkelijke waterafvoer van die toppen en ook de verdere opheffing des bodems, vulden die bochten en zoo verkreeg Borneo de gedaante die het thans heeft, maar niet behouden zal."

„Waarom niet?" vroeg Schlickeisen.

„Omdat het nog in volle vorming verkeert. Of de langzame opheffing van den bodem nog voortduurt, weet ik niet. Andere bollen dan de mijne zullen dat moeten uitmaken. Om dat te constateeren, zullen een reeks van waarnemingen moeten gedaan worden, waarvan, als ik het wel heb, de eerste nog niet geschied is. Maar

de aanslibbing gaat voort en 't is opmerkelijk, hoe aan de zuidkust het terugdringen van de zee en het vooruitschuiven van het land, zich voor het oog zichtbaar voordoet. Vooral de Tjemarabosschen bieden hiertoe een ongeëvenaarden maatstaf aan. Vlak aan de boorden der zee ziet men kleine boompjes van ternauwernood een paar cM. lengte. De rijen daarachter zijn weer iets langer en zoo gaat het voort, totdat men op een paar honderd el afstand van het water, het hoogwoud bereikt, waar stammen van dertig voet hoog aangetroffen worden. De overgang van het eene boompje tot het andere is schier onmerkbaar, het loof vormt van uit zee gezien als een zacht glooiende helling van het helderste groen. Ieder jaar vormt weer nieuwe rijen, schuift weer jonge boompjes vooruit op de aangeslibde klei en me dunkt, dat het moet te berekenen zijn, wanneer van Tandjong Salatan, den zuidelijksten uitlooper van het Meratoesgebergte, tot Tandjong Batoe Titi de zuidwestelijkste punt van Borneo, die als de voortzetting van het Kamintinggebergte te beschouwen is, een gelijke kustlijn zonder merkbare bochten of inhammen, die slechts afgebroken zal worden door de mondingen der rivieren, zal gevormd zijn."

„Dat is zeker heel aardig verklaard," sprak Wienersdorf als in nadenken verzonken. „Maar waarop berust die stelling van langzame opheffing? Is zij niets anders dan een hypothese door Europeesche geleerden op het studeervertrek uitgedacht, of berust ze op stellige daadzaken?"

„Op stellige daadzaken, mijn waarde Zwitser! Wellicht morgen reeds, wanneer we ten minste spoed genoeg maken, komen we de grenzen der kalkformatie nabij. Daar, in de koraaltakken, die ge er zult kunnen verzamelen, in de opeenhoopingen van verbrijzelde schelpen enz. die ge er zult opmerken, zult ge de bewijzen

gelieven te zien, dat de zee eenmaal daar hare golven rolde. Nu moet ge niet denken, dat die koraal- en schelpbrecciën alleen aan de Kapoeas aangetroffen worden. Neen, aan de oevers van al de rivieren, die met de laatstgenoemde evenwijdig loopen, vindt ge dezelfde formatie terug. Het eigenaardigste daarvan is, dat, indien ge al de grenspunten der kalkformatie, die onloochenbare bewijzen eener vroeger bestaan hebbende kustlijn, door een lijn verbindt, die lijn dan vrij wel de richting aangeeft van den loop van het centraal gebergte, welks voet zij als het ware vormt."

„Is er in de volksoverlevering niets, wat op zoo'n toestand doelt?" vroeg Schlickeisen.

„Wel zeker, er bestaan bij de onderscheidene Dajaksche stammen, die langs de bedoelde rivieren wonen, vele legenden en verhalen dienaangaande. De voornaamste en die ook bij alle stammen nagenoeg onveranderd terug gevonden wordt, is de navolgende:

„Vele jaarhonderden geleden, was Kalimantan op lange na zoo groot niet als het tegenwoordig is. Over het grootste gedeelte van het nu zichtbare rolde toen de zee hare blauwe golven en slechts de toppen van de tegenwoordige bergen Parawen, Boendang, Mienta en Japoh Poerau 1) verhieven zich even boven den waterspiegel en strekten tot woonplaats van het voorgeslacht. Rustig en afgescheiden van de geheele wereld leefden die menschen daar; want die lage eilanden waren door vele klippen omgeven, waarop de zee met woede brak en een nadering hoogst gevaarlijk maakte. De faam even-

1) Dit zijn de hoogste bergen van het eiland. De top van den Japoh Poerau wordt door de inboorlingen beschreven, zich te vertoonen bij zonsop- en ondergang, als ware hij van goud; over dag evenwel als fraai blinkend zilver. Hierop afgaande, zou hij boven de sneeuwgrens liggen, die evenwel in deze streken zeer hoog aangetroffen wordt.

wel van den grooten rijkdom dier eilanden aan goud en diamanten had zich — hoe, weet niemand — heinde en verre verspreid, zoodat er vele hebzuchtigen bestonden, die zich van die schatten wenschten meester te maken. Op zekeren dag werd een groote prauw, met vele menschen bemand, door weer en wind in de nabijheid dier klippen gevoerd. Een gedeelte der bemanning toonde zich uiterst bevreesd en verlangde dat gevaarlijk oord zoo spoedig mogelijk te verlaten. De andere helft was van oordeel, dat, nu men in de nabijheid van die rijke eilanden geslingerd was, de gelegenheid om fortuin te maken bij de haren moest gegrepen worden. Geen van beide partijen wilde toegeven; het geschil eindigde met een vechtpartij, waarbij de vechtenden elkander bijna geheel vernielden. De weinige overgeblevenen konden het vaartuig niet sturen, zoodat dit, door wind en stroom voortgezweept, op het strand gejaagd werd. Wat er van de menschen werd, meldt de overlevering niet, maar het schip werd door den Sangiang Dagoeman in een vervaarlijken grooten kalksteen veranderd, die heden ten dage nog in grove trekken de gedaante van een schip vertoont en daarom Batoe Banama 1) genoemd wordt. Die Batoe Banama ligt een weinig boven den kampong Tawan aan den linkeroever van de boven Doesson en duidt vrij scherp de grensscheiding tusschen het alluviaal en diluviaal terrein aan." 2)

„Allerinteressantst!" verklaarde Wienersdorf, „maar je bent nu toch eenmaal aan het vertellen. Niemand onzer heeft nog slaap. Zeg ons nu nog eens, of de in-

---

1) Batoe = steen; Banama = schip.

2) In de boven Kahajan bestaat ook zulk een steen, die den vorm van een schip heeft. Deze rots heet Batoe Tangkiring en daaraan is een nagenoeg gelijkluidende legende verbonden. Tangkiri beteekent in het Dajaksch »veranderd zijn in" dus »in steen veranderd."

lander ook het gemis van groot verscheurend gedierte weet te verklaren? Wellicht dat zijn legenden daarop ook duiden?"

„Zoo ver mij bekend is, zwijgen de overleveringen daarvan; wellicht omdat het bestaan van dat gedierte op andere gedeelten der aarde bij het volk zelfs niet vermoed wordt. Toch bestaat er een legende, die schijnt aan te duiden, dat er toch eenig begrip omtrent groote dieren heerscht en daarenboven innig samenhangt met het volkskarakter, namelijk om list tegenover geweld te plaatsen. Die legende luidt als volgt:

In die voortijden, toen de dieren nog met de spraak begaafd waren, kwam een monsterachtige olifant van den overwal aan de zuidkust van Borneo aan en zwom de Kahajan op. De verzamelde dieren, daar te huis, zagen met ontzetting dat gevaarte den stroom opstevenen. Zij vaardigden een krokodil naar den vreemdeling af, om te vernemen wat hij in zijn schild voerde. De kaaiman, weinig diplomaat van aard, daarentegen meer vechtersbaas, tastte den indringer met zijn tanden aan en dacht een gemakkelijke overwinning te behalen. De olifant greep hem echter met zijn machtigen snuit, verhief hem als een balletje in de lucht en verbrijzelde zijn ruggegraat tegen een' drijvenden boomstam. Daarop, verwoed over dien trouwloozen aanval, stapte de overwinnaar aan wal, riep een in de nabijheid grazend hert tot zich en zond dat naar de gezamenlijke dieren van Borneo, om hen tot een gevecht uit te dagen. Aan dien afgezant gaf hij een zijner slagtanden mede, ten einde de tegenpartij zich een denkbeeld zoude kunnen maken van de kracht en de grootte van het dier, dat hen ten strijde uitdaagde.

Van bluf was die zending niet vrij te spreken, maar wat de olifant voorzien had gebeurde. Schrik en ont-

steltenis sloeg ieder dier om het hart bij het zien van dien kolossalen tand, terwijl het wedervaren van den krokodil, waaromtrent het hert zeer dichterlijke verhalen te berde bracht, niet geschikt was om die vrees te doen bedaren. Te midden der algemeene verslagenheid trad het kleine stekelvarken (landakh) als redder op. Dit kleine dier gaf namelijk den raad om, onder toezending van een zijner pennen, den olifant mede te deelen, dat men zijne uitdaging aannam. De medegezonden stekel moest dienen, om den vreemdeling in staat te stellen een vergelijking te maken tusschen de haren van zijn aanstaanden tegenstander en zijn eigene, ten einde zich zoo een denkbeeld te kunnen vormen, hoe groot de tanden wel moesten wezen van het dier, dat zulke kolossale haren bezat. De list gelukte volkomen. De olifant er volstrekt niet op gesteld zijnde, met zulk een machtigen tegenstander in het krijt te treden, vroeg zijn tand terug en zwom met inspanning van alle krachten weer naar het land, van waar hij gekomen was. En nog heden ten dage heet de plaats waar de dikhuid aan wal steeg: „rantau gadjah oendoer," of de rivierbocht waar de olifant terugkeerde."

„Verduiveld! dat was nog zoo dom niet uitgedacht," meende La Cueille, „zoo'n stekelvarkenshaar zou een sappeursbaard beschaamd gemaakt hebben. 't Is daarbij juist: „qui s'y frotte, s'y pique." "

„De legende is wel aardig," sprak Schlickeisen, „maar ik vind er niet in, wat ik vroeg. Met dien olifant, die door een stekelvarkenspen op de vlucht gedreven is, wordt dunkt mij meer op een aanranding in de voortijden geduid, op een aanranding van buiten, wellicht van hindoe's, die door list der inboorlingen verijdeld werd, dan op een vroegere bekendheid van wilde dieren als den olifant. Het zou toch niet onwaarschijnlijk te achten

zijn, dat, zoo de aanvallers wezenlijk hindoe's waren, zij gewapende olifanten bij hun aanvalsleger gehad hebben."

„Wel mogelijk," antwoordde Johannes flegmatiek, „maar als de liefste meid ter wereld, heb ik gegeven wat ik had. 'k Heb verteld, wat ik wist. Zooveel is zeker, dat, eenige Klingaleezen uitgezonderd, die zich hier of daar als handelaren genesteld hebben, van het Hindoeisme op Borneo weinig te vinden is."

Onder dergelijke gesprekken was de nacht voorbij gesneld. Onze deserteurs hadden geen behoefte aan slaap gevoeld. Toen de dag evenwel aanbrak, keken zij vreemd op. Het terrein was geheel en al van gedaante veranderd. Tot nog toe had de rivier zich tusschen moerassige oevers heengeslingerd. In de benedenstreken hadden zij die oevers tweemaal daags overstroomd gezien door den vloed, die de wateren der rivier opstuwde en terugdreef. Hooger op, waar de invloed van eb en vloed niet meer ontwaard werd, was 't het bovenwater, dat bij iedere forsche regenbui het land overstroomde, waardoor de oeverstreken moerassig bleven. Maar, sedert zij kotta Baroe verlaten hadden, sedert gisteren avond was het terrein aanmerkelijk gerezen en wat zij thans zagen, waren heuvelen van ongeveer honderd voet hoog, met zeer zachte hellingen, die bevallig met elkander afwisselden en de bekoorlijkste dalen vormden, of welker glooiingen zacht, bijna onmerkbaar in elkander overgingen. Soms was het terrein, dat zich voor hunne oogen opdeed, golvend. Twee, drie rijen hoogten strekten zich, zoo ver het gezicht reiken kon, evenwijdig aan elkander uit, hadden hunne zachte hellingen allen naar denzelfden kant naar het zuidoosten, de scherpe hellingen naar de tegenovergestelde zijden gekeerd en schenen baren, volgens de dichterlijke uitdrukking van

Schlickeisen, door den zuidoostmousson voortgezweept, die plotseling verstijfd of gestold waren en den vorm behouden hadden, dien zij op het oogenblik van stolling vertoonden.

Maar niet alleen de bodem vertoonde een verandering, ook de flora, die daarop groeide, toonde zich geheel anders, dan die zij daags te voren gezien hadden. Wel hadden zij reeds lang de zone der Tjemara laout- en der Nipahbosschen achter den rug. Maar tot gisteren hadden de Rhisophoren nog de overhand gehad, die vreemdsoortige gewassen, welke met hare steltwortels zoo uitnemend geschikt zijn om den brijachtigen detritus in moerasstreken vast te houden en zoo tot de vorming van vasten bodem haar weerga niet hebben. Wel waren de Rhisophoren nog niet geheel verdwenen. Hun krachtige groei was evenwel reeds zeer beperkt; de weinige exemplaren die zich nog vertoonden, waren nog slechts de dwergen van hun geslacht. Maar in hunne plaats begonnen zich de Ficus-soorten te vertoonen, waaronder de Randoe-alas met hare loodrechte, monsterachtige stammen en de Wariengien's met hare luchtwortels behooren, die soms een doolhof van stammen vormen, en haar kroonlòof, dat op zich zelf een dicht bosch vertoont. Wat den reizigers nog wel het meeste opviel, was dat de zacht glooiende oevers, die gisteren nog altijd niet toelieten te ontwaren, waar het water der rivier ophield en waar het land begon, verdwenen waren en de stroom thans kokend en schuimend tusschen diepingesneden taluds voortspoedde. In de bochten waren die taluds steil afgebrokkeld en lieten zij de groote en kleine rolsteenen, gevat in gele of grauwe klei, waaruit de onderhumuslaag gevormd is, naakt en zonder eenig plantaardig dek zien, terwijl de uitspringende hoeken, tegenover die bochten, uit fijn wit zand en kleine rolsteentjes bestaande, zacht glooiend op-

waarts stegen, om onmerkbaar in het aangrenzend hoogere terrein over te gaan.

Een ander verschijnsel, dat zich voordeed, waren de meerdere sporen van de aanwezigheid van menschen.

In de moerasstreken hadden de reizigers dagen lang geroeid zonder eenig menschelijk wezen of ook maar een spoor daarvan te ontdekken. Hier was dat geheel anders. Op de oevers werden veelmaals tusschen het oorspronkelijk woud aanplantingen van djagoong (maïs), katella pohon, suikerriet, katjang enz. of vruchtboomen als klappers, pisang, doerians enz. enz. aangetroffen. Van afstand tot afstand werden woningen waargenomen en konden de avonturiers zich verlustigen, menschen in hunne volle bedrijvigheid te ontwaren. Evenwel deed zich hier een bijzonderheid voor, die wel als keerzijde mocht aangemerkt worden. Trouwens te kotta Towanan en te kotta Baroe hadden de reizigers daar reeds staaltjes van gezien: alle woningen in de bovenstreken waren met een stevig paalwerk omgeven en zoodoende in ware forten herschapen. Bij voldoende waakzaamheid van de zijde der bewoners zou daar zonder geschut niet in te komen zijn; alleen uithongering of weifelmoedigheid zou zulk een sterkte tot overgave kunnen dwingen. Dat is het gevolg van de verderfelijke zucht om menschenschedels te vergaren. Iedereen zoekt zich te beveiligen tegen sluipmoord en vindt slechts zekerheid achter stevige wallen.

Die groote verandering in hunne omgeving, had de belangstelling der reizigers in hooge mate opgewekt. Zoo in een nacht, zonder overgang bijna, waren zij om zoo te zeggen in een andere wereld aangeland. De eerste gedachte, die bij hen opkwam, was van de veranderde omstandigheden gebruik te maken, om hun mondvoorraad aan te vullen, althans er eenige afwisse-

ling in te brengen. Bij een daartoe gunstig gelegen tuin legden zij aan, gaven den bewaker een paar stengen tabak ten geschenke, en konden nu naar hartelust groenten, maïs en eenige knolgewassen inzamelen. Zelfs kregen zij eenige klappernoten en nog andere vruchten ten geschenke. Van dien bewaker vernamen zij verder, dat al sedert vele dagen een bende Poenans in deze streken verschenen was en dat zij dus op hunne hoede moesten zijn. Het was alweer het oude deuntje: pas op je kop.

Na die inzameling werd de reis voortgezet en bereikten de vluchtelingen zoo omstreeks tegen het middaguur de monding der soengei Koeatan. Deze is de voornaamste zijrivier van de Kapoeas. Zij is nog dagen lang bevaarbaar voor prauwen van middelbare grootte en ontspringt uit een moerassige terreinplooi, die tevens door de soengei Lemo in gemeenschap met de Doesson staat. Johannes opperde het denkbeeld om de reis langs de Koeatan te vervolgen, omdat de Doesson veel langer bevaarbaar is dan de Kapoeas en zij dus gemakkelijker het centraalgebergte zouden naderen, waarover de reis voerde om de noordkust te bereiken. De drie andere Europeanen stemden met dat voorstel in; Dalim en de overige Dajaks daarentegen kwamen er ten krachtigste tegen op. Wel was de weg gemakkelijker, dat erkenden allen, maar zij, als bewoners der Kapoeas-streken zouden terecht komen te midden hunner erfvijanden, waaronder het onmogelijk zoude zijn zich verborgen te houden en die van menschlievendheid of van deernis niets zouden willen weten. Een reis derwaarts ware gelijk aan een doodvonnis. Terwijl men nog aan het beraadslagen was, kwam eensklaps een rangkan, door een twintigtal pagaaien voortgestuwd, den reizigers achterop. Van achter een scherpen hoek te voorschijn

schietende, was de verschijning van dat vaartuig zoo plotseling, dat de schrik de meeste roeiers in de prauw der vluchtelingen verlamde.

„Poenans! Poenans!!" was hun geschreeuw, terwijl zij hunne maudauws grepen. De Europeanen vatten hunne geweren en weldra zoude een hevig geweervuur den naderenden tegengeknetterd hebben, had Dalim niet plotseling: „halt! niet schieten!" uitgeroepen.

Voor op den rangkan stond een Poenan in vollen krijgsdos, evenwel geheel ongewapend, die als een bezetene met de armen zwaaide en wenkte. Toen de vaartuigen nog wat dichter bij elkander waren gekomen, herkenden de reizigers den koppensneller, wien Wienersdorf in de Danau Ampang het leven had geschonken. En werkelijk, het was Harimaoung Boekit, die naar zijn stam terugkeerde. Hij zelf en al zijn tochtgenooten hadden de mandauws afgelegd, ten teeken van vredelievendheid.

XVII.

Verhaal van Harimaoung Boekit. — Wat er te kotta Baroe gebeurd was. — Beraadslagingen. — Vooruit! naar kotta Djankang. — Steenkolen. — Aankomst te kotta Djangkan. — Armeering en proviandeering. — Een vrouw in een kooi. — Wienersdorf wanhopig. — Johannes redeneerende. — De Zwitser poogt de kooi te openen. — De zielsontvoering.

Toen de rangkan de prauw op zijde geschoten was, verhaalde het Poenanhoofd, dat zij des nachts te kotta Baroe aangekomen waren en daar de geheele negorij in rep en roer gevonden hadden. Zij hadden er een staatsieprauw aan den oever zien liggen en een gewemel van menschen waargenomen, alsof een belangrijke onderneming op til was. De nieuwsgierigheid had hen toen bekropen. Harimaoung Boekit aan wal gestapt, was als een slang naderbij geslopen en had vernomen, dat door een blanke van Kwala Kapoeas, dien hij gezien had en beschreef als met een langen mandauw (sabel) gewapend te zijn, de bevolking te wapen werd geroepen, om een prauw met vluchtelingen te achtervolgen. De blanke eischte twee honderd en vijftig weerbare mannen met de noodige prauwen, hetgeen tot niet weinig gepruttel aanleiding gaf. Toen de Poenan dat alles afgeluisterd had, begreep hij met zijn oorspronkelijk verstand, dat het om hen te doen was, die hem het leven geschonken hadden; en al dadelijk was het plan gerijpt, om die vrienden te waarschuwen, des noods krachtig

bij te staan. Stil als hij gekomen was, sloop hij naar den rangkan terug, wenkte een paar zijner makkers, die, aan wal stappende met hem voortslopen en eindelijk bij een tomoi een menigte menschen vonden slapen. Een tomoi is een koepelvormig gebouwtje, dat in de bovenlanden in de nabijheid der versterkte huizen opgericht wordt, tot ontvangst van reizenden. Nimmer wordt een vreemdeling in de versterking toegelaten. In hoofdzaak is wantrouwen de grondslag van die handeling; men hoedt zich zoo voor verspieders, die onder vriendschapsschijn, wel eens het terrein komen opnemen. Maar het dient ook om twisten te voorkomen, die uit het schenden van de zeden en gebruiken der bewoners, den vreemdelingen meestal niet bekend, zouden kunnen geboren worden.

De gelegenheid was te schoon voor onze drie koppensnellers. De slapenden hadden zich ter ruste gelegd zonder voorzorgsmaatregelen te nemen. Met bliksemsnelheid trokken de Poenans hunne mandauws en in het volgende oogenblik hield ieder hunner een bloedig hoofd bij de haren in de hand. Nu stieten zij hun, „lahap" (krijgsgeschreeuw) uit, deelden den ontwakenden in het duister eenige houwen toe en maakten zich uit de voeten, toen de angst en de verwarring onder de aldus gewekten ten top gestegen was en zij elkander aanvielen en bevochten.

Dit alles was zoo snel in zijn werk gegaan, dat de Poenans met hun lichten rangkan al lang in de dichte duisternis verdwenen waren, voor dat de kommandant van Kwala Kapoeas — de lezers zullen wel geraden hebben, dat die de blanke was, die te kotta Baroe bevelen uitdeelde — zijn troepje Dajaks tot bedaren had gebracht. Niemand had de aanvallers zelfs gezien. De hoofdelooze lijken, die op den grond in een grooten plas bloed lagen, konden niet spreken; de gekwetsten waren

in hun slaap toegetakeld en konden alleen een verward verhaal leveren van hetgeen zij bij hun pijnlijk en angstig ontwaken meenden gezien te hebben. Zij spraken van gedaanten van half mensch, half spook, die zij in het nachtelijke duister hadden zien verdwijnen.

Indien het de vluchtelingen waren, die dezen overval uitgevoerd hadden, en velen waren dat denkbeeld wel toegedaan, dan moest erkend worden, dat men met stoutmoedige kerels te doen had, die men niet zoo gauw in handen zoude hebben. De Tomonggong Nikodemus schudde evenwel het hoofd. Hij had de lijken onderzocht. De sneden, die de koppen van de rompen gescheiden hadden, waren zuiver en glad. Bij die houwen was geen aarzeling, geen herhaling, geen slachterswerk waar te nemen. Fiks, met een enkelen slag was de dood toegebracht, en die slag kon slechts door geoefende handen geslagen zijn, slechts door bovenlanders; maar niet door Dajaks der benedenstreken en nog minder door Europeanen.

Toen Harimaoung Boekit zijn verhaal geeindigd had, keken de vluchtelingen elkaar met angstige verbazing aan. Zij hadden niet kunnen denken, dat de Hollanders hen zoo spoedig op de hielen zouden zitten. Zij hadden gedacht nog altijd een voorsprong van acht of tien dagen te hebben. En nu waren de jagers in de nabijheid en het wild reeds op het spoor! Wat nu te doen?

„Vooruit! vooruit!!" riep Wienersdorf, „het heil kan slechts liggen in de vlucht!"

„Neen," sprak Johannes mismoedig, „nu de kommandant ons zoo nabij is, kan de vlucht alleen niet meer baten. Op dit oogenblik is hij zeker reeds van kotta Baroe vertrokken en hij zal wel menschen genoeg geprest hebben, zoodat hij over veel meer roeiers zal kunnen beschikken dan wij. Op de vlucht zouden we spoe-

dig zijn ingehaald. Je kunt het niet eens meer uitstel van executie noemen."

„Maar wat dan?"

Johannes gaf daarop geen antwoord, maar zich tot het Poenanhoofd wendende:

„Waren er blanke menschen in het gezelschap van den kommandant?" vroeg hij.

„Ik heb lang en goed bespied; maar geen enkel bleekgezicht gezien, behalve hem, dien ge kommandant noemt."

„Dus geen Europeesche militairen bij den troep, dat is al veel waard. Maar wellicht heeft de kommandant een escorte van Javaansche soldaten, daarmee valt ook niet te spotten," mompelde Johannes binnensmonds.

„Hebt ge geen menschen gewapend gezien?" vroeg hij verder aan Harimaoung.

„De blanke had, terwijl hij bedrijvig was, een klein geweer (pistool) in de hand, achter hem liep steeds een boedak (slaaf) die een snaphaan droeg. De anderen zijn gewapend met hun mandauws en de meesten hebben een „sipet" of „loendjoh." 1) Alleen de Amai 2) van Kwala Kapoeas, dien ik goed ken, heeft een geweer. Maar...."

En hierbij boog zich de Poenan tot Johannes en fluisterde dien gedurende eenigen tijd iets in het oor.

„Dat moet beproefd worden!" zeide deze met opgeruimd gelaat en vastbesloten, en zich tot zijn makkers wendende:

---

1) Sipet is een blaasroer om vergiftigde pijltjes mede te blazen. Aan dat roer is tevens een lansijzer bevestigd, zoodat het een blaas- en tevens een stootwapen is. Een „loendjoh is een eenvoudige lans, door de maleiers »toembakh" genaamd.

2) Amai beteekent vader. In de bovenlanden worden de hoofden zoo betiteld. Met de Amai van Kwala Kapoeas wordt hier de Tomonggong Nicodemus bedoeld.

„Zoo we kotta Djankang bereiken, dan zijn onze kansen veel verbeterd, dan bestaat er hoop op redding. Dus vooruit!"

Met gejuich werd die kreet van „vooruit" beantwoord. De rangkan werd op sleeptouw genomen, de prauw van haar tentdak ontdaan. De gezellen van Harimaoung Boekit namen plaats in het groote vaartuig en werden verdeeld tusschen de roeiers en nu ging het vooruit als de wind, onder den drang van die vier en veertig pagaaien, die met kracht gehanteerd werden. De prauw kraakte in hare binten, maar hield zich uitmuntend. Een witte schuimgolf krulde voor haar boeg, brak ter weerszijden af en vormde achter den steven een onafzienbare aaneenschakeling van wilde draaikolken, die zich eerst achter den jongst voorbijgeschoten hoek voor het oog verloren. Het vaartuig schoot met groote snelheid vooruit en, zoo voortgestuwd, kon het met de snelstvarende stoomboot wedijveren. Bij dien wedstrijd beijverden de Poenans zich niet het minst. Volgens hunne gewoonte stonden zij in de prauw, waardoor zij met hunne beseai's, van lange stelen voorzien, tusschen de anderen, die gezeten waren, konden roeien zonder iemand te hinderen en toch de noodige kracht aanwenden. Het waren prachtige kerels, die koppensnellers, met flinke breede borstkassen en stevig gespierde armen. Zij waren in vollen oorlogstooi gedost, hadden de muts van apenvel, met twee lange tingang-vederen 1) versierd, op het hoofd en den maliënkolder aan, die over

1) Tingang Rhinoceros of neushoornvogel. Er zijn op Borneo twee soorten. De Tingang bahong is zoo groot als een haan. Zijn hoorn is donkerrood. Zijn lijf is bedekt met zwarte goudveeren. In den staart heeft hij twee sneeuwwitte pennen. De Tingang lajoeng is kleiner, heeft een oranjekleurigen hoorn; zijne vederen zijn licht blauw, en zijn staart is zwart.

een dik buisje van geklopte boomschors geslagen was. Beide kleedingstukken waren van voren open en lieten het fraai getatouëerde bovenlijf zien, dat zulke fijne figuren op de huid vertoonde, alsof zij met het penseel er op gebracht waren. Hunne schilden, met de meest grillige arabesken beschilderd, waren overeind tegen hunne lichamen geplaatst, zoodat zij hunne beenen en buik dekten, terwijl de geduchte mandauw, van een menigte haarlokken voorzien, fier aan hunne zijde prijkte.

Toen de prauw in volle vaart gebracht was, riep Johannes de beide Zwitsers, den Waal en Harimaoung Boekit te zaam op de achterplecht der prauw, waar Dalim zat met den stuurpagaai in handen. Zij zouden beraadslagen, wat hun te kotta Djankang te doen zou staan.

Deze versterking lag op den rechteroever der Kapoeasrivier, iets boven de monding der soengei Mawat en verhief zich op een heuvel, die zich ongeveer 60 M. boven den waterspiegel verheft. Als een kaap steekt die heuvel in de rivier uit en wordt langs drie kanten door haar omspoeld. Aan die zijden heeft de heuvel glooiingen nagenoeg onder natuurlijke helling; aan de landzijde sluit hij, een kleine ondiepe depressie van het vlak niet medegerekend, aan een heuvelenrij aan, die zich ongeveer van oost naar west uitstrekt en waarvan hij, zoover het oog reiken kan, het hoogste punt schijnt uit te maken. De versterking vormde een langwerpig vierkant van ongeveer 80 op 120 M, en was zoodanig op den heuvel opgericht, dat hare twee achtersaillanten de rivier op- en neerwaarts bestrijken en hare beide voorsaillanten daartoe krachtig meewerken konden. De ompaling was van stevig ijzerhout vervaardigd, terwijl de boomen, daartoe gebezigd, een doorsnede van 30 of 32 cM. bij een hoogte van tien M. boven den grond hadden. Om de tien palen was een palissade geplant, die van aaneengelaschte boo-

men vervaardigd, ongeveer drie maal zoo hoog was als de anderen en op zijn spits toeloopend uiteinde een gebleekten menschelijken schedel droeg. Binnen de versterking waren verscheidene Dajaksche woningen hoog boven den grond gebouwd, die evenwel door de palissadeering beschermd, daarenboven met zware ijzerhouten planken betimmerd en met sierappen 1) gedekt waren.

In de kotta woonden ongeveer 500 zielen, waaronder ruim 80 weerbare mannen aangetroffen werden. Het was dus in den eigenlijken zin des woords een versterkte kampong en al de Kotta's in de binnenlanden van Borneo moeten ook in dien zin opgenomen worden. Aan het hoofd van die gemeente stond een oud man, met name Amai Kotong. Tot diens onderhoorigheden sorteerden ook nog de kotta's Mawat en Brobok die, aan de soengei Mawat gelegen, te zamen 300 zielen met ruim 50 weerbare mannen telden. Bij de groote uitbreiding van de bevolking te kotta Djankang, hadden zich huisgezinnen afgescheiden en zich daar gevestigd, zoodat het eigenlijk spruiten waren van een stam.

Amai Kotong was een Poenan van geboorte. Als zoon van een groot opperhoofd, die aan de soengei Miri, een der voornaamste zijrivieren van de Kahajan, gezeteld was, had hij een Ot Danomsche jonge vrouw gehuwd en zich toen aan de boorden van de Kapoeas gevestigd. Door snel- en strooptochten had hij zijne bezittingen aanzienlijk zien toenemen; maar voornamelijk had hij met goudzoeken groote winsten gemaakt. Hij was de oom van Harimaoung Boekit en had steeds voor den zoon zijns ouderen broeders zeer veel toegenegenheid gevoeld.

---

1) Sierappen zijn kleine plankjes, geheel overeenkomende met onze dakleien en ook daarvoor dienende. Op Java worden de sierappen van djatiehout, op Borneo daarentegen van ijzerhout vervaardigd.

Het Poenanhoofd mocht op een goede ontvangst en op krachtdadige hulp te kotta Djankang rekenen.

Dat waren de inlichtingen, die Johannes in beknopte woorden zijnen toehoorders mededeelde. Een oogenblik zaten zijne metgezellen het gehoorde te overdenken. Eindelijk vroeg Wienersdorf:

„En wat is de conclusie van dat alles?"

„De conclusie? wel dat is duidelijk, dat we onzen intrek in kotta Djangkang moeten nemen," was het nog al driftige antwoord, „en daar de kat uit den boom kijken. Valt men ons aan, welnu, we zijn wakkere knapen, dan zullen we het antwoord niet schuldig blijven."

„Alweer bloedvergieten!" zuchtte Wienersdorf. „Is er dan geen kans om te ontkomen? We zetten zoo'n vaart; me dunkt dat we met den besten wil ter wereld niet in te halen zijn."

„Kans om te ontkomen? Ja, die zou er zijn, maar die kans mogen we niet wagen. Want keert die kans zich tegen ons, dat wil zeggen, wanneer we ingehaald worden, dan staan we in het open veld tegenover een verpletterende overmacht en dan is het pleit spoedig beslecht. Dan valt er niets te doen, dan ons over te geven of ons leven zoo duur mogelijk te verkoopen. In beide gevallen is wat we reeds geleden en ondergaan hebben, volkomen nutteloos geweest en heeft het reeds gestorte bloed te vergeefs gevloeid."

„Maar in die kotta zullen we opgesloten worden, de verdediging zal ook al weer bloed kosten, niet waar?"

„Ja, en 't is te hopen, dat het niet nutteloos zal wezen. Ingesloten zullen we worden, maar 't is te voorzien, dat de bovenlanden in beweging gebracht zullen worden en dan zal de insluiting zoo lang niet duren.

Geloof me, als we slechts den eersten aanloop doorstaan, dan is al zeer veel gewonnen; dan zal de weg zich wel weer voor ons openen."

„En toch ben ik van meening, dat we de vlucht voortzetten. Nogmaals, me dunkt, dat met de vaart, die de prauw thans heeft, geen vaartuig ter wereld ons kan inhalen."

„Maar die vaart kan niet behouden worden," viel Johannes driftig in. „'t Zal al wel zijn, als we die vaart tot den avond volhouden. En dan moeten we kotta Djankang bereikt hebben. Ja..... als we onze roeiers van tijd tot tijd tegen versche konden verwisselen, dan was 't wat anders, maar daaraan valt niet te denken. 'k Wed, dat onze vervolgers te Tapen en te Toembang 1) Koeatan versche krachten zullen verkregen hebben. Kom, wees niet weekhartig; laat ons den toestand als mannen onder de oogen zien; we zullen niets doen dan ons verdedigen en je zult zien, dat een goede uitslag onze pogingen zal bekronen."

„God geve het!" was de zucht van Wienersdorf.

„Amen!" riep La Cueille, „et que Notre Dame de Lourdes nous protège! Maar komaan, laten we nu weer een handje helpen met roeien. Als zoo vier paar Europeesche armen meedoen, dan kan men dat aan het trillen der prauw voelen. Kom vooruit, hoe meer distantie we zetten tusschen die kaaskoppen en ons, des te beter."

De vluchtelingen grepen weer de pagaaien, maar plaatsten zich met Harimaoung Boekit op de achterplecht der prauw dicht bij Dalim bij elkander, om gedurende het roeien met elkander te kunnen beraadslagen, de inlichtingen te voltooien en ieders taak bij de verdediging te bepalen.

1) **Toembang is in het Dajaksch gelijk Kwala of riviermonding.**

Ook Dalim keurde een verblijf te kotta Djankang goed; hij gaf zelfs te kennen dat, zooals de zaken stonden, het noodzakelijk was. Hij kende het hoofd Amai Kotong, zoowel als de meeste bewoners, zoodat hij daar geen vreemdeling zou zijn. Hij onderhield zich geruimen tijd met het Poenanhoofd en deelde vervolgens zijn reisgezellen de bijzonderheden van het gesprek mede, zoo als, dat de rijstoogst in de bovenstreken pas afgeloopen was, zoodat het te voorzien was dat de schuren te kotta Djankang behoorlijk gevuld en uithongering bij gevolg niet te vreezen zoude zijn.

Met ingespannen ijver werd de reis voortgezet. Onder het roeien merkten de Europeanen hier en daar op het witte zand der uitspringende hoeken, zwarte brokstukken van grooteren of kleineren omvang, maar gewoonlijk zoo wat ter dikte van een dubbele vuist. La Cueille had er al met zekere aandoening naar zitten turen; maar bij de vaart van de prauw, was het hem onmogelijk er iets van te maken. Bij een der hoeken evenwel, toen de prauw dicht langs den kant gierde, sprong hij te water, dat daar niet diep was, stapte naar den wal, greep een paar van die zwarte brokstukken, die zijn nieuwsgierigheid opwekten en was weer in het vaartuig terug, voor dat de hoek behoorlijk gerond was.

„Nom d'un chien!" riep hij in vervoering, terwijl hij zijn schat liet zien, „c'est de la houille! Waarachtige steenkool en van de goede soort ook, dat kan ik verzekeren. En die vindt men hier zoo maar langs den waterkant!"

„Houd je maar bedaard," lachte Johannes. „Je zult er nog wel meer te zien krijgen en ook kunnen oprapen. 'k Ben toch verheugd die te zien, ze zijn een onfeilbaar teeken dat we kotta Djankang naderen."

„Hoe kan dat een teeken zijn dat we die versterking naderen?"

„Wel, de heuvel, waarop de kotta ligt, bevat boven het hoogwaterpeil drie à vier machtige steenkolenaderen, waarvan de onderste volgens deskundigen uitmuntende brandstof moet bevatten."

De Waal snoof eens als een jachthond, die het spoor in den neus krijgt. De mijnwerker kwam voor een poos boven. Zijn kinderjaren doemden hem voor de oogen op.

„Boven kotta Djankang," ging Johannes voort, „vervolgen die steenkolenaderen zich langs den oever der rivier. Bij middelbaren waterstand is in het rechter talud een gang zichtbaar van ruim 1200 M. lang, die nagenoeg horizontaal loopt en een dikte vertoont, afwisselend van 0,5 tot 4 M."

„Maar dat is een rijkdom!" schreeuwde La Cueille opgewonden.

„Ja, dat zou het kunnen zijn, wanneer er gebruik van gemaakt werd. De rijkdom is te aanzienlijker, daar diezelfde ader zichtbaar is langs de oevers van de Doesson aan de eene zijde en de soengei Moeroi, de Kahajan en de soengei's Roengan en Manohin aan de andere zijde, allen bevaarbare rivieren, en wel in minstens even machtige gangen als hier. Maar... de Dajak bekommert er zich niet om. Die heeft geen steenkolen noodig; zijn bosschen leveren hem brandhout genoeg op. In vele gevallen zelfs is hem het gebruik van „batoe kasintoe" ongeoorloofd en maakt hem „pali" (onrein). En de Hollanders..."

Johannes werd in de rede gevallen door een der roeiers, die voor aan den boeg der prauw zat en toeriep dat kotta Djankang vooruit in het gezicht was. En jawel, daar lag de versterking, fier en indrukwekkend op haren heuveltop. Wat haar voor onze Europeanen

een onbeschrijfelijken indruk gaf, waren de vele hooge masten, die boven de palissadeering uitstaken en waarop uitgebleekte bekkeneelen prijkten. Aan den waterkant stond de „tomoi" van waar een trap tot op den waterspiegel afdaalde. De prauw legde daar aan en het Poenanhoofd steeg aan wal.

In gespannen verwachting zaten de reizigers elkander aan te staren. Wat zou hun verder lot zijn? Maar zij hadden niet lang tijd, zich daar verder in te verdiepen. Harimaoung trad met zijn oom Amai Kotong, een bejaarden evenwel nog flinken Dajak, naar buiten en gaf onzen vrienden te kennen, dat de kotta, zoo als zij daar stond, met alles wat er in was, te hunner beschikking was. Dat woord was er nauwelijks uit, of de roeiers sprongen aan wal en begonnen onder leiding van Dalim den inhoud der prauw te lossen.

Na een eerste kennismaking met hun gastheer, gingen de Europeanen ook aan den slag. Alle krachten moesten worden ingespannen. De dag was reeds ver gevorderd en het was niet onmogelijk dat de vervolgers al heel gauw zouden verschijnen. La Cueille en Schlickeisen zouden zich beijveren de zes stukjes geschut, die in de prauw aanwezig waren, in positie te brengen, de munitie op te bergen en de wapening der bezetting na te zien. Wienersdorf zou zich met de verdediging belasten; hij moest de inrichting der versterking en hare omgeving nagaan. Johannes zou de approviandeering voor zijn rekening nemen en daarover zijn aandacht laten gaan, terwijl bovendien het opperbevel in zijne handen zoude berusten.

Allen waren dadelijk in de weer en het behoeft niet gezegd te worden, dat La Cueille het hoogste woord voerde en de meeste drukte vertoonde. Bij de bezichtiging der sterkte vonden de nieuwbakken artilleristen

onder de gebouwen eenige ijzeren „garaboes" (dajaksche benaming voor kleine kanonstukjes) opgeborgen, die evenwel onbruikbaar bevonden werden. Dat wil zeggen, men zou ze ergens een plaats verschaffen, om vertooning te maken, maar het werd ongeraden geoordeeld, er met scherp uit te vuren. Een tamelijke voorraad buskruit was aanwezig en die, gevoegd bij het medegebrachte, verbande iedere zorg, dat daaraan vooreerst gebrek zoude kunnen komen. Eenige oude vuursteengeweren werden nog gevonden, maar ook die werden alleen bruikbaar geheeten, om met los kruit te schieten. Toen de munitie behoorlijk opgeborgen was, plaatsten de Europeanen, door eenige Dajaks geholpen, op elk der saillanten aan de landzijde twee stukjes geschut in batterij, waartoe zij een paar palissaden ter halvermans hoogte uitzaagden om een ruimeren bestrijkingskring te verkrijgen. Op ieder der andere saillanten werd een stukje geplant.

Gedurende die bedrijvigheid had Wienersdorf de binnenruimte der versterking in oogenschouw genomen. De banketten, die langs de palissadeering zoowat een manslengte onder de kruin aangelegd waren, liet hij hier en daar verbeteren en versterken door er eenige planken over heen te laten leggen. In het midden der vier facen, maar vooral in de nabijheid der saillanten liet hij schietgaten breken om een vrij gebruik der handvuurwapenen te kunnen maken; en eindelijk, toen hij daarmee klaar was, zocht hij uit een grooten houtstapel, die in de versterking aangetroffen werd, eenige balkjes en beijverde hij zich daarvan op een der hoogste gebouwen een soort van geblindeerd schilderhuis samen te doen stellen, van waaruit zonder gevaar de geheele omtrek te overzien was.

In dien tusschentijd had ook Johannes zijn taak vol-

bracht. Hij had de proviand onder dak gebracht en daarbij eens in oogenschouw genomen, welke hulpmiddelen kotta Djankang zoo al opleverde. Die inspectie had zeer bevredigende uitkomsten opgeleverd. Niet alleen was er rijkelijk rijst van den jongsten oogst voorhanden, maar ook een groote voorraad poendang 1), terwijl verder nog twee verbazend groote herten, welker lichamen nog warm en dus geheel versch bevonden werden en die dan ook eerst in den namiddag van dien zelfden dag gestrikt waren, werden aangetroffen. Bovendien waren nog een twintigtal varkens en een groote menigte kippen, eenden en ganzen aanwezig, die knorrende, kakelende en kwakende, maar overigens in de grootste eendracht onder de gebouwen leefden. Over dat bevind van zaken innig tevreden, spoedde de opperbevelhebber zich naar buiten aan het hoofd van een sterken troep Dajaks met den mandauw in de vuist, om het omliggend terrein van allang-allang 2) en struikgewas, waarachter een vijand de versterking onzichtbaar zoude kunnen bekruipen, te zuiveren en de trap, die langs de steile oeverhelling toegang tot de rivier verleende, in te halen.

Toen hij met dat alles gereed was, ontmoette hij bij het binnentreden der versterking Amai Kotong, die met eenigen der zijnen van uit de tuinen en de daaraan grenzende wildernis terugkeerde, alwaar zij een aardigen voorraad „sahang roebit" (wilde spaansche peper, bij de Maleiers lombokh rawit geheeten), knolvruchten, klappers, bamboe-toppen enz. enz. verzameld hadden; allen zaken, die, bij een mogelijke insluiting, als toespijs

1) Poendang is dun gesneden en in de zon gedroogd vleesch. Wordt veelal van hertenvleesch gemaakt. In 't Maleisch heet het: dengdeng.

2) Allang-allang is een grassoort, die soms 2 M. hoogte bereikt en in het Dajaksch: garigit genoemd wordt.

zeer goed te stade zouden komen. Ook had de Amai een zijner zonen de soengei Mawat opgezonden, om zijne onderhoorigen daar ten strijde op te roepen.

De metgezellen van Harimaoung Boekit hadden zich onledig gehouden met de spitsen van hunne pijltjes en die der bezetting van kotta Djankang af te schrapen en op nieuw in krachtvol vergift te doopen. Hun hoofd was evenwel met zijn oom naar buiten getreden en had, terwijl diens volgelingen volijverig fourageerden, een ernstig en langdurig gesprek met hem gehad.

Toen de zon ondergegaan was, waren alle voorloopige maatregelen getroffen, die de kotta met hoop op goeden uitslag zouden gedoogen krachtigen tegenstand te bieden. Op ieder der saillanten, ook in het geblindeerd schilderhuisje werden twee schildwachten geplaatst en zouden de Europeanen om beurten twee aan twee te zamen de wachtdienst verrichten, om zoodoende overtuigd te zijn, dat behoorlijke waakzaamheid zoude uitgeoefend worden ten einde tegen een overval beveiligd te zijn.

Na al die beschikkingen getroffen te hebben, zaten onze deserteurs, die — wij mogen zulks niet vergeten, — nog altijd voor hunne omgeving hunne vermomming volhielden, bij elkander het heerlijke avonduur te genieten. Het was een paar dagen voor volle maan. De lucht was helder en bewolkt; de warmte had, na het verdwijnen der zon, plaats gemaakt voor een verfrisschende en aangename koelte, die, gepaard aan het zachte licht, door de nachtvorstin verspreid, die uren onder de tropen tot de genotvolste der wereld maken. Natuurlijk waren de gebeurtenissen van den laatsten tijd en hetgeen de toekomst kon opleveren, schering en inslag van het gesprek en werd velerlei meening geopperd over den uitslag der vermoedelijk aanstaande gevechten.

„Och! dat ze toch te vermijden waren, die gevechten!"

zuchtte Wienersdorf. „Bloed, altijd bloed! 't Is een schrikkelijke tocht."

„Zeur toch niet. Daar moet je nu maar over heen," antwoordde Johannes knorrig, „als je daar zoo tegen op ziet, dan hadt je maar thuis moeten blijven."

„Thuis!" was de heimwee-zucht des Zwitsers.

„Daarenboven," vervolgde Johannes, „we doen niets dan ons verdedigen. We hebben nog geen slag toegebracht of geen schot gelost, tenzij men er ons toe dwong. Zooveel mogelijk zullen we zoo blijven doen."

Terwijl zij nog zoo zaten te praten, vernamen de deserteurs eensklaps een zacht gesnik, dat van een vrouw scheen te komen. Zij keken elkander aan en wisten niet wat dat beduidde. De vrouwen, die in de versterking aanwezig waren, hadden zij allen gemonsterd. Die hadden zich, zonder door de jaloerschheid hunner heeren en meesters gehinderd te worden, vrij en ongedwongen te midden der vreemdelingen bewogen en menige gulle lach was haar ontlokt door de kleine onhandigheden der nieuwbakken Dajaks. Alleen de Sjech met zijn tulband, had haar eerbied ingeboezemd. Er waren ouden en jongen, mooie gezichten en afzichtelijke besten onder; maar bij allen was een zekere luchthartigheid en vroolijkheid, ja zelfs iets dartels op te merken; zoodat dat snikken thans daar wel bij afstak. Ons viertal keek uit in de richting van waar dat weemoedig geluid kwam, maar hoewel de maan onbewolkt aan den hemel stond en alles met haar zilverlicht overgoot, wierpen toch de gebouwen in de versterking aanwezig, zulke zwarte schaduwen over de binnenruimte, dat niets te ontwaren was. La Cueille, de meest galante van het viertal, stond op om te gaan kijken, wat dat gesnik beduidde. Binnen weinige oogenblikken was hij terug en verhaalde met eenige ontroering, dat daar ginds bij

dat hooge gebouw, waarin Amai Kotong woonde, een groote kooi stond, die veel op een tijgerval geleek, evenwel veel hooger was, waarin een vrouw opgesloten zat. Zij was het, die zoo snikte. Hij had haar aangesproken en ook antwoord bekomen, maar wat zij gebrabbeld had, was voor hem onverstaanbaar gebleven.

Johannes barstte in lachen uit:

„Och wat, de een of andere nurksche echtgenoot zal zijn zachtzinnige wederhelft opgesloten hebben, om haar mores te leeren. 's Lands wijs, 's lands eer."

„'t Is toch te erg, iemand van het teedere geslacht als een wild dier in een kooi op te sluiten," meende Schlickeisen.

„Die luidjes van het teedere geslacht zijn soms katjes, die niet beter verdienen," lachte de andere. „Kom, ik ga eens kijken; ik zal met dat exemplaartje wel kunnen praten."

Maar nog voor hij opgesprongen was, om zijn voornemen te volvoeren, verscheen Dalim, die hem die moeite bespaarde. Wat die te vertellen had, om dat gesnik te verklaren, ontzette onze reizigers zeer. Voor een oogenblik bracht hij aller herinnering naar het meer Ampang terug, toen Harimaoung Boekit zijn overwinnaar Wienersdorf met zijn bloed en omgekeerd zich zelven met dat des Zwitsers besmeerd had.

„Dat was slechts een voorloopige plechtigheid," ging de Dajak voort, „die zeer bekort was door de omstandigheden. Gij beiden zijt toen van twee vijanden, die naar elkanders leven stonden, broeders geworden. Maar de Dajaksche gebruiken vorderen een geheel andere plechtigheid om dien band van bloedverwantschap van kracht te maken. De plechtigheid, die morgen zal plaats hebben heet: „indoe sapan pahamban" of verzoeningseed, en zal gepaard gaan met het „hatoendi daha" of verbond met

bloed bezegeld. Toen we gisteren aankwamen heeft Harimaoung Boekit dadelijk den toestand aan zijn oom bekend gesteld en te zamen hebben ze een pandeling uitgezocht, die morgen geslacht zal worden."

„Geslacht," riepen de Europeanen met ontzetting uit.

„Ja, geslacht," was het kalme antwoord. „Harimaoung Boekit heeft ons aangevallen; ten gevolge van dien aanval zijn menschen gedood, anderen zijn gewond; zoodat er volgens den Dajakschen adat ten volle bloedschuld bestaat. Die kan niet uitgedelgd worden dan door den marteldood van een pandeling, die in de Kawawohan boelau 1) later Wienersdorf als slaaf zal bedienen."

„De marteldood! maar dat zal niet geschieden!" riep de Zwitser vol vertwijfeling, „dat zal ik nimmer toelaten!"

„Daar kunt ge niets aan doen," viel Dalim in, „en alles wat ge zoudt willen doen, kan onze zaak slechts bederven. 't Zal beschouwd worden, alsof de verzoening door u niet gewenscht wordt, alsof ge berouw hebt, het Poenanhoofd het leven geschonken te hebben. Het slachtoffer is reeds gekozen, heeft zijn naam als mensch reeds verloren en heet thans „kabalik" van „kabal" ongevoelig, levenloos. Het is die vrouw, die ge hebt hooren snikken. Wel mag ze snikken, het arme schepsel, ze is moeder van twee kinderen, die nog hulpbehoevend zijn."

„Afschuwelijk!" voer Wienersdorf in de uiterste wanhoop uit. „God! is daar dan niets aan te doen? Is die gruweldaad niet te verhinderen? Maar komaan," ging hij met woestheid voort, „de Poenan kan denken wat hij wil. Nu spijt het me, dat ik hem gespaard heb. O! had ik dat monster maar vertrapt. Ik ga hem spreken,

1) Kawawohan boelau is de naam van den Dajakschen Hemel. Zie hierover: Ethnographische beschrijving der Dajaks door den schrijver.

ik zal hem het leven van die vrouw vragen en weigert hij mijn bede, dan moge God mij genadig zijn, maar dan daag ik den aterling uit en dan zal slechts mijn dood zijn leven kunnen redden."

„Bedaar en bedenk, dat ons aller leven hierbij gemoeid is," stuitte Johannes dien woordenstroom, „en ge hebt geen recht daarmede, ter wille eener kinderachtige teergevoeligheid te spelen."

„Ik wil...."

„Je wilt het leven van die vrouw redden," ging de spreker ernstig voort, „dat is mooi, dat is edel..."

„Welnu dan..."

„Laat me uitspreken," gebood Johannes met nadruk, „dat is mooi, dat is edel, ik herhaal het; maar, om dat leven te redden, stel je niet alleen het uwe in gevaar, maar ook het onze.. Over het uwe ben je heer en meester; maar zou je denken, dat wij het onze voor die ziekelijke gril maar zoo opofferen zullen? Neen, voor den duivel, neen!" en met opgewondenheid op zijn geweer slaande: „we zullen ons als mannen verdedigen en ik verzeker je, dat, alvorens we bezweken zullen zijn, de lijken, die rondom ons opgehoopt zullen liggen, geen kinderachtig getal zullen uitmaken. Is nu die vrouw zoo'n hecatombe waard? Vraag dat je geweten af; die vrouw, die geen zelfstandig leven bezit, die slechts als „anak olo" (menschenkind), „batang olo" (vermolmd stuk van een mensch) of wel „pai lengèh" (armen en voeten) genoemd wordt, om aan te duiden, dat zij als pandelinge geen aanspraak op den naam van mensch heeft, en dat zij slechts „armen en voeten" is om voor anderen te arbeiden. Bevrijdt ge haar nu ten koste van de vele offers, die ik opsomde, dan over een week, wellicht morgen reeds, wordt ze andermaal uitgezocht om als kabalik te fungeeren en zal je opoffering en de men-

schenslachting, waarvan gij de oorzaak zult geweest zijn, volkomen nutteloos zijn."

„Schrikkelijk! schrikkelijk!!" riep de Zwitser, terwijl hij wanhopig de handen wrong en als vernietigd daar neer zat.

„Luister!" ging Johannes met den hoogst mogelijken ernst voort. „Gijlieden hebt mij uit vrijen wil tot leider van onzen ontvluchtingstocht gekozen. Gij allen hebt beloofd mij gehoorzaamheid te bewijzen, wanneer we ons te midden der inlandsche bevolking zouden bevinden. Welnu, ik eisch thans gehoorzaamheid, stipte gehoorzaamheid, niet uit een gril, maar tot ons aller welzijn. En die gehoorzaamheid zal voorshands bestaan, in het laten gebeuren, wat we niet verhinderen kunnen. 't Is geen wreedheid, noch gevoelloosheid, die me zoo doet spreken, maar uitsluitend zelfbehoud. Maar.... kunnen we ons niet tegen afgrijselijkheden verzetten, die onder onze oogen gepleegd worden, laten we dan ten minste ons hart lucht geven door een vloek uit te spreken over de beschaafde natie, die het grootste gedeelte van dit groote eiland onder haren schepter houdt en de macht niet bezit, gruwelen, zooals we morgen aanschouwen zullen, afdoende te bestrijden; over de natie, die uit schraapzucht niet eens beproeft die gruwelen tegen te gaan en uit kruidenierswangunst ieder ander Europeesch volk tracht buiten dat eiland te houden, dat de taak der menschheid van haar zou kunnen overnemen. God helpe! Voor de vrijmaking van de slaven in West-Indië, besteedde Nederland schatten en toch wat was het lot der negers zacht in vergelijking van dat der „djipens" hier. Maar in West-Indië deed men mede in het algemeen concert van huichelende menschenmin; zichtbaar wilde men zich toch ook eens menschlievend toonen, dat poseerde; maar om aan de

Gedrukt bij H. C. A. THIEME te Nijmegen.